

BIBLIOTECZKA
NUMIZMATYCZNA

POLSKA

ANTONIEGO RYSZARDA

W KRAKOWIE.

Nr

Tomów

37

MONETY DAWNÉJ POLSKI
Z TRZECH OSTATNICH WIEKÓW.

BIBLIOTEKA
A. Z. CIELECKI
BYGLICE
№ 59.37

MONETY DAWNEJ POLSKI

WYDZIAŁ OSTATNICH WYKONAWCÓW

BIBLIOTERA
K. Z. CIELECKI
WYDZIAŁ
7.3.2. M

1025.

373.

MONETY

DAWNEJ POLSKI

JAKOTEŻ

PROWINCYJ I MIAST DO NIĘJ NIEGDY NALEŻĄCYCH,

Z TRZECH OSTATNICH WIEKÓW

ZEBRANE, UPORZĄDKOWANE I Z PRZYWIEDZENIEM ŹRÓDEŁ HISTORYCZNYCH OPISANE

PRZEZ

Ignacego Zagórskiego.

(z 60 na kamieniu rytymi tablicami)

WYDANE

PRZEZ

EDWARDA BARONA RASTAWIECKIEGO.

W WARSZAWIE,

W DRUKARNI PRZY ULICY RYMARSKIEJ N. 743.

1845.

(Skład główny u S. H. MERZBACHA Księgarza).

Wolno drukować

z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury po wydrukowaniu prawem przepisanej liczby egzemplarzy.

w Warszawie dnia $\frac{1}{18}$ Listopada 1844 r.

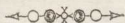
Cenzor Starszy i Naczelnik

NIEZABITOWSKI

Miejska Biblioteka Publiczna
Im. Juliusza Słowackiego
ul. Słowackiego 8; tel. 491

C-25441

PRZEDMOWA WYDAWCY.

Znajomość i zamiłowanie Numismatyki Polskiej, ostatnich dopiero czasów jest zjawiskiem: przeszłość inaczej ceniła stare monety, inaczej je uważała. Było to zdawna zwyczajem w kraju naszym po zasobniejszych domach, że natrafiane i przypadkowo nabyte stare z obiegu wyszłe pieniądze, jako pewną ciekawość na bok odkładano. Jedna i druga onych tak uzbierana sakiewka, spoczywała zwykle w składzie rzeczy kosztowniejszych; przechodziły one w spuściznie od rodziców do dzieci, jak osobliwość pod nazwą numismów chowane, zawsze w zupełnej niewiadomości coby istotnie znaczyły. Jeżeli czasem trafunkiem wydobyte z ukrycia zostawały, obzierano je wtedy, podziwiano, rozmaicie tłumaczono, i znowu zamykano; lecz nigdy nie wiadzano co znaczą, z jakiego są nawet czasu i kraju. Panował też zwyczaj poświęcania dawnych monet, sztuk większych, zwłaszcza złotych: uważane w ówczas za pomyślności godła, dawano je na szczęście dzieciom przy chrztach, córkom przy ślubach. Niekiedy znowu inne wcale dostawały przeznaczenie: nieznajdując ochrony od poniewierki ani w wartości swej ani w powadze wieku, służyły za zabawkę dzieciom domowym. Wszakże nam samym widzieć się to jeszcze zdarzyło, dwoje pięknych dzieciąt toczących po posadzce naprzemian, talara podwójnego Zygmunta III, z medalem Sobieskiego na oswobodzenie Wiednia. Tak bywało dawniej: znawstwo o ile istniało, ograniczało się wyłącznie na numismatykę starożytną.

Zaledwie jest temu lat dwadzieścia, kiedy zrodziło się umiejętne Numismatyki Polskiej miłośnictwo. Od tego dopiero czasu zaczęły się tworzyć naukowe medali i monet dawnych zbiory. Obok ogólnej wznieconej gorliwości do wyszukiwania

wszelkich przeszłości krajowej zabytków, zamiłowanie to numismatyki tak się rozkrzewiło, tak stało się rzecz można namiejętném, iż w krótkim czasie nie tylko że powstały liczne zbiory, lecz między nimi kilka dosięgło niepospolitej zasobności. Amatorstwo to tak jest przecie niedawném, że do najstarszych zbiorów piszący swój własny z chlubą zalicza.

Atoli w początkach zaraz tych usilności, uczuć się dała zbieraczom numismatycznym potrzeba, jakowego w ich poszukiwaniach naukowego przewodnika. Wprawdzie była rozprawa Tadeusza Czackiego o monetach Polskich, i ta rzecz wistą i wyłączną w tym względzie wyrządzała wysługę. Lecz wkrótce okazała się i ona niedostateczną. Gdyż mimo że jak wszystkie tego światłego męża pisma, najgruntowniejsze ma zalety, wszelako że była raczej nawiasowo w innego przedmiotu pracę rzuconą rozprawą, że celem jęj więcej jest objaśnienie historyczne rzeczy mennicznej dawniej Polski, aniżeli poszczególne monet samych opisanie, że pomimo całej uczoności pisarza nie jest od uchybień wolna, że wreszcie zbyt małą liczbę monet wzmiankuje; z tych wszystkich powodów praca Czackiego stała się wkrótce nieodpowiednią potrzebie. Z drugiej strony szybki wzrost co raz nowych tworzących się zbiorów, przy owym prawdziwym zapale i niezmordowanej gorliwości zbieraczy, w wyszukiwaniu wszelkiej byle jakiej monety co kiedybądź w tym kraju bitą być mogła, z najpilniejszym śledzeniem choćby najdrobniejszej w każdym rodzaju różnicy czyli waryanty; wzbudziły powszechnie życzenie, żeby ze zbliżenia i porównania zapasów zbiorów poszczególnych, utworzyć jedną całość, zebrać i opisać wszelkie dotąd znane monety dawne Polskie, objaśniając je wiadomościami jakieby z innych źródeł historycznych wyczerpać się dały.

Celom tym odpowiadając, wydał w latach 1839 i 1840 P. K. W. Stężyński Bandtkie swoją *Numismatykę Krajową*. Skwapliwie przez uczoną publiczność przyjęte dzieło, niezaprzeczoną i ważną ma zaletę, iż pierwsze ogólny zbiór monet kraju tego historycznie objaśniony przedstawia. Pośpiech z którym było wydane, niedozwolił Autorowi osiągnąć większej dokładności, uniknąć niektórych zboczeń: sam wszakże dzieło to jako do głębszych badań wstępne ocenia, a przeto i innym pole do nich otwarte zostawia.

Równocześnie, bo w roku 1837 rozpoczętą została dziś na jaw wychodząca praca. Powolne jęj wprawdzie uzupełnianie, posłużyło do zgromadzenia tém obfitszego zapasu materyałów, do ich rozważnego ocenienia, do skorzystania z nastąpionych w ciągu tego czasu odkryć: téj więc właśnie nieskwapliwości, dojrzałość swą zawdzięcza. Jakoż nieszczędząc autor usilności, pilnie rozpoznał celniejsze

litych rzeczy wyjątkiem, z samych tylko tych fałszów składał się. W początkach nie jeden znawca nawet dał się ułudzić, uległ oszukaniu i stracie. Należało oświecić o tém publiczność, i nadal o potrzebie przezorności ostrzedz. Przedsiębiorstwo to podrabiania monet dawnych, i fałszowania niby dawnych a nigdy niebyłych, nader jest pożałowania godne. W rzeczy samėj jako proste oszukaństwo mniej ostróżnych kary godne, nauce zaś wielce szkodliwe, bo nietylko że do niej błędy wprowadzać mogące, lecz jeszcze rzucające podejrzenie na rzadkości rzeczywiście, które tak sztucznie naśladować usiłowano. Szczerze więc i głośnie życzyć wypada, ażeby w tak wielką zdolność a zarazem niepoślednią przeszłości znajomość uposażeni, inny onym istotnie naukowy kierunek nadać chcieli. Tym sposobem miasto żalu osób poszkodowanych, a powszechnej nagany naukę ceniących, zjedną sobie owszem pewną zaletę i poważanie. Przemysł fałszerstwa numismatycznego, nie jest wprawdzie u nas zrodzoną nieznaną nowością. Istnieje on zdawna w obcych krajach, i jest istotną plagą w numismatyce starożytnėj. Czemuż i tego obcych naśladownictwa, uchronić się nie mogliśmy?

Pisatem w Warszawie, dnia 17 Grudnia 1844 r.

E. R.

miejscowe zbiory, otworzył ciągłą korespondencję z światłymi numismatykami i posiadaczami zbiorów zagranicznymi, zjednoczył wiadomości menniczne po dziełach historycznych rozprószone, zebrał zupełny kodeks ustaw i urządzeń mennicznych; w samém zaś już wydaniu dzieła, ściśle dopilnował rysunku monet, które z małym bardzo wyjątkiem ze sztuk oryginalnych zdejmowane były. Teto zalety pracy, uczynią ją pożądaną, zarówno lubownikowi kształcącemu zbiór monet, jak dziejów badaczowi kolejie rzeczy dawniej mennicznej poznać życzącemu.

Zwróci to może czyją uwagę, dla czego Autor przedsiębiorac opisać monety dawniej Polski, ograniczył się tylko na trzech ostatnich wiekach, pominał czasy dawniejsze. Bliższa rzeczy rozwaga, tłumaczy i usprawiedliwia powody. Jak bowiem rzecz menniczna od wieku szesnastego, mogła być i została dokładnie zbadana; tak odwrotnie czasy poprzednie, same tylko wątpliwości dotąd przedstawiają. Brak co do tej całej epoki Piastowskiej pewników historycznych, na którychby się w dociekaniach śmielej oprzeć można, milczenie dziejów przy słabych tylko o mennicy wspominkach, niezupełność posiadanych dziś z tych odległych czasów samych monet; wszystko to do mniej więcej trafnych jedynie domniemań doprowadza badacza. Każde nowe wykrycie, właśnie w tych czasach szczęśliwie tak się często zdarzające, prostuje jeżeli nie obala porzednio powzięte wyobrażenia. W takowym stanie nauki, cały ten jój okres średniowiekowy, sam z siebie już odróżniający się, dalszych jeszcze dochodzeń, starcia się i wytrawienia zdań wymaga: lepiej więc było pominąć go zupełnie, czasowi zostawiając możność gruntowniejszego onego poznania.

W ciągu opisu monet z trzech wieków ostatnich, widział się w konieczności Autor, zamieszczenia odrysów monet nigdy nie istniejących, a przed kilku laty podrobionych. Uczynił to właśnie dla przestrogi mniej świadomych, na teraz i na później, że te monety lubo dziś natrafiane, niczém inném nie są jak tylko fałszerstwem, i że jako takie odróżnione być powinny. Kiedy miłośnictwo numismatyczne w ostatnich czasach tak nagle się rozkrzewiło, a gorliwość zbieraczy podniosła ceny monet dawniejszych do nadzwyczajnej wysokości; znaleźli się spekulanci, którzy chcąc z tego zapału zkorzystać, przedsięwzięli podrabianie wszelkich rzadszych monet, a nawet założyli jakby fabrykę zupełnie nowych wcale dotąd nieznanых, wedle rysunków przez siebie z wielką rzeczy znajomością sporządzonych. Natworzyło się tych fałszów bez liku, publicznie je za prawdziwe sprzedawano, a w pewnym składzie widzieć można było na sprzedaż wystawiony zbiór cały monet Polskich, największe rzadkości obejmujący, który wszakże z małym pospo-

WYJAŚNIENIE ZNAKÓW I SKRÓCEN W DZIELE TĘM UŻYTYCH.

- znak odstępu między wyrazami napisów otokowych na monetach.
- = znak przerwy między wyrazami takichże napisów.
- | znak przedziału wierszy w napisach środkowych monet.
- ⌘ znak strony odwrotnej monety.
- (z g. b. U. A.) znaczy z gabinetu b. Uniwersytetu Alexandrowskiego w Warszawie.
- (z g. C. w W.) — z gabinetu Cesarskiego w Wiedniu.
- (ze z. F. H. P.) — ze zbioru Franciszka Hrabiego Potockiego w Warszawie.
- (ze z. W. X. R.) — ze zbioru Wilhelma Xiecia Radziwiła, Prezesa Towarzystwa Numizmatycznego w Berlinie.
- (ze z. R. S. R.) — ze zbioru Rady Stano Reichla w Petersburgu.
- (ze z. E. B. R.) — ze zbioru Edwarda Barona Rastawieckiego w Warszawie.
- (ze z. G. P.) — ze zbioru Gwalberta Pawlikowskiego w Medyce w Galicyi.
- (ze z. X. S.) — ze zbioru Xawerego Segny Naczeln. Wyd. Banku Pol. w Warszawie.
- (ze z. J. P.) — ze zbioru Ignacego Przeszkodzińskiego b. Pułkownika w Warszawie.
- (ze z. T. L.) — ze zbioru Prof. Tymoteusza Lipińskiego w War.
- (ze z. F. A. V.) — ze zbioru F. A. Vossberga król. Prus. Tajnego Registratora w Berlinie.
- (ze z. B. K.) — ze zbioru Doktora Bernarda Köhne uczonego Archäologa w Berlinie.
- (ze z. S. K.) — ze zbioru Stanisława Kosseckiego Referen. St. w Warszawie.
- (ze z. A. H. L.) znaczy ze zbioru Antoniego Hrabiego Leduchowskiego w Monachium.
- (ze z. X. P. S.) — ze zbioru Xieźdza Pawła Szymańskiego w Warszawie.
- (ze z. M. B.) — ze zbioru niegdy Maxymiliana Bartynowskiego w Krakowie.
- (ze z. F. G.) — ze zbioru Franciszka Gruenbauma Bankiera w Krakowie.
- (ze z. K. B.) — ze zbioru Karola Beyer w Warszawie.
- (z m. z.) — ze zbioru autora w Warszawie.

Wyżej wymienionym miłośnikom numizmatyki, którzy mnie zbiorami swemi zasilić raczyli, najczulsze składam dzięki. Winienem przytęm zdać im sprawę, że tablice tu dołączone jeszcze w roku 1837 rozpoczęte, w pierwszej połowie roku 1840. zupełnie już ukończone zostały, że nie mogąc zatem niektórych później mi łaskawie przez nich nadesłanych exemplarzy wnieść pomiędzy kamienioryty, musiałem się ograniczyć na samym ich opisie, o ile przed drukiem tekstu rąk moich doszły. Sztuki jednak te i inne dotąd nieznanne wykryć się mogące, zamierzam dodatkowo w rytowanych wydać wizerunkach. Dla tego uciekam się do nich, jako też do wszystkich posiadaczy zbiorów numizmatycznych z gorącą prozbą, aby, jeżeli im się zdarzy wynaleść monety główną jaką cechę, a szczególnie liczbą lat od zamieszczenia tych różniące się, raczyli mi je w odciskach, lub wiernych rysunkach udzielić dla uzupełnienia z czasem niniejszego dzieła. Ośmielam się niemniej upraszać ich, aby dać mi poznać chcieli wszelkie nowe wydarzyć się mogące odkrycia pod względem numizmatyki naszych średnich wieków, do której od dawna zbieram materiały i do wypracowania której, o ile chwile wolne od zatrudnień obowiązkowych pozwolą, niezwłocznie przystąpię. (*przypis. Autora*).

MONETY POLSKIE

OD CZASU

ZYGMUNTA STAREGO.

Numizmatyka nasza średnich wieków, jest jeszcze dotąd mało znaną, albo co gorsza źle poznaną ziemią. Zbyt szczupłą mamy liczbę niewątpliwych z owęj epoki pochodzących monet polskich, po wyłączeniu zwłaszcza obcych, które do nich przymieszała niewczesna o rozmnożenie pamiątek krajowych gorliwość. Mniej jeszcze posiadamy archiwalnych i kronikarskich o nich wspomnień. Nie możemy też poszczycić się znaczną liczbą pism krytycznych, mogących rzucić niejaki światło na te ciemne z siebie, po większej części nieme (bez słów) zabytki odległej starożytności naszej. Niemało więc trzeba czasu, aby te z nich przynajmniej, które nam dotąd łono ziemi wykryło, zgromadzić, naukowo rozpoznać i w jedną porządną (z oznaczeniem miejsca i czasu ich bicia) ująć całość. Dla tego odkładając okres ten niedojrzałej jeszcze numizmatyki naszej do dalszego da Bóg czasu, zaczynam teraz od Zygmunta I. którego panowanie ważną u nas w rzeczy menniczej stanowi epokę. Przez niego bowiem

wprowadzony został nieznan u nas dotąd, a dla nauki o pieniądzach tyle ważny zwyczaj znaczenia ich liczbą lat (1507 r.) Od niego pochodzą pierwsze czerwone złote polskie (1528) i pierwsze grube srebrne na wzór talarów bite sztuki (1533). Jemu winniśmy zrównanie stopy menniczej pruskiej z koronną (1528). Jemu pomnożenie dla wygody handlu dotychczasowych rodzajów drobniejszych monet (1526 i 30) i poddanie sposobu ich bicia pod porządne ściśle przestrzegane ordynacye menniczne. Za niego zmieniła się i zewnętrzna postać monety. Znikło z niej niezgrabne tak zwane gotyckie (scholastyczne) pismo, ustępując miejsca kształtnym łacińskim głoskom, a wizerunek twarzy Monarszej i pomnożone herby państwa, zaczęły być jej ozdobą, i rekojmią nienadwerżonej odtąd wewnętrznej jej wartości. Uważając więc panowanie to pod względem mincarstwa naszego za przejście od wieków średnich do nowszych czasów, od niego opis ten otwieram.

ZA ZYGMUNTA I.

(od 1506 do 1548)

Król ten piątym był synem Kazimierza Jagiełłończyka i Elżbiety córki Cesarza Albrychta Króla Węgierskiego i Czeskiego — urodził się w Kozienicach 1 Stycznia 1467 — otrzymał Xięztwo Głogowskie i Opowskie 1501 — Wielkorządztwo Szląska 1504 — podniesiony po śmierci brata swego Alexandra na Wielkie Xięztwo Litewskie d. 20 Października 1506 r. — obrany Królem Polskim dnia 8 Grudnia t. r. — koronowany w Krakowie d. 24 Stycznia 1507. — pojął w małżeństwo 1512 r. Barbarę Zapolską córkę Stefana Wojewody Siedmiogrodzkiego, zmarłą 1515. — zaślubił powtórnie 1518 r. Bonę Sforcyą Xiężniczkę Medyolańską, zmarłą 1558 we Włoszech — obdarzony 1525 r. w dowód szacunku od Karola V Cesarza, Orderem złotego runa — umarł w Krakowie d. 1 Kwietnia 1548 — pochowany tamże.

Tytuły Królewskie skrócone: SIGISMUNDUS DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSSIE, (niekiedy TOTIUS PRUSSIE) SAMOGITIE, MAZOVIEQUE (od r. 1526) etc. DOMINUS ET HERES.

Za niego zarząd Skarbu i Mennicy poruczony mieli Podskarbiowie: *w Koronie:* Jakób Szydłowiecki (herbu Odrowąż) Kasztelan Sandomierski † 1510. — Andrzej Kościelecki (herbu Ogończyk) Kasztelan Wojnicki † 1515. — Mikołaj Szydłowiecki (herbu Odrowąż) Kasztelan Sandomierski (synowiec Jakóba) † 1532, i Spytek Tarnowski (herbu Leliwa) Kasztelan Wojnicki... *w Litwie:* Abraham Józefowicz Starosta Kowieński † 1518 i Iwan Hornostaj (Gronostaj) herbu Hippocentaurus, Wojewoda Nowogrodzki...

Monetę bito w Krakowie, Wilnie, i w trzech miastach pruskich: Gdańsku, Toruniu i Elblągu.

Czerwone złote szły: r. 1507 po 36 — r. 1515 po 37 — r. 1518 po 38 — r. 1522 po 39 — r. 1526 po 40 — r. 1528 po 45 — r. 1538 po 47 — r. 1542 po 48 — r. 1545 po 50 — r. 1548 po 51 ówczesnych groszy (1).

WYKŁAD TABLIC.

A. MONETA GŁOGOWSKA.

1. *Grosz.* † SIGISMUNDUS - DUX - GŁOGOVIE. O-rzeł ukoronowany. † KAZIMIRI - R - POLONIE - NATUS. Pogoń. (bez liczby lat) (z m. z.)

2. *Grosz* podobny, ale tu pod Pogonią rok 1506 (z m. z.)

Grosze takie znajdują się, jak wyżej wymieniono z r. 1506 i bez liczby lat. Te ostatnie dawniejsze są rokiem od pierwszych, pochodzą bowiem z r. 1505. Bite były pod zarządem Fryderyka Bonara w Głogowie na Szląsku, gdzie Zygmunt przemieszkiwał, na stopę groszy Wrocławskich, a to z mocy nadania udzielonego mu przez brata Władysława II Króla Węgierskiego i Czeskiego (Ob. I. pism urzędowych). Nie są monetą polską, zamieszczają się tu jednak dla blizkiego z nią związku, już to przez wspólność Pamującego, już przez tyle dla nauki numizmatycznej, pożyteczny, na nich po raz pierwszy przez Zygmunta zaprowadzony, a rokiem później do Polski przeniesiony zwyczaj znaczenia liczbą lat obiegowej monety.

B. MONETY KORONNE.

W Koronie liczono w ówczas powszechnie na złote, grosze i denary. Złoty (florenus per mediam sexagenam, per 30 grossos, seu flore-

(1) Bieg ten i następny Czerwonego złotego w niniejszym opisie zamieszczony, wykazany jest na zasadzie ówczesnych urzędowych rachunków skarbowych.

nus numeri polonialis) obejmował groszy 30. Grosz (grossus communis) denarów (denarios seu obulos) 18. Złoty (florenus) bez dodania wyżej wymienionych wyrazów, oznaczał w ówczesną złotą monetę t.j. Czerwony złoty, od czasu króla Alexandra z dukatem zrównany, o którym niżej — Z dawniejszych tylko umów, zobowiązań i obliczeń win sądowych, utrzymywał się jeszcze rachunek na grzywny, grosze i denary. Na grzywnę liczono groszy 48; na grosz jak wyżej denarów 18. — Czwartą część grzywny (groszy 12) nazywała się wiardunkiem (*ferto*), a $\frac{1}{24}$ jej część (groszy 2) skojem (*scotus*). — Bite zaś monety, od których wartości wewnętrznej, zawisała była wartość powyższych monet liczalnych, są następujące:

3. *Półgroszek*. † MONETA - SIGISMUNDI. Orzeł ukoronowany. † REGIS - POLONIE. Korona. (z m. z.)

4. *Półgroszek* podobny, ale tu po wyrazach REGIS POLONIE, liczba roku 1507 z siódmką ówczesną, kształtu *V* przewróconego (z m. z.) Pierwsza to jest moneta polska, liczbą lat oznaczona.

Półgroszki takie czyli kwartniki (medii grossi, seu mediantes) znane są z lat 1507, 8, 9, 10, 11, 19, 23 i bez roku. (1) Nazwane były później Piorunkami od Pioruna z Kurozwęk, który je fałszował. Szło ich 2 na grosz zwyczajny, 60 na złoty, 96 na grzywnę liczalną. Bite były w mennicy Krakowskiej pod zarządem tamcznego Rajcy Kaspra Ber, wedle przepisu ordynacyi mennicznej przy końcu dzieła zamieszczonej. (ob. II.) — Od tego czasu ustało ich wybijanie, a to dla przecięcia napływu podobnych do nich na pozór, bardzo jednak lichych, niżej tu opisanych półgroszków Świdnickich, których lud pospolity od krajowych odróżnić nie umiał.

(1) Szeregi lat bicia opisanych w niniejszym dziele monet wykazane są na zasadzie spisów najznakomitszych krajowych i zagranicznych zbiorów, których właściciele nadesłać mi je łaskawie raczyli.

5. *Półgroszek Świdnicki* † LODOVICUS - R - UN - ET - BOHENIE. Orzeł ukoronowany, † CIVITAS - SWEINICZ - 1519. Korona, (z m. z.)

Półgroszki takie znane są z lat 1518, 19, 20, 21, 23, 24, 25 i 26. Z podłego kruszcza w mieście Świdnicy na Szląsku, przez mincarza Pawła Monau kowane, wcisnęły się do kraju przez zabiegi mieszczan i przez podobieństwo do najszych półgroszków, załąły go wkrótce ogromną masą, a stawszy się jak później Tynfy i Boratyńskie Szelagi niezliczonych szkód przyczyną, mimo najsurowszych wywołujących je edyktów Królewskich (ob. III.) ledwie przy schyłku panowania Zygmunta Augusta zupełnie wyteplione być mogły. Mieszczą się tu jako rzadki, chłostą kraju naszego niegdy głośny meteor menniczny.

6. *Denar*. Korona, po bokach której głoski S - P. znaczące «SIGISMUNDUS PRIMUS» Orzeł ukoronowany. (z m. z.)

7. *Denar* podobny, ale tu spód korony ozdobiony różą (z m. z.)

Denary takie (denarii seu obuli) najdrobniejsza moneta, bite były bez liczby lat. Szło ich trzy na trzeciak, 6 na szeląg, 9 na półgroszek, 18 na grosz. *variat. R. 6.*

8. *Trzeciak*. MONETA - SIGISMUNDI. Orzeł ukoronowany. REGIS - POLONIE - 1527. Krzyż patryarchalny (1) w obwódce 10^{cio} kątniej, po bokach głoski S - P. (z m. z.)

9. *Trzeciak* podobny z rokiem tylko 1546 i z koroną nad orłem wychodzącą po za obwód otokowy. (z m. z.)

Trzeciaki takie (ternarii) niewłaściwie w dawnych pismach kwartnikami zwane, znane są z lat 1527, 28 i 46. Musiały być bite i w innych latach, nie dochowały się jednak do naszych czasów z powodu drobnosci swojej.

(1) Krzyż ten wyobraża na monetach w skróceniu Pogoń Litewską, której przez umieszczenie go na niej od czasu przyjęcia przez Litwę wiary chrześcijańskiej główną stał się ozdobą i klejnotem. Jest on przeto surrogatem niejako herbu Litewskiego.

Szło ich 2 na szeląg, 3 na półgroszek, 6 na grosz zwyczajny.

10. *Grosz*. Pod koroną w trzech wierszach: SIGISMUND | PRIM-REX | POLONIE. Pod tym napisem Ogończyk herb Podskarbiego Mikołaja Szydłowieckiego. ☙ MONETA-REGNI-POLONIE-1526. Orzeł ukoronowany, wyrazy napisu przedzielone kółkami. (z m. z.)

11. *Grosz* podobny, ale tu wyrazy napisu przedzielone różami i rok 1527. (z m. z.)

12. *Grosz* podobny, ale tu w miejsce herbu Podskarbiego 2 liście koniczyzny i rok 1545. (z m. z.)

13. *Grosz* podobny, z tą tylko różnicą że tu herb Leliwa z głoskami S = T po bokach oznaczającymi imię i nazwisko Podskarbiego Spytki Tarnowskiego i rok 1546. (z m. z.)

Grosze takie (grossi communes) pierwszy raz od czasu Kazimierza W. w całkowitych sztukach bite, znane są z lat 1526, 27, 28, 29, 45, 46, 47 i 48. Liczono ich 30 na złoty (półkopek) 48 na grzywnę, 60 na kopę. Ilość ich wchodząca na czerwone złote i talary zmieniała się stosownie do obiegowej tych ostatnich monet ceny. Zmiany takie porządkiem lat pod każdym panowaniem są tu wykazane.

Trzy wyżej (od l. 6 do 13) opisane rodzaje monet, to jest: denary, trzeciaki i grosze bite były na stopę i sposób ordynacją menniczną z d. 15 Października 1526 przepisany. (ob. IV.)

14. *Trojak*. SIGISMUNDUS-PRIM-REX-POLONIE. Popiersie ukoronowane. ☙ MONETA-REGNI-POLONIE-1528. Orzeł ukoronowany. Po między wyrazami napisu różę. (z m. z.)

15. *Szostak*. SIGISMUNDUS-PRIM-REX-POLONIE-1528. Popiersie ukoronowane. ☙ DEUS-IN-VIRTUTE-TUA-LETABITUR-REX (z psalmu 21 w. 2). Pod koroną 5 tarcz z herbami: polskim, litewskim, ruskim, pruskim i rakuzkim (z powodu matki królewskiej). (ze z. F. H. P.)

16. *Szostak* podobny z odmienną tylko twarzą i rokiem 1529. (z m. z.)

Trojaki takie z jednego tylko roku, szostaki zaś z dwóch powyższych znajdują się lat.

Trojaków 10, szostaków 5 liczono na złoty. Oba te rodzaje grubszej, u nas dotąd nieznaną monetę powstały z przebitych na nie w całej nieczystości srebrą półgroszków Świdnickich dla prędszego ich wytopienia. Przebicie odbywało się podług przepisu ordynacji mennicznej z d. 17 Lutego 1528 (ob. V.)

17. *Czerwony złoty*. SIGIS-I-REX-POL. Popiersie zbrojne ukoronowane, pod którym na podstawie rok 1528. ☙ JUSTUS-UT-PALMA-FLOREBIT. Pod koroną pięcio-półowa tarcza z herbami: polskim, litewskim, ruskim, pruskim, i we środku rakuzkim, po prawej stronie tarczy C. (*Cracovia*), po lewej N. (*Nicolaus*) pierwsza głoska imienia Mikołaja Szydłowieckiego Podskarbiego. (ze z. F. H. P.)

18. *Czerwony złoty*. [SIG-I-REX-PO-DO (minus)-TO (cius)-PRUS (sie)-1534. Popiersie bez podstawy. ☙ JUSTUS-UT-PALMA-FLOREBIT. Herby jak pod liczbą 17; u wierzchu *Sierp* znak mincarski, po bokach C. *Cracovia* i S. pierwsza głoska nazwiska Szydłowieckiego (ze z. F. H. P.)

19. *Czerwony złoty* do poprzedzającego podobny, lecz tu znak mincarski róża i rok 1535. (ze z. F. H. P.)

20. *Czerwony złoty*. S. (*auctus*)-SIGISMUNDUS-REX. Osoba stojąca w paludamencie, trzymająca jabłko Królewskie i berło, u której podnóża tarcza z Leliwą herbem Podskarbiego Spytki Tarnowskiego. ☙ SIGIS-PRIM-REX-POLO-1548. Pod koroną tarcza z herbami, jak na poprzedzających czerwonych złotych. (ze z. F. H. P.) Ostatnio wymienione czerwone złote przebite są z obcych czerwonych złotych przez Marcina Kromera d. 15 Lutego 1548 z Wrocławia do Krakowa przywiezionych, pochodzących z wypłaty przez dwór Rakuzki 30,000 Czer. złotych posagu Królowej Elżbiety pierwszej żony Zygmunta Augusta. (Rach. Skarb.)

Czerwone złote takie (floreni seu aurei nummi) znane są z lat: 1528, 29, 31, 32, 34,

35, 37, 38 i 48. Bite były na stopę czerwonych złotych węgierskich w czystości $23\frac{1}{2}$ karatów, skojcami zwanych, podług przepisu ordynacyi mennicznej 17 Lutego 1528 w Piotrkowie wydanej. (ob. VI.)

Czerwone złote Węgierskie po raz pierwszy przez Króla Karola Roberta (1301-1342) bite, w ciągłym i powszechnym były u nas od czasu Kazimierza W. obiegu. (1) Ani pomienione czerwone złote, ani na wzór ich bite nasze, nie zmieniły nigdy swojej dobroci i wagi. Dla tego przyjęte być mogą za stałą zasadę do obracania wartości ówczesnej monety na dzisiejszą. Należy tylko ilość groszy wynikającą z dzisiejszej wartości czerwonego złotego podzielić przez liczbę groszy wchodzących na dawny czerwony złoty, (liczbę tych ostatnich groszy porządkiem lat wykazaliśmy tu pod każdym panowaniem) a iloraz wskaże nam dzisiejszą wartość ówczesnego grosza i tęp samém innych monet z jednostki groszowej składających się. I tak dajmy np. że dzisiejszy czerwony złoty idzie po 585 gr. (złot. $19\frac{1}{2}$) czerwony złoty zaś r. 1528 szedł po gr. 45, działanie przeto powyższe okaże nam że grosz z r. 1528 wart jest dzisiejszych 13, złoty ówczesny dzisiejszych 13, a grzywna ówczesna dzisiejszych zł. 20 gr. 24.

Sposób ten ewaluacyi prostszy jest i pewniejszy przynosi nam rezultat, niż osiągnięty za pomocą tablicy ewaluacyjnej Czackiego, która będąc wyrachowaną na stopę znacznie różniącą się od dzisiejszej, nie odpowiada dziś zamierzonemu celowi.

21. *Czerwony złoty podwójny*. SIGIS-PRIREX-POLONIE-M-D-LITHVA-1533. Popiersie ukoronowane w szubie. $\mathfrak{R}$ RUSS-TO-PRUSS-ET-MAZO (vie)-Do (minus)-ET-HERES-(sierp znak mincarski). Pod koroną tarcza z herbami: polskim, litewskim, ruskim, pruskim

(1) Ob. ordynacyą solną tego króla z roku 1368 nakazującą przyjmowanie czerwonych złotych, o których tu mowa, po gr. 14 (Vol. L. I stron. 163)

i we środku rakuzkim, po prawej C. *Cracovia* po lewej S. pierwsza głoska nazwiska Mikołaja Szydłowieckiego Podskarbiego. (ze z. F. H. P.) Nie są z innych lat znane.

22. *Medal talarowy*. SIGISM = P - REX - POLONIE - M = D - Lithv = ETC - 1533. (między wyrazami napisu herby: polski, litewski, pruski, ruski i rakuzki Królowej Elżbiety matki Zygmunta I.). Popiersie osoby podeszłej w koronie. $\mathfrak{R}$ SIG - AUG = SECUND = FILIUS = REX - POLON - ETC. (wyrazy napisu przedzielone są herbami jak na stronie głównej, lecz zamiast herbu rakuzkiego jest wąż, herb Bony Sforcy matki Zygmunta Augusta). Popiersie ukoronowane osoby w młodym wieku. (ze z. F. H. P.)

23. *Medal talarowy* podobny, ale tu na stronie odwrotnej po bokach popiersia Zygmunta Augusta jest rok 1540. (ze z. F. H. P.) Nie znajduje się z innych lat.

Pierwsza gruba srebrna, dwa łuty ważąca moneta, nastała przy końcu XV stulecia. Bita była naprzód w Tyrolu w mieście Hall przy kopalni Falkenstein od r. 1484, potem w Saxonii w kopalni Annaberg od r. 1486. Nie nosiła jednak jeszcze nazwiska talarów. Zwano ją grubemi groszami (Dickgroschen) albo złotemi groszami (Guldengroschen) dla tego, że wyobrażała wartość znacznie już wtedy spódlonych ze złota bitych guldynów reńskich, (Rheinische Goldgulden). — Dopiero od 1518 gdy w Joachimsthal (w dolinie ś. Joachima) w Czechach, w majątności Hrabów Szlików obficie wybijaną i w handlu upowszechnioną być zaczęła, nazwano ją od miejsca pochodzenia groszami Joachimstałskimi, (Joachims Thaler-Groschen), dalej przez skrócenie Thaler-Groschen, a nakoniec Thaler, po łacinie: Vallenses seu Unciales, po polsku pierwotkowo talerami, następnie talarami. Sztuki te stały się monetą Rzeszy Niemieckiej od r. 1524 przez ordynacyą menniczną Cesarza Karola V. w Eslingen wydaną. — U nas szczupłe zasoby kruszczu srebrnego, nie z własnych kopalni

ale z zakupu u obcych pochodzącego, nie dozwoliły pod ten czas jeszcze wybijać do obiegu handlowego tak grubą monetę. Żadna też z dochowanych nam w zupełności ordynacji mennicznych Zygmunta I. nie nakazuje ich bicia. Wreszcie dziełko bardzo rzadkie pod tytułem « Ordonatie Statut van den gauden en zilveren penninghen » (1) w Gandawie 1548 roku wydane, ozdobione drzeworytami wszystkich w ówczesnym świecie handlowym znanych monet, nie obejmuje wcale talarów pomiędzy innemi znajdującemi się w niem monetami tego Króla. Ztąd wnosić należy, że opisane wyżej sztuki w małej liczbie bite, nie były do obiegu handlowego przeznaczone, a tém samém, że acz wagą i wartością do talarów są zbliżone, za właściwe talary uważane być nie mogą. — Obce zaś talary, a szczególnie Szlikowskie krążyły po kraju naszym zaraz po ich zjawieniu się. Wspominane są w ówczesnych registrach skarbowych pod nazwą *Jochemthaerones*. Szły r. 1528 po gr. 30 i wtedy równały się naszemu złotemu. Odtąd ciągle podnosiły się w cenie; płacono je r. 1543 po gr. 31, r. 1546 po gr. 32, r. 1548 po tyleż.

24. *Medal talarowy* z napisami, popiersiami i herbami jak pod liczbą 22, dzieło niezgrabnej fabrykacyi Józefa Biernackiego († 1826.) (ze z F. H. P.)

25. *Półtalar*ek sfatszowany z liczbą roku 1532, bity na wzór dukata 1534 (N. 18.) (ze z. J. P.)

26. *Talar* z liczbą roku 1529 podrobionym stępem bity, naśladowujący niezgrabnie rysunek szostaka t. r. (N. 16.) (ze z. J. P.)

27. *Talar* z rokiem 1535 podrobiony, bity z małą różnicą na wzór podwójnego dukata 1533. (N. 21.) (ze z. J. P.)

Trzy ostatnie wyroby zjawily się pierwszy raz dnia 28 Stycznia 1836 r. w sklepie Ubogich

w Warszawie. Chciwie rozkupione po cenach nad miarę wysokich, weszły do rozmaitych krajowych i zagranicznych zbiorów, jako dotąd nieznanne, świeżo odkryte autentyki. Lecz gdy za nimi przybywać tam zaczęły nowe, coraz bardziej nadzwyczajnością swoją uderzające sztuki, poznano się nakoniec na oszukaństwie i oszukańcach, którzy dla braku dalszego odbytu, niecne rzemiosło swoje zaniechać byli przymuszeni.

c. MONETY LITEWSKIE.

Monety te bite były na stopę o czwartą część lepszą od polskiej. Dla tego grosz litewski szedł po $1\frac{1}{4}$ grosza polskiego, czyli 4 grosze litewskie równały się 5^{cin} polskim. (ob. VII.) Liczono tu na kopy (per sexagenas) po 60 groszy litewskich (75 polskich) i na grosze po 10 denarów litewskich *pieniążkami białymi* zwanych. Rachowano też niekiedy na Ruble, które zawsze były nazwiskiem zbiorowem stu groszy litewskich (125 polskich). Bito zaś monetę następującą:

28. *Półgroszek*. † Moneta-SIGISMUNDI-1509. Pogoń, ☩ † MAGNI-DUCIS-LITVANIAE. Orzeł ukoronowany. (z m. z.)

29. *Półgroszek* podobny, ale tu rok 1529, i pod Pogonią głoska V. Wilno, miasto menniczne oznaczająca. (z m. z.)

Półgroszki takie znane są z lat: 1509, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 (V) i 29 (V). — Szło ich dwa na grosz, 120 na kopę litewską. Zawierały zaś w sobie po 5 pieniędzy litewskich (denarów), które za tego panowania nie były bite, znajdowały się jednak w obiegu w znacznej massie z czasu panowania Króla Alexandra.

30. *Grosz*. SIGISMUNDUS - P (rimus) - REX - Po - M - D - LITVANIAE. Orzeł ukoronowany. ☩ Moneta-Magni-DUCATUS - LITVA. Pogoń, pod

(1) Znajduje się w bibliotece Ordynacyi Zamojskiej w Warszawie.

nią rok 1535, niżej herb rodzinny potomków Gedymina (1) (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat 1535 i 1536. Liczono ich 60 na kopę litewską, za czerwony zaś złoty Węgierski płacono niemi w latach ich bicia po 36 sztuk.

D. MONETY PRUSKIE.

Bite były na rachunek skarbu królewskiego w mieście Toruniu dla ziem pruskich, których Zygmunt w części Prussami królewskimi zwanęj, bezpośrednim, w części zaś Xiążęciami zwanęj zwierzchnim był Panem. Mennica ta zostawała pod zarządem Josta Ludwika Deciusza (Dycza) Sekretarza królewskiego, żupnika wielickiego od 15 Czerwca 1528 do 17 Lipca 1535 r. w którym na rozkaz królewski zamkniętą została. (ob. VIII.) Wybite w niej monety odpowiadały zupełnie stopie monet polskich i równéże z niemi były wartości, a sposób ich bicia, waga i jakość wchodzić w nie mającego srebra, opisane są dokładnie Ordynacją królewską w Wilnie dnia 15 Czerwca 1529 r. wydaną, później r. 1530 w Krakowie ponowioną. (ob. IX.) Miasto Toruń za ustąpienie mennicy swojej, i wstrzymanie się od bicia w niej własnych pieniędzy, do czego służyło mu prawo z dawnego nadania Kazimierza Jagiełłończyka z r. 1457 pobierało opłatę ze skarbu królewskiego po złp. 500 rocznie. (ob. X.) W Prusiech liczono na grzywny po gr. 20, na grosze po szelągów 3, i na szelągi po denarów 6. Bite monety były następujące:

31. *Denar*. Głoska S. (Sigismundus) pod

(1) Takim herbem oznaczone były konie wierżchowe Witolda syna Kiejstuta, wnuka Giedyminowego, w bitwie pod Grunwaldem r. 1410 (ob. Dług. wyd. Frankf. ks. 11, str. 244). Herb więc pomieniony nie od Władysława Jagiełły, ale od Giedymina jako głowy linii Olgerdowéj i Kiejstutowéj początek biorący, niewłaściwie przez heraldyków naszych Jagiellońskim jest zwany.

koroną. Orzeł pruski (1) (bez liczby lat) (z m. z.)

Denarów takich 6 na szeląg, 18 szło na grosz.

32. *Szeląg*. SIGIS - REX - POLO - DO - PRUSS. Głoska S. pod koroną. SOLIDUS - PRUSSIE - 1528. Orzeł pruski z mieczem wzniesionym z lewéj strony. (z m. z.)

33. *Szeląg* podobny, lecz tu rok 1531 i ręka z mieczem z prawéj strony, (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat 1528, 29, 30 i 31. — Szło ich 3 na grosz.

34. *Grosz*. SIGIS - I - REX - PO - DO (minus) - TOCI (us) - PRUSS (ie). Popiersie królewskie. GROSS - COMU (nis) - TERR - PRUSS - 1528. Orzeł pruski (z m. z.)

Wyraz *grossus communis terrarum Prussie* znaczy „grosz wspólny ziem pruskich” to jest mający mieć bieg tak w Prusach Królewskich, jako też Xiążęcych.

Grosze takie znane są z lat: 1528, 29, 30, 31, 32, 33, 34 i 35. Szło ich 20 na grzywnę pruską, a 30 na złoty liczby polskiéj.

35. *Trojak*. SIGIS - I - REX - POLO - DO - TOCIUS - PRU. Popiersie królewskie w czepcu drucianym. Pod liczbą III napis w 5^{ciu} wierszach: GROSSUS | ARGENTE | TRIPLEX | PRUSSIE | 1529. (z m. z.)

36. *Trojak* podobny, lecz tu popiersie odmienne i rok 1535. (z m. z.)

Trojaki takie znajdują się z lat: 1528, 29, 30, 32, 34 i 35. Szło ich 6 i groszy 2 na pruską grzywnę, a 10 na złoty polski.

37. *Szostak*. SIG - I - R - POLO = DO - TO - PRUSS. Pół osoby ukoronowanéj i uzbrojonéj,

(1) Herb ten jest połączeniem orła krzyżackiego, a raczej dawniejszego polskiego z częścią Pogoni litewskiéj, to jest z prawicą Jezdca mieczem uzbrojoną wzniesioną do cięcia. Powstał r. 1454 gdy po zrzućeniu przez mieszkańców Pruss jarzma krzyżackiego, Król Kazimierz Jagiełłończyk poruczając wielko - rządy odzyskanego kraju Janowi de Baysen, udzielił mu urzędową pieczęć z takim jak na téj monecie herbem, który odtąd stał się aż do ostatnich czasów heraldycznym godłem tego kraju.

w prawej ręce berło, w lewej rękojeść przypasanego do boku miecza trzymającą. GROOSS - AR - SEXDUP - TERR - PRUSSIE - 1530. Orzeł pruski na tarczy, nad którą liczba VI, a po bokach głoski T. (Thoruniam) i J. Josta Ludwika Deciusza, rządzącego tamieczną mennicą oznaczające. (ze z. F. H. P.)

38. *Szostak* podobny, ale tu osoba po pierś tylko wyobrażona, niejaka odmiana w napisie i rok 1532 (z m. z.)

39. *Szostak* podobny z odmiennym tylko popiersiem i rokiem 1543. (z m. z.)

Szostaki takie znane są z lat 1528, 30, 32, 34 i 35. Szło ich 3 i groszy 2 na grzywnę pruską, a 5 na złoty polski.

E. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

Miasto Gdańsk obdarzone wraz z innymi wielkimi miastami pruskimi przez nadanie Króla Kazimierza Jagiellończyka z d. 6 Marca 1454 r. prawem bicia monety, nie przestawało i w ciągu niniejszego panowania utrzymywać w ruchu mennicy swojej. Odstępowało jednak często od stopy mennicznej ordynacją z d. 15 Czerwca 1529 r. dla krajów pruskich przepisanej, co go na napomnienia królewskie i wywołanie z obiegu monety nieraz narażało. Sposób liczenia na grzywny po 20 groszy, na grosze po 3 szelągi i na szelągi po 6 denarów był mu wspólny z innymi miastami pruskimi. Wybiano tu następujące rodzaje monet:

40. *Denar*. Orzeł pruski. Herb Gdańska, dwa krzyże, nad którymi unosi się korona, (1) po bokach głoski M-S. (Moneta Sigismundi) (bez liczby lat) (z m. z.)

Denary takie znajdują się także bez głosek

(1) Krzyże stały się herbem tego miasta od czasu opanowania go przez zakon krzyżacki w roku 1308. Po odpadnięciu w 140 lat później od tegoż zakonu, herb powyższy przez Kazimierza Jagiellończyka ozdobiony został w r. 1457 złotą koroną, w dowód szczególnej Jego łaski dla miasta.

M-S. jakoteż z temiż głoskami i liczbą lat 3-9, (1539), 4-6, 4-7 i 4-8.

41. *Szeląg*. SIGMUND - D - G - R - POLO - (gwiazda). Orzeł polski na tarczy, nad którą mała korona. CIVITAS - DANCZ - 1525. Herb miasta (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1524, 25 i 26. Pierwsza to jest moneta gdańska bita od czasu Kazimierza Jagiellończyka. Uprzedziwszy ordynacją menniczną 1529 dla Pruss przepisaną, nie trzymała jej stopy i dla tego następnie wywołaną i przetopioną została.

42. *Szeląg*. SIGIS - DEI - GRA - REX - POL - (róża) Orzeł pruski. MONE - CIVI - DANCZ - 1530. Herb miasta (z m. z.)

43. *Szeląg* podobny, ale tu znak mincarski dwie motyki na krzyż, rok 1539 i «Gedansensis» zamiast Danczk (z m. z.)

Szelągi takie bite stosownie do ordynacji mennicznej z r. 1529 znane są z lat: 1530, 31, 32, 37, 38, 39, 40, 46 i 47. Szło ich trzy na grosz.

44. *Grosz*. SIGIS - I - REX - PO - DO - TOCI - PRU. (róża). Popiersie królewskie. GROSSUS - CIVI - DANCZ - 1530. Herb miasta. (z m. z.)

45. *Grosz* podobny, ale tu znak mincarski listek koniczynny i rok 1535. (z m. z.)

46. *Grosz* podobny, ale tu popiersie odmiennie, rok 1537, po raz pierwszy «Gedansensis» zamiast Danczk i znak mincarski dwie motyki na krzyż, (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat: 1530, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40 i 46. Szło ich 20 na grzywnę pruską, a 30 na złoty polski.

47. *Trojak*. SIGIS - I - REX - POLO - DO - TOCI - PRUSS - (róża). Ukoronowane popiersie królewskie. Grossus - AR | TRIP - CIVI | DANCZK, u wierzchu liczba III, na spodzie herb Gdański przedzielający liczbę roku 15-35. (z m. z.)

48. *Trojak* podobny, ale tu popiersie odmiennie, znak mincarski 2 motyki i rok 15-38. (z m. z.)

Trojaki takie znane są z lat: 1535, 36, 37, 38, 39, 40 i 46. Liczono ich tyle co pruskich na grzywnę pruską i na złoty polski.

49. *Szostak*. SIGISMUN - P - REX - POŁO - DO - TOCI - PRUSS - (róża). Popiersie królewskie. GROSS - AR - SEXDUP - CIVIT - DANCZK - 1535. Herb miasta przez dwa lwy trzymany, u wierzchu liczba VI i D. (Danczk). (z m. z.)

50. *Szostak* podobny, z tą tylko różnicą, że tu po bokach popiersia D.-VI.t.j.Danziger Sechser (Gdański szostak). (z m. z.)

51. *Szostak* podobny, ale tu popiersie odmienne, znak mincarski 2 motyki na krzyż i rok 1539. (z m. z.)

Szostaki takie znane są tylko z lat: 1535, 37 i 39. Szło ich tyle co szostaków pruskich na grzywnę liczną tego kraju i na złoty polski.

52. *Czerwony złoty*. SIGIS - I - REX - POŁO - DO - PRUSS - 1546 - (gwiazda). Popiersie królewskie wkoronie zkalotą pod nią podłożoną. MONE - AUR - CIVIT - GEDANENSI - (róża). Herb miasta przez dwa lwy trzymany. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1540, 43 (wątpliwy), 46, 47 i 48.

Bite jak polskie na stopę czerwonych złotych węgierskich, równę z niemi co do ceny obiegowej w stosunku groszy, ulegały zmianie, i tak: roku 1540 po 47, roku zaś 1548 już po 51 groszy płacone były.

F. MONETY MIASTA ELBLĄGA.

Miasto to nie otrzymało od Kazimierza Jagiellończyka po ukończeniu 13to letniej (1454-1466) przeciw krzyżakom wojny, szczególnego przywileju na bicie monety, jak to pozyskały miasta Gdańsk i Toruń jeszcze r. 1457. Dla tego też za Zygmunta I. otworzenie mennicy wzbronioném mu było. Mimo to Elbląkanie niezważając na zakazy, odwoływali się do dawnego, Henryka Hohenlohe W. Mistrza krzyżackiego nadania z r. 1246 i na zasadzie tegoż nie przestawali bić pod znakami swego miasta, na stopę 1529 r. rozmaitych pieniędzy.

Aż nakoniec Zygmunt I. ulegając ciągłym ich prośbom i zażaleniom przeciw tamowaniu ich prawa, dozwolił im korzystać z mennicy z wyraźném atoli zastrzeżeniem, aby na monecie nie kładli wizerunku Jego oblicza. (ob. XI). Bito tam następujące sztuki:

53. *Denar*. Orzeł pruski. Herb miasta, dwa krzyże, z których spodni spoczywa na tle siecią powleczone, (1) (bez liczby roku). (z m. z.)

Denary takie są także z liczbą roku 4-5 t. j. 1545 po bokach herbu miasta. Szło ich 6 na szeląg, 18 na grosz.

54. *Szeląg*. SIGIS - P - REX - POŁO - DO - PR - (róża). Orzeł pruski. SOLI - CIVI - ELBIN - 1530. Herb miasta. (z m. z.)

55. *Szeląg* podobny, ale tu znak menniczny listek konieczyny, i w napisie *Solid Elbing*, zamiast *Soli, Elbin*, oraz rok 1539. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1530, 31, 32, 33, 38 i 39. Szło ich 3 na grosz.

56. *Grosz*. SIGIS - I - REX - PO - DO - TOCI - PRUSSI. Orzeł pruski z ręką zbrojną z lewej strony wychodzącą. GROSSUS - CIVIT - ELBING - 1533. Herb miasta. (z m. z.)

57. *Grosz* podobny, ale tu ręka zbrojna z prawej strony wychodzi, w napisie *Elbing* i rok 1540. (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat: 1530 (wątpliwy) 33, 34, 35, 38, 39 i 40. Liczono ich 20 na grzywnę pruską, a 30 na złoty polski.

58. *Trojak*. Pod liczbą III napis w pięciu wierszach: SIGIS - I - REX | POLONIE | DO - TOCIUS | PRUSSIE | 1536. GROSS - AR - TRIPLEX - CIVIT - ELBIN. Herb miasta, po bokach E. (Elbing) i J. imie Justa Ludwika Decyusza, lub też może wyraz *incisus* (rznięty). (z m. z.)

59. *Trojak* podobny, ale tu r. 1540 i brak głosek E. J. (z m. z.)

(1) Wierzchnią część tego herbu zajmuje Krzyż zakon Krzyżackiego, spodnia zaś pochodzi od mieszkańców miasta Lubeki, którzy założywszy tu około r. 1239 pierwszą osadę, przenieśli do niej herb swego rodzinnego miasta.

Trojaki takie znane są z lat: 1536, 37, 39 i 40. Liczono ich 6 i gr. 2 na grzywnę pruską, a 10 na złoty polski.

60. *Szostak*. SIGISMUN - I - REX - POLO - DO - TOCI - PRUSS. Orzeł pruski. X GROS - AR - SEX - DUP - CIVIT - ELBINGK - 1535. Herb miasta, nad nim liczba VI, a po bokach tarczy herbowej głoski E-J. (z m. z.)

Szostaki takie znane są z lat: 1535 i 36. Liczono ich 3 i gr. 2 na grzywnę pruską, a 5 na złoty polski.

ZA ZYGMUNTA AUGUSTA.

(w Litwie od 1544, w Koronie od 1548 do 1572.)

Zygmunt August jedyny syn Zygmunta I. i Bony *Sforycy* Xiężniczki mediolańskiej, ostatni męzki potomek z rodziny Jagiellonów, urodził się w Krakowie dnia 1 Sierpnia 1520 r. — obrany w 10^{cie} letnim wieku następcą po ojcu, w Litwie dnia 18 Października, w Polsce d. 18 Grudnia 1529 r. — koronowany d. 21 Lutego następnego roku (1530) — zaślubił 1543 roku Elżbietę córkę Ferdynanda króla węgierskiego i czeskiego, potem cesarza rzymskiego, zmarłą 1545 r. — objął rządy W. Xięstwa Litewskiego d. 15 Listopada 1544 r. — zaślubił powtórnie 1545 r. Barbarę córkę Jerzego Radziwiłła Kasztelana wileńskiego, wdowę po Gastoldzie Wojewodzie trockim, zmarłą 1551 — wstąpił na tron po ojcu dnia 1 Kwietnia 1548 — pojął r. 1553 trzecią żonę Katarzynę Austriaczkę, siostrę rodzoną pierwszej swęj żony, wdowę po Franciszku Gonzaga Xięciu mantuańskim, zmarłą 1572 — przeniósł się do wieczności w Knyszynie na Podlasiu dnia 7 Lipca 1572 — spoczywa w Krakowie.

Tytuły królewskie skrócone: SIGISMUNDUS AUGUSTUS DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSSIE, SAMOGITIE, MASO-

VIE, LIVONIE, (od r. 1561) etc. DOMINUS ET HÆRES.

Za jego czasu zarząd skarbu i mennicy sprawowali Podskarbiowie: w KORONIE: Spytek Tarnowski (herbu Leliwa) Kasztelan wojnicki do r. 1549, w którym postąpił na Województwo sieradzkie, — Spytek Jordan z Zakliczyna (herbu Trąby) Kasztelan sądecki do roku 1555, w którym postąpił na Województwo sandomierskie (1) — Stanisław Tarnowski (herbu Leliwa) Kasztelan zawichoski do roku 1563 w którym postąpił na Województwo sandomierskie. — Walenty Dembiński (herbu Rawicz) Kasztelan sądecki, w tym samym roku (1563) otrzymał kanclerstwo. — Stanisław Sobek (herbu Brochwicz) Kasztelan sandomierski † 1569. i Hieronim Bużeński (herbu Poray) Starosta krzeczowski. W LITWIE Podskarbiowie ziemscy: Iwan Hornostaj (herbu Hippocentaurus) Wojewoda nowogrodzki, (jeszcze 1556 roku piastował ten urząd). — Ostafiej Wołowicz (herbu Bogorya) Starosta mohilowski do czasu unii 1569 roku nastąpiońej — a od tej daty Mikołaj Naruszewicz (herbu Wadwicz) † 1573.

Moneta pod stemplem Zygmunta Augusta bita była w Wilnie, Tykocinie, Gdańsku, Elblągu, w Inflantach i Kurlandyi.

Czerwone złote szty: 1548 roku po 51 — 1551 r. po 52 — 1568 r. po 53 — 1572 r. po 54 grosze.

A. MONETY LITEWSKIE.

Zygmunt August nie bił wcale monety w krajach koronnych, dla uniknienia ścieśnień zuchwał sejmów polskich wpływających i ograniczał się biciem jej jedynie w Litwie państwie swoim dziedzicznym, gdzie urzędzenia Jego menniczne swobodnie wykony-

(1) Niesiecki rok jego postąpienia na Województwo sandomierskie kładzie 1556, lecz rok ten okazuje się być mylnym, wedle ówczesnych rachunków skarbowych.

wane być mogły. — Mennica główna, którą zarządzał Jan Lutomierski Podskarbi nadworny, Kasztelan rawski, później sieradzki, a w której minemistrzem był naprzód Enoch Olffirer, później Jerzy Behm, znajdowała się w Wilnie przy ulicy niemieckiej, w domu na ten cel r. 1545 za 500 kop groszy litewskich (ówczesnych złp. 1250) zakupionym. (1) — Inna mennica w Tykocinie, żydom po większej części była wydzierżawiana, przeciw czemu tylokrotnie na sejmach zanoszono skargi. W mennicy wileńskiej wybijano grosze na dwojaką, to jest litewską i polską stopę, aż do czasu unii 1569 r. od której stopa litewska z polską zrównaną została. Liczono tu jak za poprzedzającego panowania na kopy grosze i denary. — Rodzaje monet bitych były następujące:

61. *Denar*. Cyfra Zygmunta Augusta pod czapką xiążęcą. X Herb Gedyminow w tarczy powyginanej, po bokach której rok 15-46. (z m. z.)

62. *Denar* podobny z odmienną tylko tarczą i liczbą roku 1547. (ze z. R. S. R.)

63. *Denar*. Orzeł polski. X Pogoń litewska pod którą rok 1559. (z m. z.)

Denary takie czyli *pieniądze* (obuli) znane są z lat: 1546, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63 i 66. — Szło ich 5 na półgroszek, 10 na grosz litewski, a 8 na grosz polski. — Z grzywny $3\frac{1}{2}$ łuta srebra i $12\frac{1}{2}$ łuta miedzi trzymającej wybijano ich sztuk 624.

64. *Denar podwójny*. Cyfra ukoronowana Zygmunta Augusta, między liczbą roku 15-66. X Pogoń, pod którą II liczba wartości. (z m. z.)

Denary takie podwójne czyli *dwupieniądze*, znane są z lat: 1550, 59, 66, 67, 69 i 70. Szło ich $2\frac{1}{2}$ na półgroszek, 5 na grosz litewski, a 4 na grosz polski. Bite były z grzywny jak wyżej mieszanej sztuk 312.

(2) Anno 1545 Magnificus Dominus Iwan Hornostay de mandato Mts Regiae et assensu Magcorum Dnorum Consiliarium Magni Ducatus Lithuaniae emit domum in platea almanica pro officina manetaria, Lithvanicis sexagenis 500 (z Rach. tejże Menni.)

65. *Półgroszek*. SIGIS-AUG-REX-PO-MAG-DUX-LI. Orzeł. X MONETA-MAGNI-DUCAT-LITVA. Pogoń, pod którą rok 1546. (z m. z.)

66. *Półgroszek* podobny ale tu rok 1563 i między wyrazy Magni-Ducatus, wsunięty jest nieznacznie *topor*, zapewne herb Jakóba Decyusza pisarza tejże mennicy, którego przodek Ludwik Decyusz (Dycz) od rodziny Tęczyńskich, do herbu ich Starża czyli Topor, za zezwoleniem Zygmunta I. przyjętym został. (z m. z.)

67. *Półgroszek* podobny, lecz tu rok 1566 i między wyrazami Magni-Ducatus, Jastrzębiec, herb Jana Lutomierskiego Podskarbiego nadwornego, rządzcy mennicy wileńskiej (ze z. T. L.)

Półgroszki takie (mediantes) znane są z lat: 1546, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65 i 66. Szło ich 2 na grosz litewski, a 4 wyrównywały $2\frac{1}{2}$ groszom polskim. Z grzywny 6 łutów srebra i 10 łutów miedzi trzymającej, wybijano ich sztuk 158.

68. *Grosz* na stopę polską (ad granum grossorum polonicalium). SIGIS-AUG-REX-PO-LO-MAG-DUX-LIT. Popiersie ukoronowane. X. MONE-MAG-DUC-LITVA-1546. Pogoń, pod którą cyfra Zygmunta Augusta i herb jego rodzinny, pokryte czapką xiążęcą. (z m. z.)

69. *Grosz* podobny, ale tu rok 15-47 przedzielony czapką xiążęcą, która cyfrę i herb królewski pokrywa. (z m. z.)

70. *Grosz* podobny z liczbą roku 15-66 i z herbem Jastrzębiec obok cyfry królewskiej. (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat: 1546, 47, 48, 57, 59, 60, 66, 67 i 68. Szło ich 75 na kopę litewską, a 30 na złoty polski. Z grzywny 6 łutów srebra, i 10 łutów miedzi trzymającej bito ich sztuk 96.

71. *Grosz* na stopę litewską. SIGIS-AUG-REX-POL-MAG-DUX-LIT. Popiersie ukoronowane. X Moneta-MAGNI=DUCAT-LITVA. Po-

goń, pod którą rok 1546, a niżej herb Gedyminow. (z m. z.)

Grosze takie znanesą z lat: 1546, 53, 55 i 59. Szło ich 60 na kopę litewską, a 24 na złoty polski. Z grzywny jak pod liczbą 67 mieszanę bito ich sztuk 79.

72. *Dwugroszówka*. SIGIS - AUG - REX - Po - M - D - L. Popiersie ukoronowane. MONE - MBGNI - DUCA - LITV - 1565. Pogoń i herb Gedyminow pod czapką xiążącą, na dole liczba II. (z m. z.)

Dwugroszówek nie ma z innych lat. Szło ich 30 na kopę litewską, a 12 na złoty polski. Powinno ich było być bitych, z grzywny 14^{tej} próby srebra, sztuk 111.

73. *Trojak*. SIGIS - AUG - REX - Po - M - D - Li. Popiersie ukoronowane. Napis w trzech wierszach: GROSS - AR | TRIPL - MAG | DUCA - LITVA. Na wierzchu liczba III. pod napisem pogoń między liczbą roku 15 - 47. (z m. z.)

74. *Trojak*. SIGIS - AUG - REX - Po - MAG - DUX - Li. Cyfra królewska pod koroną, przedziela jąca rok 15 - 62. GROSS - AR - TRIPL = MAG - DUCA - Li. Pogoń, pod którą liczba III. a niżej herb Gedyminow. (z m. z.)

75. *Trojak* podobny, ale tu rok 1563, w napisie topór, jak pod liczbą 66, i na stronie odwrotnej tarcza wygięta z Pogonią, pokryta czapką xiążącą. (z m. z.)

Trojaki takie stempla znane są z lat: 1546, 47, 62, 63 i 64. Powinny były być bite z grzywny 14 próby srebra, sztuk 74.

76. *Trojak*. SIGISM - AUG - REX - POL - MAG - DUX - LIT. Pogoń, pod którą liczba III. Napis wzięty z psalmu II wier. 4, w czterech wierszach: QUI | HABIBAT - IN | COELIS - IRRI | DEBIT - EOS. niżej cyfra królewska pod koroną między liczbą roku 15 - 65. (z m. z.)

77. *Trojak* podobny, ale tu rok 15 - 66, e - xemplarz jedyny. (z m. z.)

Trojaki takie, ineznajdujące się z innych lat, są bardzo rzadkie, bo jak podaje Czacki (T. I. kar. 151 prz. 828) Zygmunt August na przełożenie Franciszka Krasińskiego, zakazał

ich bić z obawy rozjątrzenia polaków, przeciw którym wymierzony miał być ten napis.

78. *Trojak*. SIGIS - AUG - REX - POLO - MAG - DUX - Li. Popiersie ukoronowane, po bokach którego rok przedzielony 15 - 62. GROSSUS - TRIPL = MAG - DUCA - LIT. Pogoń, pod którą liczba III. a niżej herb Gedyminow. (z m. z.)

Trojaki takie z lichego srebra, większą od zwykłych mające objętość, powstały z przetopienia reszty z obiegu wywołanych i do mennicy wileńskiej wykupionych półgroszków świdnickich. Z innych lat nie znajdują się.

Trojaków liczono 20 na kopę litewską a 8 na złoty polski.

79. *Czworak*. SIGIS - AUG - D - G - REX - Po - MAG - DUX - L. Popiersie ukoronowane. MONETA - MAGNI - DUCAT - LIT - 1565. Pogoń i herb Gedyminow na dwóch tarczach, pod czapką xiążącą. Na dole III. liczba wartości. (z m. z.)

80. *Czworak* podobny z czystego srebra z odmiennem popiersiem, liczbą roku 1568 i pełną smaku rzezbą. (z m. z.)

Czworaki takie znajdują się z lat: 1565, 66, 67, 68, 69 i bez roku. Liczono ich 15 na kopę litewską. — W państwach koronnych szły po groszy 5 do czasu sejmu lubelskiego 1569 r. na którym stanęło połączenie Litwy z Koroną i zrównanie stopy mennicznej obu narodów, co stało się powodem, że ich odtąd i wszelkiej innej monety litewskiej w krajach koronnych inaczej brać nie chciano, jak w równi z monetą polską. Zygmunt August litując się nad wynikającym ztąd uciskiem swych poddanych litewskich, wydawał kilkakrotne, acz bezskuteczne uniwersały względem przyjmowania tej monety po dawniej cenie. (ob. XII.)

81. *Szostak*. SIGIS - AUG - D - G - REX - POLO - MAG - DUX - LITUA. Popiersie ukoronowane. GROSS - AR - SEXDUP - MAG - DUCAT - LITVAN. Na tarczy ozdobnej pod czapką xiążącą Pogoń, po bokach której liczba V - I. na dole rok 1547. (ze z. S. K.)

Szostaki nie znajdują się z innych lat w takiej próbie srebra i w takim kształcie jak niniejszy.

82. *Szostak*. SIGIS - AUGUSTUS - REX - POLO-MAG-DUX-LIT. Popiersie ukoronowane między liczbą roku 15-62. ☒ GROSSUS-SEXDUPL=MAG-DUCAT-LITV. Pogoń, pod którą liczbą VI. a niżej herb Gedminow. (z m. z.)

Szostaki takie z półtego srebra, z półgroszków świdnickich przebite, tak jak trojaki pod liczbą 78 z jednego tylko znajdując się roku.

Szostaków szło 10 na kopę litewską, a 4 na złoty polski.

83. *Półtalar*ek podrobiony z liczbą roku 15-46 należy do rzędu fabrykatów w sklepie ubogich r. 1836 na sprzedaż wystawionych, o których pod liczbą 27 była mowa. (ze z. J. P.)

84. *Półtalar*ek podrobiony z liczbą roku 15-64 z tegoż samego źródła pochodzący. (ze z. J. P.)

85. *Półtalar*ek podrobiony z liczbą r. 15-65 z tegoż źródła. (ze z. J. P.)

86. *Talar* podrobiony z liczbą roku 15-47 dziełem jest tychże samych fałszerzów i z téjże samej epoki fabrykacji pochodzi. (ze z. J. P.) Stempel do niego rzunięty był podług opisu Szlegla w dziele *Biblia in nummis*. (supl. 1 stron. 64).

87. *Talar* z liczbą roku 15-64 w tymże czasie podrobiony. (ze z. J. P.)

88. *Półkopek*. Pod koroną cyfra Zygmunta Augusta przedzielająca rok 15-64. Na dole XXX. liczba wartości, to jest 30 groszy litewskich. ☒ Na tarczy czapką xiążącą pokrytą zbójem sześciu herbów: po prawej Orzeł, po lewej Pogoń, w środku Wąż herb Sforzów, u spodu Ś. Michał, obok którego niedzwiedź, herb Xięstwa kijowskiego i Krzyż herb wołyński. (1) (ze z. F. H. P.)

(1) Wymienione tu dwie ziemie długi czas były jabłkiem niezgody między Polakami i Litwinami; Polacy rościli sobie do nich prawo jako niegdy od Polski oderwanych, czemu zaprzeczali Litwini i dla okazania prawego ich dzierżenia, kładli powyższe herby na monetach swego kraju. Sejm dopiero Unii 1569 roku położył koniec tym sporom przez wcielenie w mowie będących prowincyi do krajów koronnych.

Półkopki takie niewłaściwie talarami zwane, bite były w potrzebie kraju z powodu wojny Inflantskiej (Nothnünzen), a potrzeba ta usprawiedliwia przyczynę nadania im tak wygórowanej nominalnej ceny ($37\frac{1}{2}$ gr. pol.) wyższej od rzeczywistej wartości ówczesnych talarów (33 gr. pol.) o $4\frac{1}{2}$ gr. pol. chociaż im w wadze ustępują znacznie. Nie znajdują się z innych lat. Liczono ich 2 na kopę litewską.

89. *Czerwony złoty*. SIGIS - AUG - REX - POLO-M-D-LITV. Popiersie ukoronowane osoby młodocianej. ☒ MONE - AURE - MAG - DUCA - LITV. Tarcza o 6^{ciu} herbach, jak na półkopku pod liczbą 88. pokryta czapką xiążącą, przedzielającą rok 15-48. (ze z. J. P.)

90. *Czerwony złoty* podobny, ale tu twarz z długą rozdwojoną brodą i rok 15-65. (ze z. J. P.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1547, 48, 49, 54, 56, 61, 63 i 65. — Bite były na téż samą stopę co węgierskie i polskie. Szły roku 1547 po groszy litewskich 40, roku zaś 1572 po takichże groszy 43 i denarów 2.

91. *Czerwony złoty podziesiętny*. (Portugał). SIGIS - AUGUSTUS - D - G - REX - POLONI - MAG - DUX - LITVA. Popiersie ukoronowane, przedzielające rok 15-68. ☒ MONETA - MAGNI - DUCATUS - LITVAN - 10 - FLOR (enorum) - AUR (eorum). Pogoń, pod którą herb Gedyminow. Bardzo rzadki. (Z dzieła Karola Benjamina Lengnich'a «Nachrichten zur Bücher und Münzkunde.») Portugał podobny z liczbą roku 15-62 znajduje się w zbiorze Radcy Stanu Reichla w Petersburgu. Sztuki takie rozdawane były przez Króla jako upominki honorowe, (donatywy).

B. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

92. *Denar*. Orzeł pruski. ☒ Dwa krzyże pod koroną, t. j. herb miasta przedzielający rok 5-5 (1555). (z m. z.)

Denary takie znane są z lat: 1547, 49, 50,

51, 54, 55, 56, 57 i 58. Szło ich 6 na szeląg, 18 na grosz gdański, i tyleż na grosz polski.

93. *Szeląg*. SIGIS-AUG-REX-POLO-M-D-LI. Orzeł pruski. ☼ MONE-CIVI-GEDANEN-1551. Herb miasta. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1549, 50, 51, 52, 56 i 57. Szło ich 3 na grosz gdański i tyleż na grosz polski.

94. *Grosz*. SIGIS-AUG-REX-P-D (ominus)-PRUSSI. Popiersie ukoronowane. ☼ GROSSUS-CIVI-GEDANEN-1556-(gałązka). Herb miasta. (z m. z.)

95. *Grosz* podobny, ale tu znak mincarski lilia i rok 1557. (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat: 1550, 55, 56, 57 i 59. Liczono ich 20 na grzywnę pruską, a 30 na złoty polski.

96. *Trojak*. SIGIS-AUG-REX-PO-D-PRUS-(lilia). Popiersie ukoronowane. ☼ Napis w 3 wierszach: GROSS-AR. | TRIP-CIVI | GEDANEN. Na wierzchu liczba III. pod napisem tarcza z herbem miasta przedzielająca rok 15-57. (z m. z.)

97. *Trojak* podobny, ale tu popiersie odmiennie, i po bokach tarczy herbowej miasta dwie lilie. (z m. z.)

Trojaki takie znane są tylko z lat: 1557 i 58. Liczono ich 6 i groszy 2 na grzywnę pruską, a 10 na złoty polski.

98. *Talar*. SIGISMUNDUS-AUG-D-G-REX-POLO-M-D-LIVAN, Pół osoby ukoronowanej, trzymającej w prawej ręce berło, w lewej rękojeść przypasanego miecza. ☼ MONETA-NOVA-CIVITATIS-DANTISCI. Herb miasta na tarczy ukoronowanej, przez dwa lwy trzymanej, pod którą rok 15-67. (z ryciny przy dziele «Erleutertes Preussen» T. IV.)

Pierwszy to jest talar gdański nadzwyczajnej rzadkości, którego znane exemplarze znajdują się, jeden w zbiorze Radey Stanu Reichla w Petersburgu, drugi w pozostałości numizmatycznej po lekarzu Nathan Behrendt w Gdańsku, niedawno przez toż miasto zakupionej. — Talar ten szedł roku bicia go po 33 gr.

99. *Czerwony złoty*. SIGIS-AUG-REX-POLO-M-D-LIT-1550. Popiersie ukoronowane. ☼ MONE-NO-AUR-CIVI-GEDANENS. Herb miasta na tarczy przez dwa lwy trzymanej. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1550, 51, 54, 55, 56 i 57. Szły r. 1550 po 51, a 1557 po 52 grosze.

c. MONETA MIASTA ELBLĄGA.

100. *Denar*. Orzeł pruski. ☼ Herb miasta przedzielający rok 5-7. (1557.) (ze z. E. B. R.)

Denary takie znane są z lat: 1554, 55, 56 i 57. Szło ich 6 na szeląg, 18 na grosz elbląski i tyleż na grosz polski. Prócz nich żadnej innej monety za tego panowania nie bito w Elblągu.

d. MONETY INFLANTSKIE

CHODKIEWICZOWSKIEMI ZWANE.

Bite w czasie wielkorządnictwa w tym kraju Jana Chodkiewicza Starosty żmudzkiego, przez Walentego Iberfeltha i Jakóba Hinczę na zamku Kircholmskim, przeznaczone były na zapłatę zaległego żołdu wojsku walczącemu w obronie tego kraju. Stopa i sposób ich bicia opisane są ordynacją królewską 1571 r. (ob. XII.) Następujące z nich dochowane nam zostały:

101. *Szeląg*. MONE-NOVA-ARGENTE. Środkowy napis w trzech wierszach: I. | SCHIL | LING. na dole 72 t. j. 1572. ☼ DUCATUS-LIVONIE. Herb Xięstwa inflantskiego Gryff wspięty, trzymający miecz w przednich łapach. Jest to właściwie herb Chodkiewicza (Kościesza) nadany tej ziemi na pamiątkę wielkich jego dla niej zasług. (ze z. J. P.)

Szelągów takich liczono 9 na wiardunek, 18 na półgrzywny, a 36 na grzywnę rygską. Cztery zaś grzywny rygskie równały się w wartości 24 groszom litewskim, czyli 30 groszom polskim.

101^a. *Wiardunek* (Ferding). MONE-NOVA-ARGENTEA- (dwa kwiaty na krzyż). Orzeł polski i Pogoń litewska, na oddzielnych tarczach, nad którymi napis FERD (ing), u spodu rok 73 t. j. 1573. DUCATUS-LIVONIE. Gryff inflant-ski. (ze z. R. S. R.)

Wiardunki takie równały się $1\frac{1}{2}$ groszom litewskim, blisko 2 groszom polskim.

101^b. *Pół-grzywny*. (Halbe-Mark). MONE-NOVA-ARGENTEA- (dwa kwiaty na krzyż). Orzeł polski i Pogoń litewska na tarczach, nad którymi napis w 2 wierszach HALB | MARCK, u spodu rok 1573. DUCATUS-LIVONIE- (dwa kwiaty na krzyż). Gryff Inflant-ski. (ze z. R. S. R.)

Półgrzywny takie równały się 3 groszom litewskim, czyli 3 groszom i $13\frac{1}{2}$ denarom polskim.

101^c. *Grzywna*. (Eine Mark). MONE-NOVA-ARGENTEA- (bukiet). Orzeł i pogoń na oddzielnych tarczach, nad którymi napis EINE MARCK, u spodu rok 1573. DUCATUS-LIVONIE- (takież bukiet). Gryff inflant-ski. (ze z. R. S. R.)

Sztuka taka równa była sześciu groszom litewskim czyli $7\frac{1}{2}$ groszom polskim. (1)

101^d. *Złotówka klipingowa*. Według ordynacji na bicie klipingowej monety dnia 28 Września 1570 (ob. XIV.) wydanej, na tymże zamku kircholmskim, przez tychże samych przedsiębiorców Iberfelthai Hinczę przeminowane być miały z rozkazu Zygmunta Augusta dwadzieścia tysięcy grzywien czystego srebra na grubszą monetę *Klipingami* zwaną. Każdy taki kliping powinien być być wartości czterech grzywien rygskich, t. j. 24 groszy litewskich czyli 30 groszy polskich, nie miał więc wyrównywać talarowi, który podniósł się już był

(1) Te trzy ostatnie monety udzielone mi łaskawie przez Radcę Stanu Reichla w odciskach z oryginałów zdjętych, nadeszły wraz z innemi po odbiciu już tablicy, na której umieszczone być miały; dla tego na samym tylko wiernym ich tu opisie ograniczyć się muszę.

w ówczas do 34 groszy polskich. Nie wiadomo jednak czyli złotówki takie rzeczywiście były bite, bo ich ani w wizerunku, ani w opisie, nigdzie wysledzić nie mogłem. Opisany jest wprawdzie w Madni, «Thaler-Cabinet» jakoby inflant-ski talar pod N. 2789, lecz sztuka ta jeżeli rzeczywiście istniała, nie była, jak się z opisu okazuje, ani talarem, ani nawet monetą tego kraju. Zostawiam tu więc dla złotówki takiej miejsce na przypadek, jeśli kiedy wykryta zostanie.

E. MONETA KURLANDZKA.

Gottard Kettler († 1587) ostatni Mistrz kawalerów mieczowych w Inflanciech, przyciśniony nawałnościami kraju, którym własnymi siłami oporu stawić nie zdołał, poddał się wraz z całym krajem pod berło i opiekę Króla Zygmunta Augusta, za co otrzymał 1562 roku prawem lennem część tego kraju z tytułem Xiążęcia Kurlandyi i Semigalii, z sukcesją na potomków swoich płci męskiej i z wolnością bicia monety na stopę polską. Pierwszą monetą tego nowego xięcia wpadającą w okres panowania Zygmunta Augusta jest:

102. *Szeląg*. MONE-NOVA-ARGENTE. Hak od kotła (Kesselhacken) herb rodzienny Kettlerów, w pośród którego cyfra ukoronowana Zygmunta Augusta, jako zwierzchniego pana, u góry rok 72 t. j. 1572. DUCIS-CUR-ET-SEMIG. Lew wspięty, herb xięstwa kurlandzkiego. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1570, 71, 72, — 73, 74, 75, 76 i 77. Przyjmowane były w obiegu, jak szelągi polskie.

F. MONETA HISZPAŃSKA

Oznaczona cechą Zygmunta Augusta.

103. *Półtalar* Filipa II króla hiszpańskiego (1556 + 1598) nacechowany ukoronowaną

cyfrą Zygmunta Augusta i liczbą roku 15-64.
(ze z. J. P.)

Talary hiszpańsko-neapolitańskie (*ducati regales neapolitani*) w całkowitych i połowicznych sztukach, przywiezione były Zygmuntowi Augustowi z Królestwa neapolitańskiego, jako część puścizny po matce Jego Królowej Bonie tamże r. 1557 zmarłej. Zygmunt August niechcąc tracić czasu i kosztów na ich przebijanie na monetę polską, zwłaszcza że potrzeba zapłaty wojsku zaległego żołdu nie dopuszczała zwłoki, kazał położyć na nich niniejszą cechę, która im nadawała przymuszony bieg monety krajowej. Uniwersałem w tej mierze dnia 16 Maja 1564 w Knyszynie wydanym (ob. XV.) naznaczył cenę całkowitym talarom po groszy polskich 60; tém samém półtalarom po gr. pol. 30. — Łatwo tu widzieć, że cena ta jest zbyt wygórowaną i do wartości obiegowój owczesnych monet niezasosowaną. Podwyższenie jej usprawiedliwia owczesna potrzeba kraju, wziętość tej monety za granicą i przyrzeczenie królewskie wykupienia jej po ukończeniu wojny po takiej cenie, po jakiej wypuszczoną była, celem przebicia jej potem na monetę krajową, do czego jednak nie przyszło.

G. MONETA W CZASIE BEZKRÓLEWIA

po śmierci Zygmunta Augusta w Gdańsku bita.

104. *Denar*. Orzeł pruski. Herb miasta na tarczy wygiętej, po bokach której liczba roku 7-3 t. j. 1573. (z m. z.)

Denarów takich liczono 6 na szeląg, 18 na grosz gdański i tyleż na grosz polski.

105. *Szeląg*. SIGIS-DEI-GRA-REX-POLONI. Orzeł pruski, MONE-CIVI-GEDANEN-1573. Herb miasta. (z m. z.)

Szelągów takich szło 3 na grosz gdański i tyleż na polski.

ZA HENRYKA WALEZJUSZA.

od 1573 (17 Maja) do 1574 (18 Czerwca.)

Król ten, syn Henryka II. Króla francuzkiego i Katarzyny z domu Medyceuszów, urodził się w Fontainebleau d. 19 Września 1551 — obrany Królem polskim d. 16 Maja 1573 — koronowany w Krakowie d. 21 Lutego 1574 — opuścił królestwo d. 18 Czerwca t. r. — koronowany na Króla francuzkiego w Remi d. 13 Lutego 1575 — usunięty na zjeździe w Stężycy d. 26 Maja 1575 r. od tronu polskiego — padł pod sztyletem zagorzałego fanatyka Jakóba Klemensa w St. Cloud d. 1 Sierpnia 1589.

Jego tytuły: HENRICUS DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSIE, MASOVIE, SAMOGITIE, KIJOVIE, VOLHYNIE, PODLACHIE, LIVONIEQUE etc. nec non DUX ANDIUM, BORBONIORUM ET ALVERNORUM, COMES MARCHIE, FORESTI, QUERCH, ROVERGH, MONTISFERATI.

W czasie krótkiego panowania tego Króla nie bito żadnych u nas pod jego stemplem pieniędzy. Chcąc jednak dać wyobrażenie miłośnikom numizmatyki o jego monetach we Francyi bitych, na których nie przestawał do końca życia używać tytułu Króla polskiego, umieszczamy tu dwie sztuki, najbliższe epoki, w której kraj nasz opuścił:

106. *Moneta zwana Douzain* (tuzinowa). HENRICUS-III-D-G-FRAN (*cornm*)-ET-PO (*lonorum*)-REX-(F). Ukoronowana tarcza z trzema liliami, herbem francuzkim, po bokach głoski H-L. SIT-NOMEN-DNI-BENEDICT-1575. Krzyż z czterema w jego kątach koronami. Głoska F. oznacza tu miasto mienicze Angers. (z m. z.)

107. *Quart d'écu* ($\frac{1}{4}$ talara). HENRICUS-III-D-G-FRA (*ncorum*)-ET POL (*onorum*)-REX. Popiersie królewskie. SIT-NOMEN-DNI-(G)-BENEDICT-1576. Pod koroną tarcza z liliami, po bokach głoski ukoronowane H-H; litera G-

pomiedzy wyrazami napisu wsunięta oznacza miasto mennicze Poitiers. (ze z. F. H. P.)

ZA STEFANA BATOREGO.

(od 1575 do 1586.)

Stefan Batory urodził się dnia 27 Września 1533 z ojca Stefana Wojewody Siedmiogrodzkiego, z matki Katarzyny Telegdy — wstąpił na Xięstwo Siedmiogrodzkie dnia 21 Maja 1571 r. — obrany Królem polskim d. 14 Grudnia 1575 — przybył do Krakowa d. 22 Kwietnia 1576 — koronowany tamże d. 1 Maja — zaślubił 2 t. m. i r. ukoronowaną już wraz z nim dnia poprzedzającego Annę Jagiellonkę, siostrę Zygmunta Augusta, zmarłą 1596 roku — zszedł z tego świata w Grodnie d. 12 Grudnia 1586 — pochowany w Krakowie.

Jego tytuły: STEPHANUS DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSSIE, MASOVIE, SAMOGITIE, LIVONIE, KHIVIE, VOLHYNIE, PODLACHIE, AC PRINCEPS TRANSYLVANIE ETC.

Za niego zarząd skarbu i mennicy sprawowanym był przez Podskarbach: w Koronie przez Hieronima Bużeńskiego (herbu Poraj) do 1578, w którym postąpił na Kasztelania sieradzką — przez Jakóba Rokosowskiego (herbu Glaubicz) Kasztelana Szremskiego † 1580 — i przez Jana Dulskiego (herbu Przegonia) Kasztelana Chełmińskiego... w Litwie: przez Wawrzeńca Wojnę (herbu Trąby) Starostę Pińskiego † 1580 — przez Jana Chlebowicza (herbu Leliwa) Kasztelana Mińskiego do r. 1585, w którym postąpił na Kasztelaną trocką — przez Leona Sapiehę (herbu Lis) Starostę Olitskiego (1) do 1585 r. — i przez Teodora Skumin (Tyszkiewicza) (herbu Leliwa)...

(1) Ob. podpis jego na liście nadania szlachectwa Janowi Waxman Rajcy miasta Krakowa, w Okólskim T. 3. str. 350.

Moneta bitą była w Krakowie, Olkuszu, Poznaniu, Wilnie, Malborgu, Gdańsku, Rydze i Mitawie. Wszystkie te mennice trzymały się jednostajnej od Zygmunta I. r. 1528 ustanowionej, a przez uniwersał Króla Stefana z d. 24 Kwietnia 1578 i przez ordynacyą menniczą z d. 5 Stycznia 1580 r. nieco zmoderowanej stopy (ob. XVI i XVII). Sposób jednak liczenia monet trwał i w ciągu tego panowania podług dotychczasowego każdej części kraju właściwego zwyczaj.

Czerwone złote szły: r. 1575 po 54 gr. — r. 1578 po 56 gr. — i w takiejże cenie pozostały aż do końca tego panowania (1586 r.).

A. MONETY KORONNE.

108. *Szeląg.* STEPHAN - D - G - REX - POLON. Na tarczy wygiętej koroną pokrytej trzy zęby wilcze, herb rodowity Batorych. ☼ SOLIDUS - REGNI-POLO-1579. Ukoronowany orzeł. (zm. z.)

109. *Szeląg* podobny, ale tu r. 1580 i dwie tarcze z herbami polskim i litewskim, pod którymi Glaubicz herb Podskarbiego Rokosowskiego. (Czack. L. 54).

110. *Szeląg* podobny, ale tu zamiast herbu Batorych, ukoronowana głoska S oznaczająca imię królewskie (z m. z.)

111. *Szeląg* podobny z Przegonią herbem Podskarbiego Jana Dulskiego pod cyfrą królewską, tudzież z herbem Batorych na stronie odwrotnej między wyrazami napisu umieszczonym i liczbą roku 15-81 nad koroną. (z m. z.)

112. *Szeląg* podobny z liczbą roku 1583 i głoską S z floresów złożoną. (z m. z.)

113. *Szeląg* podobny z głoskami J-D. (Jana Dulskiego Podskarbiego) po bokach cyfry królewskiej, z resztą jak pod liczbą 112. (z m. z.)

114. *Szeląg* podobny z liczbą roku 1585 i z głoskami początkowymi imienia i nazwiska mincarza G-H. po bokach korony. (z m. z.)

115. *Szeląg* podobny ze znakiem mincarskim dwiema motykami na krzyż przy końcu napisu. (z m. z.)

116. *Szeląg* podobny z liczbą r. 1586 i głoskami N-H. po bokach korony, oznaczającemi Mikołaja Hoenel de Kolpino rządcę mennicy Olkuskiej. (z m. z.)

117. *Szeląg* podobny z cyfrą tegoż Mikołaja Hoenel nad koroną. (ze z. T. L.)

Szelągi takie znane są z lat: 1579, 80, 81, 82, 83, 84, 85 i 86. Szło ich 3 na grosz.

117^a. *Półgroszek*. MONETA-STEPHANI. W perłowym obwodzie ukoronowany orzeł, na którego piersiach tarcza z herbem Batorych. REGIS - POLONIE - 1579. W takimże obwodzie okazała korona. Wyrazy str. g. przedzielone są różyczkami, s. zaś o. krzyżykami. (z m. z.)

Półgroszki takie wielkości poprzedzającego szeląga, z dobrego srebra musiały być w małej liczbie bite, skoro niema ich z innych lat i są bardzo rzadkie.

118. *Grosz*. STEPHANUS - D - G - REX - POLONI. Popiersie królewskie. GROSSUS - No (vus) - REG - POLO - 1579. Orzeł ukoronowany, na którego piersiach trzy wilecze zęby, herb Batorych. (z g. b. Uniwers. Warsz.)

119. *Grosz* podobny, ale znacznie mniejszy i liczba roku roztawiona 1 - 5 - 8 - 0. (Grosch. Cabin n. 35). Należał on zapewne do rzędu owych podłych groszy Olkuskich, o usunięcie których na zjeździe prowincjonalnym pruskim w Preuss-Holland 1580 r. z taką natarczywością nalegano. (Lengn. Pr. Gesch. Danz. 1724 stron. 355-56).

120. *Grosz* podobny z orłem i pogonią, pod którymi *Jastrzębiec* i litery P-Z, herb i głoski oznaczające Piotra Zborowskiego Wojewodę Krakowskiego. (1) (z g. b. Univer.)

121. *Grosz* podobny z herbem Głaubicz Podskarbiego Jakóba Rokosowskiego. (z m. z.)

(1) Król Stefan uniwersałem jak wyżej z dnia 24 Kwietnia 1578 r. poruczył był pierwiastkowo staranie o mennicy Rafałowi Leszczyńskiemu Staroście Radziejowskiemu, lecz później na przedstawienie Stanów przywrócił też mennicę dnia 5 Stycznia 1580 roku pod zarząd Podskarbiego koron. Jakóba Rokosowskiego, do którego z prawa należała, dodawszy mu do pomocy Piotra Zborowskiego, którego tu herb i cyfrę widzimy.

122. *Grosz* podobny z liczbą r. 1582 i z herbem Przegonią Podskarbiego Jana Dulskiego. (z g. b. U. Alex.)

123. *Grosz* podobny z liczbą roku 84 t. j. 1584, z herbem Przegonią pod popiersiem królewskim, z orłem jak pod liczbą 118 i z trójkątem, znakiem mincarza Gracyana Gonzala współnika braci Gobeljuszów wynalazców prassy mennicznej, za pomocą której kształtny ten pieniądz odbitym został. (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat 1579, 80, 81, 82 i 84. — Szło ich 3 na trojak, 6 na szostak, 30 na złoty.

124. *Trojak*. STEPHA - D - G - REX - POL. Popiersie ukoronowane. Sam napis w 3 wierszach: GROS - ARG | TRIP - REG | POLONIE, na wierzchu liczba III, u spodu herb ukoronowany Batorych między liczbą r. 15-79. (z m. z.)

125. *Trojak* podobny, z liczbą r. 1580, z orłem i pogonią nad napisem. (z m. z.)

126. *Trojak* podobny z herbem Jastrzębiec między liczbą roku 15-80 i głoskami P-Z. (Piotra Zborowskiego) nad napisem. (z m. z.)

127. *Trojak* podobny z głoskami J-R. między r. 15-80 i herbem Głaubicz Jakóba Rokosowskiego Podskarbiego. (z m. z.)

128. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-81 i z herbem Przegonią Podskarbiego Jana Dulskiego. (z m. z.)

129. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-82 i z krzyżykami przedzielającymi wyrazy napisu. (z m. z.)

130. *Trojak* podobny, z liczbą roku 15-83 i głoskami J-D. otaczającemi herb Podskarbiego Jana Dulskiego. (z m. z.)

131. *Trojak* podobny z liczbą roku 84 t. j. 1584 i znakiem mincarskim 2 motyki na krzyż. (z m. z.)

132. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-85 i głoskami mincarza G-H. po bokach orła i pogoni. (z m. z.)

133. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-86 i głoskami po bokach orła i pogoni N-H. o-

znaczącymi Mikołaja Hoenelrządzę mennicy olkuskiej. (z m. z.)

Trojaki takie znane są z lat: 1579, 80, 81, 82, 83, 84, 85 i 86. — Szło ich 2 na szostak, 10 na złoty.

134. *Półtalarek*. STEPHAN - D - G - REX - POLON - M - D - L. Pół ukoronowanej zbrojnej osoby. RUS - PRUS - MAS - SAM = LIVO - PR (*inceps*) - TR (*ansilvaniae*). Na ozdóbnej wężby powyższej, koroną pokrytą pięciopolową tarczą, herby polskie, litewskie, i we środku herb domu Batorych, u spodu Przegonia herb Podskarbiego Jana Dulskiego. (bez liczby lat.) (Czack. L. 46.)

134^a. *Półtalarek* podobny, ale tu po bokach korony rok 1583 i u spodu mała tarcza z herbem Przegonia między głoskami J - D. Podskarbiego Jana Dulskiego. (Madai N. 6214)

Sztuki te, tak jak obce półtalary tego czasu, szły po gr. 18 niespełna.

135. *Talar*. STEPH - D - G - REX - POL - M - DUX - LT - RU - PR - PRIN - TR. Pół ukoronowanej uzbrojonej osoby, trzymającej w prawej ręce berło, w lewej rękojeść przypasanego do boku miecza, po lewej zaś stronie popiersia liczba 78 to jest 1578 r. MONETA - NOVA - RE = GNI POLONIE - XXXV (liczba wartości 35 gr. pol.). Orzeł polski, na którego piersiach tarcza z herbem Batorych, pod orłem niewydatnie wyobrażona Wieniawa, herb Rafała Leszczyńskiego ówczesnego rządcy mennicy. (ze z F. H. P.)

Powyższą nieznana mi w oryginale, w Münz - Buchu - Adama Berg r. 1604 wydanem, niezgrabnie rytowaną, a tu z rysunku tegoż dzieła przeniesioną sztukę uważać należy za pierwszy rzeczywisty, do stopy i wartości talarów Rzeszy Niemieckiej, zastosowany, ordynacją menniczną króla Stefana z roku 1578 opisany talar polski.

136. *Talar* podobiony z liczbą roku 15 - 79 z herbem Jastrzębiec i głoskami P - Z. jakoby Piotra Zborowskiego rządcy mennicy. (ze z. J. P.)

Fabrykatem niniejszym z tegoż samego co poprzedzające źródła pochodzącym, rok 1579 i znamiona Podskarbiego Piotra Zborowskiego na sobie noszącym, zdradzili się fałszerze, położyli bowiem na nim obok liczby roku 1579 herb i cyfrę Piotra Zborowskiego, gdy tymczasem Dygnitarz ten z mocy ordynacji Króla Stefana roku dopiero 1580 na czele rządu mennicznego stanął, widąc że ordynacja po-
mieniona nie była im znana.

137. *Talar*. STEPHANUS - D - G - REX - POLONIE - 1580. Pół ukoronowanej zbroją okrytej osoby, w prawej ręce berło, w lewej rękojeść przypasanego miecza trzymającej. MAG - DUX - LITVA - RUS - PRUS - MASO - ETC. Orzeł ukoronowany z herbem Batorych na piersiach. (ze z. F. H. P.)

138. *Talar* podobny z tą tylko różnicą, że tu rok 15 - 80 nie w otoku, ale po bokach popiersia położony i wyrazy napisów przedzielone są krzyżykami. (ze z. S. K.) (Porów. Czack. L. 45 i Madai N. 352).

Tego samego stempla są i podwójne talary, grubością tylko i podwójną wagą od pojedynczych różniące się.

139. *Talar* podobny, ale tu rok 1580. w otoku, po wyrazie Masso (*sic*) sierp, znak mincarski, nadto orzeł polski i pogoń litewska obok siebie, tarcza Batorych u góry, na dole Głau-bicz, herb Podskarbiego Jakóba Rokosowskiego, a nad tém wszystkiem duża korona, po bokach której rok 15 - 80 powtórnie położony. (podług drzeworytu Adama Berg z r. 1604)

140. *Talar* podobny z liczbą roku 1580 raz po bokach popiersia królewskiego, drugi raz po bokach korony pokrywającej herby krajowe położoną, bez herbu Batorych. (ze z. F. H. P.) (Porów. Madai N. 354)

140^a. *Talar*. STEPHANUS - D - G - REX - POLONIE. Pół ukoronowanej uzbrojonej osoby, trzymającej w prawej ręce berło, w lewej rękojeść przypasanego miecza. MAG - DUX - LITVA - RUS - PRUS - MAS. Dwie tarcze obok siebie z orłem i pogońią pokryte koroną, przedzielającą

rok 15-80, u spodu głośki J-R. Podskarbiego Jakóba Rokosowskiego, pod którymi herb tegoż Glaubicz, wyrazy zaś napisu przedzielone różami. (ze z. G. P.) (Porów. Mad. N. 353)

140^b. *Talar*. STEPHANUS-D-G-REX-POLONIE. Pół ukoronowanej zbrojnej osoby, między liczbą roku 15-80. $\mathfrak{X}$ MAG-DUX-LITV-RUS-PRUS-MAS-ETC. Czteropolowa tarcza z herbami krajowymi pokryta koroną przedzielającą powtórzoną liczbę roku 15-80. (Mad. N. 5253)

141. *Talar* podobny, ale tu pół osoby sięga po za pas, ozdoba floresowa zajmuje miejsce po napisie i tarcza jest czteropolowa z herbami krajowymi, pod którą Leliwa herb Podskarbiego litewskiego Jana Chlebowicza. (podług drzeworytu Adama Berg z r. 1604). *Talar* ten pochodzi z mennicy wileńskiej.

142. *Talar*. S. G. jak pod liczbą 137. $\mathfrak{X}$ MAG-DUX-LITVA-RUSSLE-PRUSS-MAS-PR-(*inceps*)-T (*ransilvanice*). Dwie tarcze obok siebie z orłem i pogonią pokryte koroną, nad którą gałązka lipowa o 3^{ch} listkach, znak mennicy wileńskiej, a u spodu między takimiż gałązkami tarcza z herbem Batorych. (ze z. F. H. P.) *Talar* ten również z mennicy wileńskiej pochodzi.

142^a. *Talar*. S. G. jak poprzedzający, z tą tylko różnicą, że tu pół osoby nie występuje po za obręb otokowy. $\mathfrak{X}$ MAG-DUX-LITVA-RUSSLE-PRUS-MAS-ETC. Dwie tarcze obok siebie z orłem i pogonią, nad którymi herb Batorych, to wszystko pokryte koroną przedzielającą rok 15-80, u spodu gałązka lipowa o 3^{ch} listkach znak mennicy wileńskiej. (ze z. F. A. V.)

143. *Talar*. STEPHANUS-D-G-REX-POLONIE Pół osoby w koronie i zbroi, przytykającej głową do brzegu monety i przedzielającej napis otokowy. $\mathfrak{X}$ MAG-DUX-LITVANI=RUS-PRUS-MASSO-ETC. Pod koroną dwie tarcze z orłem i pogonią, niżej ukoronowany herb Batorych, pod którym Przegonia herb Podskarbiego Jana Dulskiego, po bokach liczba

roku 1-5-8-1. krzyżowym sposobem rozłożona. (ze z. F. H. P.)

144. *Talar*. STEPHAN-D-G-REX=POLON-MAG-DUX-L. Pół ukoronowanej uzbrojonej osoby z berłem w ręku, na dole Przegonia herb Podskarbiego Jana Dulskiego. $\mathfrak{X}$ RUS-PRUS-MAS-SAM-LIVO-PRIN-TRANS. Okrągła pełna snycerskich ozdób pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i z herbem Batorych we środku, nad tarczą korona, po bokach której liczba roku 15-82. (ze z. F. H. P.) (Porów. Madai. N. 2792).

145. *Talar*. STEPHANUS-D-G-REX-POLO-M-D-LIT. Pół ukoronowanej uzbrojonej osoby z berłem w prawej, a rękojeścią przypasanego miecza w lewej ręce. $\mathfrak{X}$ RUS-PRUS-MAS-SA=VOL (*hynia*)-LIVO-ETC-TRA. Ozdobna pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i ukoronowanym herbem Batorych we środku, po bokach tarczy liczba roku 15-85, na dole Lis herb Leona Sapielhy Podskarbiego Litewskiego. *Talar* ten pochodzi z mennicy wileńskiej. (ze z. F. H. P.)

146. *Talar*. STEPHAN-D-G-REX-POLON-MAG-DUX-L. Pół osoby ukoronowanej w zbroi, z berłem w ręku. $\mathfrak{X}$ RUS-PRUS-MAZ-SAM-LIVO-PRIN-TRAN. Pięciopolowa koroną pokryta tarcza z herbami polsko-litewskimi i z herbem Batorych we środku, po bokach tarczy rok 15-86, niżej głośki N-B Nagybyanya (Nowe miasto) miejsce bicia tej monety w ziemi Siedmiogrodzkiej. (ze z. F. H. P.)

Talary Stefana znane są z lat: 1578, 80, 81, 82, 83 i 85. *Siedmiogrodzkie* z r. 1583, 85 i 86. Przez cały ciąg jego panowania (1576-1586) talary utrzymywały się niezmiennie w cenie 35 groszy.

147. *Czerwony złoty*. STEP-D-G-REX-POLO. Ukoronowane i uzbrojone popiersie. $\mathfrak{X}$ M-D-L-RU-PRU-P=R-IN-TRAN-86. (1586)-(dwie motyki na krzyż). Pod koroną pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i domu Batorych we środku, na spodzie Prze-

gonia herb Podskarbiego Jana Dulskiego. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie znane są z lat tylko 1580 i 86.

148. *Czerwony złoty Siedmiogrodzki*. STEPHAN-D = G-REX-PP-PRU. Najświętsza Panna patronka Węgier, wspierająca się nogami na półkieżycu i trzymająca na rękę Dzieciątka Jezus, między napisem mała tarcza z herbem Batorych. $\mathfrak{X}$ S-LADISLAUS = REX-1586. Święty Władysław między głoskami N-B. (Nagybánya) (Czac. L. 44)

B. MONETY LITEWSKIE.

Od czasu zawiązanej na sejmie Lubelskim roku 1569 między Koroną a W. X. Litewskim Unii, zrównała się stopa monety litewskiej z polską i odtąd ustała wszelka między nimi co do wartości wewnętrznej różnica. Litewskie monety są następujące:

149. *Denar podwójny*. Ukoronowana cyfra S. R. (Stephanus Rex) między liczbą roku 15-78, na dole mała tarcza z herbem Batorych. $\mathfrak{X}$ Pogoń, pod którą liczba wartości II (z m. z.)

Denary takie podwójne znane są z lat: 1578 i 79. — Szło ich 3 na szeląg, 9 na grosz.

150. *Szeląg*. STEP-REX-POL-M-D-LIT. Głoska S. pod koroną. $\mathfrak{X}$ Dwie tarcze obok siebie z orłem i pogonią, między którymi u góry herb Batorych, a u spodu gałązka lipowa, niżej napis w 2 wierszach: SOL (*idus*)-M (*agni*)-D (*ucatus*)-L (*itvanix*) 1579. (z g. b. U. A.)

151. *Szeląg*. STEPH-D-G-REX-POL. Ukoronowana głoska S z herbem Batorych we środku. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-M-D-LIT-1581. Pod koroną, nad którą gałązka lipowa o 3^{ch} listkach, dwie tarcze obok siebie z orłem i pogonią, na dole Leliwa, herb Podskarbiego Litewskiego Jana Chlebowicza. (z m. z.)

152. *Szeląg* podobny, z liczbą roku 1585 i z kropką w miejsce herbu Leliwy. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1579, 81, 82, 83, 84 i 85. Szło ich 3 na grosz.

153. *Grosz*. STEP-D-G-REX-PO-M-D-LI. Głowa ukoronowana. $\mathfrak{X}$ GROSSUS-MAG-DUC-LITVA. Dwie koroną pokryte tarcze z orłem i pogonią, między którymi u góry gałązka lipowa o 3^{ch} listkach, a na dole herb Batorych, niżej rok 15-80. (z m. z.)

153^a. *Grosz* podobny, z liczbą roku 15-85 i z herbem Lis Podskarbiego Leona Sapiehy. (ze z. G. P.)

Grosze takie znane są z lat 1580, 85 i 86. Szło ich 60 na kopę litewską, 30 na złoty polski, 48 na grzywnę liczby polskiej, a 20 na grzywnę pruską.

154. *Trojak*. STEP-D-G-REX=PO-M-D-LI. Głowa ukoronowana, pod którą liczba III w obwódce. $\mathfrak{X}$ Napis w 3 wierszach: GROS-ARG | TRIP-M-D | LITVA. Na wierzchu orzeł i pogoń, a na dole tarcza Batorych, przedzielająca rok 15-80. (z m. z.)

155. *Trojak*. STEP-D-G-REX=PO-M-D-L. Głowa ukoronowana, pod którą Leliwa herb Podskarbiego Jana Chlebowicza. $\mathfrak{X}$ Napis w 3 wierszach: GROS-ARG | TRIP-M-D | LIT. U góry liczba III, pod którą orzeł i pogoń, a między nimi herb Batorych przedzielający rok 15-81. (z m. z.)

156. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-84 i z tarczą herbu Batorych ukoronowaną. (z m. z.)

157. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-85 i z herbem Lis Podskarbiego Leona Sapiehy. (z m. z.)

Trojaki takie znane są z lat: 1580, 81, 82, 83, 84, 85 i 86. Szło ich 20 na kopę litewską, a 10 na złoty polski.

158. *Szostak*. STEPHA-D-G-REX-PO-M-D-LI. Ukoronowane i uzbrojone popiersie. $\mathfrak{X}$ GROSS-ARGE=SEX-M-D-LIT. Trzy stykające się z sobą w kształcie trójkąta tarcze z herbami: polskim, litewskim i Batorych, ostatnia rozdziela rok 15-81, na wierzchu korona, pod którą liczba VI, a na dole między wyrazami

napisu Leliwa, herb Podskarbiego Jana Chlebowicza. (Czack. L. 47)

159. *Szostak*. STEP-D-G-REX=Po-M-D-LIT. Ukoronowane i uzbrojone popiersie, pod którym na małej tarczy Lis, herb Podskarbiego Leona Sapiehy. $\mathfrak{X}$ GROS-ARGEN-SEX-M-D-LIT. Trzy tarcze jak pod liczbą 158 i rok 85 (1585). (z m. z.)

Szostaki takie znane są tylko z lat: 1581 i 85. Szło ich 10 na kopę litewską, 5 na złoty polski.

159^a. *Czerwony złoty*. STEPHAN-D-G=REX-Po-M-D-L. Ukoronowane i uzbrojone popiersie, pod którym Lis herb Podskarbiego Leona Sapiehy Starosty Olitskiego. $\mathfrak{X}$ MONETA-AUR-MAG-DUCAT-LIT. Czteropolowa ukoronowana tarcza z herbami polsko-litewskimi i z herbem Batorych w środku, po bokach tarczy rok 86 (15-86). (z gab. Ces. w Wied.)

159^b. *Czerwony złoty*. STEPHANUS-D-G-REX-P-M-D-L. Popiersie w koronie i zbroi. $\mathfrak{X}$ MONE-NOVA-AUR-MAG-DUCATU-L. Herby pod koroną. (bez liczby roku). (Köhlers Mbl. P. XIX p. 93 n. 116)

Czerwone złote takie trzymały dobroć i wagę czerwonych złotych koronnych i równe im były w cenie.

c. MONETY ZIEM PRUSKICH.

Monety pod tym tytułem za króla Zygmunta I w Toruniu (1528-35) wybijane, za Zygmunta Augusta zaniechane, wznowione teraz zostały w mieście Malborku przez Jana i Kacpra braci Gobeliuszów wynalazców prassy mennicznej, za pomocą której wyrabianą przez siebie monetę posunęli do tego stopnia czystości, wydatności i jednostajności, jakiej nie tylko u nas, ale i za granicą przedtem nie znano. Król Stefan udzieliwszy im już poprzednio pod dniem 13 Kwietnia 1578 r. przywilej na wyłączne używanie tego wynalazku przez lat 30, (ob. XVIII) pozwolił im następnie

wybijać talary, półtalary i inną monetę, na stopę ordynacją menniczną z d. 17 Sierpnia 1578 r. przepisaną. (ob. XIX). Bracia więc pomienieni założywszy prassy menniczne w Malborku i Gdańsku i przybrawszy sobie za współnika Gracyana Gonsala, utrzymywali je w ciągłym ruchu, nie tylko pod tém, ale i pod następnym Zygmuntem III panowaniem. Pruskie ich monety są następujące:

160. *Szeląg*. STEPHA-D-G=REX-POL-D (ominus)-P (russie). Ukoronowana głoszka S. z herbem Batorych w środku, na dole między wyrazami napisu Przegonia herb Podskarbiego Jana Dulskiego. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-TERRA-RUM-PRUS-84, (1584)-(trójkąt znak mincarza Gonsala między dwiema różami). Ukoronowany orzeł z herbem Batorych na piersiach. (z m. z.)
Szelągi takie znajdują się z lat 1584 i 85. Szły po 3 na grosz.

161. *Trojak*. STEPHAN-D-G=REX-POL-D-P. Ukoronowane popiersie, pod którym Przegonia herb Podskarbiego Jana Dulskiego. $\mathfrak{X}$ Napis w 3 wierszach: GROS-ARGEN | TRIP-TERRA | RUM-PRUS. Na górze tarcza ukoronowana z herbem Batorych między orłem i pogonią, wyżej liczba III, na dole zaś pod napisem liczba roku 15-85 przedzielona trójkątem, znakiem mincarskim Gonsala. (ze z. F. H. P.)

Trojaki takie nieznane są z innych lat. Szło ich 6 i gr. 2 na grzywnę pruską, a 10 na złoty polski.

d. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

162. *Denar*. Orzeł pruski. $\mathfrak{X}$ Herb miasta na tarczy, po bokach liczba roku 8-0, to jest 15-80. (z m. z.)

Denary takie znane są z lat: 1578, 79, 80, 81, 82, 83, 84 i 85. Szły po 6 na szeląg, 18 na grosz.

163. *Szeląg*. SOLIDUS-CIVI-GEDANENSIS. Herb miasta między liczbą roku 15-77. $\mathfrak{X}$ DEFENDE-NOS-CHRISTE. Wizerunek Zbawiciela

trzymającego kulę świata w lewą rękę, mającego prawą do błogosławienia wzniesioną. (ze z. T. L.)

Szelągi takie jak równie niżej tu w właściwych miejscach opisane grosze, półtalary, talary i czerwone złote tegoż stempla, powstały z naczyń kościelnych w czasie oblężenia miasta roku 1577 przez Stefana Batorego, gdy mieszkańcy uznać go za króla nie chcieli. Rzadkie exemplarze powyższych szelągów znajdują się także odbite w złocie wagi pół czerwonego złotego, które na pamiątkę tak ważnego dla miasta zdarzenia, w późniejszym czasie początek wzięły.

164. *Szeląg*. STEPHAN DEI - G - REX - POLONI. Orzeł pruski. SOLIDUS - CIVI - GEDANENSIS. Herb miasta między liczbą lat 15 - 78. przy końcu napisu znak menniczny róża. (z m. z.)

165. *Szeląg*. STEPHAN - D - G - REX - POL - D - PRUS. Orzeł pruski. SOLIDUS - CIVI - GEDANENSIS. Na tarczy ozdobnej herb miasta między liczbą roku 7 - 9 t. j. 1579, na wierzchu gałązka palmowa, a przy końcu napisu pierścień, znak mincarski braci Gobeliuszów. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1577 (*defende*) 78, 79, 81, 82 i 84. Szły po 3 na grosz.

166. *Grosz*. GROSSUS - CIVI - GEDANENSIS. Herb miasta między liczbą roku 15 - 77. DEFENDE - NOS - CHISTE. Wizerunek Zbawiciela. (z m. z.) Grosz w czasie oblężenia Gdańska 1577 r. bity. Exemplarz złoty takiego grosza wagi czerwonego złotego, przechowuje miasto dotąd w swoim numizmatycznym zbiorze.

166^a. *Grosz* podobny do poprzedzającego z tą tylko różnicą, że tu umieszczona jest gołębica, (znak mincarza Woltera Tallesman rodem z Lubeki), po lewej stronie głowy Zbawiciela. (z m. z.)

167. *Grosz*. STEPHAN - D - G - REX - POL - D (ominus) - P (russice). GROSSUS - CIVI - GEDANENSIS. Herb miasta, po bokach liczba roku 15 - 78. (z m. z.)

168. *Grosz* podobny z liczbą roku 7 - 9 t. j. 1579, z herbem miasta na ozdobnej tarczy,

nad którą gałązka oliwna i z pierścieniem przy końcu napisu, znakiem mincarskim braci Gobeliuszów. (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat: 1577 (*defende*) 78 i 79. Szło ich 20 na grzywnę pruską, a 30 na złoty polski.

169. *Trojak*. STEPHAN - D - G - REX - POL - D - PRUSS. Popiersie w koronie promienistej (corona radiata). Napis w trzech wierszach: GROSS - AR | TRIP - CIVI | GEDANENSIS, pod napisem herb miasta na tarczy przedzielającej liczbę roku 15 - 79, niżej gałązka laurowa z jednej, a pierścień znak mincarski braci Gobeliuszów z drugiej strony, u wierzchu liczba III. (z m. z.)

Trojaków takich niema z innych lat. Szły jak koronne.

170. *Półtalarek*. MONETA - NOVA - CIVI - GEDANENSIS, - gołębica (znak mincarski). Herb miasta na tarczy ozdobnej przez dwa lwy trzymanej, nad którą rok 1577. DEFENDE - NOS - CHISTE - SALVATOR. Wizerunek Zbawiciela z kulą świata w lewą rękę i z wzniesioną prawą do błogosławienia. (ze z. F. H. P.) Półtalarek z czasu oblężenia miasta r. 1577.

171. *Talar*. MONETA - NOVA - CIVITATIS - GEDANENSIS - (krzyż między dwoma kółkami). Herb miasta na tarczy ozdobnej, przez dwa lwy trzymanej, nad którą rok 1577. DEFENDE - NOS - CHISTE - SALVATOR. Wizerunek Zbawiciela po pas, trzymającego kulę świata w lewą rękę i wznoszącego prawą do błogosławienia. (ze z. F. H. P.)

172. *Talar* podobny ze znakiem mincarskim gołębicą, przy końcu napisu położoną. (ze z. F. H. P.)

Talary takie z czasu oblężenia miasta roku 1577 pochodzące, zawierające w sobie w stosunku do innych ważnych talarów ledwie 24 groszy wartości wewnętrznej, wywołane zostały po uśmierzeniu rozruchów, przez edykt królewski z dnia 10 Lipca 1578 r. we Lwowie wydany, równie jak wszystkie inne monety, po zgonie Zygmunta Augusta z mennicy tego

miasta wyszłe. Wspomnieć tu należy, że znajdując się także odbicia w złocie talarów wzmiankowanych 4 i 5½ czerw. złot. ważące, które do wielkich rzadkości należą.

173. *Czerwony złoty*. MONE-NO-AUR (ea)-CIVI - GEDANEN - (flores). Tarcza z herbem miasta przez dwa lwy trzymana, nad którą gałązka palmowa. ☒ DEFENDE - NOS - SALVATOR. Wizerunek Zbawiciela w całej postaci między liczbą roku 15 - 77. (z g. b. U. A.) Czerwony złoty bity w czasie oblężenia r. 1577.

174. *Czerwony złoty*. STEPHAN - D - G - REX - POL - D - PRU. Ukoronowane i uzbrojone popiersie. ☒ MONE - NO - AUR - CIVI - GEDANENSIS - 78. t. j. 1578 - (znak mincarski w kształcie odwróconego S). Tarcza z herbem miasta przez dwa lwy trzymana, nad którą gałązka palmowa. (z g. b. U. A.)

175. *Czerwony złoty* podobny z liczbą r. 83 i znakiem mincarskim braci Gobeliuszów między dwoma krzyżami lilijowemi. (ze z. E. B. R.)

176. *Czerwony złoty* podobny z liczbą roku 86 i lwia głową okrywającą ramie królewskie. (ze z. T. L.)

Czerwone złote takie znane z lat: 1577 (*defende*) 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86 i 87. (pośmiertny króla Stefana) szły za tego panowania, tak jak czerwone złote węgierskie i polskie w niezmiennej cenie po groszy 56.

E. MONETY MIASTA RYGI.

Miasto Ryga przy poddaniu się Infant Zygmuntovi Augustowi r. 1561 nie chciało króla tego uznać za swojego zwierzchniego Pana. Utrzymując się więc przez następne lat 20 w stanie niezawisłości pod opieką Rzeszy Niemieckiej, biło przez ten czas rozmaite, pod własnymi znamionami pieniądze, które jako nienoszące cechy monet polskich, pominięte tu zostały. Od roku dopiero 1581 (dnia 14 Stycznia) przeszło pod bezpośrednie rządy króla Stefana i odtąd wybijac zaczęło następujące rodzaje monet pod stemplem swego no-

wego Władcy, na stopę przez niego dla krajów koronnych przepisaną, jako to:

177. *Szeląg*. STEP - D - G - REX - PO - D (ux) - L (ivoniae). Pod koroną głoska S. z herbem Batorych we środku. ☒ SOLIDUS - CIVI (tatis) - RIGENSIS - (lilia). Tarcza z dwoma kluczami na krzyż, z krzyżem u wierzchu, (mniejszy herb miasta Rygi) po bokach tarczy liczba 8 - 2 t. j. 1582. (z m. z.)

177^a. *Szeląg*. STEPHA - D - G - REX - P - D - L. Ukoronowana głoska S. z herbem Batorych we środku. ☒ SOLIDUS - CIVI - RIGE. Herb miasta na czworokątnej u dołu zaokrąglonej, floresami ozdobionej tarczy, nad którą rok 8 - 6. (ze z. X. S.)

Szelągi takie znane są z lat: 1582, 85, 86 i bez roku. Szły po 3 na grosz.

177^b. *Półgroszek*. STEP - D - G - REX - PO. Głowa ukoronowana. ☒ CIVITATIS - RIGE - 82. Herb większy miasta jak niżej pod liczbą 179. (ze z. F. A. V.)

178. *Grosz*. STEPH - D - G - REX - PO - M - D - L. Głowa ukoronowana. ☒ GROSSUS - CIVI - RIGENSIS. Dwie tarcze z orłem i pogonią koroną pokryte, pod którymi między liczbą r. 15 - 81 mniejszy herb miasta. (z m. z.)

179. *Grosz*. STEP - D - G - REX - PO - D - L. Głowa ukoronowana. ☒ GROSSUS - CIVITATIS - RIG. Większy herb miasta (dwie wieże z bramą, w której krata z lwia głową, u wierzchu dwa klucze na krzyż), po bokach r. 82 t. j. 1582, niżej liczba wartości I. między dwiema różami. (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat: 1581, 82, 83, i 84. Liczono ich 6 na grzywnę Rygską, a 30 na złoty polski.

180. *Trojak*. STEP - D - G - REX - PO - D - L. Głowa ukoronowana. ☒ Napis w 4^{ch} wierszach: GR = OS | ARG - TRIP | CIVI - RI | GEN, wyżej herb większy miasta, między liczbą r. 15 - 83, nad którą III liczba wartości. (z m. z.)

181. *Trojak* podobny z liczbą roku 15 - 86 i liczbę III między dwiema liliami. (z m. z.)

Trojaki takie znane są z lat: 1581, 82, 83, 84, 85 i 86. Szły jak polskie.

182. *Czerwony złoty*. STEPH - D - G - REX - PO - D (ux) - LIV (onice). Głowa ukoronowana. ☙ Mo - No - AUREA - CIVITATIS - RIG - 84. t. j. 1584 - (głoska M. i listek koniczyzny). Większy herb miasta przez dwa lwy trzymany. (ze z. W. X. R.) — Czerwone złote takie nie znajdują się z innych lat. Szły jak polskie po groszy 56.

182^a. *Czerwony złoty podziętny*. STEPHANUS - D - G - REX - POLO - MAG (nus) - D (ux) - LI (thuanice). Pół osoby ukoronowanej, trzymającej w prawej ręce berło, w lewej rękojeść przypasanego miecza. ☙ MONET - NOVA - AUREA - CIVITAT - RIGENS. Większy herb miasta przez 2 lwy trzymany, niżej rok 1586 (według opisu J. G. Arndta). Sztuki takie portugalami zwane, nie do obiegu, ale na podarunki honorowe przeznaczone były.

F. MONETA XIĘZTWA KURLANDZKIEGO.

182^b. *Talar*. GOTHARDI - D - G - DUCIS - CUR (landice) - ET - SEMI (galie). (1) Czerpolowa tarcza zawierająca w 1 i 4 polu lwa Kurlandzkiego, w 2 i 3 jelenia Semigalskiego, we środku herb Kettlerów (hak od kotła na którym cyfra Zygmunta Augusta, na pamiątkę wyniesienia przez niego rodziny Kettlerów do godności udzielnych Książąt). ☙ MONETA - NOVA - ARGENTE - DUCIS - CURLAN. Herb polskolitewski, nad nim rok 1576, u spodu liczba wartości $4\frac{1}{2}$ Mk. R. t. j. $4\frac{1}{2}$ grzywny rygskiej, czyli około 35 groszy polskich, (według opisu J. G. Arndta).

182^c. *Talar* podobny z liczbą roku 75. t. j. 1575, z liczbą wartości 5 M. RIG. z napisem: GOTHARD - D - G - DUX - CURLAN - ET - SEMEGAL - (sic)

(1) Gothard Kettler złożywszy królowi Stefanowi d. 4 Sierpnia 1579 r. w obozie pod Dziną nad Dzwimą hołd lenny, otrzymał od niego uroczystą na Księstwo to inwestyturę.

i na s. o. z wyrazem DUCATUS zamiast DUCIS (ze z. F. H. P.) Umieszczony tu został w niewłaściwym porządku talar niniejszy dla nieprzerywania szeregu monet tego Xięcia.

ZA ZYGMUNTA III.

(od 1587 do 1632)

Zygmunt trzeci, syn Jana króla szwedzkiego i Katarzyny Jagiellonki, córki Zygmunta I, wnuk Gustawa Wazy, urodził się na zamku Grypszholmskim dnia 20 Czerwca 1566 r. — obrany Królem polskim d. 19 Sierpnia 1587 — przybył z Szwecyi do Gdańska d. 8 Października — koronowany w Krakowie d. 27 Grudnia t. r. — pojął w małżeństwo 1592 r. Annę córkę Karola Arcyxięcia Austriackiego, wnuczkę Cesarza Ferdynanda I, zmarłą 1598 r. — koronowany po ojcu na króla szwedzkiego w Upsalu d. 1 Marca 1594 — przeniósł stolicę państwa z Krakowa do Warszawy około roku 1596 — przyjął uroczyscie w kościele Ś. Jana w témże mieście z rąk piosła hiszpańskiego order złotego runa d. 25 Lutego 1601 — przestał panować w Szwecyi od 9 Marca 1601 roku — zaślubił powtórnie Konstancją siostrę rodzoną pierwszej żony swojej 1605 r. zmarłą 1631 r. — ustąpił Rzeczypospolitej na sejmie warszawskim w miesiącu Kwietniu 1632 roku, będącego dotąd wyłącznie przy królach prawa (jus regale) bicia monety. (1) Zszedł z tego świata na zamku warszawskim dnia 30 tegoż miesiąca i roku, pochowany w Krakowie.

Jego tytuły: SIGISMUNDUS TERTIUS DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSSIE, MASOVIE, SAMOGITIE, LIVONIE, KIJOVIE, VOLHYNIE, PODLACHIE; NECNON (od r. 1594) SVECORUM, GOTHORUM, VANDALORUMQUE HEREDITARIUS REX (*przedtém zaś*) DESIGNATUS REX, albo PRINCEPS HEREDITARIUS ET FUTURUS REX SUECORUM ETC.

(1) Vol. L. III stron. 709.

Za niego zawiadywali skarbem i mennicą WW. Podskarbiowie w *Koronie*: Jan Dulski (herbu Przegonia) Kasztelan chełmiński do r. 1590. (1) Jan Firlej (herbu Lewart) do r. 1609, w którym złożywszy urząd Podskarbiego, postąpił na Kasztelanją woynicką — Balcer (Baltazar) Stanisławski (herbu Pilawa) † 1615 — Stanisław Warszyci (herbu Habdank) do r. 1616, w którym postąpił na Województwo podlaskie — Mikołaj Daniłowicz (herbu Sas) Kasztelan lwowski † 1624 — Hermolaus Ligęza (herbu Półkozic) Kasztelan zawichostki † 1632. w *Litwie*: Teodor Skumin (Tyszkiewicz) (herbu Leliwa) do r. 1590, w którym postąpił na Województwo nowogrodzkie — Dymitr Chalecki (herbu Chalecki) † 1598 — Jędrzej Zawisza (herbu Łabędź) do r. 1603 — Hieronim Wołowicz (herbu Bogorya) do r. 1618, w którym otrzymał pieczęć mniejszą litewską — Krzysztof Naruszewicz (herbu Wadwicz) † 1631 — Stefan Pac (herbu Gozdawa)...

Moneta bitą była w Krakowie, Olkuszu, Poznaniu, Wschowie, Warszawie, Bydgoszczy, Malborgu, Lwowie, Wilnie, na zamku łobzowskim, tudzież w Gdańsku, Toruniu, Mitawie i Rydze.

Za czerwony złoty płacono r. 1587 po 56 — r. 1598 po 58 — r. 1600 po 60 — r. 1606 po 61 — r. 1607 po 65 — r. 1608 po 69 — r. 1611 po 70 — r. 1616 po 73 do 75 — r. 1618 po 77 — r. 1619 po 78 do 80 — r. 1620 po 90, 100 do 120 — r. 1622 po 140 — r. 1628 po 160 — r. 1629 po 164 — r. 1632 po 165 groszy, czyli 3 czerwone złote równały się w tym roku wartości 5^{ciu} talarów bitych i półtora złotego.

Pod tém panowaniem a mianowicie od roku 1620 rzecz menniczna polska przez stopniowe dla szukania coraz większych zysków z mennicy, spodlenie monety, przysła do upadku; z którego dopiero po upływie 146 lat pod rządem

(1) Umarł w Warszawie tegoż roku dnia 28 Marca, pochowany w kościele XX. Bernardynów d. 11 Kwietnia t. r.

Stanisława Augusta dzwigać się zaczęła. Dowodem upadku tego jest wyżej tu zamieszczona ceduła wykazująca nagłe podnoszenie się ceny czerwonych złotych, za Zygmunta I. najwyżej po 51 groszy idących, teraz już do 165 groszy podrożonych. Tak niesłychane w mennicznych prawidłach zamieszanie, wywołało głośnie skargi i mnogie uchwały sejmowe, (1) które jednak nie zdołały zaradzić złemu.

A. MONETY KORONNE.

183. *Denar*. Ukoronowana głoska S. (*Sigismundus*) w której środku snopek (herb Wazów), a po bokach 2-1. (1621 r.) ☒ Pod koroną trzy tarcze z orłem pogonią i herbem Wazów. (z m. z.)

184. *Denar* podobny z liczbą roku 2-3 (1623) i z herbem Leszczyc czyli brog, znakiem mennicy łobzowskiej. (z m. z.)

185. *Denar* podobny z liczbą roku 2-4 (1624), z herbem Wazów w miejsce brogu i z dwoma różami po bokach korony. (z m. z.)

Denary takie, pieniądze czyli *halenze* (obuli) najdrobniejsza moneta krajowa, znane są z lat: 1616, 17, 20, 21, 22, 23, 24 i 25. Szło ich 3 na trzeciak (ternarius) 6 na szeląg, 18 na grosz.

186. *Trzeciak*. Ukoronowana głoska S. z herbem Wazów we środku, po bokach rok 15-96, na wierzchu liczba III (oznaczająca 3 denary), na dole Lewart herb Podskarbiego Jana Firleja. ☒ Pod koroną trzy tarcze z orłem, pogonią i herbem Wazów, po bokach korony pierścien i trójkąt znaki Gobeliusza i Gonzala mincarzów Malborskich. (z m. z.)

187. *Trzeciak* podobny z liczbą roku 1-9 t. j. 1619, bez herbu Podskarbiego i znaków mincarskich. (z m. z.)

188. *Trzeciak* podobny z liczbą roku 16-24,

(1) Vol. L. II p. 1223, p. 1452, p. 1509, p. 1607. — Vol. III p. 12, p. 15, p. 275, p. 372, p. 450, p. 544, p. 613, p. 670 i p. 710.

i z brogiem znakiem mennicy łobzowskiej. (z m. z.)

189. *Trzeciak odmienny*. SIG-3-D-G-R-P-M-D-L-III d. (3 denary). Głoska S. z herbem Wazów we środku. $\mathfrak{X}$ TERNAR=IUS-1624. Pod koroną dwie tarcze z orłem i pogonią, między którymi brog znak mennicy łobzowskiej. (z m. z.)

190. *Trzeciak* podobny, ale tu na s. o. napis ANNO=1624-(i różyczka). (z m. z.)

191. *Trzeciak* podobny z liczbą r. 16-25, z cyfrą królewską koroną pokrytą i znakiem wartości 3-d (*enarii*). (z m. z.)

Trzeciaki takie, potrójne denary, albo półszelągi (Ternarii) znane są z lat: 1596, 1601, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27 i 30. Szło ich 2 na szeląg, 6 na grosz.

192. *Szeląg*. SIGIS-III-D-G-REX=POL-M-D-LIT. Głoska S. koroną pokryta, po bokach której J-D, na dole Przegonia, t. j. imię, nazwisko i herb Podskarbiego Jana Dulskiego. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-REG=POLON-(znak mincarski)-1588. Pod koroną 3 tarcze z orłem, pogonią i snopkiem. (z m. z.)

193. *Szeląg* podobny z liczbą roku 1588, w której dwie osemki z sobą zrosnięte. (z m. z.)

194. *Szeląg*. SIG-III-D-G=REX-POL-D (*ominus*)-P (*russiae*). Ukoronowana cyfra królewska, w której środku herb Wazów, a na dole Lewart, herb Podskarbiego Jana Firleja. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-REGNI-POLONIE-(trójkąt i pierścień znaki mincarzów Malborskich Gonzala i Gobela). Dwie tarcze z orłem i pogonią pokryte koroną, na dole rok 90. t. j. 1590. (z m. z.)

195. *Szeląg*. SOLI-REG=POL-1591. Imię królewskie pod koroną, na dole Lewart herb Podskarbiego Firleja. $\mathfrak{X}$ SIG-III-D-G-REX-Po-M-D-L. Orzeł i pogoń, nad którymi ukoronowany herb Wazów, a na dole powtórnie Lewart herb Jana Firleja i początkowe głoski jego imienia i nazwiska. (z m. z.)

196. *Szeląg*. SOLID-R=E-POLO-(dwie motyki na krzyż). Cyfra królewska koroną pokryta, po bokach której głoski J. F. Jana

Firleja Podskarbiego, a u spodu herb jego Lewart. $\mathfrak{X}$ SIG-III-D-G=RE-P-M-D-L. Pod koroną trzy tarcze z orłem pogonią i snopkiem. (z m. z.)

197. *Szeląg*. SOLI-REG=POL-1592 (dwójka przewrócona). Głoska S. pod koroną, na dole snopek. $\mathfrak{X}$ SIG-3-D-G-R=EX-PO-M-D. Orzeł i pogonią, nad którymi ukoronowana tarcza z herbem Wazów, a na dole mała tarcza z herbem Lewart. (z m. z.)

198. *Szeląg*. SIG-3-D-G-RE=POLONI-93. t. j. 1593. Imię królewskie koroną pokryte, po bokach głoski J. F. (Jana Firleja), a u spodu herb jego Lewart. $\mathfrak{X}$ SOLIDU-R=POLO-M-D-L. Trzy tarcze pod koroną z orłem, pogonią i snopkiem. (z m. z.)

199. *Szeląg*. SIG-III-D-G=RE-PO-M-D-L. Ukoronowana głoska S z herbem Wazów we środku, po bokach J-F, na dole Lewart. $\mathfrak{X}$ SOLID-RE=POLO-94-(dwa haki na krzyż). Dwie tarcze z orłem i pogonią, koroną pokryte, niżej herb Radwan i S-C, głoski początkowe imienia i nazwiska Stanisława Cikowskiego Podkomorzego krakowskiego, rządcy mennicy krakowskiej i olkuskiej. (z m. z.)

200. *Szeląg*. SIGIS-III-D-G=REX-PO-M-D-L. Ukoronowana głoska S. z herbem Wazów we środku, na dole w małej tarczy krzyż otoczony kołem, nie wiadomo czym jest herbem lub znakiem. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-REGNI=POLONIE-1594. Dwie tarcze z orłem i pogonią pokryte koroną, wyżej Lewart herb Podskarbiego Firleja, na dole topór, pod którym dzbanek znak mincarski. (z m. z.)

201. *Szeląg*. SIGI-3-D-G-REX-PO-M-D-L. Pod koroną głoska S, po bokach której z jednej strony kwiatek znak Hermana Rytkeza Minemistrza krakowskiego, z drugiej znak menniczny nakszałt kraty. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-REG-POLO-1596. Orzeł i pogoń, nad którymi ukoronowana tarcza z herbem Wazów, na dole Lewart. (z m. z.)

202. *Szeląg*. SIGIS-III-D-G-REX-PO-M-D-L. Cztery tarcze, dwie z orłem i pogonią

we środku, trzecia na górze z herbem Lewart, otoczona głoskami początkowymi imienia i nazwiska Podskarbiego Jana Firleja, czwarta na dole z kwiatem i głoskami H. R. oznaczającemi Hermana Rytkera Mincmistrza krakowskiego. $\mathfrak{X}$ SOLI-REG-POLON-97 t. j. 1597. Głoska S ukoronowana z herbem Wazów we środku (z dzieła Groschen-Cabinet N. 46).

203. *Szeląg*. SIGIS-III-D-G-REX-Po-M-D-L. Orzeł i pogonia, we środku, ukoronowana tarcza z herbem Wazów u góry i herb Lewart z głoskami J-F. na dole. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-REGNI-POL. Imie królewskie pod koroną, po bokach 9-7. t. j. 1597, niżej dwa kwiatki znak mincmistrza krakowskiego Hermana Rytkera. (z m. z.)

204. *Szeląg*. SIGIS-III-D-G=REX-Po-M-D-L. Ukoronowana głoska S. z herbem Wazów we środku, na dole pośród napisu herb Radwan i rok 97 t. j. 1597. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-R=EGNI-POLO. Tarcze z orłem i pogonią pokryte koroną, niżej Lewart herb Podskarbiego Firleja. (z m. z.)

205. *Szeląg*. SIG-III-D-G-REX-Po-M-D-L. Ukoronowana cyfra królewska z herbem Wazów we środku, po bokach rok 9-9, niżej B. głoska początkowa miasta Bydgoszczy. $\mathfrak{X}$ Jak pod liczbą 204. (z m. z.)

206. *Szeląg* podobny z liczbą roku 16-00, i podwójną głoską B. (Bidgostia) (ze z. J. P.)

207. *Szeląg*. SIG-III-D-G=REX-Po-D (ominus)-P (russicæ). Ukoronowana głoska S. z herbem Wazów we środku, na dole Lewart. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-REG-POLO-16-01. Pod koroną dwie tarcze z orłem i pogonią, między którymi u dołu głoska K. oznaczająca miasto menniczne Kraków. (z m. z.)

208. *Szeląg* jak pod liczbą 206, tylko tu rok 16-01, i F. głoska początkowa miasta mennicznego Fraustadt t. j. Wschowy. (ze z. X. P. S.)

209. *Szeląg* jak pod liczbą 207 z tą tylko różnicą, że tu głoska M. oznacza miasto menniczne Malborg. (z m. z.)

210. *Szeląg*. SIGIS-III-D-G-REX-POLONIA. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-REGNI-POLO. Głoska S z herbem Wazów we środku, po bokach której rok 1-3 t. j. 1613. (z m. z.)

211. *Szeląg*. SIG-III-D-G-REX-Po-M-D-L. Ukoronowany orzeł z herbem Wazów na piersiach. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS-REX (sic)-Po-1613. Cyfra królewska z herbem Wazów koroną pokryta. (z m. z.)

212. *Szeląg*. SIG-III-D-G-REX-POL-M-D-L. Między liczbą roku 1-6 t. j. 16-16 ukoronowana cyfra S. z herbem Wazów we środku. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS=REG-POLO. Orzeł i pogoń pokryte koroną, niżej głoska P. oznaczająca miasto menniczne Poznań; a pod nią tarcza z herbem Lewart. (ze z. J. P.) Na tym i następnym szelągu niewłaściwie położony jest herb Podskarbiego Firleja, wtedy bowiem nie on, ale Stanisław Warszycki herbu Abdank, sprawował ten urząd.

213. *Szeląg* podobny z głoską F. na stronie odwrotnej, oznaczającą miasto menniczne Fraustadt Wschowę. (1) (ze z. J. P.)

214. *Szeląg*. SIGIS-III-D-G=REX-P-M-D-L. Ukoronowany orzeł z herbem Wazów na piersiach, na dole Sas, herb Podskarbiego Mikołaja Daniłowicza. $\mathfrak{X}$ MONE (ta)-No (va)-REG (ni)-POLON (ia)-1620. Korona w perłowym obwodzie. (z m. z.)

215. *Szeląg*. Głoski S-R. (Sigismundus Rex) pokryte koroną, po bokach której dwie róże, niżej tarcza z herbem Wazów. $\mathfrak{X}$ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | REGNI | POLON, na dole herb Sas, przedzielający rok 16-22. (z m. z.) Szelągi tego ostatniego stempla pochodzą z mennicy warszawskiej po raz pierwszy roku 1622, dla wybijania w niej drobniejszej mo-

(1) Głoski takie kładzione były niejaki czas na monetach w skutku wydanego przez Podskarbiego Jana Firleja dnia 22 Czerwca 1599 roku rozporządzenia (ob. XXII.) który chciał przez to nad postępowaniem mincarzów w przestrzeganiu przepisanej im stopy mennicznej ściślejszą zaprowadzić kontrolę.

nety utworzonej, w której był mincarzem Jan Schmidt. (ob. XXV) Według podań istnieć miała w rynku Starego miasta w kamienicy narożnej, dziś liczbą 48 oznaczonej.

216. *Szeląg*. SIG - III - D - G - R = POL - M - D - L. Głoska S. pokryta koroną, na dole wśród napisu herb Sas. $\mathfrak{X}$ SOLID - R = POL - 1623. Pod koroną tarcze z orłem, pogonią i herbem Wazów. (z m. z.)

217. *Szeląg*. SIGIS - III - D - G - REX - POLONIE. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS - REGNI - POLO. Głoska S. koroną pokryta, w której środku herb Wazów, a po bokach rok 2-5 t. j. 1625. (z m. z.)

218. *Szeląg*. SIGIS - III - D - G - REX - POLONIE - (krzyżyk). Pięciopółowa tarcza z herbami krakowskimi i z herbem Wazów we środku. $\mathfrak{X}$ SOLIDUS - REGNI - POLO. Między liczbą roku 2-6 ukoronowana cyfra królewska z herbem Wazów we środku. (z m. z.)

Szelągi takie (Solidi) znane są z lat: 1588, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 1600, 1601, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 i 27. Szły 3 na grosz.

219. *Grosz*. SIGIS - III - D - G - REX = PO - M - D - LI. Ukoronowane z dużą kryzą popiersie, pod którym tarcza z krzyżem otoczonym kołem i dzbanek znak niewiadomego mincarza. $\mathfrak{X}$ GROSSUS - REGNI = POLONIE - 1593. Pod koroną dwie tarcze wygięte z orłem i pogonią, nad niemi herb Wazów, a na dole topór z głoskami C - R. oznaczającymi zapewne Kaspra Rytkera mincarza olkuskiego, u góry Lewart pomiędzy głoskami J - F. (ze z. X. P. S.) Grosz ten odpowiada szelągowi pod liczbą 200.

220. *Grosz*. SIGISMUN - III - D = G - REX - PO - M - D - L. Pół zbrojnej, ukoronowanej osoby, pod którą Lewart herb Podskarbiego Jana Firleja. $\mathfrak{X}$ GROSSUS - R = REGNI - POLO. Tarcze z orłem i pogonią koroną pokryte, między którymi herb Wazów, niżej herb Radwan z głoskami S - C. Stanisława Cikowskiego rządcy mennicy krakowskiej i olkuskiej i kwiatek z głoskami H - R. oznaczającymi Hermana Rytkera minca-

rza krakowskiego, na samym dole liczba r. 96. (z m. z.)

221. *Grosz* podobny, tylko tu liczba roku 9-7, pod popiersiem królewskim bukiet i w miejsce herbu Radwan herb Podskarbiego Firleja Lewart. (ze z. T. L.)

222. *Grosz*. SIGISMUN - III - D = G - REX - PO - M - D - L. Zbrojne ukoronowane popiersie, pod którym herb Lewart. $\mathfrak{X}$ GROSSUS - REGNI - POLONI - 98. Pod koroną trzy połączone tarcze z herbami orłem, pogonią i Wazów, między którymi głoska B. oznaczająca miasto Bydgoszcz. (z m. z.)

222^a. *Grosz*. SIGISM - III - D - G - REX - PO - M - D - L. Zbrojne ukoronowane popiersie, pod którym Lewart. $\mathfrak{X}$ GROSSUS - REGNI - POLO - B. (*Bidgostia*). Pod koroną trzy tarcze połączone z orłem, pogonią i herbem Wazów przedzielającym rok 9-9. (ze z. F. A. V.)

222^b. *Grosz*. SIGIS - 3 - D - G - REX - PO - M - D - L. Pół ukoronowanej zbroją okrytej osoby, z berłem w prawej, a jabłkiem królewskim w lewej ręce. $\mathfrak{X}$ GROSSUS - REG - POLONI - 98. (1598). Pod koroną 3 tarcze z orłem, pogonią i snopkiem bez herbu Podskarbiego i znaków mincarskich. (ze z. X. P. S.)

223. *Grosz*. SIGISMUNDUS - III - D - G - REX - POL - M - D - L. Popiersie ukoronowane z dużą kryzą. $\mathfrak{X}$ GROSSUS - REGNI = POLONIE - 1604. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach, u spodu herb Firleja. (z m. z.)

224. *Grosz* jak pod liczbą 223, tylko tu w miejsce herbu Podskarbiego Firleja, głoska C. oznaczająca zapewne Kaspra Rytkera mincarza olkuskiego, lub miasto menniczne Kraków. (z m. z.)

225. *Grosz*. Pod koroną napis w 3^{ch} wierszach: SIG - III - D - G | REX - POL | M - D - LI. $\mathfrak{X}$ GROSS - REG = POL - 1607. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach, pod którym herb Podskarbiego Firleja. (z m. z.)

226. *Grosz* podobny, ale tu herb Podskarbiego Firleja nie pod orłem, lecz pod napisem środkowym. (z m. z.)

227. *Grosz* podobny z liczbą roku 1609, ale tu herb Pilawa Podskarbiego Balcera (Baltazara) Stanisławskiego. (z m. z.)

227^a. *Grosz*. SIGIS-III-D-G-REX-POL-M-D-L. Popiersie ukoronowane z kryzą wystającą. GROSS-REGNI-POLONI - 1613. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach. (ze z. T. L.) Grosz ten odstępujący od zwykłego w tych latach kształtu groszy polskich, nie jest oznaczony ani herbem Podskarbiego, ani znakiem mincarskim.

228. *Grosz* jak pod liczbą 225, ale tu rok 1623 i pod orłem Sas, herb Podskarbiego Mikołaja Daniłowicza. (z m. z.)

229. *Grosz* podobny z liczbą roku 1627, ale tu herb Półkozic Podskarbiego Hermolaua Ligęzy. (z m. z.)

Grosze takie (grossi simplices) znane są z lat: 1593, 94, 96, 97, 98, 99, 1601, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 23, 24, 25 i 27. Liczono ich 30 na złoty. Szły w równi z groszami litewskimi, gdańskimi i rygskimi. Bite być były powinny: 1° Podług uchwały sejmowej 1598 r. (V. L. II pag. 1452) na stopę przez króla Stefana przepisana, t. j. z grzywny $5\frac{2}{3}$ próby srebra sztuk $106\frac{1}{4}$. 2° Podług ordynacyi kommissyi mennicznej 1604 r. z grzywny $5\frac{2}{3}$ próby srebra sztuk 127. (1) 3° Nakoniec podług ordynacyi mennicznej 1623 r. (ob. XXIV.) z grzywny $4\frac{2}{3}$ próby srebra sztuk 193. O ile stopom powyższym odpowiadają opisane tu grosze, każdy

(1) Wskntku uchwały sejmowej 1601 r. (V. L. II. p. 1509) odbyła się z delegowanymi Xięcia Jerzego Fryderyka i 3^{ich} wielkich miast pruskich w Warszawie 1604 wspólna kommissya, na której postanowiono wybijać $45\frac{1}{6}$ szostaków z grzywny krakowskiej $13\frac{1}{2}$ próby srebra, (zatém o 4 sztuk więcej jak za króla Stefana, a $8\frac{1}{6}$ sztuk więcej jak w 1528 r. za Zygmunta I wybijano) albo $90\frac{1}{3}$ trojaków — tudzież 127 sztuk groszy z grzywny $5\frac{3}{4}$ próby srebra i stosunkową ilość szelągów z srebra $2\frac{3}{4}$ próby. (Braun vom pol. und preuss Münz-Wesen stron. 70). Ordynacya ta nie znajduje się w księgach metrycznych.

miłośnik numizmatyki łatwo o tém z posiadanych w swoim zbiorze sztuk przekonać się zdoła.

230. *Półtorak*. SIGIS-3-D-G=REX-P-M-D-L. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach, pod nim tarcza z liczbą wartości 3 t. j. trzy półgroszki. MONE - No = REG - POLO. Jabłko królewskie, w którego środku liczba 24, mająca niby oznaczać, że takich sztuk 24 iść powinno na talar; po bokach 1-4 t. j. r. 1614, na dole Abdank, herb Podskarbiego Stanisława Warszyckiego. (z m. z.)

231. *Półtorak* podobny, ale tu liczba 24 raz pod orłem, drugi raz w środku Jabłka królewskiego położona. (z m. z.)

232. *Półtorak*. SIGIS-3-D-G=REX-P-M-D-L. Ukoronowana o 5^{ciu} polach tarcza z herbami krajowemi i Wazów we środku, na dole liczba wartości 3 (półgrosze). Jak pod liczbą 231. (z m. z.)

233. *Półtorak* podobny, ale tu znak mincarski dwa haki na krzyż. (z m. z.)

234. *Półtorak* podobny, ale tu liczba roku 17 t. j. 1617 i w miejsce herbu Abdank, Sas herb Podskarbiego Mikołaja Daniłowicza. (z m. z.)

235. *Półtorak* podobny, ale tu liczba roku 18 t. j. 1618 i niema haków. (z m. z.)

236. *Półtorak* podobny, alu tu liczba roku 2-5 t. j. 1625 i herb Półkozic Podskarbiego Hermolaua Ligęzy. (z m. z.)

237. *Półtorak* odmienny. SIGIS-III-D-G-R=Po-M-D-L. Głowa ukoronowana, pod którą w odcinku liczba wartości 3 (półgroszki) III-CRU (ciferi)-REG (ni)=POL (onie)-1615. Pod koroną herby polsko-litewskie ze snopkiem we środku, na dole Abdank herb Podskarbiego Stanisława Warszyckiego. (z m. z.)

238. *Półtorak* jak pod liczbą 237, tylko tu rok 1617 i herb Sas Podskarbiego Mikołaja Daniłowicza. (z m. z.)

Półtoraki takie (sesqui grossi, sive trinummi), a od miasta Bydgoszczy (Bromberg) miejsca ich bicia po niemiecku *Brummer* nzwane, znajdują się z lat: 1614, 15, 16, 17

18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 i 27. Szły 2 na trojak, 4 na szostak, 20 na złoty.

Nowy ten rodzaj dotąd u nas nieznanéj, w Bydgoszczy od roku 1614 bardzo obficie bi-téj monety, naśladowaniem jest stempla ówczesnych groszy niemieckich, z których prze-jętą tu została nazwa cruciferi (krucierze), jabłko królewskie i znajdująca się w niém liczba wartości 24 niezgodna wcale z naszą stopą menniczną, a tém samém żadnego tu znaczenia niemająca. W latach howiem bicia téj monety (1614-27) szło jój nie 24, jak na niéj wy-rażono, ale 30 do 60 sztuk na talar. Chciano jój zapewne przez podwyższony tytuł i podo-bieństwo stempla do niemieckich otworzyć bieg do Szląska i sąsiednich krajów tego państwa. Bite były początkowo z grzywny $7\frac{1}{2}$ próby srébra sztuk 128, roku 1619 z grzywny $6\frac{1}{2}$ próby srébra sztuk 164, od tego zaś czasu coraz wię-céj podlały i malały.

239. *Trojak*. SIG - III - D - G - REX - POL - ET - DES - (*ignatus*) - SVE (*ciae*). Głowa w koronie z kryzą na dół opuszczoną. M - D - LIT - RUS = PRUS - MAS - ETC. Pod koroną pięciopo-lową tarcza z herbami krajowými i snopkiem, po bokach liczba roku w taki jak tu sposób $\frac{1}{5} \frac{1}{8}$ rozłożona, u góry znak menniczny nakształt dwóch czwórek z przekreślonymi laskami, na dole głoski J-D. i Przegonia herb Podskar-biego Jana Dulskiego. (z m. z.)

240. *Trojak*. SIG - III - D - G = REX - POL - M-D-L. Głowa w koronie. Napis w trzech wierszach: GROS - ARG | TRIP - REG | POLONIE, nad napisem herb Wazów między orłem i po-gonią, z liczbą III u góry, pod napisem głoski J-D. herb Przegonia i rok 15-88. (z m. z.)

241. *Trojak* podobny ze znakiem mincarskim dwa haki na krzyż, i z liczbą roku skróconą 88 zamiast 1588. (z m. z.)

242. *Trojak* podobny z liczbą roku 89, z na-pisem środkowym w dwóch wierszach i herbem Podskarbiego Firleja obok głoski F. (z m. z.)

243. *Trojak* jak pod liczbą 240, tylko tu

liczba roku 15-90, i głoski J-D. po bokach herbu Jana Dulskiego. (z m. z.)

244. *Trojak* podobny z herbem Lewart o-toczonym głoskami J - F. Podskarbiego Jana Firleja i znakiem mennicznym nakształt czwórki odwróconej obok korony królewskiej. (z m. z.)

245. *Trojak* podobny z herbem Lewart na ozdobnej powykowanej owalnej tarczy. (z m. z.)

246. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-91. herbem Lewart i głoskami J. F. mieszczącemi się w trzecim wierszu środkowego napisu. (z m. z.)

247. *Trojak* podobny z liczbą roku 92 t. j. 1592 w trzecim wierszu środkowego napisu. (z m. z.)

248. *Trojak* podobny z liczbą roku 1592 nie w skróceniu, ale całkowicie wyrażoną. (z m. z.)

249. *Trojak* podobny ze znakiem mennicz-nym *dwoma hakami na krzyż*, między którymi dwie gwiazdy. (z m. z.)

250. *Trojak* podobny z herbem Lewart pod popiersiem królewskim i ze znakami mincar-skimi Gobela i Gonzala. (z m. z.)

251. *Trojak* podobny z liczbą roku 93 t. j. 1593, z napisem środkowym w dwóch wier-szach i ze znakiem mincarskim nakształt herbu Radwan. (z m. z.)

252. *Trojak* podobny z liczbą roku 94 i zna-kiem mincarskim dwa haki na krzyż z głoskami V-J. po bokach. (z m. z.)

253. *Trojak* podobny z znakiem mincarskim nakształt herbu Radwan obok korony królew-skiej. (z m. z.)

254. *Trojak* podobny z liczbą roku 95 t. j. 1595, z kwiatkiem * znakiem mincarskim na-kkształt dwóch czwórek z sobą spojonych, o-znaczającym mennicę krakowską. (z m. z.) Stempel tego trojaka odpowiada stempelowi szelaga pod liczbą 201.

255. *Trojak* podobny z liczbą roku 95 umie-szczoną w trzecim wierszu środkowego napisu, z herbami i głoskami początkowými imion i nazwisk Jana Firleja i Stanisława Cikowskiego,

między którymi znajdują się haki z głoskami V-J. znak mincarski, jak pod l. 252. (z m. z.)

256. *Trojak* podobny z liczbą roku 9-5 przedzieloną herbem Podskarbiego Jana Firleja i znakiem mincarskim lwem oseką na pół przetrąconym. (z m. z.)

257. *Trojak* podobny z herbem topor między herbem Jana Firleja i lwem roztrąconym. (z m. z.) Stempel tego trojaka odpowiada stemplowi szeląga pod liczbą 200 i grosza pod liczbą 219.

258. *Trojak* podobny z liczbą roku 96, z herbem Jana Firleja, ze znakiem mincarskim Hermana Rytkera i z krzakiem róży otoczonym głoskami J-D. oznaczającymi Jana Drezdeńczyka Wardajna mennicy krakowskiej. (z m. z.)

259. *Trojak* podobny z herbem Jana Firleja między kwiatem znakiem mincarskim Rytkera, a krzakiem różanym. (z m. z.)

260. *Trojak* podobny z herbem Jana Firleja i Kwiatem Hermana Rytkera otaczającymi krzak różany. (z m. z.)

261. *Trojak* podobny z herbem Firleja i lwem przetrąconym. (z m. z.)

262. *Trojak* podobny z samym tylko herbem Jana Firleja i podwójną obwódką perłową. (z m. z.)

263. *Trojak* z herbami i głoskami Podskarbiego Jana Firleja i Stanisława Cikowskiego przełożonego nad mennicą krakowską i olkuską. (z m. z.)

264. *Trojak* jak pod liczbą 258, różniący się tylko odmiennym napisem otokowym. (z m. z.)

265. *Trojak* z herbami Jana Firleja i Stanisława Cikowskiego, ze znakiem mincarskim Hermana Rytkera mincarza krakowskiego i z ich początkowymi głoskami. (z m. z.)

266. *Trojak* podobny z liczbą roku 97, z herbem Jana Firleja otoczonym jego głoskami i znakiem mincarskim łodygą z kwiatem. (z m. z.)

267. *Trojak* podobny z napisem środkowym w dwóch wierszach, z herbem Jana Firleja o-

toczonym jego głoskami i monogramem z głoskami S-R. i ukośnego krzyża złożonym. (z m. z.)

268. *Trojak* podobny z liczbą roku 98 (1598), herbem Firleja i głoską B. początkową nazwiska miasta mennicznego Bydgoszczy. (z m. z.)

269. *Trojak* podobny z liczbą roku 9-8 przedzieloną herbem i głoskami Jana Firleja i głoską B. po lewej stronie tegoż herbu. (z m. z.)

270. *Trojak* podobny mennicy lwowskiej, którą oznacza głoska L. położona po prawej stronie herbu Firleja. (z m. z.)

271. *Trojak* podobny z głoską L. (Leopolis) między liczbą roku 15-98. (z m. z.)

272. *Trojak* podobny tegoż roku z głoską P. oznaczającą miasto menniczne Poznań. (z m. z.)

273. *Trojak* podobny z cyfrą H. R - R. (Hermana Rytkera mincarza krakowskiego) przedzieloną herbem Firleja. (ze z. J. P.)

274. *Trojak* podobny tegoż roku, z spojeniem z sobą głoskami HR - HT. niewiadomych mincarzy. (z m. z.)

275. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-99 przedzieloną herbem Firleja bez głosek i znaków mincarskich. (z m. z.)

276. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-00, przedzieloną herbem Lewart. (z m. z.)

277. *Trojak* podobny z głoską J. po prawej stronie herbu Firleja, oznaczającą miasto menniczne Olkusz (Ilcussia). (z m. z.)

278. *Trojak* podobny z głoską P. (Posnania) nad napisem środkowym po prawej stronie orła. (z m. z.)

279. *Trojak* podobny tegoż roku bez głosek i znaków mincarskich. (z m. z.)

280. *Trojak* podobny z popiersiem królewskim obróconym ku prawej stronie i z głoską K. położoną po liczbie roku 1600, oznaczającą miasto Kraków, miejsce bicia tej monety. (z m. z.)

281. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-01, przedzieloną herbem Lewart i z głoską F. obok orła oznaczającą miasto menniczne Wschowę, po niemiecku Fraustadt zwane. (z m. z.)

282. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-02 przedzieloną herbem Firleja i z napisem środkowym z dwóch tylko składającym się wierszy bez znaków mincarza i mennicy. (z m. z.)

283. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-02 przedzieloną głoską K. oznaczającą miasto Kraków i z dwójką w liczbie roku na opak położoną, dla czego trojak ten liczonym jest do rzędu tak zwanych monet *wyszczególniających się, albo złowieszczonych* «nummorum singularium vel ominosorum.» (z m. z.)

284. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-06 przedzieloną herbem Firleja, znajdującym się na tarczy okrągłej. (ze z. J. P.)

285. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-07 przedzieloną herbem Lewart na tarczy okrągłej brzegami ząbkowatymi ozdobioną. (ze z. W. X. R.)

286. *Trojak* odmiennego stempla. SIG-III-D-G-REX-POL-M-D-L. Popiersie w koronie z długą kryzą. Napis w trzech wierszach: GROS-ARGE | TRIP-REGN | POLONI. Nad napisem liczba III i rok 1-6-1-8 przedzielony orłem, snopkiem i pogonią, pod napisem herb Sas Podskarbiego Mikołaja Daniłowicza. (z m. z.)

Trojaki takie (grossi triplices) znane są z lat: 1588, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 1600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 612, 618, 619, 20, 21, 22, 23, 24 i bez roku. Szły po dwa na szostak, 10 na złoty Bite były ze srebra początkowo w czystości 13, dalej 12½ — 12, a od r. 1618, 6½ próby i coraz bardziej malały.

287. *Szostak*. SIGIS-3-D-G-REX-POLO-M-D-LIT. Ukoronowane zbrojne popiersie z kryzą na dół opuszczoną. Napis w trzech wierszach: GROS (sus)-ARGE (nteus) | SEXD (uplex)-REGIS | POLONIÆ. Nad napisem liczba V-I, pod którą orzeł, snopek i pogonia, pod napisem rok 15-95 przedzielony znakami mincarskimi kwiatem i dwiema spojenymi z sobą jakby czworkami, niżej tarcza herbowa Firleja z głoskami J. F. (z m. z.) Stempel tego szo-

staka odpowiada stempłowi szeląga pod liczbą 201 i trojaka pod liczbą 254.

287^a. *Szostak*. SIGI-3-D-G-REX-POLO-M-D-LIT. Popiersie ukoronowane z wązką kryzą. GROS-ARG-SEX-REG-POLON. Trzy wygięte koroną pokryte tarcze z orłem, pogonią i snopkiem, po bokach korony rok 9-5 t. j. 1595, niżej liczba VI. na dole herb Lewart z głoskami J. F. i lew osęką przetrącony znak mincarski. (ze z. G. P.)

287^b. *Szostak*. SIGIS-III-D-G-REX-POLO-MA-D-L. Ukoronowane, płaszczem spiętym na ramieniu okryte popiersie. Napis w 3^{ch} wierszach: GROSS-ARGE | SEXD-REGNI | POLONIA (sic)-96. Nad napisem koroną pokryta tarcza z herbem Wazów, po bokach orzeł i pogonia między liczbą V-I, pod napisem w 3^{ch} tarczach herby: Lewart z głoskami J-F., Radwan z głoskami S-C. i kwiatek z głoskami H-R. (ze z. F. A. V.) Stempel tego szostaka odpowiada stempłowi trojaka pod liczbą 265.

288. *Szostak*. SIGISMUN-III-D-G-REX=Po-M-D-L. Popiersie ukoronowane, pod którym herb Lewart. GROSS-ARGEN-SEX-REG-POLONI-96. Trzy tarcze z orłem, pogonią i snopkiem, po bokach pierścien i trójkąt znaki menniczników Malborskich Gabela i Gonzala, nad tarczami korona pod którą liczba wartości VI. (z m. z.)

289. *Szostak* podobny z liczbą roku 99 t. j. 1599 lecz z odmiennym popiersiem królewskim i ubraniem. (z m. z.)

289^a. *Szostak*. SIG-III-D-GR-R=EX-POL-M-D-L. Popiersie w koronie i zbroi, z kołnierzem od koszuli wyłożonym, na dole między napisem głoski mincarskie E. K. Napis w 3^{ch} wierszach: GROS-ARGEN | SEX-D-REGNI | POLONIÆ. Nad napisem między krzyżami liliowymi liczba VI, pod nią ukoronowany herb Wazów, tudzież orzeł i pogonia, pod napisem tarcza z herbem Lewart między głoską F. (Fraustadt) i liczbą roku 99. (ze z. F. A. V.)

290. *Szostak* jak 289, tylko tu liczba roku 1600, przy końcu napisu krzyż liliowy i pod

koroną M. głoska początkowa miasta mennicznego Malborga. (z m. z.)

291. *Szostak*. SIG-III-D-G-R=P-M-D-L. Popiersie ukoronowane, płaszczem na ramieniu spiętym okryte. ☿ Napis w 3^{ch} wierszach: GROS-ARGEN | SEXD-REGNI | POLONI-(*gwiazda*). Nad napisem liczba VI, niżej orzeł, snopek i pogonia, pod napisem Lewart między liczbą roku 16-01. Mniejszość tego szóstaka w porównaniu zinnémitego czasu, wynagrodzona tu jest większą w nim niż w innych dobrocią srebra. (z m. z.)

292. *Szostak* podobny z liczbą roku 16-03. (z g. b. U. A.)

293. *Szostak*. SIGISMUN - III - D - G = REX - POL-M-D-L. Popiersie ukoronowane, pod którym Sas, herb Podskarbiego Mikołaja Daniłowicza bez tarczy. ☿ GROS-ARGE-SEX-REG-POLO-1623. Trzy koroną pokryte tarcze z orłem, pogonią i snopkiem, nad którymi liczba wartości VI. (z m. z.)

294. *Szostak* podobny z liczbą roku 16-23, która tu po bokach korony położona. (z m. z.)

295. *Szostak* podobny z liczbą roku 1-6-2-3, która tu po bokach korony i herbu Wazów na krzyż jest rozłożona. (ze z. J. P.)

296. *Szostak* podobny, ale tu liczba roku 1627 i herb Półkozie Podskarbiego Hermolausa Ligęzy. (z m. z.)

Szostaki takie (grossi sex grossorum) znane są z lat: 1595, 96, 97, 99, 1600, 601, 603, 605, 623, 24, 25, 26 i 27. Szły po 6 na złoty, po 15 na talar bity, po 27½ na czerwony złoty in specie. Bite jak trojaki, początkowo ze srebra 13^{tej}, następnie 12^{tej} próby, malały potem coraz bardziej w próbie i wadze.

297. *Ort*. (¼ część talara) SIGIS-III-D-G-REX-POL=M-D-LI=RUS (*siæ*)-PRU (*ssiæ*)-MA (*soviæ*). Pół ukoronowanej i uzbrojonej osoby z mieczem w prawej, jabłkiem królewskim w lewej ręce, z orderem złotego Runa na piersiach i z liczbą wartości 16 (groszy) na dole w odcinku umieszczoną. ☿ SAM (*ogitiæ*)-LIV (*oniæ*)-NECO (*Nec non*)-SVE (*corum*)=GOT (*horum*)-VAN (*dalorum*)-Q (*ue*)-

HRI (*Hæreditarius*)-REX. W pięćopolowej koroną pokrytej tarczy herby krajowe z herbem Wazów we środku, po bokach wespół floresów rok 16-21 z dwójką na wspak położoną, na dole między wyrazami napisu Sas herb Podskarbiego Mikołaja Daniłowicza. (z m. z.)

298. *Ort* podobny, lecz bez wyrażenia na nim liczby wartości. (z m. z.)

Orty takie (Ortones) znajdują się z lat: 1621, 22, 23 i 24. Początek wzięły w mieście Bydgoszczy roku 1621 na wzór dziesiątaków miasta Gdańska od r. 1608 wybijanych. Podług ordynacyi mennicznej 1623 r. wyrabiane być miały po 28 sztuk z grzywny krakowskiej mieszanój, zawierającej 11 łutów czystego srebra. Nie zawsze jednak trzymano się tej stopy, a chociaż niektóre z nich noszą napis 16 groszy, w obiegu jednak podnosiły się do 17 groszy i wyżej w miarę podlegających coraz bardziej szelągów, groszy i półgroszków. Na talar bity szło ich przy końcu tego panowania sztuk pięć i groszy dziesięć, na czerwony złoty zaś in specie sztuk dziesięć i groszy pięć.

299. *Półtalarek*. SIGIS-III-D-G-REX-POL-M-D-L-RUS-PRUS-MAS-(krzyż liliowy). Pół ukoronowanej uzbrojonej osoby z mieczem w prawej, jabłkiem królewskim w lewej ręce, z orderem złotego Runa napiersiach. ☿ SAM-LIV-NE-No-SVE=GOT-VAD-Q-HRI-REX-(krzyż liliowy). Ukoronowana dziewięćopolowa tarcza z polskimi, litewskimi, szwedzkimi i gockimi herbami, którymi otoczony jest snopek Wazów, na dole w odcinku Półkozie herb Podskarbiego Ligęzy, po bokach tarczy głoski J-J. Jakóba Jakobsona minemistrza, niżej rok 1628, to wszystko otoczone łańcuchem złotego Runa. (ze z. F. H. P.)

300. *Półtalarek* podobny z liczbą roku 16-30 i herbem Półkozie pod popiersiem królewskim umieszczonym. (z m. z.)

301. *Półtalarek* tegoż samego roku z odmienném nieco popiersiem królewskim. (ze z. F. H. P.)

302. *Półtalarek* z liczbą roku 16-31 i wy-

smukłą połową osoby królewskiej po pas wyobrażoną. (ze z. F. H. P.)

Póttalariki takie (semi vel medii Thaleri) znane są z lat: 1628, 29, 30, 31 i 32. Wybijane były na stopę póttalarów czyli złotych Rzeszy Niemieckiej. Obiegowa ich wartość zależała od wartości talarów, których były połówkami, a o których niżej będzie mowa.

303. *Talar medalowy*. SIGISMUND (sic) - III - D - G - REX - POL - ET - DES (ignatus) - SVECLIE - MAG - D - LITVA. Popiersie ukoronowane w zbroi. PRO - JURE - ET - POPULO = ANNO - DOMI (ni) - 1587. Miecz goły do góry obrócony, przy rękojeści jego herb Przegonia Podskarbiego Jana Dulskiego. (ze z. F. H. P.) (Porów. Madai 356). Na niektórych exemplarzach niema wyrazów: ANNO DOMINI.

Sztuki takie około $\frac{3}{2}$ łuta ważące, a zatem niewłaściwie do talarów liczone, bite były na uroczystość koronacji tego Króla d. 27 Grudnia 1587 w Krakowie odbytej.

304. *Talar*. SIGIS - III - D - G - REX - POL = MAG - DUX - LIT. Popiersie królewskie z wysoką perłami sadzoną czapką na głowie. RUSSIE - PRUSSIE - MASOVI = SAMOGITIE - LIVONIE. Pod koroną ozdobna pięciopółowa tarcza z herbami krajowemi i trzema koronami (herbem Szwedzkim) we środku; po bokach rok 15-87, na dole Przegonia i głoski J - D. Podskarbiego Jana Dulskiego. Waży $1\frac{5}{16}$ łuta. (ze z. F. H. P.) (Porów. Madai 2794)

304^a. *Talar* z stroną główną jak pod liczbą 303, a odwrotną jak pod liczbą 304. (ze z. G. P.) Monety takie składające się z połówek dwóch oddzielnych stempli zwane są mieszaniami (Zwitter Münzen).

305. *Talar*. SIGISMUNDUS - III - D = G - REX - POLONIE - (flores). Pół uzbrojonej ukoronowanej osoby, trzymającej w prawej ręce berło, w lewej rękojeść przypasanego miecza, po bokach głowy rok 15-90, na dole Lewart i głoski J - F. Podskarbiego Jana Firleja. MAG - DUX - LITVA = RUS - PRUS - MAS. Orzeł pod koroną, na którego piersiach tarcza ukoronowana

z herbem Wazów, a na dole znak mincarski dwa haki na krzyż, jak pod liczbą 241. (ze z. W. X. R.) (Porów. Mad. 357.)

305^a. *Talar*. SIGISMUNDUS - III - D = G = REX - POL - M - D - L = IT. Król w stojącej postaci, okryty zbroją, z mieczem przy boku, z koroną na głowie i berłem w prawej ręce. RUSSIE - PRUSSIE - MASO - LIVO. Ukoronowana pięciopółowa tarcza z herbami krajowemi i herbem Wazów we środku; po bokach korony rok 15-92. (ze z. F. A. V.) (Porów. Mad. 358.)

305^b. *Talar*. SIGISMUNDUS - III - D - G - REX = POL - M - D - L. Popiersie ukoronowane z kryzą na dół opuszczoną, na dole mała tarcza z herbem Podskarbiego Firleja, po bokach korony dwie róże i floresy. RU (ssie) - PRU (ssie) - D (ominus) - NEC - NON - SVE (corum) - Go (thorum) - VAN (dalarum) - HE (reditarius) - REX - 93 (1593). Koroną pokryta ozdobna pięciopółowa tarcza z herbami krajowemi i herbem Wazów we środku, po bokach korony pierścien i trójkąt znaki Gobela i Gonzala mincarzów Malborskich. (ze z. F. A. V.) Pierwszy to jest talar Zygmunta III z tytułem króla szwedzkiego, który przeszedł na niego po śmierci ojca d. 21 Maja 1592 r. nastąpniej.

306. *Talar podwójny*. SIGISMUN - 3 - D - G - REX - POLO - MAG - DUX - LIT - RUS - PRUS - MAS - SAM - LIVO - ETC - (krzyżyk). Popiersie królewskie, głowa bez nakrycia, włosy krótkie, kołnierz od koszuli wąski ząbkowany, płaszcz na prawém ramieniu spięty. NEC - NON - SVECO - GOTO - WANDALORUMQ - HEREDITA (rins) - REX. Pod koroną dziewięciopółowa tarcza, na której herby szwedzkie i gockie z herbem Wazów we środku otoczone są herbami polsko-litewskimi. (ze z. F. H. P.) Talar ten osobliwy bez liczby lat i znaków mincarskich, wielkości talarów pojedynczych, dwa razy tyle waży co pojedyncze.

307. *Talar medalowy*. SIGIS - III - D - G - RE - PO - MA = DUX - LIT - RUS - (w drugim otoku ciąg dalszy) PRUSSIE - MASOVI = SAMG - LIVON. Popiersie Króla z kryzą na szyi, w szacie futrzanej

z kapeluszem na głowie klejnotami i kitą ozdobionym. **✠** NEC-NON-SVECORUM-GOTOR-VANDALORUMQ-ETC-REX. Ukoronowana dziewięciopółowa tarcza z herbami jak pod liczbą 306, bez liczby roku i znaków mincarskich. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 365.)

307^a. *Talar*. SIGISMUNDUS-III-D-G-POLO-ET-SVECLĒ-REX. Popiersie królewskie, głowa bez nakrycia, kryza sterząca i płaszcz na ramieniu spięty, u dołu głoska R. **✠** NEC-NON-SVECO-GOTO-VAN-Q-HĒRE-REX. Ukoronowana pięciopółowa arabeskami ozdobiona tarcza z herbami polsko-litewskimi i herbem Wazów we środku, pod koroną znowu głoska R. w obwódce, a po bokach tarczy liczba roku 16-00. (ze z. E. B. R.)

308. *Talar klipingowy* (czworogranny). SIGISMUN-III-D-G-POLONI-ET-SVECLĒ-REX. Popiersie z odkrytą głową, dużą kryzą, bogato litą zbroją i przepaską polową. **✠** MAC-DUX-L-RUS-PRUS=MAS-SAM-LIVO-614. Koroną pokryta pięciopółowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i z herbem Wazów we środku, wszystko otoczone łańcuchem złotego Runa. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 359.)

Różne złote i srebrne, grubsze i drobniejsze monety zaczęły wówczas być wybijane w formie czworogranniej (klipingowej), które dla niezwykłego monetom kształtu za osobliwość uważane, służyły na przyjacielskie upominki.

309. *Talar*. SIGIS-III-D-G-REX-POLO-M-D-LIT-RUSS-PRUS-MAS. Pół ukoronowanej osoby w zbroi z mieczem w prawej, jabłkiem w lewej ręce, z orderem złotego Runa na piersiach i z przepaską polową przez ramię przewieszoną. **✠** SAM-LIVE (*Livoniae*)-NEC-NON-SVE=GOT-VAND-Q-HRI-REX. Ukoronowana dziewięciopółowa tarcza z herbami: polskimi, litewskimi, szwedzkimi i herbem Wazów we środku, po bokach tarczy rok 16-20, niżej głoski mincarzy JJ-VE, na dole herb Sas Mikołaja Daniłowicza przedzielający liczbę

wartości 6-0, to wszystko otoczone łańcuchem złotego Runa. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 364)

Zamieszczona na talarach takich liczba 60, na znak, że zawierają tyleż półgroszków, czyli krucierzy, a témsamém, że równe są wartości ówczesnych talarów złotych Rzeszy Niemieckiej, (Reichs-Gulden-Thaler) (1) dała powód Kundmanowi, Madai, Szmiederowi i innym numizmatykom niemieckim do nazwania ich talarami morderczemi (polnische Mord-Thaler) albo *kopą za głowę*, jakoby były przeznaczone na okup głowy zabitego człowieka w ilości statutu Kazimierza W. oznaczonej. Zbyteczném byłoby wchodzić tu w myślenie tego twierdzenia, które zbijają powody do wybijania takich sztuk w rozrządzeniu menniczném Podskarblego Hermolauza Ligenzy z d. 7 Czerwca 1625 r. (ob. XXVIII) przytoczone.

310. *Talar* podobny, lecz tu liczba roku 16-22, i liczba 30 oznaczająca takąż samą wartość w groszach, jaka na poprzedzającym talarze w półgroszkach jest wyrażona. (ze z. F. H. P.)

Sztuka niniejsza i poprzedzająca są talarami złotowemi, czyli *kopowemi* o jakich wspomina konstytucja Séjmowa r. 1620 (V. L. III str. 372) naznaczająca im wartość 37 groszy.

311. *Talar* podobny z liczbą roku 16-23 bez liczby wartości. (ze z. F. H. P.)

312. *Talar* podobny z liczbą roku 16-27 i z herbem Półkozic Podskarbiego Hermolauza Ligenzy bez głosek mincarskich. (ze z. F. H. P.)

313. *Talar* podobny z liczbą roku 16-28,

(1) Talary niemieckie zlotowe (Guldenhaler) wybijane od roku 1559 na stopę 60 krajcarów, czyli 180 złotego Rzeszy (Reichsgulden), oznaczone liczbą wartości 60 i różniące się przez to od twardej imperialnej talarów, na których liczba wartości 60 wybitą była, zagęścili się wówczas w prowincjach polskich tak dalece, że krajową i wszelką inną obcą przytłumiły monetę. Do najwięcej upowszechnionych należały złotówki takie Noremburskie, Augszpurskie, Regenszpurckie, Fryburskie, Ulmskie, Bremenskie i t. p. Na naszych równą z niemi wagę i próbę trzymających dla tego położono wartość 60 (krucierzy), aby je udawać do krajów Tureckich w równą cenę z niemieckimi, które tam z wielkiem upodobaniem przyjmowane były.

i głoskami J-J, Jakóba Jakobsona Jeneralnego rządcy (Præfecti generalis) mennic koronnych i Wielkiego Xięztwa Litewskiego. (1) (ze z. F. H. P.)

314. *Talar* podobny z liczbą roku 16-29, i z herbem Półkozic pod popiersiem królewskim umieszczonym. (ze z. F. H. P.)

315. *Talar* podobny z liczbą roku 16-30. (ze z. F. H. P.)

316. *Talar* podobny, ale tu popiersie królewskie wysmukłe po pas wyobrażone i w otoku zamiast MAS (*ovia*) położono «MASUR» (ze z. F. H. P.)

317. *Talar medalowy*. Pod koroną trzy splecione z sobą głoski S. T. R. t. j. «SIGISMUNDUS TERTIUS REX» otoczone w około wienцем z liścia laurowego. ☼ Rok 1623 wśród wienców laurowych powiązanych wstęgami. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 361) Talary te szczególnego stempla znajdują się z lat: 1623, 25, 26, 27 i 28.

318. *Talar medalowy*. Cyfra królewska jak pod liczbą 317, pod nią rok 16-29. ☼ Ukoronowany łańcuchem złotego Runa otoczony herb Wazów z herbami: szwedzkim po prawej, gockim po lewej, polskim na wierzchu i litewskim na dole. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 362) Talary takie znajdują się z lat 1628 i 29.

319. *Talar medalowy*. Wśród wienca laurowego cyfra królewska S. T. R. pokryta koroną przez aniołów trzymaną. ☼ Ukoronowany orderem złotego Runa otoczony herb Wazów, który wraz z herbem polskim, szwedzkim, gockim i litewskim przez dwa lwy jest trzymany, po bokach drobnymi liczbami rok 16-

30, wszystko zaś wienцем laurowym opasane. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 363)

320. *Talar* z czasu bezkrólewia. Na wierzchu napis: DEUS PROVIDEBIT, niżej pod koroną berło i miecz na krzyż złożone rozdzielające rok 16-32, na dole jabłko królewskie. ☼ SAM-LIV-NE-NO-SVE=GOT-VAD-Q-HR-REX. Ukoronowana dziewięciopółowa tarcza, na której herby polskie, litewskie, szwedzkie, gockie i we środku Wazów, po bokach głoski J-J. Jakóba Jakobsona, na około łańcuch złotego Runa. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 366) Talar ten składa się z dwóch stronnie odmiennych stempli (Zwitter-Thaler). Strona główna mianowicie wzięta jest z talara toruńskiego (licz. 387) odwrotna zaś z zwyczajnego talara Zygmunta III.

321. *Talar*. SIGIS-III-D-G-REX-POLONIE-MAGNUS-DUX-LITVAN-RUSS. Popiersie ukoronowane w płaszczu na ramieniu spiętym z orderem złotego Runa. ☼ PRUS-MAS-SA-LIV-XC (90)-NEC=NON-SUE-GOT-VAN-HÆ-REX. Ukoronowana tarcza z herbami polskimi, litewskimi, szwedzkimi, gockimi i Wazów we środku. (ze z. E. B. R.) Talar niniejszy bez liczby lat i znaków mincarskich zasługuje na szczególną uwagę z powodu zamieszczonej na nim acz nieznacznie wartości 90 (groszy), musiał więc po roku 1627, w którym talary do téj wysokości doszły, być bitym.

322. *Talar podwójny medalowy*. SIGISMUNDUS-III-D-G-POLONIE-ET-SVECLÆ-REX. Popiersie w zbroi, głowa odkryta, order złotego Runa na piersiach, przepaska połowa przez ramię przewieszona. ☼ MAGNUS-DUX-LITVA=RUS-PRUS-MAS-SAM-LIVON. Ukoronowana, arabeskami ozdobiona dziewięciopółowa tarcza na której herby polskie, litewskie, szwedzkie, gockie i we środku Wazów, po bokach tarczy głoski mincarskie JJ-VE. wszystko otoczone łańcuchem złotego Runa. (ze z. F. H. P.)

323. *Talar podwójny medalowy*. SIGISMUNDUS-III-D-G-POLONIE-ET-SVECLÆ-REX. Popiersie uzbrojone z głową odkrytą, orderem

(1) Uchwała Sejmowa 1627 r. (V. L. III str. 544) nakazała aż do dalszego rzeczy menniczych uporządkowania, wstrzymać wybijanie wszelkich od talarów i półtalarów drobniejszych monet. (Ob. rozrządzenie menniczne XXXII) Talary więc, półtalary i czerwone złote jedyną są po roku tym do końca panowania Zygmunta III u nas bitą monetą, prócz denarów, które jako do codziennego obrotu potrzebne, nie ulegały powyższemu zakazowi.

złotego Runa na piersiach i kosztowną zapinką na ramieniu. **✠** MAGNUS - DUX - LITVA - RUS = PRUS - MAS - SAM - LIVON - ETC. Ozdobna korona pokryta dziewięciopolowa tarcza, na której herby: polskie, litewskie, szwedzkie, gockie i we środku Wazów, po bokach korony rok 16-17 i drugi raz po bokach tarczy drobniejszymi liczbami tenże sam rok powtórzony, niżej głoski mincarzów JJ - VE. na dole S. A. wszystko otoczone łańcuchem złotego Runa. (ze z. F. H. P.)

Talary króla tego pojedyncze znane są z lat: 1587, 90, 92, 93, 1600, 14, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 i bez roku. Cena ich podnosiła się w miarę pogorszającej się monety zdawkowej, i tak te z pomiędzy nich, które na stopę imperjalnych są bite, szły: 1587 r. po 35 gr. — 1598 po 36 — 1604 po 37 — 1607 po 40 — 1611 po 44 — 1616 po 45 — 1618 (i) po 47 — 1619 po 50 — 1620 po 60 — 1621 po 75 — 1623 po 80 — 1627 po 90 — i 1632 po tyleż groszy. W równymże stosunku podnosiły się talary podwójne i złotowe, któreto ostatnie przez uchwałę sejmową 1620 roku (V.L.III. str.372) oznaczoną miały wartość 37 groszy.

324. *Czerwony złoty*. SIG-III-D-G-REX=POLO-M-D-L. Król uzbrojony w stojącej postaci, z koroną na głowie, berłem w prawej, rękojeścią przypasanego miecza w lewej ręce, pod nogami znak menniczny dwa haki na krzyż. **✠** DESIG (natus) - SVE (ciæ) - M=D-L-RU-PR-1592. Ukoronowana pięciopolowa tarcza, z herbami polskimi, litewskimi, i Wazów we środku, na dole Lewart herb Podskarbiego Jana Firleja. (ze z. F. H. P.)

325. *Czerwony złoty*. SIGISMUN-III-D-G=REX-PO-M-D-L. Popiersie ukoronowane, pod którym herb Lewart. **✠** MONE-NO-AUR-REGNI-POLON-95 (1595). Pięciopolowa tarcza

pokryta koroną z herbami krajowemi i z herbem Wazów we środku, po bokach korony znaki mincarzów malborskich Gobela i Gonzala. (ze z. S. K.)

325^a. *Czerwony złoty*. SIG-III-D-G-REX-POL=M-D-LIT-RUS-P-M. Popiersie w koronie, po jej bokach rok 16-28, a na dole Półkozic herb Podskarbiego Hermolausa Ligęzy. **✠** SAM-LIV-NE-NO-SV=GOT-VAN-Q-HRI-REX. Ukoronowana dziewięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi, szwedzkimi, gockimi i Wazów, obwiedziona do koła łańcuchem złotego Runa, po bokach korony głoski J-J. Jakóba Jakobsona mincarza. (ze z. R. S. R.)

326. *Czerwony złoty*. SIG-III-D-G-REX-P=OL-M-D-LIT-RUS-P. Popiersie ukoronowane w zbroi z orderem złotego Runa, na dole herb Półkozic. **✠** SAM-LIV-NEC-NO-SVE-GOT-VAD-Q-HR-REX. Pięć herbów, mianowicie: polski, szwedzki, gocki, litewski i we środku Wazów, przez dwa lwy trzymane w taki sam sposób, jak na talarze pod liczbą 319, na dole liczba roku 1630. (ze z. S. K.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1592, 95, 97, 1609, 28 i 30. Podniosły się za tego panowania jak wyżej wykazano od 56 do 165 groszy.

B. MONETY MIASTA POZNANIA.

Miasto Poznań używało od bardzo dawnych czasów wolności bicia najdrobniejszej monety, to jest denarów, których 18 szło na grosz. Znane są exemplarze takich denarów za panowania Ludwika króla węgierskiego i polskiego (1370—82 r.) z czystego srebra bite. Później gdy miasto zaniedbało przez długie lata korzystać z służącego mu do mennicy prawa, Zygmunt III odnawiając takowe prawo 1602 r. (ob. XXIII) rozszerzył je przez pozwolenie mieszczanom bicia prócz denarów, grubszych nieco pieniędzy t. j. trzeciaków, czyli potrójnych denarów, albo półszelągów *kwartnikami* zwanych, po 6 na grosz

(i) Około tego roku nastąpiło w krajach niemieckich w czasie 30 letniej wojny najwyższe rozprężenie rzezy mennicznej (Kipper und Wipperzeit), które i na polskie monety szkodliwy wpływ wywarło.

idących. Mennica miejska stała w ówczas przy ulicy psiej, (1) i przez Magistrat różnym osobom wydzierzawianą bywała, tak np. 1591 r. niejakiemu Buszowi (Buschio), a r. 1612 Janowi Bekierowi z Magdeburga (ob. kontrakt z nim zawarty w dziele wyżej wymienionem T. II. str. 83) Gdy następnie kosztu bicia tak drobnych i już wtedy z używania wychodzących pieniążków przestały się wynagradzać, miasto zamknęło swoją mennicę około roku 1630, która już więcej potem otworzoną nie była. Następujące z epoki niniejszemu dziełem zakreślonej pozostały nam tego miasta monety:

327. *Denar*. Orzeł w koronie z herbem Wazów na piersiach. Herb mniejszy miasta Poznania, dwa klucze na krzyż koroną pokryte, po bokach liczba roku 0-3 t. j. 1603. (ze z. X. P. S.)

327^a. *Denar* podobny z liczbą roku 1-0 (1610) bez korony nad kluczami. (ze z. X. P. S.)

328. *Denar* podobny z liczbą roku 1-1 (1611) i małą koroną unoszącą się nad kluczami. (ze z. G. P.)

Denary takie znane są z lat: 1603, 605, 606, 607, 609, 610, 611, 615 i 623. Szły 3 na trzeciak (ternarius), 6 na szeląg, 18 na grosz.

328^a. *Trzeciak*. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach. Dwa klucze na krzyż, nad którymi liczba wartości III (denary), po bokach rok 0-4 t. j. 1604. (ze z. J. P.)

328^b. *Trzeciak*. Pod koroną dwie tarcze z orłem i pogonią, między którymi snopek, po prawej stronie korony głoska P. (Posnania) Dwa klucze na krzyż, między którymi liczba III, a po bokach rok 0-6 (1606) (z m. z.)

328^c. *Trzeciak*. Dwie tarcze z orłem i pogonią pokryte koroną, na dole herb Wazów. Dwa klucze na krzyż, nad którymi liczba III, a po bokach rok 1-5 t. j. 1615. (z m. z.)

329. *Trzeciak*. Głoska S. z herbem Wazów we środku, po bokach rok 1-6 (1616), na

wierzchu liczba wartości III. Dwie tarcze koroną pokryte z orłem i kluczami (herbem miasta Poznania), niżej snopek herb Wazów. (ze z. J. P.)

329^a. *Trzeciak*. TERNARIUS-POSNA (*nienis*). Cyfra królewska z herbem Wazów we środku, na wierzchu liczba wartości III. REG-PO=1624. Pod koroną tarcze z orłem i pogonią, pod którymi dwa klucze na krzyż. (z m. z.)

329^b. *Trzeciak*, SIG-III-D-G-REX-PO-M-D-L. Ukoronowana cyfra królewska, po bokach której rok 2-6 t. j. 1626. TERNARIUS=Pos (*naniensis*). Dwie wygięte koroną pokryte tarcze z orłem i pogonią, niżej dwa klucze na krzyż złożone. (ze z. J. P.)

330. *Trzeciak* z stroną główną jak pod liczbą 329^b. TERNARI=Pos-1626. Pod koroną czworogranna u dołu zaokrąglona tarcza, na której orzeł i pogonia, we środku snopek, niżej dwa klucze na krzyż złożone z dwiema unoszącymi się nad nimi różami. (z m. z.)

331. *Trzeciak* podobny z liczbą roku 1627 i z unoszącymi się nad kluczami sześciogranicznymi gwiazdami. (z m. z.)

Trzeciaki takie (ternarii) czyli półszelągi, niewłaściwie w ówczesnych pismach niekiedy kwartnikami zwane, znane są z lat: 1604, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 i 30. Szło ich 2 na szeląg, 6 na grosz.

c. MONETY MIASTA WSCHOWY

(Fraustadt)

Kazimierz W. odzyskawszy orężem 1343 r. oderwane dawniej przez Książęta Szląskie miasto Wschowę wraz z przyległą krainą, położył mieszkańców przy używaniu służących im praw i przywilejów, a między innymi i przy wolności bicia drobnej monety. (Ob. Dług. wyd. Frank ks. IX str. 1069) Nie wiadomo, czyli miasto za Piastów i pierwszych królów z domu Jagiellońskiego korzystało z tej wolności, bo żadne z owych czasów nie doszły do nas jego

(1) Ob. obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania Tom II. str. 82.

pieniądze, ani nawet piśmienne o istnieniu tam mennicy ślady. Późna dopiero napotyka się w lustracji starostwa Wschowskiego 1616 roku wzmianka, że mieszczanie okazali lustratorom przywilej Zygmunta I. z roku 1525 potwierdzający nadane im przez Władysława Jagiełłę 1404 r. prawo: «monetam cudendi minutam sub signis Regalibus, ex una videlicet parte aquilam et ex altera parte cruce binam habentem» lecz co do bicia monety wedle tego przywileju, dali sprawę «że jęj nie biją z tęg przyczyny, iż Panowie Szlązacy onęj od nich brać nie chcą i innym aby jęj nie brali zakazują. Prosili zatem, aby prohibitio ta auctoritate J. K. M. relaxowaną była, albo żeby im inną monetę mianowicie kwartniki (trzeciaki) lub szelągi mincować z łaski swęj pańskięj in reparationem ich moeniorum, które się do upadku nachyliły, pozwolić raczył» — W następnej jednak tęg starostwa lustracji z r. 1629 niema już o mennicy ani o monecie ich żadnej wzmianki, zkęd wniesć należy, że żądanie ich nie musiało pomyślnego osiągnąć skutku. Dawniejszych pieniędzy Wschowskich wysledzić nie mogłem nad pochodzące z czasu Zygmunta Augusta i Zygmunta III. które tu następują:

332. *Denar*. Orzeł bez korony trzymający pierścien w dziobie. Między liczbą roku 5-0 (1550) tarcza wygięta, na której krzyż podwójny (patryarchalny) z pierścieniami po bokach (herb miasta Wschowy) na wierzchu W. głoska początkowa nazwiska tęg miasta. (ze z. X. P. S.)

333. *Denar* podobny z liczbą roku 16-02, z orłem ukoronowanym i głoskami C. W. znaczącemi *Civitas Wschowa*, (ze z. W. X. R.)

334. *Denar* niemający strony odwrotnej, z liczbą roku 1609 i dwiema tarczami obok siebie, na których ukoronowany orzeł (herb królestwa) i krzyż z pierścieniami (herb miasta) na dole zaś głoska W. (z m. z.)

335. *Denar* jak pod liczbą 333, tylko tu na piersiach orla snopek herb Wazów, po bokach

tarczy rok 1-0 t. j. 1610 i nad tarczą głoska W. sama jedna. (Czack. N. 93)

Denary takie, czyli halerze znane są z lat: 1550, 59, 89, 99, 1602, 608, 609 i 610. Szło ich 3 na trzeciak kwartnikiem zwany, 6 na szeląg, 18 na grosz.

D. MONETA ŁOBZOWSKA.

Na zamku łobzowskim przez Kazimierza W. 1357 r. pod Krakowem wzniesionym, istniała za Zygmunta III przez niejaki czas mennica, w której drobna tylko moneta taka jak w Poznaniu wybijaną była. Wiadomość jednak o początku jęj istnienia i o osobach ją prowadzących, mimo poszukiwań w ówczesnych lustracjach i regestrach skarbowych wysledzić nie mogłem. Pozostawiając więc dalszemu czasowi wykrycie bliższych piśmiennych o niej szczegółów jeżeli gdzie jakie istnieją, ograniczam się teraz na chronologicznym opisie dochowanych nam monet, które mennica ta wydała.

336. *Denar*. Orzeł ukoronowany, na którego piersiach herb Wazów. Bróg czyli szopa, (nie wiadomo, czy to herb Leszczyc, lub też znak mincarza, lub miejsca mennicznego) na wierzchu rok 1-2 t. j. 1612. (ze z. W. X. R.) Należy tu także denar pod liczbą 184 niewłaściwie zamieszczony.

Denary takie znane są z lat: 1612 i 23. Szło ich 3 na trzeciak, 6 na szeląg, 18 na grosz.

337. *Trzeciak*. SIG-III-D-G-REX-PO-M-D-L. Ukoronowana głoska S. ze snopkiem we środku. TERNARIUS - LOBZ (*oviensis*) - AN(*no*)-1610. Orzeł ukoronowany, na którego piersiach znówu snopek, a na dole bróg. (ze z. G. P.)

338. *Trzeciak* podobny z liczbą roku 27 t. j. 1627 po bokach cyfry królewskiej położoną i drugi raz w otoku powtórzoną, z napisem: TERNARIUS - LOB, (*zoviensis*) - AN (*no*) - 1627.

339. *Trzeciak* jak pod liczbą 338, tylko tu tarcza pięciopolowa z orłem, pogonią i herbem

Wazów, mająca dwa inne pola wypełnione brogiem i dwiema różami. (ze z. G. P.)

340. *Trzeciak* podobny z brogiem otoczonym krzyżami i gwiazdkami. (z m. z.)

341. *Trzeciak* podobny z liczbą roku 3-0 t. j. 1630 i brogiem otoczonym czterema różami. (z m. z.)

342. *Trzeciak* podobny z liczbą roku 30 raz tylko w napisie zamieszczoną i dwiema tarczami z orłem i pogonią, między którymi brog. (z m. z.)

Trzeciaki takie (do których policzyć należy i opisane wyżej pod liczbami 188, 189, 190, 191) znane są z lat 1610, 24, 25, 27 i 30. Szły jak inne potrójne denary.

E. MONETY LITEWSKIE.

Na jednakową stopę z polskimi bite, nazwiskiem tylko i stemplem, nie wartością, różniły się od nich. Liczono je zaś jeszcze podług dawnego zwyczaju na kopy (po 60 gr.) i na ruble (po 100 gr.) chociaż upowszechniać się już zaczęła rachuba na złote, grosze, szelągi i denary. Bite monety były następujące:

343. *Denar podwójny*. Pod koroną głoska S z herbem Wazów we środku, po bokach rok 16-00, na dole liczba wartości II. Pogonia, pod którą Bogorya herb Podskarbiego Hieronima Wołowicza. (z m. z.)

344. *Denar podwójny* podobnego stempla z tą tylko różnicą, że tu liczba roku 16-20 i herb Podskarbiego Krzysztofa Naruszewicza Wadwicz. (z m. z.)

Denary takie podwójne (dwupieniążki) znane są z lat: 1600, 607, 11, 12, 13, 20, 21 i 23. Szły 3 na szeląg, 9 na grosz.

345. *Szeląg*. SIG-III-D-G-REX-Po-M-D. Między liczbą roku 1-4 (1614) ukoronowana głoska S z herbem Wazów we środku. SOLIDUS = M (agni) - D (ucatus) - LIT (vania). Dwie koroną pokryte tarcze z orłem

i pogonią, pod którymi Bogorya herb Podskarbiego Hieronima Wołowicza. (z m. z.)

346. *Szeląg* podobny z liczbą roku 1-7 t. j. 1617 i znakiem mincarskim strzałą. (z m. z.)

347. *Szeląg* podobny z liczbą roku 1619 i herbem Wadwicz Podskarbiego Krzysztofa Naruszewicza. (z m. z.)

348. *Szeląg* podobny z liczbą roku 1623, ukoronowanym orłem z jednej, pogonią pokrytą mirtą książęcą z drugiej strony, tudzież z herbem Wadwicz i głoską R. wśród napisu zamieszczoną, początkową zapewne nazwiska mincarza. (z m. z.)

349. *Szeląg* podobny z liczbą roku 1627 w otoku, cyfrą królewską z jednej, orłem i pogonią na oddzielnych tarczach i herbem Wadwicz z drugiej strony. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1589, 92, 1612, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 i bez roku. Szły jak koronne.

350. *Grosz*. SIG-III-D-G-REX-Po-M-D. Popiersie królewskie w koronie. GROS-MAG=DU-LIT-1607. Pogonia, pod którą herb Podskarbiego Bogorya. (z m. z.)

351. *Grosz* podobny z liczbą roku 1608, i z orłem ukoronowanym w miejscu królewskiego popiersia. (z m. z.)

352. *Grosz* podobny z liczbą roku 1611 i z perłowymi obwódkami otaczającymi napisy. (z m. z.)

353. *Grosz* podobny z liczbą roku 1614 i głoskami H-W. po bokach herbu Bogoryi, oznaczającymi Podskarbiego Hieronima Wołowicza. (z m. z.)

354. *Grosz*. SIG-III-D-G=REX-Po-M-D-L. Głowa królewska w koronie. GROSS-MAG-DUCA-LIT-1623. Na tarczy wygiętej pogonia czapką książęcą pokryta, na dole herb Wadwicz. (z m. z.)

355. *Grosz* podobny z liczbą roku 1627 i pogonią bez tarczy. (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat: 1607, 608, 609, 610, 11, 12, 13, 14, 15, 25, 26 (262 zamiast 626) i 27. Szły jak koronne.

356. *Półtorak*. SIG-III-D-G-REX-P-M-D-L- (herb Wadwicz). Pięciopolowa, koroną pokryta tarcza z herbami krajowymi i Wazów we środku. MONE-NOVA=MAGNI-D-L. Między liczbą roku 1-9 (1619) jabłko królewskie zawierające liczbę 24 we środku, która ma oznaczać, że moneta niniejsza jest 24tą częścią talara, na dole zaś w odcinku trójką, wskazująca rzeczywistą jej wartość trzech półgroszków. (z m. z.)

Półtorakitakie znane są z lat 1617 i 19. Szły jak koronne, których były naśladowaniem, a o których pod liczbą 238.

357. *Trojak*. SIG-III-D-G-REX=Po-M-D-L. Popiersie ukoronowane, pod którym na małej tarczy herb Korczak niewiadomo komu przypisać się mający. Napis w 3^{ch} wierszach: GROS-ARG | TRIP-M-D. | LIT, (ostatni wyraz między dwoma liśćmi). Nad napisem między orłem i pogonią ukoronowany herb Wazów, po bokach liczba roku 15-89, a na wierzchu liczba wartości III. (z m. z.)

358. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-90 i herbem Leliwą Podskarbiego Teodora Skumin (Tyszkiewicza) pod popiersiem królewskim. (z m. z.)

358^a. *Trojak* podobny z herbem Abdank, czyli Chaleckim Podskarbiego Dymitra Chaleckiego pod popiersiem królewskim. (ze z. E. T.)

359. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-91, z napisem w dwóch wierszach i z herbem Chaleckim między dwiema różami. (z m. z.)

360. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-95 przedzieloną herbem Chaleckim, pod którym znak mincarski półtora krzyża. (z m. z.)

361. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-96 i znakiem mennicznym lwem przetrąconym na dwoje. (z m. z.)

362. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-97 przedzieloną herbem nieznanym naksztalt Wieniawy obok herbu Chaleckiego. (z m. z.)

363. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-98 przedzieloną herbem Łabędź Podskarbiego

Jędrzeja Zawiszy obok znaku naksztalt herbu Wieniawy. (z m. z.)

364. *Trojak* podobny z herbem Łabędź i znakiem mincarskim naksztalt kostura między liczbą roku 15-99. (z m. z.)

365. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-01, między którą Łabędź, a niżej dwiema różami otoczona głoska łacińska V. (Vilna). (z m. z.)

365^a. *Trojak* podobny z polskim W. (Wilno) (ze z. X. P. S.)

366. *Trojak* podobny w kształcie klipinga z liczbą roku 16-02 przedzieloną herbem Łabędź. (ze z. G. P.)

366^a. *Trojak* z popiersiem, herbami krajowymi i Wazów, tudzież napisami, jak pod liczbą 364, lecz tu liczba roku 16-08 i herb Bogorya Podskarbiego Hieronima Wołowicza. (z m. z.)

Trojaki takie znane są z lat: 1589, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 1600, 601, 602, 603 i 608. Szły jak koronne.

366^b. *Portngal pięciodukutowy*. SICISMUNDUS-III-D-G-REX-POL-M-D-LIT. Popiersie zbrojne ukoronowane w płaszczu na prawém ramieniu spiętym. MONETA-NOV=A-AUREA-M-D-LI. Pięciopolowa ukoronowana, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza z herbami: polskim, szwedzkim, litewskim, gockim i we środku Wazów, po bokach korony rok 16-18, na dole Bogorya herb Hieronima Wołowicza i liczba wartości V. (czerw. zło.) (ze z. A. H. L.)

367. *Portugalski dziesięciodukutowy* tegoż samego stempla, lecz tu liczbą wartości X. (czerw. złot.) oznaczony. (ze z. F. H. P.) Rzadkie te sztuki nie do obiegu, lecz na upominki honorowe przeznaczone, nie znajdują się z innych lat.

F. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

368. *Denar*. Orzeł pruski. Między liczbą roku 9-1 (1591) herb miasta na tarczy z arabesków złożonej. (z m. z.)

Denary takie znane są z lat: 1590, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98 i 99. Szły jak koronne po 18 na grosz.

369. *Trzeciak*. Orzeł pruski. Herb miasta na tarczy arabeskami ozdobionej, nad którą liczba III, po bokach rok 16-13, na dole zaś łapa niedźwiedzia znak mincarski. (z m. z.)

Trzeciaki takie (ternarii) znane są z lat: 1613 i 16. szły jak koronne po 6 na grosz.

370. *Grosz*. SIGIS - III - D - G - REX - POL - D (ominus) - PRU (ssicæ). Popiersie ukoronowane. GROSSUS - CIVI - GEDANENSIS - 1623 - (krzyż liliowy). Herb miasta na tarczy arabeskami ozdobionej, na dole głoski S-B. oznaczające mincarza Stentzla Bermann, czyli Boermann. (z m. z.)

371. *Grosz* podobny z liczbą roku 1624 bez liter mincarskich. (z m. z.)

Grosze takie znane są z lat: 1614, 20, 23, 24, 25, 26 i 27. Szły jak koronne. Rachunek na grzywny pruskie (po 20 gr.) ustąpił miejsca przy końcu tego panowania rachunkowi na złote polskie. (po 30 gr.)

372. *Trojak*. SIGISMUND - III - D - G - REX - POL - D - PRUS. Popiersie królewskie w koronie. Napis w 3^{ch} wierszach: GROS - ARG | TRIP - CIVI | GEDANENSIS. Nad napisem liczba III, pod napisem herb miasta pomiędzy liczbą roku 15-92, ręką uzbrojoną pugiuałem i głoską R. z nasiekiem. (ze z. W. X. R.)

Trojaki takie znajdują się z lat: 1591 i 92. Szły jak koronne.

373. *Dziesiątąk*. SIG - 3 - D - G - REX - POL - M - D - L - R - PR. Popiersie królewskie w koronie i zbroi z dużą kryzą. MONETA - CIVI - GEDANENSIS - 1609 - (łapa niedźwiedzia). Herb miasta na tarczy ozdobnej przez dwa lwy trzymanej. (z m. z.)

374. *Dziesiątąk* podobny, lecz tu liczba roku 1616, obok łapy niedźwiedziej róża i drobnymi głoskami oznaczenie mincarza S-A. (z m. z.)

375. *Dziesiątąk* podobny, lecz tu liczba roku 1618, znak mincarski krzyż liliowy i głoski mincarza S-B. (Stencła Bermann) (z m. z.)

376. *Dziesiątąk* podobny, lecz tu liczba roku

1621, obok krzyża liliowego róża i na dole głoski mincarza S-B. (z m. z.)

377. *Dziesiątąk* podobny, lecz tu znak mincarski krzyż liliowy bez róży, po bokach popiersia królewskiego liczba 1-6, na stronie zaś odwrotnej 2-3 co razem tworzy rok 16-23. (z m. z.)

378. *Dziesiątąk* podobny z liczbą roku 1623, raz jak pod liczbą 377 rozłożoną, drugi raz w otoku strony odwrotnej łącznie zamieszczoną. (z m. z.)

379. *Dziesiątąk* podobny, lecz tu liczba roku 1626 w taki sam sposób jak pod liczbą 377 rozłożona i znak mincarski węzeł. (z m. z.)

Dziesiątąki takie, czyli ćwierć talary ortami zwane, znajdują się z lat: 1608, 609, 610, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25 i 26. Szły z początku po 10, później po 16 groszy. Rodzaj ten grubszą od roku 1608 bitej monety odznaczył się wagą i dobrocią srebra tak dalece, że i w krajach koronnych, w latach 1621 — 24 był naśladowanym, jak o tém pod liczbą 297 i 298 uczyniona jest wzmianka. Miasto było początkowo 29 sztuk z grzywny krakowskiej mieszanej 14 łutów czystego srebra trzymającej, następnie 30 sztuk z takiejże grzywny tylko 13½ łutów srebra zawierającej. Późniejsze w czasie dzierżawy mennicy przez Daniela Cluvera od r. 1617 bite, pierwszym w dobroci ustępujące, znajdują się dziś jeszcze w obfitęj ilości.

380. *Czerwony złoty*. SIGIS - 3 - D - G - REX - POL (oniæ) - ET - SVE (ciæ) - D (ominus) - P (russicæ). Ukoronowane popiersie królewskie w zbroi. MONE - NO - AUR - CIVI - GEDANENSIS - 96 (1596) - (ręka pugiuałem uzbrojona. Herb miasta na tarczy przez dwa lwy trzymanej, nad którą monogram imienia Jezus. (ze z. J. P.)

381. *Czerwony złoty*. SIG - 3 - D - G - REX - POL - M - D - L - R - PR. Ukoronowane popiersie w zbroi. MONE - AUREA - CIVI - GEDANENSIS - 1610 - (łapa niedźwiedzia). Herb miasta na tarczy przez lwy trzymanej, nad którą gałązka z kwiatem. (ze z. J. P.)

382. *Czerwony złoty* podobny z liczbą roku 1614 i tarczą owalną, nad którą unosi się anioł. (z. g. b. U. A.)

383. *Czerwony złoty* podobny, z liczbą roku 1631, gałązką kwiecistą nad tarczą i głoskami stemplarza S-B. (ze z. J. P.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1588, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 601, 609, 10, 11, 12, 14, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31 i 32. Szły jak koronne.

G. MONETY MIASTA TORUNIA.

384. *Półtalar*ek. SIG - III - D - G - REX - POL - ET - SVEC - M - D - LIT - RUS - PRUS - MA. Pół osoby wysmukłej po pas, z koroną na głowie, orderem złotego Runa na piersiach, mieczem w prawej, i jabłkiem królewskim w lewej ręce. ☙ MONETA - NOVA - ARGENT - CIVIT - THORUNENSIS. Herb miasta na tarczy przez anioła trzymanej, po bokach której rok 16-31, a niżej głoski J-J. Jakóba Jakobsona mincarza. (ze z. T. L.)

*Półtalar*ki *takie* znane są z lat 1630, 31 i 32. Szły jak koronne.

385. *Talar*. SIG - III - D - G - REX - POL - ET - SVEC - M - D - LIT - RUS - PRUS - MA - SA - L. Pół uzbrojonej i ukoronowanej osoby, z orderem złotego Runa na piersiach, z mieczem w prawej i jabłkiem królewskim w lewej ręce. ☙ MONETA - NOVA - ARGENT - CIVIT - THORUNENSIS - 1630. Herb miasta na tarczy przez Anioła trzymanej, pod którą głoski H-L. mincmistrza Hans Lippe. (ze z. T. L.) (Porów. Mad. 2345.)

386. *Talar* podobny tegoż roku z szczupłą wysmukłą osobą po pas, i z głoskami mincarza Jakóba Jakobsona. (z g. b. U. A.)

386^a. *Talar* podobny z osobą pełnej tuszy i z liczbą roku 16-31 po bokach tarczy herbowej miasta położoną. (ze z. X. P. S.)

387. *Talar* po śmierci Zygmunta III r. 1632 w czasie bezkrólewia bity, którego strona główna jak pod liczbą 320, a odwrotna zwyczajna talarów toruńskich. (ze z. J. P.) (Por. Mad. 2346.)

Talary takie (nie licząc na obłożenie miasta przez Szwedów r. 1629 bitego, który raczej medalem, niż obiegową jest monetą) znane są z lat: 1630, 31, 32 i bez liczby roku. Szły jak koronne.

388. *Czerwony złoty*. SIG - III - D - G - REX - POL - ET - SVEC - M - D - L - R - P. Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa na piersiach i lwia głową na ramieniu. ☙ MONETA - AUR - CIVIT - THORUNENSIS - 1630. Herb miasta na tarczy przez anioła trzymanej, pod którą głoski J-J. (ze z. S. K.)

Czerwone złote takie nieznane z innych lat, szły jak koronne.

Powyższe srebrne i złote monety są pierwsze, które od czasu króla Kazimierza Jagiełły z mennicy miasta Torunia wyszły, bite tu bowiem za Zygmunta I. (1528 — 1535) pieniądze, nie na rachunek miasta lecz Skarbu królewskiego wyrabiane były.

H. MONETY MIASTA RYGI.

(od 1588 do 1621 r. w którym miasto to przestało należeć do korony polskiej).

W powyższym okresie czasuliczono tu 9 szelągów na wiardunek (Ferding), dwa wiardunki na grzywne (Mark), 10 grzywien na ort, a 4 orty na talar. Bite zaś monety były:

389. *Szeląg*. SIG - III - D - G - R - PO - D (ux) - L (ivoniae). Ukoronowana cyfra królewska z herbem Wazów we środku. ☙ SOLIDUS - CIVIT - RIGE - 8 - 8 (1588). Herb mniejszy miasta na tarczy z arabsków złożonej, lilią uwieńczonej. (z m. z.)

390. *Szeląg* podobny, lecz tu liczba roku 609 (1609) w otoku niczem nie przedzielona i znak mincarski lizska. (z m. z.)

391. *Szeląg* podobny, lecz tu liczba roku 16-09 po bokach cyfry królewskiej położona. (z m. z.)

392. *Szeląg* podobny z liczbą roku 2-1. (1621), z gałązką kwiatów na górze, a lizska na dole. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1588, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 1600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 609, 610, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 i 22. Szły jak koronne.

393. *Grosz*. SIGIS - III - D - G - REX - Po - M - D - L. Pięciopolowa koroną pokryta tarcza, na której orły i pogonie z herbem Wazów we środku. $\mathfrak{X}$ GROS - AR = GE - CIV - RIG. Jabłko królewskie z liczbą 24 we środku, po bokach liczba roku 1-7 (1617), na dole dwa klucze na krzyż (herb mniejszy miasta), na wierzchu zaś znak mincarski liszka. (ze z. G.P.) Groszy nie masz z innych lat.

394. *Półtorak*. SIG - III - D - G = REX - P - M - D - L. Pięciopolowa koroną pokryta tarcza z herbami polsko - litewskimi i Wazów we środku, na dole w odcinku liczba 3 t.j. 3 półgroszki. $\mathfrak{X}$ MONE - NOVA = CIVI - RIGE. Jabłko królewskie z liczbą 24 we środku, po bokach rok 2-0 (1620), niżej dwa klucze na krzyż. (z m. z.)

395. *Półtorak* podobny bez kluczków ze znakiem mincarskim liszką. (z m. z.)

Półtoraki takie wiardunkami (Ferdinge) zwane, z lat tylko 1617 i 20 znajdujące się szły jak koronne.

396. *Trojak*. SIG - III - D - G - REX - Po - D (ux) - L (ivoniæ). Popiersie młodocianej osoby w koronie. $\mathfrak{X}$ Napis w 4th wierszach: GR = OS | ARG - TRIP | CIVI - RI | GE - (lilia). Nad napisem III, niżej herb większy miasta przedzielający liczbę roku 15-88. (z m. z.)

397. *Trojak* podobny z liczbą roku 15-91, i odmiennego kształtu popiersiem królewskim. (z m. z.)

398. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-19, i w miejscu lilii, ze znakiem mincarskim liszką. (z m. z.)

Trojaki takie, grzywnami (Marken) zwane, znajdują się z lat: 1588, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 1600 i 619. Szły jak koronne.

399. *Czerwony złoty*. SIGIS - 3 - D = G - REX -

Pol - M - D - L. Popiersie ukoronowane z lwia głową na ramieniu. $\mathfrak{X}$ MONE - NO - AUR - CIVI - RIGENSIS - 16 - 19. Herb większy miasta, przez dwa lwy trzymany, (składający się z bramy o dwóch wieżach w której krata z lwia głową, a na górze dwa klucze na krzyż) nad herbem znak mincarski liszka. (ze z. S.K.)

Czerwone złote takie nieznane z innych lat, szły jak koronne.

I. MONETY XIĘZTWA KURLANDZKIEGO.

Pozostali po Gothardzie Kettlerze, pierwszym Xiążęciu Kurlandzkim r. 1587 zmarłym dwaj synowie Fryderyk 1571 i Wilhelm 1574 r. urodzeni, otrzymali na sejmie warszawskim z rąk Zygmunta III. dnia 16 Kwietnia 1589 r. inwestyturę na to Xięztwo. Poczém sprawowali rządy wspólnie aż do d. 4 Maja 1616 roku, w którym młodszy z nich Wilhelm w skutku uznania Kommissyi sejmowej przez Zygmunta III. zatwierdzonego, usuniętym od nich został za obrazę Majestatu królewskiego. Inna moneta, prócz bitej w czasie wspólnych ich rządów, nie pozostała po nich, ta jest następująca:

400. *Szeląg*. SOLIDUS - NOV (us) - CUR (landiæ) - ET - SE (migalliæ) - 1600. Ukoronowana cyfra królewska z herbem Wazów we środku. $\mathfrak{X}$ MONETA - DUCUM - CURL - ET - SE - (strzała). Lew wspięty, herb Xięztwa kurlandzkiego. (z m. z.)

401. *Szeląg* podobny z liczbą roku 16-05 przedzieloną strzałą, z napisem: SIGIS - III - D - G - REX - POL - ET - L. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1600, 601, 605 i 607. Szły jak koronne.

402. *Trojak*. MO - ARG = DUCUM - CU - E - SEM. Popiersie osoby młodocianej (i) z głową odkrytą. $\mathfrak{X}$ Napis w 3th wierszach: GROS - AR - TRI | DUCUM - CURL | ET = SEM. Nad napisem liczba III, niżej orzeł i pogonia, pod napisem rok 15-96 przedzielony bukietem. (z m. z.)

(i) Jestto wizerunek młodszego Xięcia Wilhelma, liczącego podówczas 22 lat wieku, którego rezydencją było miasto Goldinga.

403. *Trojak*. MONE = ARG - CUR. Popiersie osoby dojrzałego wieku z odkrytą głową (1).

℞ Napis w 3^{ch} wierszach: GROS - AR - TR | DUCUM - CU | ET - SE. Nad napisem liczba III, pod którą orzeł i pogonia, pod napisem rok 98. (1598). (z m. z.)

Trojaki takie znane są z lat: 1590, 96, 97, 98, 99, 1600 i 1606. Szły jak koronne.

ZA WŁADYSŁAWA IV.

(od 1632 do 1648)

Władysław IV. syn pierworodny Zygmunta III. i Anny córki Karola Arcyksięcia Austriackiego, wnuczki Cesarza Ferdynanda I. przyszedł na świat w Łobzowie pod Krakowem d. 9 Czerwca 1595 roku — obrany i ogłoszony d. 27 Sierpnia 1610 r. Wielkim Xięciem Moskiewskim — wziął po zejściu ojca swego d. 30 Kwietnia 1632 roku tytuł dziedzicznego Króla szwedzkiego, gockiego i wandalskiego — obrany Królem polskim d. 13 Listopada 1632 r. — koronowany w Krakowie d. 6 Lutego 1633 — zrzekł się przez traktat pokoju pod Wiazmą d. 15 Czerwca 1634 tytułu Wielkiego Xięcia Moskiewskiego — zaślubił dnia 12 Września 1637 Cecylią Renatę córkę Ferdynanda II. Cesarza, zmarłą 1644 — otrzymał 1645 prawem zastawu od Cesarza Ferdynanda III. Xięztwa Opolskie i Raciborskie na Szląsku — wszedł d. 10 Marca 1645 r. w powtórne małżeństwo z Ludwiką Maryą córką Karola Gonzagi Xięcia Mantuańskiego we Włoszech, a Niwerneńskiego we Francyi, która go przeżyła — umarł w Mereczu na Litwie d. 20 Maja 1648 r. pochowany w Krakowie.

Jego tytuły: VLADISLAUS IV. DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSIE, MASOWIE, SAMOGITIE, LIVONIE (od r. 1634

SEVERIE, SMOLENSCIE, CZERNIECHOWIEQUE); NON SVECORUM, GOTHORUM, VANDALORUMQUE HEREDITARIUS REX (ELECTUS MAGNUS DUX MOSCHOWIE do roku 1634).

Pod nim zarząd skarbu i mennicy prowadzili W. W. Podskarbiowie *w Koronie:* Jan Daniłowicz herbu Sas (syn Mikołaja Podskarbiego koronnego za Zygmunta III)... *w Litwie:* Stefan Pac herbu Gozdawa do r. 1635, w którym otrzymał pieczęć mniejszą litewską — Mikołaj Tryzna herbu Gozdawa do r. 1639 — Paweł Wołowicz herbu Bogorya do r. 1641 — Mikołaj Kiszka herbu Dąbrowa + 31 Marca 1644 — Michał Gedeon Tryzna herbu Gozdawa (brat Mikołaja)...

Miastami mennicznymi były: Kraków, Poznań, Bydgoszcz, Gdańsk, Toruń, Elbląg, Mitawa i Opole na Szląsku.

Czerwone złote szły roku 1632 po zł. 5½ — r. 1639 po zł. 5 gr. 28 — r. 1640 do 1648 po zł. 6 — równe zatem były dwom talarom bitym po 3 złote wówczas idącym.

Mennica przestawszy być odtąd źródłem dochodów korony, przestała też być i przedmiotem jej troskliwości. Stany Rzeczypospolitej, pod których bezpośrednie przeszła zawiadowanie, mało się nią zajmowały i nic nie przedsięwzięły, co by zepsuty w niej za przeszłego panowania porządek naprawić mogło. Przez cały ciąg rządów Władysława IV. nie bito innej monety, prócz małej liczby czerwonych złotych, talarów i półtalarów. Cudzoziemskie zaś liche pieniądze, jak jeden ze społecznych pisarzy wspomina, taki bezmiar wzięły, że z drobniejszych nie były inne widziane, tylko *krajcary, greszle, piątaki, tułacze, trojaki, hellery* i t. p. (drobne szląskie, węgierskie i niemieckie monety), z grubszych tylko *złotowe i lewkowe talary*. *Talary złotowe* (ob. o nich pod liczbą 309) szły unas po 54. Lewkowe (1) po 80 groszy.

(1) Jest to wizerunek Xięcia Fryderyka, mającego wówczas 24 lat wiekn, przemieszkującego w Mitawie.

(1) Talary lewkowe często w ówczesnych pismach wspominane, były talarami Niderlandzkimi od roku

A. PRÓBY MONET KORONNYCH.

404. *Próba trojaka*. VLAD-IV--D-G-REX-POL-M-D-L-R-P-M (*asovice*)-S (*amogitie*)-L (*ivoniae*)-Q (*ue*). Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa na piersiach. ☙ MONETA - NOVA = REGNI - POLONI. Pod koroną pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i z herbem Wazów we środku, po bokach 16-35, niżej głoski J-J. Jakóba Jakobsona mincarza, u dole Sas herb Podskarbiego Jana Daniłowicza (z g. b. U. A.)

405. *Próba szostaka*. VLAD-IV-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P-M-S-L-Q. Popiersie w koronie z orderem złotego Runa. ☙ MONETA - NOV = REGNI - POLON. Pięciopolowa, jak pod liczbą 404 tarcza, pokryta koroną, po bokach której liczba roku 16-35. (z g. b. U. A.)

406. *Próba orta* takiegoż samego jak poprzedzające stempla. (z g. b. U. A.)

Te trzy sztuki nie były nigdy w obiegu, lecz przechowały się dotąd jako próby menniczne na sejm 1635 przygotowane.

B. MONETY KORONNE.

407. *Póttalarek*. VLADIS - IIII - D - G - REX - POL = M - D - LIT - RUS - PRUS - MAS. Pół osoby wysmukłej w zbroi, z koroną na głowie, mieczem w prawej, jabłkiem królewskim w lewej ręce, z szarfą przez ramie przewieszoną i z orderem złotego Runa na piersiach, na dole Sas herb Podskarbiego Jana Daniłowicza. ☙ SAM - LIV - NE - NO - SVE = GOT - VAND - Q (*ue*) - HR - REX. Ukoronowana łańcuchem złotego Runa obwiedziona dziewięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i szwedzko-gockimi

1576 bitemi, mającemi z jednej strony rycerza zbrojnego z tarczą lwa obejmującą, z drugiej zaś strony lwa, miecz i pęk strzał trzymającego z napisem: *Concordia res parvae crescunt*, albo też: *Confidens Domino non movetur*

otaczającemi we środku położony herb Wazów, po bokach tarczy głoski J-J. Jakóba Jakobsona mincarza, niżej rok 16-33. (ze z. W. X. R.)

408. *Póttalarek*. (od dołu) VL - IIII - D - G - REX - POL - M - D - LI - RU - PR - M. Popiersie ukoronowane pełnej tuszy, zbroją okryte, przytykające spodem do brzegu monety. ☙ SAM - LI - NE - NO - SV = GO - VA - Q - REX. Pięciopolowa ukoronowana, od połowy łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza z herbami: polskim, szwedzkim, litewskim, gockim i Wazów we środku, na dole herb Podskarbiego Jana Daniłowicza, po bokach tarczy głoski G - G. i znak mincarski dwa haki na krzyż, niżej rok 16 - 42. (ze z. X. P. S.)

409. *Póttalarek*. VLAD - 4 - D - G - REX - POL - ET = SVEC - M - D - LIT - RU - PR - MA. Popiersie ukoronowane w zbroi, z orderem złotego Runa na piersiach, pod popiersiem herb Podskarbiego Jana Daniłowicza. ☙ SAM - LIV - NEC - NO - S = GOT - VA - Q - HRI - REX. Ukoronowana tarcza z dziewięć herbami, jak pod liczbą 497, po bokach tarczy głoski G - G. niżej rok 16 - 46. (z g. b. U. A.)

Póttalarki takie znane są z lat: 1633, 34, 35, 40, 41, 42, 46 i bez roku. Wartość ich będąc połową wartości całkowitych talarów wynosiła przez ciąg tego panowania zł. 1 gr. 15.

410. *Talar*. VLADIS - IIII - D - G - REX - PO = L - M - D - LIT - RUS - PRUS - MA. Reszta jak pod liczbą 407. (ze z. J. P.) (Porów. Schulthess N. 1661)

411. *Talar* podobny z liczbą roku 16 - 38 która tu po bokach korony położona, popiersie zaś nieco jest otylsze, z resztą jak pod liczbą 407. (ze z. J. P.)

412. *Talar*. VLADIS - IV - D - G - REX - POL - M - DUX - LITV - RUSS. Popiersie spodem do brzegu monety przytykające z głową odkrytą, orderem złotego Runa na piersiach, i szerokim na szyi koronkowym kołnierzem, na dole są głoski mincarskie J - H. ☙ PRUS - MAS - SAM - LIV - NEC = NO - SVE - GOT - VAN - HÆ - REX. Pod koroną przez dwóch aniołów trzymaną sześciopolowa w dolnej części łańcuchem złotego

Runa otoczona tarcza z herbami: polskim, szwedzkim, litewskim, gockim, we środku Wazów i Rakuskim, po bokach tarczy rok 16-35. (ze z. J. P.) (Porów. Mad. 2799)

412^a. *Talar*. VLADIS-III-D-G-REX-POLO-ET-SVE-MAG-DUX-LIT-RUSS-PRUSS. Ukoronowane popiersie królewskie z twarzą na prost obróconą, z orderem złotego Runa na piersiach, z szerokim kołnierzem koronkowym na szyi i płaszczem na ramieniu spiętym, na dole liczba rok 1639. ☙ MASO-SAMOGI-LIVONIEQ-SMOLENS-SEVERI-CZERNE-E-C. Na owalnej, koroną pokrytej, snycerszczyzną ozdobionej pięciopółowej tarczy herby: polski, szwedzki, litewski, gocki i we środku Wazów, na dole w odcinku herb Sas Podskarbiego Jana Daniłowicza. (ze z. B. K.)

413. *Talar*. VLAD-III-D-G-REX-POL-ET=SVEC-M-D-LITV-RUS-PRUSS. Popiersie ukoronowane w zbroi, z orderem złotego Runa na piersiach, szerokim koronkowym kołnierzem na szyi, chorągiewką i halabardą na krzyż złożoną na ramieniu, jako też z herbem Podskarbiego Jana Daniłowicza na dole. ☙ SAM-LIV-NEC-No-Sv=GOT-VAD (zamiast Vand)-QHRI-REX. Ukoronowana łańcuchem złotego Runa otoczona dziewięciopółowa tarcza z herbami polsko-litewskimi, szwedzko-gockimi i z herbem Wazów we środku, po bokach tarczy głoski mincarza G-G. niżej liczba roku 16-40. (ze z. W. X. R.) (Porów. Mad. 6216). *Talar* ten wyszczególnia się od innych zamieszczonym na nim po dwakroć tytułem « REX SUECORUM ».

414. *Talar*. VLAD-III-D-G-REX-POL=M-D-LIT-RUS-PRUS-MA. Popiersie ukoronowane, jak pod liczbą 413. ☙ SAM-LIV-NEC-No-Sv=GOT-VAN-Q-HÆ-REX. Ukoronowana tarcza z dziewięciu herbami, jak pod liczbą 413, lecz tu po bokach tarczy głoski G-G. ze znakiem mincarskim dwa haki na krzyż, niżej liczba roku 16-41. (ze z. F. H. P.)

415. *Talar*. VLA-III-D-G-REX-POL=M-D-LIT-RUS-PB-MA. Osoba po pas z twarzą

na prost obróconą, z koroną na głowie, mieczem w prawej, jabłkiem w lewej ręce i z orderem złotego Runa na piersiach, na dole w pośród napisu tarcza z herbem Sas Podskarbiego Jana Daniłowicza. ☙ SAM-LIV-NEC-No-Sv=GOT-VAN-Q-HÆ-REX. Dziewięciopółowa ukoronowana tarcza z herbami krajowymi, szwedzkim i królewskim we środku, jak pod liczbą 414, lecz tu po bokach tarczy głoski CDC. i liczba roku 16-41 wertykalnie położona, na dole zaś ostatnie ogniwo łańcucha złotego Runa otoczone głoskami B-S. (ze z. F. H. P.)

415^a. *Talar* z liczbą roku 16-44, z wizerunkiem królewskim wystawiającym twarz na prost obróconą, z herbami i napisami zupełnie jak pod liczbą 415 z tą tylko różnicą, że tu popiersie królewskie bez rąk, miecza i jabłka. (ze z. F. A. V.)

416. *Talar*. VLA-III-D-G-REX-POLO=M-D-LIT-RUS-PR-MA. Osoba po pas, napis i herb Podskarbiego jak pod liczbą 415. ☙ SAM-LIV-NEC-No-Sv=GOT-VAN-Q-HÆ-REX. Ukoronowana pięciopółowa, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza z herbami: polskim, szwedzkim, litewskim, gockim i Wazów we środku, po bokach tarczy głoski mincarza CDC, niżej rok 16-45 z czwórką przewróconą, ostatnie dolne ogniwo łańcucha otoczone głoskami B-L. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 6217)

417. *Talar podwójny*. VLA-III-D-G-REX-POL=M-D-LIT-RUS-PR-MA. Popiersie królewskie, napis i herb Podskarbiego jak pod liczbą 414. ☙ SAM-LIV-NEC-No-Sv=GOT-VAN-Q-HÆ-REX. Ukoronowana dziewięciopółowa tarcza jak pod tą liczbą, lecz tu po bokach tarczy głoski mincarza G-P. niżej rok 16-47. (ze z. F. H. P.)

Talary takie znane są z lat: 1633, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46 47 i 48. Utrzymywały się przez ciąg tego panowania (od 1632 — 1648) w niezmiennej cenie po 90 gr. (3 zł.), a tak od r. 1528, w którym szły po 30 gr., podniosły się do tego czasu w trójnasób.

418. *Czerwony złoty*. VLAD-4 (czwórka na opak) -D-G-REX-POL=M-D-LIT-RUS-PR-M. Popiersie ukoronowane z szerokim kołnierzem koronkowym na szyi, z orderem złotego Runa na piersiach i z herbem Podskarbiego Jana Daniłowicza na dole. ⚡ SAM-LIV-NE-NO-SV=GO-VA-Q-HE-REX. Ukoronowana pięciopolowa łańcuchem złotego Runa otoczona tarczą z herbami: polskim, szwedzkim, litewskim gockim i Wazów we środku, po bokach rok 16-41 niżej głoski mincarskie G-G. (ze z. E. B. R.)

419. *Czerwony złoty*. (od dołu) VL-III-D-G-REX-POL-ET-SVE. Popiersie w koronie spodem do brzegu monety przytykające z szerokim od koszuli kołnierzem i z orderem złotego Runa na piersiach. ⚡ MON-NOVA-AU=REA-REG-POL. Pięciopolowa tarcza jak pod liczbą 418, pod którą herb Sas Podskarbiego Jana Daniłowicza, po bokach tarczy głoski mincarza G-G, nad głoską po lewej stronie będącą dwa haki na krzyż, niżej rok 16-42 wertykalnie położony. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1641, 42, 44 i 49 (pośmiertny Władysław króla). Czerwone złote podniosły się za tego panowania od 5½ do 6 złotych, jak wyżej wskazano.

c. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

420. *Półtalarek*. VLAD-III-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-LITV-RUS-PRUS. Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa na piersiach i szerokim koronką obwiedzionym kołnierzem na szyi. ⚡ MONETA-ARGENTEA-CIVITATIS-GEDANENSIS. Herb miasta na tarczy owalnej przez dwa lwy trzymanej, nad którą wieniec laurowy z dwiema palmowemi gałązkami i roszczką oliwną, na podstawie tarczy rok 1639, po jej bokach głoski G-R mincarza Gerharda Rogge. (ze z. E. B. R.)

Półtalary takie znane są z lat: 1639, 40 i 41, szły jak koronne.

421. *Talar*. VLADISL-IV-D-G-REX-POLON-M-D-LIT-RUS-PRUS-ETC-N-N-SVEC-ETC-H-REX-(róża). Popiersie królewskie z twarzą na prost obróconą, głową bez nakrycia, orderem złotego Runa na piersiach i kryzą szeroką na szyi. ⚡ MONETA-ARGENTEA-CIVITATIS-GEDANENSIS. Herb miasta na tarczy owalnej, przez dwa lwy trzymanej, nad którą wieniec laurowy z dwiema gałązkami palmowemi i roszczką oliwną, na górze rok 16-34 po bokach tarczy głoski J-J. Jakoba Jakobsona mincmistrza tamecznej mennicy, a na dole wśród arabesków głoski C-S. Chrystiana Schirmer Wardajna tejże mennicy. (z g. b. U. A.)

422. *Talar* podobny, tu jednak liczba roku 16-38 nie w otoku, lecz niżej tarczy herbowej miasta położona. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 2199) Talary tego stempla poszukiwane są przez amatorów dla podobieństwa rysów twarzy królewskiej,

423. *Talar*. VLAD-III-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-LITV-RUSS-PRUSS-(róża). Popiersie królewskie z prawej strony widziane w koronie, z orderem złotego Runa na piersiach i szeroką kryzą na szyi. ⚡ Jak pod liczbą 421, tylko tu liczba roku 1639 nie na wierzchu, lecz pod tarczą w arabeskowej znajduje się obwódce, którą otaczają głoski G-R mincarza Gerharda Rogge. (ze z. F. H. P.)

423^a. *Talar*. VLAD-III-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-LIT-RUS-PR. Popiersie królewskie z prawej strony widziane z orderem złotego Runa na piersiach i szerokim wyłożonym kołnierzem na szyi. ⚡ MONETA-ARGENTEA-CIVITATIS-GEDANENSIS. Widok miasta Gdańska, nad którym dwaj Aniołowie wieniec laurowy z gałązkami palmowemi unoszą, w odcinku herb tegoż miasta na tarczy przez dwa lwy trzymanej, otoczonej liczbą roku 16-43 i głoskami mincarskimi G-R. (Madai N. 487).

Talary takie znane są z lat: 1634, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46 i 48. Szły jak koronne.

424. Czerwony złoty. VLAD-III-D-G-REX-POL-M-D-L-RUS-PR. Popiersie ukoronowane z kołnierzem koronkowym na szyi i złotem runem na piersiach. ☙ MON-AUREA-CIVITATIS-GEDANEN-1639-(róża). Herb miasta na tarczy owalnej przez lwy trzymanej, na górze laurowe i palmowe gałązki, na dole po bokach podstawy początkowe głoski mincmistrza J-J. Jakóba Jakobsona. (ze z. S. K.)

424^a. Czerwony złoty do poprzedzającego podobny z tą tylko różnicą, że tu początkowe głoski nazwiska mincarza G-R. (Czacki N. 95).

Czerwone złote takie znane są z lat: 1633, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47 i 48. Szły jak koronne.

425. Czerwony złoty podwójny. VLAD-III-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-LIT-RUS-PR. Popiersie w koronie z orderem złotego Runa i szerokim kołnierzem koronkowym na szyi. ☙ MONETA-NOVA-CIVITATIS-GEDANENSIS. Herb miasta na owalnej przez dwa lwy trzymanej tarczy, nad którą laurowe i palmowe gałązki, a na dole między głoskami mincarza G-R. liczba roku 1641. (ze z. E. B. R.)

Dublony takie znane z lat: 1634 i 41 szły dwa razy tyle co pojedyncze czerwone złote

D. MONETY MIASTA TORUNIA.

426. Półtalarek. VLAD-III-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-LIT-RUS-PR. Zbroją okryta osoba królewska po pas, z koroną na głowie, mieczem w prawej, jabłkiem w lewej ręce, z orderem złotego Runa na piersiach i z przepaską połową przez prawe ramię przewieszoną. ☙ MONETA-NOVA-ARGENTEA-CIVITATIS-THORUNENSIS-(róża). Herb miasta na tarczy owalnej przez Anioła trzymanej, po bokach której rok 16-40 i głoski mincarza M.S. (ze z. F. H. P.)

Półtalarki takie znane z lat: 1640 i 42 szły jak koronne.

427. Talar. VLADIS-III-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-LIT-RUS-P. Osoba królewska zbroją

okryta po pas, z koroną na głowie, mieczem w prawej, jabłkiem w lewej ręce i z orderem złotego Runa na piersiach. ☙ MONETA-NOVA-ARGENT-CIVIT-THORUNENSIS. Herb miasta na tarczy owalnej przez Anioła trzymanej, po bokach której rok 16-33, niżej głoski J-J. dzierżawcy mennicy Jakóba Jakobsona. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 5134)

428. Talar. VLADIS-III-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-LIT-RUS-PRU. Osoba uzbrojona po pas jak na poprzedzającym talarze, tylko tu król ma przewieszoną przez prawe ramię przepaskę połową. ☙ MONETA-NOVA-ARGENTEA-CIVITATIS-THORUNENSIS. Herb miasta jak pod liczbą 427, ale tu rok 16-40 i głoski mincarskie M-S. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 5135)

429. Talar odmiennego stempla VLAD-III-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-LIT-RUS-PR. Popiersie królewskie w koronie z długimi włoki spadającymi włosami, z szerokim koronką obszytym kołnierzem i z orderem złotego Runa na piersiach. ☙ MONETA-NOVA-ARGENTEA-CIVITATIS-THORUNENSIS. Herb miasta na owalnej przez Anioła trzymanej tarczy, po bokach której rok 16-48 i głoski G-R. mincarza Gerharda Rogge. (ze z. W. X. R.)

Talary takie znane są z lat: 1633, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 47 i 48. Szły jak koronne.

430. Czerwony złoty. VLA-III-D-G-REX-POL-ET-SVE-M-D-L-R-P-M. Popiersie ukoronowane, włosy długie gładko uczesane, płaszcz przez ramię przewieszony, order złotego Runa na piersiach. ☙ MONETA-AUR-CIVIT-THORUNENSIS-1634. Herb miasta na ozdobjej przez Anioła trzymanej tarczy, po bokach której głoski J-J. dzierżawcy mennicy Jakóba Jakobsona. (ze z. F. H. P.)

431. Czerwony złoty. VLAD-III-D-G-REX-POL-M-D-L-RUS-P. Popiersie królewskie z koroną na głowie, szeroką kryzą na szyi i z orderem złotego Runa na piersiach. ☙ MONETA-AUREA-CIVITATIS-THORUNENSIS-(róża). Herb

miasta na tarczy okrągłej przez Anioła trzymanej, po bokach której rok 16-42 i głoski mincarskie M-S. (ze z. E. B. R.)

432. *Czerwony złoty*. VLAD-III-D-G-R-POL-ET-SVEC-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane włosami w łoki spadającymi, z orderem złotego Runa na piersiach i szerokim kołnierzem koronkowym na szyi. ☼ MONETA-AUREA-CIVITATIS-THORUNENSIS. Herb miasta na tarczy okrągłej przez Anioła trzymanej, po bokach której rok 16-48 i głoski mincarskie G-R. (ze z. S. K.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1634, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 47 i 48. Szły jak koronne.

E. MONETY MIASTA ELBLĄGA.

Od czasu zajęcia tego miasta przez Szwedów w r. 1626, aż do powrócenia go koronie Polskiej na mocy rozejmu Sztumdorskiego (z dnia 12 Września 1635 r.) wybijano tu pod stemplem Gustawa Adolfa i Królowej Krystyny rozmaite złote i srebrne pieniądze, tudzież masę lichych pobielanych szelągów i półtalarów, któreto ostatnie napłynawszy nieznacznie do prowincyi polskich, na niepowetowane naraziły je szkody. Uchwała bowiem sejmowa 1633 r. (V. L. T. III. str. 800) wywołująca je z obiegu i nakazująca ich wytopienie, nie zdołała zaradzić zbyt już rozszerzonemu złemu. Pomijając ich opis, jako monety obcej, kładziemy tu wchodzący w okres nasz następujący polski

433. *Talar medalowy*. VLADISL-IV-D-G-REX-P-M-D-L-RUS-PR-SA-LI-N-N-SVEC-GOVA-H-REX-(róża). Popiersie królewskie bez korony z twarzą na prost patrzącą, na szyi szeroki kołnierz koronkowy, na piersiach order złotego Runa. ☼ ELBINGA-INTER=ARMA-SERVATA. (Elbląg wśród oręża zachowany). Herb miasta na owalnej, wieńcem laurowym i arabeskami otoczonej tarczy, na wierzchu 1-6-

3-5 (rok zawartego w Sztumsdorfie rozejmu), po bokach tarczy głoski J-J Jakóba Jakobsona, na dole 3-6 t. j. 1636 rok bicia tej monety. (ze z. T. L.) (Porów. Mad. 2210)

Sztukitakie wagi talara, bite były na obchód powrotu miasta pod panowanie polskie, były więc raczej pamiątkową niż obiegową monetą.

F. MONETY XIEŻTWA KURLANDZKIEGO.

434. *Szeląg*. SOLIDUS-D-G-JACOB (1)-1646. (czwórka na wspak położona). Orzeł i pogonia. ☼ CUR (landiæ)-ET-SEMG (alliæ)-DUX (sic). Pod koroną okrągłą czteropolowa tarcza z lwami kurlandzkimi i łosiami semigalskimi. (zm. z.)

Szelągi takie mają się znajdować i z innych lat, wysledzić ich jednak nie mogłem. Szły jak koronne.

435. *Talar*. JACOBI-D-G-DUCIS-CURLANDIÆ-ET-SEMGALLIÆ-(gałązka). Popiersie Xiążęcia w zbroi z głową odkrytą, długimi włosami, kryzą koronkową na szyi i przepaską połową przez prawe ramie przewieszoną. ☼ MONETA-NOVA-ARGENTEA-ANNO-1643-(dwa haki na krzyż). Tarcza dwupolowa, arabeskami ozdobiona z orłem i pogonią obok siebie. (ze z. X. P. S.)

Talary takie znane z lat 1643, 44 i 45 szły jak koronne.

435^a. *Czerwony złoty*. JACOBI-D-G-DUCIS-CURLAND-SEMGAL-(węzeł znak mincarski). Popiersie Xiążęcia w zbroi z głową odkrytą, długimi włosami i kołnierzem koronkowym na szyi. ☼ MONETA-NOVA-AUREA-ANNO-1646-

(1) Jakób Xiąże Kurlandzki i Semigalski, synem był wygnanego z kraju Wilhelma Kettlera, a synowcem ostatnio panującego Xięcia Fryderyka, objął rządy d. 20 Lipca 1638, złożył hołd lenny Królowi Władysławowi na zamku Wileńskim dnia 18 Lutego 1639, składał go następnie Janowi Kazimierzowi d. 28 Maja 1649, Królowi Michałowi d. 28 Listopada 1670 i Janowi III. d. 28 Kwietnia 1677, umarł d. 31 Grudnia 1682 roku.

(krzyż). Orzeł i pogonia opierająca się tylnymi nogami na kuli ziemskiej, u góry obłoki. (ze z. R. S. R.)

Czerwone złote takie nieznanne z innych lat, szły jak koronne.

G. MONETA XIEŻTWA OPOLSKIEGO I RACIBORSKIEGO NA SZŁASKU, BITA POD STEMPLEM WŁADYSŁAWA IV. (1)

436. *Kraycar* czyli *Krucierz potrójny*. VL-IV-D-G-R=POL-ET-S. Popiersie królewskie w koronie z długimi w loki spadającymi włosami i płaszczem na ramieniu spiętym, pod popiersiem liczba wartości 3, t. j. trzy krucierze czyli półgroszki. $\mathfrak{X}$ Mo (*neta*)-Ar (*gentea*)-Du (*cis*)-Opo (*liæ*)-E (*t*)-Rat (*iboriae*). Na tarczy koroną pokrytą orzeł ukoronowany z xiężcem na piersiach (herb Szląski), po prawej stronie tarczy dwa haki na krzyż i głoski mincarza G-G, po lewej liczba roku 1647 z czwórką na opak położoną. (ze z. E. B. R.)

Monety takie szły po półtora grosza.

H. MONETY WIELKIEGO XIEŻTWA MOSKIEWSKIEGO POD STEMPLEM WŁADYSŁAWA IV.

Po wybraniu Władysława podówczas królewicza na tron Carski i po zaprzysiężeniu mu przez Stany krajowe dnia 27 Sierpnia 1610 r. wierności, bitą tam była pod jego imieniem następująca srebrna i złota moneta, jako to:

(1) Xięztwa te, do których prawo bicia monety było przywiązane, otrzymał Władysław IV. 1645 r. od Cesarza Ferdynanda III. szwagra swego w zastaw summy miliona stu tysięcy złotych Reńskich, należących mu się częścią z summ posagowych po królowych polskich z domu Austriackiego, Annie, Konstancyi i Cecylii Renacie, częścią z wypożyczonych przez niego domowi Rakuzkiemu w gotowiznie pieniędzy.

436^a. *Kopijka srebrna*. Napis w języku ruskim w sześciu wierszach: Wielki Xiążę Władysław Zygmuntowicz. $\mathfrak{X}$ Święty Jerzy na koniu włócznią smoka przebijający. (ze z. X. S.)

436^b. *Kopijka złota* tegoż samego co poprzedzająca stempla. (z pozostałości po R. S. Józefie Sierakowskim).

ZA JANA KAZIMIERZA.

(od 1648 do 1668.)

Jan Kazimierz syn Zygmunta III i Konstancyi Arcyksiężniczki Austriackiej, brat przyrodni Władysława IV, ostatni potomek domu Jagiellońskiego po babce, urodził się w Krakowie dnia 21 Marca 1609 — przedsiębiorąc w 29 roku życia żeglugę do Hiszpanii dla odwiedzenia tam Filipa IV swojego ciotecznego brata, przytrzymany przy brzegach południowej Francyi d. 10 Maja 1638, więziony był w tym kraju do dnia 25 Lutego 1640 roku — wstąpił do zakonu Jezuitów w Rzymie 1643 r. — został Kardynałem 1646 r. — obrany po śmierci Władysława IV. królem Polskim d. 17 Listopada 1648 — koronowany w Krakowie d. 17 Stycznia 1649 r. — pojął dnia 30 Maja t. r. w małżeństwo wdowę po bracie swoim Władysławie IV. Ludwikę Maryę Gonzagę, zmarłą 1667 r. — gdy ciągnął na wyprawę wojenną przeciw Chmielnickiemu i Tatarom otrzymał w Lublinie w Kwietniu 1651 r. z rąk Nuncjusza Apostolskiego Torres przysłany mu od Ojca Ś. poświęcony miecz i kapelusz wraz z pismem nadającym mu tytuł *Defensor Fidei* — schronił się przed Szwedami 1655 roku do miasta Małej Głogowy w Xięztwie Opolskiem do niego prawem zastawu należącym na Szląsku, z kąd następnego dopiero roku przebrał się do Lwowa i tam tymczasowo założył stolicę rządu i państwa — złożył koronę na sejmie Warszawskim d. 16 Września 1668 — umarł we Francyi

w mieście Newers, jako opat Ś. Marcina d. 16 Grudnia 1672 roku — pochowany w Krakowie dnia 13 Stycznia 1676 roku.

Jego tytuły: JOANNES CASIMIRUS, DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSSIE, MASOWIE, SAMOGITIE, LIVONIE, SMOLENSCLAE, SEVERIE, CZERNIECHOWIEQUE; NEC NON SUECORUM, GOTHORUM, VANDALORUMQUE HEREDITARIUS REX.

Za niego sprawowali urząd WW. Podskarbiech w *Koronie*: Jan Daniłowicz herbu Sas † 1650 — Bogusław na Lesznie Leszczyński herbu Wieniawa, otrzymał pieczęć mniejszą 1659. — Jan Kazimierz na Krasnym Krasiński herbu Sępówron † 1668 — i Jan Andrzej z Raciborska Morsztyn herbu Leliwa.... w *Litwie*: Michał Gedeon Tryzna † 1652 — Wincenty Gąsiewski herbu Korwin, był oraz Hetmanem polnym, zabity w czasie rozruchów w wojsku wybuchłych 1662 r. (1) — i Hieronim Kryszpin Kirszenstein herbu Kryszpin....

Mennice istniały: w Krakowie, Poznaniu, Bydgoszczy, Wschowie, Jazdowie (Ujazdowie) pod Warszawą, we Lwowie, w Wilnie, tudzież w Gdańsku Toruniu i Elblągu.

Przy końcu niniejszego panowania dwójki nastał sposób liczenia pieniędzy, to jest *na dobrą i na bieżącą monetę*. *Dobłą* (monetam bonam) stanowiły czerwone złote, talary i inne dotychczasowe srebrne obiegowe pieniądze, *bieżącą* zaś (moneta currens) były szelągi miedziane Boratyniego i złotówki Tynfowe według imiennój ich wartości. Pierwsza względem drugiej podnosiła się coraz bardziej w cenie, aż nakoniec za Augusta III. w dwójnasób wzrosła. Odróżnienie zaś takie dobrój od złój monety trwało aż do czasu Stanisława Augusta.

(1) Niesiecki i inni kładą między 1662 i 1667 r. Krzysztofa Zawiszę herbu Łabędź, lecz Dygmitarz ten był Marszałkiem W. X. Litewskiego, nie Podskarbin. (V. L. T. IV. str. 981 i 990)

Czerwone złote szty za Jana Kazimierza na dobrą monetę od 1648 do 1662 po zł. 6, od tego zaś roku do 1668 r. po zł. 6 gr. 15.

Ważniejsze rozrządzenia menniczne. Dnia 16 Maja 1650 r. zebrani w Warszawie z grona sejmku wyznaczeni kommissarze wraz z przybyłymi od Elektora Brandeburskiego, Xiążęcia Kurlandzkiego i miast Pruskich posłannikami ustanowili dobrocią ze wszech miar zalecającą się stopę menniczną (ob. XXXVIII), wedle której z grzywny czternastołutowej próby srebra ortów ośmnasto-groszowych sztuk 36, szóstaków 108, i trojaków 216, tudzież z siedmiołutowej grzywny dwugroszówek sztuk 162, i pojedynczych groszy 324 wybijano. Szelągi zaś z szczerój miedzi po 4 na grosz dla snadniejszój ich późniejszój redukcji były wyrabiane. Niedługo jednak cieszone się tak zbawiennym urządzeniem mennicznym, przez uchwałę bowiem sejmową 1654 r. (V. L. 4 p. 453) stopa ta jako żadnej nieprzynosząca Skarbowi korzyści, zniesioną została. Roku następnie 1659 kazano na mocy uchwały sejmowej (V. L. 4. p. 599) głównemu dzierżawcy mennicy Tytusowi Liwiuszowi Boratyniemu wybić drobnych szczeromiedzianych bez żadnego pobielania szelągów (po 3 na grosz) za 2 miliony złotych, jeden dla korony, drugi dla W. X. Litewskiego, co gdy on w roku 1661 dokońca doprowadził, wybijanie drugiej seryi takichże szelągów za 5 i ćwierć miliona złotych dla krajów koronnych i drugie tyle dla W. X. Litewskiego miał sobie przez Kommissyę Lwowską 1663 r. poruczonem. Nie dość na tém, tegoż jeszcze roku gdy wojsko kwarciane od lat kilku niepłatne, zwiąawszy się między sobą, domagało się natarczywie zaległego żołdu, którego niedostatek skarbu zaspokoić nie dozwalał, Andrzej Tympf inny dzierżawca mennicy przez pomienioną kommissyą upoważniony, wybijał liche z napisem XXX groszy złotówki, po 30 sztuk na grzywnę ośmiołutowej próby srebra idące, które później Tyn-

fami nazwane, trapiły kraj aż do czasu Stanisława Augusta. Roku nakoniec 1667 zamknięto mennice krajowe (V. Lt 4 s. 949) z pozostawieniem wszakże Boratyniemu wolności wybijania na poczet znacznych jego zaliczeń, przez rok jeszcze jeden szostakowej monety.

A. MONETY KORONNE.

437. *Denar.* JOH-CASIM=D-G-REX-Po-(róża). Orzeł ukoronowany, pod którym Wieniawa herb Podskarbiego Bogusława Leszczyńskiego. ☼ DEN (*arius*)-R (*egni*)-P (*oloniae*)-Pos (*naniae*)-FAC (*tus*)-1651. Pod koroną nie wiadomo dla czego, w miejsce cyfry Jana Kazimierza, głoska S. z herbem Wazów we środku. (z m. z.)

Denary takie czyli *pieniądze* najdrobniejsza moneta, których szło 3 na trzeciak, 6 na szeląg, 18 na grosz, zniknęły odtąd zupełnie z rzędu monet bitych, jako niewynagradzające kosztów fabrykacji. W rachunkach tylko ślad ich pozostał.

438. *Szeląg szczéro miedziany.* Ukoronowana cyfra J. C. R. (Johannes Casimirus Rex), pod nią tarcza z snopkiem herbem Wazów, po bokach listki koniczyny. ☼ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | REGN | POLONI, na dole między liczbą roku 16-50 herb Wieniawa Podskarbiego Bogusława Leszczyńskiego. (z m. z.)

439. *Szeląg* takież. Pod koroną cyfra Jana Kazimierza między liczbą roku 16-50, niżej Wieniawa herb Podskarbiego Bogusława Leszczyńskiego między głoskami C-G. mincmistrza Bydgoskiego Chrystopha Guttmanna. ☼ SOLIDUS-REGNI-POLONI-1650. Ukoronowany orzeł, na którego piersiach herb Wazów. (z m. z.)

440. *Szeląg* takież. Między liczbą roku 16-50 pokryte koroną, otoczone obwodem i linią poprzeczną głoski J. C. R. pod którymi Wieniawa herb Podskarbiego. ☼ SOLIDUS-REG=NI-POLONI. Ukoronowany orzeł, na którego piersiach herb Wazów. (z m. z.)

441. *Szeląg* takież jak pod liczbą 439 z na-

pisetu: SOLIDUS - R = Egni - Po = LONI - Bide (*ostiensis*). (z m. z.)

Szelągi takie z mennicy Bydgoskiej pochodzące, pierwszą są monetą polską z szczerzej miedzi bez pobielania, stósownie do ordynacji mennicznej 1650 r. bitą. Szło ich 4 na grosz dla tego, iżby przy zamierzonej redukcji wszystkich monet polskich na półszelągi obrócone być mogły. Nie znajdują się z innych lat.

442. *Szeląg szczéro miedziany* (Boratynek). JOAN-CAS-REX. Popiersie króla z głową wieńcem przepasaną, na dole głoski T L. B. mincmistrza Tytusa Liwiusza Boratyniego. ☼ SOLID-REGN=POLON-1659-(róża). Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach, na dole Slepowron herb Podskarbiego Jana Kazimierza Krasińskiego. (ze z. X. P. S.)

Szelągi takie Boratynkami, albo wołoskiami szelągami zwane znajdują się z lat: 1659, 60, 61, 63, 64 i 65. Szły przymusowym biegiem (ob. XL.) po 3 na grosz, chociaż ledwie $\frac{1}{3}$ część miedzi poprzednich szelągów trzymały, bito ich 150 sztuk z grzywny, 300 z funta miedzi. Za ich nastaniem talarów za 5, a czerwonych złotych za 9 złotych dokupić się niemi nie można było. Stanowiły nadzwyczajną w potrzebie kraju przez T. L. Boratyniego chytrego Włocha bitą monetę (Nothmünze), która stała się plagą kilku następnych pokoleń. Przez uchwałę stanów pruskich na zjeździe w Malborgn 12 Lutego 1666 r. szelągi niniejsze wraz z tynfami wyłączone były z tamecznego obiegu, (ob. XLII.) i odtąd wspólność stopy mennicznej między dwoma połączonymi krajami istnieć przestała. Wybito ich pod takim, jak tu stemplem od 19 Listopada 1659 r. do 2 Czerwca 1661 r. na zamku Ujazdowskim przy urzędzie grodzkim Warszawskim za zł. 817,708 gr. 20, w mennicy zaś Krakowskiej za zł. 182,291 gr. 10, czyli w obu tych miejscach za milion złotych. Po ukończeniu i zamknięciu tej pierwszej seryi, brnąć dalej, przystąpiono niebawem do drugiej, którą od dnia 7 Kwietnia 1663 do 7 Listopada 1665 r. w mennicy Ujazdowskiej do

wysokości summy zł. 6,690,822 gr. 26 posunięto. Poczém mennica tameczna przez Jana Kazimierza Krasieńskiego Podskarbiego W. K. uroczyscie zamkniętą i księga jęj rachunków podpisana przez niego została. (z rach. skarb.)

443. *Grosz*. JOA - CAS - D - G = POL - ET - S - REX. Orzeł ukoronowany, na którego piersiach herb Wazów, na dole herb Podskarbiego Wieniawa. $\mathfrak{X}$ Pod koroną liczba I. między liczbą roku 16-50, dalej napis w trzech wierszach: GROS | ARG | REGNI | POLON i znowu Wieniawa herb tegoż Podskarbiego. (z m. z.)

444. *Grosz*. JOAN - CASI - D - G - R - P - ET - S. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach. $\mathfrak{X}$ Pod koroną napis w 2^h wierszach: GROS - ARG | REGNI - P., niżej między liczbą roku 16-50 Wieniawa herb Podskarbiego. (Czacki N. 121.)

Groszy takich nieznanych z innych lat szło 2 na dwugroszówkę, 3 na trojak, 6 na szostak, 18 na ort, 30 na złoty. Bite podług ordynacyi mennicznej 1650 r. ostatniemi są u nas srebrnemi pojedynczemi groszami.

445. *Półtorak*. JO - CAS - D - G - REX - PO - ET - S. Tarcza pięciopolowa koroną pokryta, na której orły i pogonie, a we środku herb Wazów. $\mathfrak{X}$ MONE - NO = REG - POLO - (dwie różyczki). Jabłko królewskie w którego środku na wzór groszy niemieckich położona jest liczba 24, po bokach liczba roku 5-9 t. j. 1659, na dole herb Podskarbiego Wieniawa. (ze z. G. P.)

446. *Półtorak*. JO - CAS - D - G = REX - PO - M - D. Ukoronowana pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i snopkiem we środku, na dole w odcinku liczba 3 oznaczająca trzy półgroszki albo krucierze Rzeszy niemieckiej. $\mathfrak{X}$ MON - NO - RE = G - POL - 1662. Jabłko królewskie, w którego środku liczba 60 wskazująca, ile takich sztuk szło wówczas na talar, na dole Slepowron herb Jana Kazimierza Krasieńskiego Podskarbiego. (z m. z.)

447. *Półtorak* podobnego stempla z tą tylko różnicą, że tu liczba roku 6-2 t. j. 1662 nie

w otoku, ale po bokach Jabłka królewskiego położona. (z m. z.)

Półtoraki takie znane są z lat: 1659, 60, 61 i 62. Szły po 2 na trojak, 4 na szostak, 12 na ort, 20 na złoty, 60 na talar.

448. *Dwugroszówka*. JOAN - CAS - D - G - POL - ET - SVEC - REX. Orzeł ukoronowany mający po bokach głoski mincarza C - G. Chrystofa Gutmana. $\mathfrak{X}$ Pod koroną rok 16-50 przedzielony liczbą wartości II, niżej napis w trzech wierszach: GROS - ARG | DUP (lex) - REGN | POLONI, na dole Wieniawa herb Podskarbiego Bogusława Leszczyńskiego. (z m. z.)

449. *Dwugroszówka*. JO = CASIMIR - D - G - REX - PO = ET - S. Orzeł ukoronowany, na którego piersiach herb Wazów. $\mathfrak{X}$ Pod koroną napis w 3^{ch} wierszach: GROS - ARG | DUPL - REGN | POLON, niżej między liczbą roku 16-50, herb Wieniawa. (z m. z.)

450. *Dwugroszówka*. JO - CASI - D - G - REX - PO - ET - S - BIDG (ostie). Orzeł ukoronowany niezwykłego kształtu, mający po bokach głoski mincarza C - G. $\mathfrak{X}$ Pod koroną rok 16-50 przedzielony liczbą wartości II, niżej napis w 3^{ch} wierszach: GROS - ARG | DUP - REG | POLONI, na dole herb Wieniawa. (z m. z.)

451. *Dwugroszówka*. JO = CASIM - D - G - REX - P = ET - S. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach. $\mathfrak{X}$ Pod koroną napis w 3^{ch} wierszach: GROS - ARG | DUPL - REGN | PO = LO, wyraz ten ostatni przedzielony herbem Wieniawą, niżej rok 16-51, a na dole głoski M - W. połączone z sobą. (z m. z.)

452. *Dwugroszówka*. JOAN - CAS - D - G - POL, ET - SVEC - REX. Orzeł ukoronowany z herbem Wazów na piersiach, po bokach głoski mincarza C - G. $\mathfrak{X}$ Pod koroną liczba wartości II - niżej napis w 2^{ch} wierszach: MON - ARG | REG - POL, na dole między liczbą roku 16-51 herb Wieniawa. (z m. z.)

Dwugroszówki takie wedle ordynacyi mennicznej z r. 1650 bite, znajdują się z lat: 1650 i 1651. Szło ich 3 na szostak, 9 na ort, 15 na złoty. Rodzaj ten monety od czasu Zygmunta

Augusta 1565 r. (ob. N. 72) zaniechany, po raz pierwszy wznowionym tu został.

453. *Trojak*. JOAN-CAS-D-G-R=EX-P-ET-S-M-D-L-R-P. Popiersie w zbroi, głowa przepasana wieńcem, na dole w odcinku liczba wartości 3 (grosze). $\mathfrak{X}$ MONET-NOVA-REGN-POLON-1657-(róża). Orzeł bez korony mający po bokach głoski A-T. Andrzeja Tympha rządzący mennicy. (ze z. G. P.)

453^a. *Trojak*. Jo-CAS-DG-REX=P-ET-S-M-D-L-R-P-(róża). Wieńcem laurowym ozdobione popiersie królewskie w zbroi, pod którym w odcinku liczba 3. $\mathfrak{X}$ MON-ARGENT=REG-POL-1661. Orzeł ukoronowany, pod którym Slepowron herb Podskarbiego Jana Kazimierza Krasieńskiego. (Grosch. Cabin. N 65.)

454. *Trojak*. Jo-CASIM-D-G-REG-POL-ET-SVE-M-D-L. Popiersie w zbroi i koronie z długimi na barki spadającymi włosami. $\mathfrak{X}$ Między głoskami A-T. Andrzeja Tympha rządzący mennicy liczba wartości III, pod nią orzeł, snopek i pogonia, niżej rok 1662 i napis w trzech wierszach: GROS-ARGE | TRIP-REGN | POLONI, pod napisem Slepowron herb Podskarbiego Krasieńskiego. (z m. z.)

Trojaki takie znane są z lat: 1657, 58, 60, 61 i 62. Szły 6 na ort, 10 na złoty.

455. *Szostak*. Jo-CASIMIR=DG-REX-P-ET-S. Popiersie królewskie przytykające spodem do brzegu monety, głowa laurem uwieńczona, płaszcz na ramieniu spięty, na dole Wieniawa herb Podskarbiego. $\mathfrak{X}$ MONE-ARGE=REG-Po-1650. Orzeł pod koroną, po bokach liczba wartości VI. (z m. z.)

456. *Szostak*. Jo-CASIMI-D-G=REX-P-ET-S. Popiersie z głową laurem uwieńczoną, płaszczem na ramieniu spiętym i Wieniawą herbem Podskarbiego. $\mathfrak{X}$ MONE-ARGE=REG-Po-1650. Orzeł pod koroną z herbem Wazów na piersiach, po bokach liczba wartości VI. (z m. z.)

457. *Szostak*. JOAN-CASI-D-G-REX-POL-ET-SVE-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane, okryte płaszczem, włosy długie w lokach spadające, order złotego Runa na piersiach. $\mathfrak{X}$

MONET-NOVA-R=EGN-POLON-1651. Orzeł ukoronowany z tarczą herbową Wazów na piersiach. po bokach głoski A-T. Andrzeja Tympha, na dole herb Podskarbiego Wieniawa, bez liczby wartości. (ze z. T. L.)

Trzy powyższe szostaki bite są na stopę ordynacyi mennicznej 1650 roku.

458. *Szostak*. JOAN-CASIMI=D-G-REX-P-ET-S. Ukoronowane, spodem do brzegu monety przytykające popiersie z orderem złotego Runa na piersiach i z głoskami mincarza J-T. pod ramieniem królewskim. $\mathfrak{X}$ MON-ARGENT=REG-POL-1656. Orzeł i pogonia na dwóch pokrytych koroną u wierzchu złączonych, na dole rozdzielonych tarczach, między którymi trzecia mniejsza dwiema gałązkami otoczona tarcza z herbem Wazów, pod koroną liczba VI, na dole w śród napisu Wieniawa herb Podskarbiego. (z m. z.)

459. *Szostak*. Jo-CAS-D-G-REX=POL-ET-SVEC. Ukoronowane uzbrojone popiersie z orderem złotego Runa na piersiach, po bokach którego liczba wartości VI, na dole w odcinku herb miasta Lwowa. $\mathfrak{X}$ GROS-ARG-SEX-REG-POL-1656. Trzy z sobą połączone koroną pokryte tarcze z orłem, pogonią i snopkiem. (z m. z.)

Ten ostatni szostak, równie jak ośmnastogroszówka pod liczbą 480 bite były we Lwowie ze sreberkościelnych i obywatelskich w czasie okupacji Szwedzkiej roku 1656 na ratunek kraju w ofierzezniesionych. Mennicą na prędcie tam urządzoną zawiadował Hieronim Pinoci sekretarz królewski, pod kierunkiem Stefana Korycieńskiego Kancelarza W. Koronnego. Wybito w niej przez czas ję istnienia w szostakach i 18sto groszówkach sumę 96,562 złotych na stopę przepisana, według której z grzywny szóstęj próby srebra 53 szostaków, a z grzywny jedenaście łutów srebra trzymającej 32 sztuk 18sto groszówek wybijanych było. (ob. XXXIX pism urzędowych).

460. *Szostak*. JOAN-CAS-D-G-REX=POL-ET-S-M-D-L-R. Popiersie ukoronowane

z twarzy i ubioru Zygmunta III wyobrażające, pod którym herb Podskarbiego Wieniawa. $\mathfrak{X}$ GROS-ARGE-SEX-REG-POLO-1657. Pod koroną liczba VI, niżej trzy tarcze z orłem, pogonią i snopkiem. (ze z. T. L.)

461. *Szostak*. JO-CASIM-D-G=REX-POL-ET-SVE. Popiersie ukoronowane z długimi na barki spadającymi włosami i orderem złotego Runa, na dole Slepowron herb Podskarbiego. $\mathfrak{X}$ GROS-ARGE-SEX-REG-POL-1659. Pod koroną liczba VI i trzy tarcze z orłem, pogonią i snopkiem, po bokach tego ostatniego głoski T. L. B. oznaczające Tytusa Liwiusza Boratyniego. (1) (z m. z.)

462. *Szostak*. JOAN-CASI-D-G=POL-ET-SVE-REX. Popiersie ukoronowane, pod którym w okrągłej obwódce Slepowron. $\mathfrak{X}$ Jak pod liczbą 461, tylko tu z liczbą roku 1660. (z m. z.)

463. *Szostak*. JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SVE. Popiersie ukoronowane z długimi na barki spadającymi włosami i orderem złotego Runa. $\mathfrak{X}$ GROS-ARGE-SEX=REG-POL-1660. Pod koroną liczba VI, a niżej trzy tarcze z orłem pogonią i snopkiem, po bokach tego ostatniego głoski T - T. Tomasza Tympfa dzierżawcy mennicy Bydgoskiej, na dole Slepowron herb Podskarbiego. (z m. z.)

464. *Szostak*. JO=A=N-C=A=SIM-D-G-R=E=X-POLON-ET-S=. Popiersie ukoronowane z długimi włosami, w płaszczu na ramieniu spiętym. $\mathfrak{X}$ GROS-A=RGE-S=REGNI-POLO-1660. Pod koroną liczba VI i 3 tarcze z orłem, pogonią i herbem Wazów podobnym do herbu Radwan, po bokach głoski mincarza L-T. (z m. z.)

465. *Szostak*. JO-CASIMIR=D-G-REX-PO-

(1) Głosny ten w naszych menniczych dziejach przedsiębiorca, rodem Włoch, nie tylko przeważny z zysków mincarskich osiągnął majątek, ale nadto wzbił się w godności, nie łatwo unas dla cudzoziemców jego stanu dostępne, otrzymał bowiem na sejmie Warszawskim roku 1658 indygenat polski, a wkrótce potem i starostwo Osieckie.

ET-S. Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa na piersiach. $\mathfrak{X}$ GROS-ARG-S=EX-RE-PO-1661. Pod koroną liczba VI i 3 tarcze z orłem, pogonią i snopkiem, po bokach głoski A-T. Andrzeja Tympfa, na dole Slepowron herb Podskarbiego. (z m. z.)

466. *Szostak*. JOAN-CASI-D-G=REX-POL-ET-SVE. Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa, pod którym Slepowron. $\mathfrak{X}$ GRO-ARGEN-SEX-REG-POL-1661. Pod koroną VI i 3 tarcze z zwykłymi herbami, po bokach głoski mincarza G. B-A. (z m. z.)

467. *Szostak*. JO-CAS-D-G-REX=POL-ET-S-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa, u spodu Slepowron. $\mathfrak{X}$ GBOS-ARG-SEX-REGNI-POL-1661. Pod koroną VI i 3 tarcze z zwykłymi herbami, po bokach głoski mincarza N-G. (z m. z.)

468. *Szostak*. JOAN-CASI-D-G=REX-POL-ET-SVE. Popiersie ukoronowane, orderem złotego Runa ozdobione, pod którym na małej tarczy Slepowron. $\mathfrak{X}$ GROS-ARGE-SEX-REG-POL-1668. Pod koroną liczba VI i 3 tarcze z orłem, pogonią i snopkiem, między którymi róża z ogonkiem, po bokach głoski mincarza T. L. B. Tytusa Liwiusza Boratyniego. (z m. z.)

Szostaki takie znane są z lat: 1650, 51, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68 i bez roku. Szły 3 na ort, 5 na złoty, 15 na talar.

469. *Półzłotek*. JO-CASIM-D-G-REX=POL-ET-SVE-M-D-L. Popiersie wierzchem do brzegu monety przytykające, głowa laurem uwieńczona, włosy długie na barki spadające, na piersiach order złotego Runa, na dole w odcinku liczba wartości XV (groszy). $\mathfrak{X}$ MONETA-NOVA-A=RGE-REG-POL-1664-(róża). Orzeł ukoronowany, przy którego szponach głoski A-T. Andrzeja Tympfa rządcy mennicy; na dole wśród napisu Slepowron. (z m. z.)

Półzłotek ten należy do oddzielnego rodzaju monet zamieszczonych tu pod licz. 453, 492, 493 i 494, które na lepszą niż zwykle stopę,

podług odmiennego rysunku w szczupłej ilości wybite, niemającą są teraz rzadkością.

470. *Ort.* JOAN-CASIM=DG-REX-P-ET-S. Popiersie spodem do brzegu monety przytykające, laurem uwieńczone z orderem złotego Runa na piersiach. MONET-ARGEN=REGN-Po-1650. Koroną pokryta pięciopolowa tarcza z herbami państwa i z herbem Wazów we środku, na dole Wieniawa, po bokach liczba wartości 1-8 (groszy). (z m. z.)

471. *Ort.* JOAN-CASIM=DG-REX-PO-ET-S. Popiersie spodem do brzegu przytykające, laurem uwieńczone z orderem złotego Runa na piersiach. MONET-ARGEN=REGNI-Po-1651. Pod koroną pięciopolowa tarcza z herbami państwa i herbem Wazów we środku, po bokach liczba wartości 1-8, na dole Wieniawa otoczona głoskami M-W. (z m. z.)

472. *Ort.* JOAN-CAS-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-L-R-P. Popiersie laurem uwieńczone z złotym Runem na piersiach. MONET-ARGENT=REGN-POL-1651. Pod koroną owalna pięciopolowa tarcza z herbami państwa i herbem Wazów we środku, po bokach liczba wartości 1-8, niżej głoski mincarza A-T, na dole Wieniawa. (z m. z.)

473. *Ort.* JOAN-CAS-D-G-P=OL-ET-SVEC-REX. Laurem uwieńczone, złotym Runem ozdobione, spodem do brzegu monety przytykające popiersie. CIVITAT-BIDG=OSTIENS-1651. Pod koroną pięciopolowa czworogranna, u dołu zaokrąglona tarcza z herbami państwa i snopkiem we środku, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, niżej głoski C-G. Chrystopha Gutmana mincarza, na dole wśród napisu Wieniawa. (z m. z.)

474. *Ort.* JOAN-CAS-D-G=POL-ET-SVE-REX. Popiersie spodem do brzegu monety przytykające z laurem na głowie i orderem złotego Runa na piersiach. CIVITAT-BIDG=OSTIENS-1651. Pod koroną pięciopolowa tarcza z orłami pogoniami i snopkiem we środku, po bokach tarczy liczba wartości 2-1 (groszy) niżej

głoski mincarza C-G. na dole wśród napisu Wieniawa. (z m. z.)

Na orcie niniejszym uderza wartość do 21 groszy podniesiona, kiedy na innych spółczesnych ortach liczbą 18tu tylko groszy znajduje się oznaczona, zkad okazuje się, że orty w ówczas już wyższą obiegową od imiennę miały wartość.

475. *Ort.* JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SVE-M-D-L-R-P. Popiersie w koronie, włosy długie w obfitych lokach spadające, płaszcz na ramieniu spięty, na piersiach order złotego Runa. MON-NOV-REG-PO=L-POSAN (ie)-FA (cta)-1652. Pod koroną czworogranna o pięciupolach tarcza z herbami państwa i snopkiem we środku, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, niżej głoski A-T. Andrzeja Tympfa, na dole wśród napisu Wieniawa. (ze z. T. L.)

476. *Ort* podobny z liczbą roku 1653, z tarczą herbową owalną i z Wieniawą położoną wśród napisu między wyrazami POL i POSAN. (z m. z.)

477. *Ort.* JOAN-CASIMI-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa, z włosami w obfite loki utrefionemi i z płaszczem na ramieniu spiętym. MON-NOV-REG-POL=POSAN-FAC-1654. Czworogranna pięciopolowa, arabeskami ozdobiona tarcza z orłami, pogoniami i snopkiem we środku, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, niżej głoski A-T, Andrzeja Tympfa, na dole wśród napisu Wieniawa. (z m. z.)

Ośm powyższych ortów bite są na stopę ordynacją menniczną 1650 roku przepisaną.

478. *Ort.* JOAN-CASIMI=D-G-REX-P-ET-S. Ukoronowane, orderem złotego Runa ozdobione, spodem do brzegu monety przytykające popiersie, pod którym głoski mincarza J-T. MONET-ARGEN=REGNI-Po-1655. Pod koroną pięciopolowa czworogranna tarcza z herbami państwa i domu Wazów, po jej bokach liczba wartości 1-8, na dole Wieniawa, a pod nią w odcinku głoski S. C. H. (z m. z.)

479. *Ort.* jak pod liczbą 478 z tą tylko różnicą, że tu *Casim* zamiast *Casimi*, *Arge* zamiast *Argen*, pod Wieniawą głoski J. C. zamiast S. C. H. i rok 1656 (ze z. X. S.)

480. *Ort.* JO - CASIM - D - G - REX = POL - M - D - L - RUS - PRUS. Ukoronowane popiersie w zbroi złotolitej, włosy długie w obfitych lokach na ramiona spadające, order złotego Runa na piersiach, po bokach liczba wartości 1-8, na dole w odcinku Lew, herb miasta Lwowa. $\mathfrak{X}$ NEC - NON - SVEC - GOTH - VAND - Q - HEREX. Pod koroną tarcza pięciopółowa czworogranna z herbami państwa i domu Wazów we środku, po bokach tarczy rok 16-56. (z m. z.)

Orty takie należą do rzędu monet ze sreber kościelnych i obywatelskich przez Hieronima Pinocego Sekretarza królewskiego, w czasie zajęcia kraju przez Szwedów, we Lwowie wybitych. (ob. pod licz. 459)

481. *Ort.* JO - CASI - DG = REX - P - ET - S. Ukoronowane, spodem do brzegu monety przytkające popiersie, pod którym głoski mincarza J-T. $\mathfrak{X}$ MON - ARGEN = REG - POL - 1657. Pod koroną pięciopółowa tarcza z herbami państwa i domu Wazów we środku, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, pod nią głoski S-CH. na dole wśród napisu Wieniawa. (z m. z.)

482. *Ort.* JO - CAS - D - G = REX - P - ET - S. Ukoronowane, spodem do brzegu monety przytkające, orderem złotego Runa ozdobione popiersie. $\mathfrak{X}$ MON - ARGEN = REG - POL - 1658. Pod koroną pięciopółowa tarcza z zwykłymi herbami, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, na dole herb Wieniawa, niżej wśród napisu głoski T. L. B. dzierzawcy mennicy Tytusa Liwiusza Boratyniego. (z m. z.)

483. *Ort.* JO - CAS - D - G - REX - POL - ET - SV - M - D - L - R - P. Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa. $\mathfrak{X}$ MON - ARGENT = REG - POL - 1658. Pod koroną pięciopółowa tarcza z zwykłymi herbami, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, na dole Wieniawa, a pod nią wśród napisu głoski T. L. B. (z m. z.)

484. *Ort.* JO - CASI - D - G - REX - POL - ET - SVE - M - D. Popiersie ukoronowane z złotem Runem. $\mathfrak{X}$ Jak pod liczbą 483, tylko tu rok 1659. (z m. z.)

435. *Ort.* JOAN - CASIMI - D - G - REX - POL - ET - SVEC - M - D - L - R - P. Popiersie ukoronowane z orderem złotego Runa na piersiach. $\mathfrak{X}$ MONETA - NOVA - RE = GNI - POLON - 1659. Herby państwa i domu Wazów na pięciopółowej, koroną pokrytej, arabeskami ozdobionej tarczy, po bokach której liczba wartości 1-8, niżej głoski głównego zarządcy mennicy A-T, na dole tarcza z herbem Wieniawa. (z m. z.)

486. *Ort.* JO - CASIM - D - G - REX - POL - ET - SV. Popiersie ukoronowane orderem złotego Runa ozdobione. $\mathfrak{X}$ MON - ARGEN = REG - POL - 1659. Herby państwa i domu Wazów na pięciopółowej, koroną pokrytej tarczy, po bokach której liczba wartości 1-8, na dole Slepowron, pod nim głoski T. L. B. (z m. z.)

487. *Ort.* JOAN - CAS - D - G - REX - POL - ET - S - M - D - L - R - P. Popiersie ukoronowane, orderem złotego Runa ozdobione. $\mathfrak{X}$ MONE - NOV - ARG = REG - POL - 1663. Herby państwa i domu Wazów na pięciopółowej, koroną pokrytej tarczy, po jej bokach liczba wartości 1-8, niżej głoski A-T, na dole Slepowron. (z m. z.)

488. *Ort.* JOAN - CASIMIR - D - G = REX - POL - ET - SVE. Ukoronowane, orderem złotego Runa ozdobione popiersie, pod którego ramieniem głoski T. L. B. a na dole Slepowron w małej tarczy. $\mathfrak{X}$ MONET - NOVA - ARG - REG - POL - 1668. Herby zwykłe na pięciopółowej, koroną pokrytej tarczy, po bokach której liczba wartości 1-8. (z m. z.)

489. *Ort.* JOAN - CASIMIR - D - G = REX - POLO - ET - SVE. Popiersie w koronie i zbroi, na piersiach order złotego Runa, pod ramieniem głoski T. L. B. na dole w ozdobnej tarczy Leliwa, herb Podskarbiego Andrzeja Morsztyna. $\mathfrak{X}$ MONET - NOV - ARGE - REGN - POL - 1668. Herby zwykłe na pięciopółowej, koroną pokrytej tarczy, po bokach której liczba wartości 1-8. (z m. z.)

Orty takie, czyli ósmnastogroszówki znane są z lat: 1650, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 67 i 68. Szło ich 5 na talar.

490. *Złotówka*. DAT - PRETIUM - SERVATA - SALUS = POTIOR - Q (ue) - METALLO - EST. (Ocalenie kraju wyższą nad cenę kruszcu daje wartość). Pod koroną cyfra J. C. R. (Joannes Casimirus Rex). ☙ MONET - NOV - ARGE - REG - POL - 1663. Ukoronowana tarcza, na której orzeł, pogonia i w środku herb Wazów, niżej napis: XXX - GRO (ssi) - POL (onicales), po bokach głoski A - T. Andrzeja Tympfa przedsiębiorcy tej monety. (z m. z.)

Złotówki takie, później od ich wynalazcy Andrzeja Tympfa Toruńczyka Tynfami - zwane (1) znajdują się z lat 1663, 64, 65 i 66. Ledwie 13 dobrych groszy wartości wewnętrznej mające, bite były po 30 sztuk z grzywny osmiej próbysrebra, naprzód w Lwowskiej, potem w Krakowskiej i Bydgoskiej mennicy. Nieumiarkowana, przeszło sześć milionów sztuk w mennicach powyższych od d. 3 Października 1663, do 20 Listopada 1666 roku wyrobiona, niemającym przybytkiem fałszywych pomnożona ich massa, załała całą powierzchnią królestwa tak dalece, iż przez trzy następne panowania prócz nich i miedzianych szelągów Boratyniego, nie znano prawie innej obiegowej monety. Przyczyły się niemało do klęsk, jakimi kraj wówczas był dotkniętym, ztąd przy powszechném na nie narzekaniu, głosem J. C. R. na nich wrytym dawano wykład: Incipit Calamitas Regni, albo In calamitate Regni, a nie-szczesny ich twórca Andrzej Tympf, uchodząc przed wiszącą nad jego głową burzą, ledwie zdążył 1666 r. uratować się ucieczką do Gdańska, a ztamtąd do Hamburga, nim rozkaz królewski uwięzienia go doszedł do pierwszego

z tych miast. Pozostałym po nim złotówkom naznaczono roku 1717 urzędową cenę po złotemu i groszy 8 na szelągi, roku 1765 po złotemu groszy 6 na miedzianą monetę i nakoniec roku 1766 po 27 groszy na monetę konwencyjną, po której to cenie w roku tym do mennicy wykupione, na inną monetę przebite zostały.

491. *Złotówka*. JO - CASIMI - D - G = REX - POL - ET - SVE. Popiersie w koronie i płaszczu z orderem złotego Runa, na dole w odcinku Slepowron. ☙ MONETA - NOVA - ARGE - REG - POL - 1663. Pod koroną, arabeskami ozdobiona tarcza z orłem, pogonią i napisem XXX - GRO - POL, bez głosek mincarza. (Czacki l. 106.)

492. *Złotówka*. JOAN - CASIM - D - G - REX = POLO - ET - SVE - MAG - D - L - (krzyż liliowy). Popiersie królewskie w todze rzymskiej, głowa laurem uwieńczona, na piersiach order złotego Runa, na dole pomiędzy napisem Slepowron. ☙ XXX - GROS (si) - POL (onicales) - AD - LIGAM - COMMISSION (is) - LEOPOLIENS (is) - (krzyż liliowy). Ukoronowany orzeł mający na piersiach tarczę z herbem Wazów, po bokach rok 16 - 65 niżej głoski mincarza A - T. (z m. z.)

493. *Złotówka*. JO - CASIM - D - G - REX = POL - ET - SVE - MAG - D - L. Popiersie ukoronowane w zbroi, ozdobione orderem złotego Runa, pod popiersiem między napisem Slepowron. ☙ Zupełnie jak pod liczbą 492. (z m. z.)

494. *Złotówka*. JOAN - CASIMIRUS = D - G - REX - POL - ET - SVE. Popiersie królewskie w zbroi, na której przepaska polowa, głowa laurem uwieńczona, włosy długie w lokach spadające, pod popiersiem między napisem Slepowron na tarczy. ☙ MONET - NOVA - A = RG - REG - POL - 1668. Koroną pokryta, arabeskami ozdobiona ośmiopółowa tarcza z herbami polskimi, litewskimi, szwedzkimi i gockimi, na dole w ozdobnej czworogranniej obwódce napis w dwóch wierszach: XXX | GROS. (ze z. F. G.)

Opisane tu ostatnie trzy sztuki były zapewne próbami mennicznymi złotówek, na stopę wskazaną przez Kommissyą, która z grona sejmu

(1) Tynfy te przyjmowane były przez długi czas w Szląsku i Prussach po 18 groszy, dla tego nazwisko ich przeszło następnie na wszystkie inne 18 groszówki później bite, z których wyrosły się potem za Augusta III. Eframity saskie i wrocławskie, *Bakami*, *Małemi główkami* i *Berlinkami* zwane.

1662r. (V. L. 4. str. 832) wyznaczona, zebrała się w dniu 17 Lipca t. r. we Lwowie, dla obmyślenia środków zapłaty wojsku zaciągniętego żołdu i położenia przez to końca rozruchom przez nie wszczętym. Stopa jednak ta przy postanowieniu bicia Tymfowych złotych, w wykonywanie, jak się okazuje, nie weszła.

495. *Póttalarek*. Jo - CASI - D - G = REX - POL - M - D. Ukoronowane, spodem do brzegu monety przytykające popiersie w zbroi i płaszczu królewskim, ozdobione orderem złotego Runa, wiszącym na taśmie. ☙ SA (*mogitiæ*) - SE (*verie*) - Cz (*erniechovie*) - N (*ec*) - N (*on*) = Sv (*ecorum*) - Go (*thorum*) - V (*andalorum*) - H (*æreditarius*) - REX. Pięciopolowa, koroną pokryta, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza, na której herby: polski, szwedzki, litewski, gocki i we środku Wazów, pod temi w odcinku Sas, herb Podskarbiego, po bokach tarczy głoski mincarza G - P., a po bokach korony rok 16-49. (ze z. F. H. P.)

495^a. *Póttalarek*. JOAN - CASI - DEI - GRA - REX - POL - M - D - LIT. Podłużne ukoronowane popiersie w zbroi i płaszczu królewskim, na piersiach złote Runo wiszące na taśmie. ☙ SA - SE - Cz - NEC = N - Sv - Go - V - H - RE - 16 = 49. Tarcza z herbami i liczbą rokn, jak pod liczbą 495; tylko tu herb Podskarbiego Sas między napisem bez tarczy położony. (Schulthess - Rechberg N. 1686)

Póttalarki takie nie znajdują się z innych lat, szły w stosunku połówek całkowitych talarów.

496. *Talar*. JOANNE - CASIMIR - DG - REX - POLON - MAG - DUX - LIT - RUS - PRUS - M (*asovie*) - S (*amogitiæ*) - L (*ivonie*). Osoba po pas, w koronie i zbroi, mająca na piersiach złote Runo, przy boku miecz, w prawej ręce borto, w lewej jabłko królewskie. ☙ SM (*olensciæ*) - SE (*verie*) - Cz (*erniechovie*) - NEC - No (*n*) - Sv (*ecorum*) - Go (*thorum*) - VAN (*dalorumque*) - H (*æreditarius*) - REX. Pięciopolowa ukoronowana, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza, na której herby: polski, szwedzki, litewski, gocki i we środku Wazów, po bokach tarczy głoski

mincarza G - P. niżej rok 16 - 49, a na dole herb Sas Podskarbiego Jana Daniłowicza. (ze z. F. H. P.) (Porów. Schulthess - Rechberg N. 1683)

497. *Talar*. JOAN - CASIMIR - DEI - GRA - REX - POL - M - D - L - R - P - M. Popiersie ukoronowane w zbroi pokrytę płaszczem królewskim z orderem złotego Runa wiszącym na taśmie, bez berła i jabłka królewskiego. ☙ SA - LI - SVE - SEV - CZE - NE = NON - SVE - COT (zamiast Got) - V - H - REX. Tarcza pięciopolowa, liczba roku, głoski mincarskie i herb Podskarbiego, jak pod liczbą 496. (ze z. F. H. P.)

498. *Talar*. JOAN - CASI - DEI = G - REX - POL - M - D - L - R. Ukoronowane, zbroją okryte, orderem złotego Runa ozdobione, wierzchem i spodem do brzegów monety sięgające popiersie. ☙ - P - M - S - S - Cz - NE - N = Sv - Go - VA - HE - REX. Koroną pokryta, pięciopolowa, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza, jak pod liczbą 496, po bokach której głoski mincarza G - P, a po bokach korony liczba roku 16-49, na dole wśród napisu herb Sas bez tarczy. (ze z. F. H. P.)

498^a. *Talar*. Popiersie i napis jak pod liczbą 498. ☙ P - M - SA - SE - Cz - NE - N = Sv - Go - VA - H - REX. Pod koroną przedzielającą liczbę roku 16-50, pięciopolowa tarcza z herbami, jak pod liczbą 498, po bokach tarczy głoski mincistrza C - P, na dole nad orderem złotego Runa herb Podskarbiego Wieniawa w obwódce. (Czacki licz. 100)

499. *Talar*. Jo - CASIM - DG - RE = X = P = OLON - MD - L - R. Ukoronowane, spodem do brzegu monety przytykające popiersie w zbroi, płaszczem na ramieniu spiętym, okrytą, z długimi w lokach spadającymi włosami, z koźnierzem koronkowym na szyi i orderem złotego Runa na łańcuchu wiszącym. ☙ P - M - L - SA - S - Cz - N - N = Sv - Go - VA - HE - REX. Pięciopolowa tarcza, jak pod liczbą 498, z tą tylko różnicą, że tu po bokach korony rok 16-50, głoski mincarskie C - P. zamiast G - P. i w miejscu herbu Sas,

Wieniawa, herb Bogusława Leszczyńskiego.
(ze z. F. H. P.)

500. *Talar.* JOAN - CASIM - D - G - POL - ET - SUEC - REX - M - D - L - RUS - PR. Popiersie królewskie w zbroi, ozdobione laurem, na szyi kołnierz koronkowy, na piersiach łańcuch z orderem złotego Runa. $\mathfrak{L}$ MON - ARGENT - CIVIT = BIDGOSTIENS - 1.6.5.0. Na owalnej pięciopółowej, koroną pokrytej, snycerszczyzną ozdobionej, u spodu łańcuchem złotego Runa otoczonej tarczy, orły i pogonie, we środku herb Wazów, po bokach tarczy głoski C - G. mincarza Chrystofa Gutmana, a nad orderem złotego Runa Wieniawa. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 370)

501. *Talar.* Jo - CASIMIR - DG = REX - POL - MD - L - R. Popiersie królewskie w zbroi rzymskiej, głowa laurem uwieńczona, na piersiach lwia głowa i order złotego Runa. $\mathfrak{L}$ P - M - SA - SE - CZ - N - N = SV - GO - VA - HE - REX. Pod koroną przedzielającą liczbę roku 16 - 51, dziewięciopółowa tarcza, na której herby szwedzkie, gockie i Wazów, otoczone są herbami polsko - litewskimi, na dole wśród napisu Wieniawa w owalnej obwódce. (Bauers Neuigkeiten für Münzliebhaber).

502. *Talar.* Napis i popiersie jak pod liczbą poprzedzającą. $\mathfrak{L}$ P - M - SA - SE - CZ - NE - N = SV - GO - VA - HE - REX. Na owalnej, koroną pokrytej, snycerszczyzną ozdobionej, pięciopółowej tarczy, herby: polski, szwedzki, litewski, gocki i we środku Wazów, niżej korony rok 16 - 51, na dole wśród napisu Wieniawa. (ze z. F. H. P.) (Porów. Schulthess Rechberg N. 1691)

503. *Talar* takiegoż samego stempla, jak pod liczbą poprzedzającą, z tą tylko różnicą, że tu rok 16 - 52, w napisie Po - zamiast Pol (*oniæ*) i po bokach Wieniawy głoski M - W. (z. g. b. U. A.)

504. *Talar.* JOAN - CASIMIRUS - D - G - R = EX - POLO - ET - SVEC - M - D - L - R - P. Popiersie królewskie w koronie i zbroi płaszczem okrytej, włosy długie lokami utrefione, na piersiach order złotego Runa, na ramieniu lwia głowa,

to wszystko otoczone łańcuchem, na którym wisi złote Runo. $\mathfrak{L}$ MONETA - NOVA - REG - P = OLO - POSNAN (*iæ*) - FAC (*ta*) - 1652. Czworogranna u dołu zaokrąglona, dziewięciopółowa, koroną pokryta, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza z herbami polsko - litewskimi, szwedzko - gockimi i we środku Wazów, po bokach tarczy A - T. głoski dzierżawcy mennicy Andrzeja Tympha, na dole między napisem Wieniawa. (Order złotego Runa figuruje tu po trzykroć). (ze z. G. P.) (Porów. Mad. 6, 218)

504^a. *Talar.* JOAN - CASIMIR - D - G - REX - POL - ET - SVEC - M - D - L - R - P. Popiersie ukoronowane w zbroi i płaszczu królewskim, na szyi kołnierz koronkowy, na piersiach złote Runo, którego łańcuch prócz tego otacza jeszcze raz całe popiersie. $\mathfrak{L}$ MAS - SAM - LIV - NEC - NON - SVE - GOT - VAN - Q - HE - REX. Pod koroną okrągła, snycerszczyzną ozdobiona, na pięć pól podzielona tarcza, w której herby polsko - litewskie z herbem Wazów we środku, spodnią część tarczy otacza łańcuch złotego Runa, po bokach tarczy głoski T - T, Tomasza Tympha mincarza, a po bokach korony rok 16 - 61. (Schulthess-Rechberg N. 1694)

Talary takie znane są z lat: 1649, 50, 51, 52 i 1661. Szły na dobrą monetę po zł. 3 gr. 15 do 18, na szelągi miedziane dochodziły do 5ciu zł.

505. *Pół czerwonego złotego.* (od dołu) JOAN = CAS - REX. Popiersie królewskie laurem uwieńczone, pod niem głoski T. L. B. znaczące Tytusa Liwiusza Boratyniego dzierżawcę mennicy. $\mathfrak{L}$ MON (*eta*) - AURE (*a*) = REG - POL - 1660. Ukoronowany orzeł, na którego piersiach tarcza z herbem Wazów, na dole Slepowron. (ze z. T. L.)

506. *Pół czerwonego złotego.* (od dołu) JOAN = CAS - REX. Popiersie laurem uwieńczone, pod którym głoski A - T. innego dzierżawcy mennicy Andrzeja Tympha. $\mathfrak{L}$ MON - AUREA = REG - POL - 1662. Orzeł ukoronowany, herb Wazów i Slepowron jak na poprzedzającym. (Czacki I. 98.)

Takie połowiczne czerwone złote nie znajdują się z innych lat, szły po zł. 3 na monetę dobrą.

507. *Czerwony złoty*. JOAN - CASIMIR - DG - REX - POL - M - D - LIT - RU. Osoba stojąca w koronie, ubrana w płaszcz królewski, z berłem w prawej i jabłkiem w lewej ręce, z orderem złotego Runa na piersiach. ☤ SA - LI - S - CZ - N = N - S - G - V - H - REX. Pod koroną rozdzielającą liczbę roku 16-49, pięciopolowa, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza z herbami: polskim, szwedzkim, litewskim i gockim, we środku herb Wazów, po bokach tarczy głoski mincarza G - P. na dole nad złotem Runem Sas. (ze z. F. H. P.)

508. *Czerwony złoty*. JO - CASI - D - G = REX - P - MD. Wierzchem i spodem do brzegu monety przytykające popiersie królewskie w zbroi, głowa laurem uwieńczona, na szyi order złotego Runa. ☤ L - R - P - M - S - CZ = N - N - S - G - V - H - RE. Pod koroną, przedzielającą liczbę roku 16-49, pięciopolowa tarcza z herbami i głoskami mincarza, jak na poprzedzającym, tylko tu herb Sas pod złotem Runem. (ze z. F. H. P.)

508^a. *Czerwony złoty*. JOAN - CAS - D - G = POL - ET - SVE - REX. Laurem uwieńczone, orderem złotego Runa ozdobione popiersie takiego, jak pod liczbą 473 kształtu. ☤ MON - AUR - CIVIT = BIDGOST - 1651. Pod koroną owalna, arabeskami otoczona, pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wazów we środku, po bokach głoski C - G. Chrystopha Gutmana, mincarza, na dole herb Podskarbiński Wieniawa. (z g. C. w W.)

508^b. *Czerwony złoty*. JO - CASIMIRU = DG - REX - PO - ET - S. Popiersie laurem uwieńczone w zbroi, spodem do brzegu monety przytykające. ☤ MONET - AUREA = REGNI - PO - 1654. Pięciopolowa owalna, arabeskami ozdobiona, koroną pokryta tarcza, na której zwykle herby polsko-litewskie i Wazów, na dole Wieniawa, a pod nią głoski połączone MW. (ze z. M. B.)

509. *Czerwony złoty*. JOAN - CASIMI = DG - REX - P - ET - S. Ukoronowane, spodem do

brzegu monety przytykające popiersie w zbroi, płaszczem królewskim okrytą, na szyi order złotego Runa na taśmie wiszący, pod ramieniem głoski mincarza J - T. MONET - AUREA = REGNI - PO - 1655. Ukoronowana, owalna, arabeskami ozdobiona, pięciopolowa tarcza, na której, orły, pogonie i we środku snopek, na dole Wieniawa, a pod nią w obwódce głoski S. C. H. (ze z. F. H. P.)

510. *Czerwony złoty* podobnego stempla, jak poprzedzający, tylko tu liczba roku 1656, w napisie strony odwrotnej P. zamiast Po (*loniæ*) i głoski J. C. zamiast S. C. H pod Wieniawą. (ze z. F. H. P.)

511. *Czerwony złoty*. JO - CAS - D - G - REX = PO - ET - SV. Popiersie królewskie spodem do brzegu monety przytykające, w zbroi rzymskiej, z głową laurem uwieńczoną. ☤ MONETA - AUREA = REG - POLO - 1658. Pod koroną pięciopolowa, po bokach arabeskami ozdobiona tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wazów we środku, na dole herb Wieniawa, pod nim głoski dzierżawcy mennicy T. L. B. (ze z. F. H. P.)

512. *Czerwony złoty*. JO - CASIM - D - G - POL - ET - SVE - REX. Popiersie szczupłe w koronie, zbroi i płaszczu królewskim. ☤ MON - AUREA = REG - POL - 1660. Pięciopolowa koroną pokryta, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza z zwykłymi herbami polsko-litewskimi i Wazów we środku, na dole Ślepowron przedzielający głoski T. L. B. (ze z. F. H. P.)

512^a. *Czerwony złoty* (od prawej ręki) JO - CAS - D - G = POL - ET - SVE - REX. Ukoronowane, wierzchem i spodem do brzegu monety przytykające popiersie, pod którym głoski T. L. B. ☤ MONETA - AUREA = REG - POLON - 1660. Pod koroną okrągła, nieco arabeskami ozdobiona, pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wazów, na dole Ślepowron (z g. C. w W.)

513. *Czerwony złoty*. JO - CASIM - D - G - REX - POL - ET - SVE - M - D - L. Popiersie w koronie i płaszczu na ramieniu spiętym. ☤ MONETA - AUREA = REG - POL - 1662. Pięciopolowa czwo-

rogranna, u dołu zaokrąglona, koroną pokryta tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wazów we środku, po bokach tarczy głoski A-T. na dole wśród napisu Ślepowron. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1649, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61 i 62. Szły na monetę dobrą od złotych 6 do 6 i gr. 15.

513^a. *Czerwony złoty podwójny*. JOAN-CASIMIR=DG-REX-Po-ET-S. Laurem uwieńczone, płaszczem okryte, spodem do brzegu monety przytykające popiersie. MONETA-AURE-R=EGNI-POLONIÆ. Orzeł, nad którym unosi się korona przedzielająca liczbę roku 16=50, na piersiach orła tarcza z herbem Wazów, na dole Wieniawa. (z g. C. w W.)

514. *Czerwony złoty podwójny*. JOAN-CASIMI=DG-REX-P-ET-S. Popiersie królewskie laurem uwieńczone, orderem złotego Runa ozdobione w zbroi rzymskiej, przedziela u góry i u dołu napis otokowy. MONETA-AUREA=REGNI-Po-1652. Pod koroną owalna pięciopolowa, snycerszczyzną ozdobiona tarcza, na której herby polsko-litewskie i Wazów we środku, u spodu tarczy Wieniawa otoczona głoskami M-W. (ze z. E. B. R.)

515. *Czerwony złoty podwójny*. JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane, płaszczem królewskim odziane, na którym kołnierz koronkowy i order złotego Runa. MONETA-AUREA-R=EGNI-POLONI-1654. Na okrągłej, koroną pokrytej, łańcuchem złotego Runa otoczonej dziewięciopolowej tarczy, orły, pogonie, korony szwedzkie, lwy gockie i snopek Wazów we środku. (ze z. F. H. P.)

516. *Czerwony złoty podwójny* tego samego roku i stempla, jak pojedynczy pod liczbą 509. (ze z. F. H. P.)

517. *Czerwony złoty podwójny* z liczbą roku 1656 tegoż stempla, co pojedynczy pod liczbą 510, z różnicą tylko, że tu w napisie CASIM, zamiast CASIMI i w napisie strony odwrotniej POL zamiast P. (ze z. F. H. P.)

518. *Czerwony złoty podwójny*. Jo-CAS-D-G-REX-Po-ET-Sv-M-D-L-R-P. Popiersie królewskie w koronie, w płaszczu na ramieniu spiętym, orderem złotego Runa ozdobione. MON-AUREA=REG-POL-1658. Pięciopolowa, koroną pokryta czworogranna, u dołu zaokrąglona tarcza z zwykłymi herbami polsko-litewskimi i Wazów, u spodu tarczy Wieniawa, pod którą głoski T. L. B. (ze z. F. H. P.)

518^a. *Czerwony złoty podwójny*. JOAN-CASIMI-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-L-R-P. Popiersie królewskie w koronie i zbroi, na której płaszcz i order złotego Runa zawieszony. MONETA-AUREA-RE=GNI-POLONIÆ-1658. Ukoronowana, łańcuchem złotego Runa otoczona, czworogranna u dołu zaokrąglona tarcza, na której orły, pogonie, tudzież herby szwedzkie, gockie i Wazów, po bokach tarczy głoski A-T, na dole Wieniawa. (ze z. F. H. P.)

519. *Czerwony złoty podwójny*. Jo-CASI-D-G-REX-POL-ET-SVE-M-D. Popiersie ukoronowane w płaszczu, na którym order złotego Runa zawieszony. MONE-AURE=REG-POL-1659. Okrągła, koroną pokryta, arabeskami ozdobiona, pięciopolowa tarcza, na której herby polsko-litewskie i Wazów we środku, na dole Wieniawa, a pod nią głoski T. L. B. (ze z. F. H. P.)

519^a. *Czerwony złoty podwójny*. Jo-CASIMIR-D-G=POL-ET-SVE-REX. Ukoronowane, płaszczem pokryte, orderem złotego Runa ozdobione popiersie, pod którym Ślepowron. MONETA-AURE=REG-POL-1659. Pod koroną pięciopolowa okrągła, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wazów, na dole pod złotym Runem głoski T. L. B. (z g. C. w W.)

520. *Czerwony złoty podwójny*. (od prawej ręki) Jo-CASI-D-G-POL-ET-SVE-REX. Popiersie laurem uwieńczone, płaszczem odziane z długimi, z przodu w loki spadającymi włosami. MONE-AURE=REG-POL-1659. Pod koroną pięciopolowa owalna, arabeskami ozdobiona tarcza z herbami, jak pod liczbą 519, tylko tu

na dole Ślepowron, pod którym głoski mincarza T. L. B. (ze z. F. H. P.)

521. *Czerwony złoty podwójny.* Jo-CASIMIR-D-G=POL-ET-SVE-REX. Popiersie ukoronowane, płaszczem królewskim okryte, pod którym między napisem Ślepowron. **✠** MONET-AUREA=REG-POL-1660. Pięciopolowa, okrągła, koroną pokryta, snycerszczyzną ozdobiona, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza, na której herby polsko-litewskie i Wazów, a na dole pod orderem złotego Runa głoski T. L. B. (ze z. F. H. P.)

522. *Czerwony złoty podwójny.* JOH-CAS-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-R-Pr. Popiersie ukoronowane, płaszcz zapinką na ramieniu spięty, na którym order złotego Runa. **✠** MON-NOVA-AUR=EA-REG-POL-1660. Ukoronowana, czworogranna, na dole zaokrąglona pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wazów we środku, po bokach tarczy głoski T-T. mincarza Tomasza Tympfa, na dole Ślepowron w obwódce. (ze z. F. H. P.)

523. *Czerwony złoty podwójny.* Jo-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SVE. Popiersie w koronie i płaszczu królewskim, na którym order złotego Runa zawieszony. **✠** MONE-AURE=REG-POL-1661. Pod koroną, owalna, snycerszczyzną ozdobiona, pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wazów we środku, u spodu tarczy Ślepowron, pod którym głoski mincarskie G. B. A. (ze z. F. H. P.)

523^a. *Czerwony złoty podwójny.* Jo-CAS-D-G-REX=POL-ET-S-M-D-L-R-P. Popiersie królewskie, głową do brzegu monety przytykające, laurem uwieńczone, zbroją okryte, pod niem Ślepowron. **✠** ARCUS-FORTIUM-CONTRITUS-EST-1661. Orzeł ukoronowany, mający na piersiach pięciopolową tarczę z herbami szwedzko-gockimi i Wazów we środku, przy szponach orła głoski mincarza N-G. (z g. C. w W.)

523^b. *Czerwony złoty podwójny.* JOAN-CASIMI-D-G=REX-POL-ET-S-M-D-L-R. Popiersie laurem uwieńczone, głową do brzegu mo-

nety przytykające w zbroi i płaszczu, na którym wisi order złotego Runa, na dole Ślepowron. **✠** NON-EST-FORTIS-SICUT-DEUS-NOSTER. Orzeł ukoronowany, na którego piersiach herby szwedzko-gockie i Wazów we środku, przy szponach orła liczba roku 16-61, niżej głoski mincarza N-G. (z g. C. w W.)

523^c. *Czerwony złoty podwójny.* JOAN-CASIMIR-D-G-REX-POL-SVECI. Popiersie szczupłe, ukoronowane, w płaszczu królewskim. **✠** ARCUS-FORTIUM-CONTRITUS-EST-1662. Orzeł bez korony, na którego piersiach tarcza o czterech polach z herbami szwedzko-gockimi (Hoffmann's Müntz-Schlüssel Tab. 8.)

523^d. *Czerwony złoty podwójny.* Jo-CASIM-D-G-RE=x-POL-ET-SVE-M-D-L. Popiersie w koronie, z długimi, na szyję spadającymi włosami, pod popiersiem Ślepowron. **✠** MONETA-AUREA=REGN-POL-1662. Pod koroną, pięciopolowa, łańcuchem złotego Runa otoczona tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wazów we środku, po bokach tarczy głoski A-T. Andrzeja Tympfa. (z g. C. w W.)

523^e. *Czerwony złoty podwójny.* JOAN-CASIMI-D-G=REX-POL-ET-S-M-D-L-R-P. Laurem uwieńczone, orderem złotego Runa ozdobione popiersie, pod którym Ślepowron. **✠** MONETA-AUREA=REG-POL-1662. Ukoronowana, łańcuchem złotego Runa otoczona, dziewięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi, szwedzko-gockimi i we środku Wazów, po bokach tarczy głoski mincarza N-G. (z g. C. w W.)

524. *Czerwony złoty podwójny.* JOAN-CAS-D-G-REX-POL-ET-S-M-D-L-R. Popiersie ukoronowane w zbroi, z długimi w lokach na ramiona spadającymi włosami i przepaską połową. **✠** MONETA-AUREA=REG-POL-1666. Ukoronowana, łańcuchem złotego Runa otoczona, dziewięciopolowa tarcza, na której herby polskie, litewskie, szwedzkie, gockie i we środku Wazów, po bokach tarczy głoski A-T. Andrzeja Tympfa, na dole Ślepowron. (ze z. G. P.)

Czerwone złote podwójne znane są z lat: 1650, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64 i 66. Szły dwarazy tyle co pojedyncze.

B. MONETY LITEWSKIE.

525. *Szeląg*. Pod koroną głoski połączone J. C. R. znaczące *Joannes Casimirus Rex*, po bokach rok 5-2 t. j. 1652. ☙ Pogonia, pod którą Gozdawa herb Podskarbiego Michała Gedeona Tryzny, niżej liczba 360, wskazująca, że 360 sztuk tych szelągów, (których wedle ordynacyi menniczej 1650 r. 4 na grosz liczono) szło na talar, zawierający w sobie wówczas 90 gr. (z m. z.)

526. *Szeląg*. JOA-CAS-D-G-R-POL-L. Ukoronowana cyfra królewska J. C. R. ☙ SOLIDUS-M-D-LIT-1652. Pogonia, nad którą unosi się czapka xiążęca. (z m. z.)

527. *Szeląg* jak poprzedzający, z tą tylko różnicą, że tu pod pogonią herb Gozdawa. (z m. z.)

528. *Szeląg*. JOA-CAS-DG-R-POL. Ukoronowana cyfra królewska J. C. R. po bokach której 5-2 t. j. 1652. ☙ SOLIDUS-M=DUC-LIT. Pogonia, nad którą mitra xiążęca, a na dole wśród napisu Gozdawa. (z m. z.)

529. *Szeląg*. JOA-CAS-D-G-R-POL-L. Pod koroną cyfra królewska. ☙ SOLIDUS-M-D-LIT-1653. Pogonia mitrą xiążęcą pokryta, pod którą Korwin herb Podskarbiego Wincentego Gąsiewskiego. (z m. z.)

Szelągi takie bilonowe (pobielane) nie istnieją z innych lat, prócz 1652, 53, 54, 55 i 58. Szły w równi z koronnemi szczeró miedzianymi (pod liczbą 438 i n.) po 4 na grosz.

530. *Szeląg szczeró miedziany, Boratynek*. (od prawej ręki) JOAN=CAS-REX. Popiersie królewskie laurem uwieńczone, pod którym T. L. B. głoski dzierżawcy mennicy Tytusa Liwiusza Boratyniego. ☙ SOLI-MAG-DUC-LIT-

1660. Pogonia z unoszącą się nad nią czapką xiążęcą, pod którą herb Korwin. (z m. z.)

531. *Szeląg takiż*. JOAN=CAS-REX. Popiersie laurem uwieńczone, pod którym głoski mincarza G-F-H. ☙ SOL-MAG-D=UC-LIT-1663. Pogonia czapką xiążęcą pokryta, pod którą snop Wazów i Wieniawa, herb niewiadomego Skarbnego, który po śmierci Podskarbiego Gąsiewskiego urząd ten piastował zastępczo. (z m. z.)

532. *Szeląg takiż*. JOAN=CAS-REX. Głowa laurem uwieńczona, pod którą głoski dzierżawcy mennicy T. L. B. ☙ SOLI-MAG-DUC-LIT-1664. Pogonia z unoszącą się nad nią czapką xiążęcą, na dole głoski w cyfrę połączone H.K. P. L. znaczące: Hieronim Kryszpin Podskarbi Litewski. (z m. z.)

Pierwszy raz za tego Podskarbiego kładziono na monetach jego cyfrę zamiast herbu, dla tego, że herb jego (Kryszpin) składający się z dwóch jelenich głów, pieńka i lwa, nie mógł być w szczupłym obrębie z dobitnością wydanym.

533. *Szeląg takiż*. JOAN=CAS-REX. Głowa laurem uwieńczona, pod którą głoski G. F. H. ☙ SOLI-MAG-DUC-LIT-1666. Pogonia czapką xiążęcą pokryta, pod którą jelenia głowa, część herbu Hieronima Kryszpina Podskarbiego. (z m. z.)

Szelągi takie szczeró miedziane, znajdujące się z lat: 1660, 61, 63, 64, 65 i 66, szły po 3 na grosz. Bite były przez Tytusa Liwiusza Boratyniego, naprzód między 1660 i 61 r. za milion złotych w tej samej, co koronne mennicy, to jest na zamku Ujazdowskim; następnie druga ich serya w latach 1663-66 za sześć milionów wyszła z mennicy Wileńskiej. (ob. o nich pod liczbą 442.)

534. *Grosz*. JOA-CAS-D-G-REX-P-M-D-LI. Popiersie ukoronowane z długimi w lokach spadającymi włosami, odziane płaszczem królewskim. ☙ GROSS-MAG-DUCA-LIT-1652. Pogonia, nad którą czapka xiążęca, a pod nią Gozdawa. (z m. z.)

Grosze takie bilonowe, ostatnie przed przejściem na szczero-miedziane, nie są z innych lat znane. Szły 3 na trojak, 6 na szostak, 18 na ort, 30 na złoty, 90 na talar.

535. *Półtorak*. JO-CAS-D-G=REX-P-M-D. Pięciopolowa, koroną pokryta tarcza z herbami polsko-litewskimi i we środku Wazów, na dole liczba wartości 3 (półgroszki) $\mathfrak{X}$ MON-NO-M=D-LITV-1652. Jabłko królewskie z liczbą 60 we środku, oznaczającą, że takich sztuk 60, czyli groszy 90 szło na talar; pod jabłkiem królewskim herb Gozdawa. (z. g. b. U. A.)

Półtoraków takich, nieznajdujących się z innych lat, szło 2 na trojak, 4 na szostak, 12 na ort, 20 na złoty, 60 na talar.

536. *Trojak*. JO-CAS-D-G-REX-POL-M-D-L. Popiersie ukoronowane, okryte płaszczem królewskim, na ramieniu spiętym. $\mathfrak{X}$ GROSS(us)-ARG(enteus)-III-P(lex)-MAG-DUC-LI-1652. Pogonia z unoszącą się nad nią czapką xiążącą, na dole herb Gozdawa między liczbą 3-0 okazującą, że 30 takich sztuk, czyli gr. 90 szło na talar. (z m. z.)

537. *Trojak*. JOA-CASIM-D-G=REX-POLO-ET-S. Głowa laurem uwieńczona, pod którą głoski T. L. B. rządcy mennicy Tytusa Boratyńskiego. $\mathfrak{X}$ Napis w 3th wierszach: GROS-ARGE | TRIP-MAG | DUC-LIT. Nad napisem Pogonia z liczbą wartości III po lewej jęj stronie, pod napisem zaś cyfra Podskarbiego Hieronima Kryszpina H. K. P. L. między liczbą roku 16-64. (z m. z.)

538. *Trojak* podobny z liczbą roku 16-65 i z tą tylko różnicą, że tu liczba wartości III po prawej stronie Pogoni położona. (z m. z.)

Trojaków takich nieznanymi, z innych, prócz opisanych tu lat, szło 2 na szostak, 6 na ort, 10 na złoty, 30 na talar.

539. *Szostak*. JOA-CAS-D-G-REX-POL-M-D-LITVA-(krzyż liliowy i gwiazdka). Popiersie ukoronowane, w szacie z guzikami na piersiach i wyłożonym od koszuli kołnierzem. $\mathfrak{X}$ GROSS-ARG-SEXT-MAG-DUC-LIT-1652. Pogonia, nad którą wśród napisu herb Wazów na małej

tarczy, pod Pogonią herb Gozdawa między liczbą wartości 1-5 znaczącą, że takich sztuk 15 czyli gr. 90 liczono na talar. (z m. z.)

540. *Szostak*. JOAN-CASI-D-G=REX-POLO-ET-S. Popiersie ukoronowane w zbroi i płaszczu, na ramieniu spiętym, na dole wśród napisu głoski T. L. B. $\mathfrak{X}$ GROS-ARGEN-SEX=MAG-DUC-LIT-1664. Pod czapką xiążącą Pogonia, pod nią między dwiema gwiazdkami liczba wartości VI, niżej tarcza z herbem Podskarbiego Hieronima Kryszpina niewyraźnie odbitym. (z m. z.)

541. *Szostak* takiegoż, jak poprzedzający stempla z tą tylko różnicą, że tu rok 1666 i liczba wartości VI między dwoma krzyżykami. (z m. z.) Rok tu wymieniony jest ostatnim, po którym moneta w Litwie bitą już więcej nie była.

Szostaki takie znane z lat: 1652, 64, 65 i 66; szły po 3 na ort, po 5 na złoty, po 15 na talar.

542. *Ort*. JOAN-CASM=D-G-REX-POLO-ET-S. Laurem uwieńczone, spodem do krawędzi monety przytykające popiersie królewskie, w płaszczu na ramieniu spiętym. $\mathfrak{X}$ MONET-ARGE-MA=G-DUC-LIT-1664. Pod czapką xiążącą Pogonia litewska, pod którą liczba wartości 18, niżej herb Kryszpina. (z m. z.)

543. *Ort* takiegoż, jak poprzedzający stempla, tylko tu pod popiersiem królewskim głoski T. L. B., w napisie strony odwrotnej *Argen* zamiast *Arge* i tak popiersie jakoteż Pogonia otoczone są obwódką. (z m. z.)

Orty takie, czyli ośmnasto groszówki, nieznane z innych lat prócz 1664 i 65, szły po 5 na talar.

543^a. *Złotówka*. DAT-PRETIVM-SERVATA-SALUS=POTIOR-Q-METALLO-EST. Pod koroną monogram Jana Kazimierza, jak pod liczbą 490. $\mathfrak{X}$ MONET-NOV-ARG-LITVANIA(sic)-1661. Pogonia litewska z unoszącą się nad nią czapką xiążącą, na dole liczba wartości XXX, (grossi) niżej POL(onicales). (ze z. F. A. V.) Była to próba menniczna, nie moneta obiegowa.

544. *Pół czerwonego złotego*. JOA-CAS=REX-PO-S. Głowa laurem uwieńczona, pod którą głoski T. L. B. MON-AUR-MAG-DUC-LIT-1665. Pogonia litewska z unoszącą się nad nią czapką xiążącą, niżej głoski w znany już monogram połączone H. K. P. L. (ze z. T. L.)

545. *Pół czerwonego złotego* (od prawej ręki) JOAN=CAS-REX. Głowa laurem uwieńczona, pod którą głoski T. L. B. MON-AUREA-MAG-D-L-1665. Pogonia i monogram Podskarbiego, jak na poprzedzającym. (ze z. S. K.)

Półowiczne takie czerwone złote, znane z lat tylko 1664 i 65, szły w stosunku ceny całkowitych czerwonych złotych.

545^a. *Czerwony złoty*. JOAN-CASI-D-G=REX-POLO-ET-SUE. Między dwiema oliwnemi gałązkami głowa królewska wieńcem opasana, pod którą głoski T. L. B. MON-AUREA-MAG=DUCALIT-1665. Pogonia otoczona takimiż gałązkami z unoszącą się nad nią czapką xiążącą, na dole monogram H. K. P. L. (z g. C. w W.)

Czerwone złote takie znane z lat 1665 i 1666, szły jak koronne.

c. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

546. *Szeląg*. Między liczbą roku 16-57 cyfra królewska, złożona z liter J. C. R. pokryta koroną. Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | GEDAN, nad i pod napisem gwiazda. (z m. z.)

546^a. *Szeląg*. JOH-CAS-D-G-REX-POL-ET-S-M-D-L-R-P. Pod koroną monogram imienia królewskiego między liczbą roku 16-57. SOLIDUS-CIVIT-GEDANENSIS-57 (1657). Herb miasta na tarczy z arabesków złożonej. (ze z. E. T.)

Szelągi takie srebrno-miedziane, znajdujące się z lat 1657 i 58, szły po 3 na grosz.

547. *Dwugroszówka*. JOH-CAS-D-G-R-P-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane w płaszczu z kryzą koronkową na szyi. GROS-CIV-

GED-DUPL (ex)-1651. Herb miasta na tarczy arabeskami ozdobionej, na wierzchu liczba wartości II, po bokach tarczy głoski G-R. oznaczające mincmistrza Gerharda Rogge. (z m. z.)

548. *Dwugroszówka* tegoż roku i stempla jak poprzedzająca, z tą tylko różnicą, że tu popiersie królewskie w obwódce i tarcza zawierająca herb miasta otoczona ozdobami innego kształtu. (z m. z.)

549. *Dwugroszówka* tegoż roku i stempla jak poprzedzające, tylko tu w napisie «Joa» zamiast «Joh» Dup zamiast «Dupl» i ozdoby tarczy odmienne. (z m. z.)

Dwugroszówki takie, znane z lat 1651, 52 i 53, szły jak koronne, na których stopę były bite.

550. *Ort*. JOH-CAS-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane w zbroi, włosy długie w lokach spadające, order złoto Runa na szyi. MON-ARGENT-CIVITAT-GEDANENS. Herb miasta na tarczy owalnej, przez dwa lwy trzymanej, na wierzchu której pół wieńca z trzema gałązkami i liczbą wartości 1-8 (groszy), na dole w obwódce owalnej rok 1651, po bokach G-R. głoski Gerharda Rogge mincmistrza. (z m. z.)

551. *Ort*. JOAN-CAS-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane, jak na poprzedzającym. Wszystko jak na poprzedzającym, tylko tu liczba roku 1659, w napisie «Gedanensis» zamiast «Gedanens» i zamiast G-R. głoski D-L. mincmistrza Daniela Less. (z m. z.)

552. *Ort* podobnego, jak pod liczbą 550 stempla, z tą tylko różnicą, że tu rok 16-63 przedzielony małą tarczą z lwem, że tu głoski mincmistrza D-L. i w napisie «Gedanensis» zamiast «Gedanens» (z m. z.)

Orty takie, czyli ośmnastogroszówki znane są z lat: 1650, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64 i 66. Szły jak koronne.

553. *Półtalarek*. JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-RUS-PR. Popiersie ukoronowane w zbroi, włosy w lokach spadające, koł-

nierz koronkowy, złote Runo na szyi. MONETA-ARGENTEA-CIVITATIS-GEDANENSIS. Herb miasta na owalnej, przez dwa lwy trzymanej tarczy, nad którą pół wienca z trzema gałązkami, na dole głoski mincarza G-R. i liczba roku 1649 w obwódce. (ze z. F. H. P.)

Póttalariki takie, znane z lat tylko 1649 i 50, szły jak koronne.

554. *Talar*. JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-RUS-PR. Popiersie ukoronowane, włosy w obfitych lokach spadające, kołnierz koronkowy, order złotego Runa na szyi. MONETA-ARGENTEA-CIVITATIS-GEDANENSIS. Tarcza owalna, przez dwa lwy trzymiana z herbem miasta, na wierzchu której wieniec z trzema gałązkami, na dole w obwódce rok 16-49, po bokach głoski mincarza G-R. (ze z. X. S.) (Porów. Mad. N. 4829)

555. *Talar* tegoż roku i stempla jak poprzedzający, tylko tu w napisie strony głównej R. zamiast *Rus*; a popiersie i tarcza herbowa odmiennego kształtu. (ze z. T. L.)

Talary takie znajdują się z lat: 1649 i 50 w kilkunastu rozmaitościach. Szły jak koronne.

556. *Talar szeroki podwójny*. JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-RUS-PRU. Półukoronowanej i uzbrojonej, orderem złotego Runa ozdobionej osoby, trzymającej w prawej ręce berło, w lewej jabłko królewskie, z mieczem przy boku i przepaską polową na prawym ramieniu. Wszystko jak pod liczbą 554 tylko stosunkowo większe i tu liczba roku 1650. (ze z. T. L.) (Porów. Mad. 5936)

Talary takie bite były tylko w 1650 roku. Zowią je *szérokiemi* dla tego, że większą, czyli *szerszą* mają powierzchnią, niż inne podwójne, samą tylko grubością od pojedynczych różniące się talary. Szły dwa razy tyle co pojedyncze talary koronne.

557. *Czerwony złoty*. JOAN-CAS-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-R. Popiersie w koronie, zbroi i płaszczu z orderem złotego Runa na piersiach. MON-AUREA-CIVITAT-GEDANENSIS

1649. Tarcza owalna, przez dwa lwy trzymiana z herbem miasta, na wierzchu wieniec z gałązką, na dole po bokach podstawy głoski G-R. mincmistrza Gerharda Rogge. (ze z. T. L.)

558. *Czerwony złoty*. JOA-CAS-D-G-R-POL-ET-SUEC-M-D-L-R-P. Popiersie jak na poprzedzającym, ale tu lwia głowa na ramieniu królewskim. Jak na poprzedzającym, tylko tu liczba roku 1651. (ze z. X. P. S.)

559. *Czerwony złoty*. JOH-CAS-D-G-R-POL-ET-SUEC-M-D-L-R-P. Popiersie w koronie i zbroi, płaszczem pokrytej, z orderem złotego Runa na szyi. Wszystko jak pod liczbą 557, tylko tu liczba roku 1658 i głoski D-L. mincarza Daniela Less. (ze z. T. L.)

560. *Czerwony złoty* takiegoż jak poprzedzający stempla, z tą tylko różnicą, że tu liczba roku 1663 i pod herbem miasta między głoskami D-L. na ozdobnej tarczy lew. (ze z. S. K.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1649, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 67 i 68. Szły jak koronne.

560^a. *Czerwony złoty półtoraczny*. (od prawej ręki) JOH-CAS-D-G-REX-POL-ET-S-M-D-L-R-P. Popiersie laurem uwieńczone w płaszczu królewskim z orderem złotego Runa na szyi. MON-AUREA-CIVITAT-GEDANENSIS. Na owalnej, przez lwy trzymanej tarczy herb miasta, ozdobiony u góry wieniec z dwiema gałązkami, między którymi znajduje się wartość liczbą 1 — $\frac{1}{2}$ oznaczona, na podstawie zaś tarczy otoczonej głoskami D-L. rok 1661. (z g. C. w W.)

561. *Czerwony złoty podwójny*. (od prawej ręki) JOAN-CAS-D-G-REX-POL-ET-S-M-D-L-R-P. Laurem uwieńczone, spodem do krawędzi monety przytykające popiersie w płaszczu królewskim, z orderem złotego Runa na szyi. MON-AUREA-CIVITAT-GEDANENSIS-1658. Na owalnej, od lwów trzymanej tarczy, herb miasta, na wierzchu pół wienca i gałązki, na spodzie ozdobna podstawa, po bokach której głoski mincarza D-L. (ze z. G. P.)

Podwójne takie czerwone złote, znane z lat: 1651, 55, 58 i 1661, szły jak koronne.

D. MONETY MIASTA TORUNIA.

562. *Szeląg*. Pod koroną cyfra królewska z powiązanych z sobą głosek J. C. R. złożona, po bokach której rok 16-66. ☙ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITATIS | THORUN, na górze i na dole gwiazda. (z m. z.)

Szelągi takie znane są z lat: 1666 i 68. Szły po 3 na grosz.

563. *Dwugroszówka*. JOH-CAS-D-G-R-P-E-S-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane, płaszczem okryte z orderem złotego Runa na szyi. ☙ GROS-CIV-THORU-DUPL-1651. Herb miasta na tarczy przez Anioła trzymanej, po bokach której głoski HD-L. na wierzchu liczba wartości II. (z m. z.)

564. *Dwugroszówka*. JOAN-CAS-D-G-R-POL-ET-S-M-D-L-R-PRUS. Popiersie jak na poprzedzającej dwugroszówce. ☙ MON-NOVA-ARGE=CIVITA-THORUNE. Herb miasta przez Anioła trzymany, po bokach rok 16-51, niżej głoski mincarskie HD-L. na dole między napisem, w odcinku, liczba wartości II. (z m. z.)

Dwugroszówki takie, nieznane z innych lat, szły jak koronne.

565. *Ort*. JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-L-R-PRUS. Popiersie w zbroi, ukoronowane, włosy w loki utrefione, order złotego Runa na szyi. ☙ MONETA-NOVA-ARGENT=CIVIT-THORUNENSIS. Herb miasta przez Anioła trzymany, nad nim trójkąt z gwiazdą w środku, po bokach herbu rok 16-53, niżej głoski mincarza HJ-L. na dole w odcinku liczba wartości 18. (z m. z.)

566. *Ort*. JOH-CAS-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-R-P. Popiersie w koronie, w zbroi i płaszczu na ramieniu spiętym, bez złotego Runa. ☙ MONETA-NOVA-CI=THORUNENSIS: (sic). Herb miasta przez Anioła trzymany, nad którego głową gwiazda, po bokach tarczy her-

bowej rok 16-64, niżej głoski mincarza HD-L. na dole w odcinku liczba wartości 18. (z m. z.)

Orty takie znane z lat: 1650, 53, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67 i 68. Szły jak koronne.

567. *Talar*. JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SUEC-M-D-L-RUS-PR. Popiersie ukoronowane w zbroi, włosy długie w obfitych lokach spadające, kołnierz koronkowy, order złotego Runa na szyi. ☙ MONETA-NOVA-ARGENTEA-CIVITATIS-THORUNENSIS. Herb miasta trzymany przez Anioła, nad którego głową gwiazda, po bokach tarczy herbowej rok 16-49, bez głosek mincarskich. (ze z. F. H. P.)

568. *Talar* z roku 16-59, podobnego jak poprzedzający stempla, z tą tylko różnicą, że tu ramie królewskie litą zbroją okryte, w tytule *Prus* zamiast *Pr.* i poniżej liczby roku głoski mincarza HD-L. (ze z. F. H. P.)

Talary takie znane z lat: 1649, 50, 59 i 63, szły jak koronne.

569. *Czerwony złoty*. JOAN-CAS-D-G-R-POL-ET-SVEC-M-D-L-R-PR. Popiersie ukoronowane, płaszczem królewskim okryte, z orderem złotego Runa na szyi. ☙ MONETA-AUREA-CIVIT-THORUNENSIS. Herb miasta na tarczy trzymanej przez Anioła, nad którego głową trójkąt z gwiazdą, po bokach tarczy rok 16-55, niżej głoski HJ-L. (ze z. F. H. P.)

570. *Czerwony złoty*. JOAN-CAS-D-G-REX-POL-ET-SVE-M-D-L-R-P. Popiersie jak na poprzedzającym. ☙ MONETA-AUREA-CIVITA-THORUNENSIS. Herb miasta trzymany przez Anioła, nad którego głową gwiazda, po bokach tarczy herbowej rok 16-66, niżej głoski mincarza HD-L. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1649, 50, 51, 54, 55, 56, 59, 60, 63, 65, 66, 67 i 68. Szły jak koronne.

571. *Czerwony złoty podwójny*. JOAN-CAS-D-G-R-POL-ET-SVE-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane, włosy długie w lokach spadające, ramie zbroją okryte, order złotego Runa na szyi. ☙ MONETA-AUREA-CIVI-THORUNENSIS.

Herb miasta trzymany przez Anioła, nad którego głową gwiazda, po bokach tarczy rok 16-63, niżej głoski mincarza HD-L. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote podwójne znane są z lat: 1660, 62, 63, 64, 65 i 67. Szły jak koronne.

E. MONETY MIASTA ELBLĄGA.

W czasie powtórnego zajęcia tego miasta przez Szwedów, (od 1655 do 1660 r.) bite w niem były rozmaite złote i srebrne monety pod stemplem Karola Gustawa Króla Szwedzkiego; lecz monety te nie mogą być przedmiotem niniejszego opisu, jako nienależące do polskich. Pomijając je więc, umieszczamy tu te tylko, które przed najściem Szwedów, jako też po ich w skutku pokoju Oliwskiego (1660 r.) ustąpieniu, bite były w témże mieście, jako to:

572. Szeląg. Pod koroną cyfra składająca się z powiązanych między sobą liter J. C. R. po bokach rok 16-66. Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | ELBIN, nad i pod napisem gwiazda. (z m. z.)

Szelągi takie nie znajdują się z lat innych, szły po 3 na grosz.

573. Dwugroszówka. JO-CAS-D-G-R-P-ET-S-M-D-L-R-PR. Popiersie ukoronowane z długimi utrefionymi włosami, okryte płaszczem, na szyi kołnierz koronkowy. GROS-DUPL-CIV-ELBING-1651. Tarcza z herbem miasta, nad nią liczba wartości II. z gwiazdą u wierzchu, po bokach i na dole tarczy głoski mincarza W-V-E w trójkąt rozłożone. (z m. z.)

574. Dwugroszówka podobnego, jak poprzedzająca stempla, z tegoż co i tamta roku, tylko tu tarcza po bokach kańczasto wygięta i nad liczbą II nie ma gwiazdy. (z m. z.)

Dwugroszówki takie nieznane z innych lat, szły jak koronne.

575. Ort klipingowy. JOH-CASIM-D-G-REX-POL-M-D-L-R-PRU. Popiersie ukoronowane w płaszczu, ramie zbroją okryte, na szyi or-

der złotego Runa. MON-ARGENT-CIVIT-ELBINGENS-1651. Tarcza z herbem miasta, floresami i nawierzchu głową Anioła ozdobiona, pod nią głoski mincarza W.V.E. (z m. z.)

576. Ort. JOH-CAS-D-G-REX-POL-ET-SUE-M-D-L-R-PR. Popiersie królewskie, jak na poprzedzającym. Napis i herb miasta, jak na poprzedzającym, lecz tu rok 1661, po bokach tarczy liczba wartości 1-8 i na dole głoski mincarza N. H. (z m. z.)

577. Ort. JOH-CAS-D-G-REX-POL-ET-SUE-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane, jak pod liczbą 575. MON-ARGENT-CIVITAT-ELBINGENSIS. Herb miasta z głową Anioła na wierzchu, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, na dole rok 1662 między głoskami mincarza N-H. (z m. z.)

578. Ort podobnego, jak poprzedzający stempla, z tą tylko różnicą, że tu w napisie SUEC zamiast SUE, floresy zdobiące tarczę odmiennego kształtu, głoski mincarza J-P. i rok 1665. (ze z. X. S.)

Orty takie ośmnasto groszowe, znane są z lat: 1650, 51, 60, 61, 62, 65, 66 i 67. Szły jak koronne.

579. Talar. JOAN-CASIM-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-L-RUS-PRU. Popiersie w koronie i zbroi, z długimi kręcącymi się włosami, na szyi kołnierz koronkowy, niżej order złotego Runa, na ramieniu lwia głowa. MONETA-ARGENTEA-CIVITATIS-ELBINGENSIS-1651. Herb miasta trzymany przez Anioła, którego długa szata spodem z po za tarczy herbowej wygląda, po jej bokach głoski mincarza W-VE. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 4852)

Talary takie, nieznane z innych lat, szły jak koronne.

580. Czerwony złoty. JOAN-CAS-D-G-REX-POL-ET-SVEC-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane w zbroi z naramiennikiem, włosy długie w lokach spadające, na szyi kołnierz koronkowy i order złotego Runa. MON-NOVA-AUREA-CIVITAT-ELBINGENSIS-1663. Snycerszczyną ozdobiona tarcza z herbem miasta,

nad którą głowa Anioła, nie ma głosek mincarza. (ze z. S. K.)

Czerwone złote takie, znane z lat 1661, 62, 63 i bez roku; szły jak koronne.

F. MONETA KURLANDZKA.

580^a. *Szeląg*. (od prawej ręki) SOLIDUS - CURLANDIÆ. Pod czapką xiążęcą potrójne JJJ liniami poprzecznymi połączone. ✠ JACOBI - D - G - DUCIS - 1662. Ukoronowany orzeł polski z herbem kurlandzkim na piersiach. (z m. z.)

Szelągi takie znajdują się i z innych lat. Szły jak koronne.

ZA MICHAŁA KORYBUTA.

(od 1669 do 1673)

Michał Tomasz Wiśniowiecki, potomek dawnych Xiążąt Litewskich, od Korybuta rodu Jagiełły brata pochodzący, syn Jeremiasza Wiśniowieckiego Wojewody Ruskiego i Gryzeldy Zamojskiej córki Kanclerza Tomasza Zamojskiego, wnuczki W. Jana Zamojskiego, urodził się w zamku Oleskim (tam gdzie król Jan III.) dnia 31 Lipca 1640. (1) — obrany królem dnia 19 Czerwca 1669 roku — koronowany w Krakowie d. 29 Września t. r. —

(1) Data tanie zgodna z mylném podaniem niektórych dziejopisów naszych, powziętą jest z własnoręcznej, zasługującej na wszelką wiarę zapiski żyjącego wówczas Rektora Akademii zamojskiej Marcina Fołtynowicza, dochowanej nam w album tejże Akademii, która opiewa: Illustrissimus dominus Michael Thomas dux in Wiśniowiec nascitur ex Jeremia et Grizeldi Constantia de Zamoscie ducibus in Wisniowiec, summa cum omnium laetitia, die ultima Julii anno domini 1640. Zamosciam idem aliquot septimanis post natiuitatem, infans adhuc, multo stipatus comitatu venit, et ab Illustrissima avia Catharina ab Ostrog Zamojska Regni Poloniae suprema Cancellaria ad educandum acceptus, apud quam in summis educatur studiis.

przyjął dnia 6 Października t. r. z rąk Posła hiszpańskiego w kościele katedralnym Warszawskim order złotego Runa — połączył się obrzędem ślubnym, dnia 27 Lutego 1670 roku w Częstochowie odbytym, z Arcyksiężniczką Eleonorą, córką Ferdynanda III, siostrą Leopolda Cesarza, koronowaną w Warszawie d. 19 Października tegoż roku, zaślubioną później Karłowi Xięciu Lotaryńskiemu, zmarłą 1690 roku — zszedł z tego świata we Lwowie d. 10 Listopada 1673 — pochowany w kościele katedralnym Krakowskim.

Jego tytuły: MICHAEL DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHVANIE, RUSSIE, PRUSSIE, MASOWIE, SAMOGITIE, LIVONIE, SMOLENSCIE, KIJOWIE, VOLHYNIE, PODOLIE, PODLACHIE, SEVERIE, CZERNIECHOWIEQUE.

Za niego urząd Podskarbich wielkich sprawowali w *Koronie*: Jan Andrzej z Raciborska na Radziminie Morsztyn, herbu Leliwa. . . w *W. Xieźtwie Litewskiem*: Hieronim Kryszpin Kierszenstein, herbu Kryszpin. . .

Miastami mennicznymi, acz bardzo mało bito w nich pieniędzy, były Bydgoszcz i trzy miasta Pruskie: Gdańsk, Toruń i Elbląg.

Czerwone złote szły, tak jak za poprzedniego panowania, po zł. 6 gr. 15 na dobrą srebrną monetę, a na szelągi miedziane około zł. 12.

Krótkie, wewnątrz i zewnątrz niepokojone rządy tego Króla, nie dozwoliły mu, ani stanom rzeczypospolitej myśleć o naprawie rzeczy mennicznej, o której też na pięciu za niego odbytych sejmach, z których 3 było zerwanym, żadnej nie uczyniono wzmianki. Massa puszczonej w obieg za Jana Kazimierza, małą wewnętrzną wartość mających szelągów miedzianych i złotych tyńfowych, zrzuciła potrzebę czynienia przy wszelkich kupnachs i sprzedażach, umowach i zapisach, zastrzeżeń co do jakości zapłaty przypadających pieniędzy, mianowicie: czy wypłata następować miała w *dobrej srebrnej monecie* (in bona moneta), lub też w *monecie bieżącej* (in cur-

renti moneta), którą to ostatnią stanowiły szelagi miedziane i tyńfy podług imiennój ich wartości. Że zaś między temi rodzajami monet nie było wówczas jeszcze urzędownie oznaczonego stosunku, łatwo wystawić sobie, jak częste z tąd wynikać musiały zatargi i spory podkopujące dobrą wiarę, przemysł i handel.

A. PRÓBY

MENNICZNE MONET KORONNYCH. (*)

581. *Próba złotówki.* MICHAEL-D-G-REX = POLONIARUM. Popiersie laurem uwieńczone, głowa duża w lokach spadającą okryta peruką, płaszcz na prawém spięty ramieniu, pod którym na dwóch kluczach na krzyż złożonych, oznaczających urząd Podskarbiego, tarcza z herbem Leliwą Jana Andrzeja Morsztyna. $\mathfrak{C}$ M-D-LITUANIE = RUSS-PRUSS. Pod koroną, po bokach której liczba r. 16-71, pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i z herbem Wiśniowieckich we środku, po bokach tarczy M-H. głoski początkowe imienia i nazwiska Michała Hodermana Gwardajna mennicy Bydgoskiej, na dole w odcinku liczba wartości $\frac{1}{3}$ (talara imperjalnego), to jest złotówka polska. (z m. z.)

Złotówki takie w małej ilości w Bydgoszczy z srebra czystości 12 łutów i 2 denarów wybite, miały służyć do okazania ich stanom na następnym sejmie, jako próby mennicznej, celem stanowczego, względem ich dalszego bicia, wyrzeczenia, do czego jednak nie przyszło z powodu zerwania tego sejmu. (Ob. daną w tej mierze Gwardajnowi Hodermanowi instrukcją pod liczbą XLIII).

(*) Nie można tu dla przestrogi potomnych nie wspomnieć, że szereg monet tego króla, jako to talary i półtalary elbląskie, tudzież trojaki, dwugroszówki i grosze koronne podrobionym stemplem bite, sprzedawane roku 1838 w tutejszym sklepie ubogich, wcisnęły się do rozmaitych numizmatycznych zbiorów.

582. *Próba czerwonego złotego.* MICHAEL-D-G-REX = POL-M-D-LITHUA. Laurem uwieńczone, płaszczem czyli draperyą na ramieniu spiętą, okryte popiersie królewskie w dużej peruce, pod ramieniem na dwóch kluczach na krzyż złożonych oparty herb Podskarbiego Leliwa. $\mathfrak{C}$ DUCATUS-AUREUS-REG-POL-1671. Koroną pokryta, kańciasta, pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i Wiśniowieckich we środku, po bokach tarczy litery mincarza M-H. (z g. b. U. A.)

Próby te Czerwonych złotych, acz instrukcją Hodermanowi wydaną nie objęte, na taki sam jednak użytek, jak poprzedzające złotówki, przeznaczone być musiały.

B. MONETY MIASTA GDANSKA.

583. *Szeląg.* Ukoronowana cyfra królewska MR. (Michael Rex), pod którą liczba roku 1670. $\mathfrak{C}$ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLIDUS | CIVITATIS | GEDANEN, na wierzchu róża, na dole herb miasta pod koroną. (z m. z.)

Szelągi takie znajdują się tylko z roku 1670. Szły po 3 na grosz.

584. *Czerwony złoty.* MICHAEL-D-G-REX-POL-M-D-L-RUS-PRUS. Popiersie szczupłe z koroną na głowie, w dużej peruce i zbroi z naramiennikiem, płaszczem pokrytą. $\mathfrak{C}$ MON-AUREA-CIVITAT-GEDANENS-1670. Owalna, przez dwa lwy trzymana tarcza z herbem miasta, nad nią wieniec z gałązkami, na dole w obwódce lew znak menniczny, otoczony głoskami D-L. mincarza Daniela Less. (ze z. T. L.)

584^a. *Czerwony złoty.* MICHAEL-D-G-REX = POL-M-D-L-R-P. Popiersie szerokie, wierzchem i spodem do brzegu monety przytykające, okryte płaszczem czyli draperyą, na głowie duża peruka i korona, na szyi order złotego Runa. $\mathfrak{C}$ Napis i herb jak na poprzedzającym, tylko tu liczba roku 1673 i pod herbem miasta w miejscie znaku mennicznego lewka, kartusza z głoskami D-L. po bokach. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie znajdują się z lat 1670, 72 i 73. Szły na monetę dobrą po zł. 6 gr. 15.

584^p. *Czerwony złoty półtoraczny*. (od prawej ręki) MICHAEL - D - G - REX - POL - M - D - L - R - P. Popiersie Króla w dużej peruce lau-rem uwienieczone, płaszczem na ramieniu spiętym okryte. ☼ MON - AUREA - CIVITATIS - GEDANENS. (bez liczby roku). Herb miasta, głoski mincarza i znak mincarski jak pod liczbą 584. (ze z. F. A. V.)

585. *Czerwony złoty podwójny* tego samego, co poprzedzający stempla, wagą tylko od niego różniący się. (z g. b. U. A.)

Czerwone złote takie półtoraczne i podwójne, bite były bez liczby lat. Szły w stosunku wartości obiegowej pojedynczych czerwonych złotych, która wyżej jest wykazana.

c. MONETA MIASTA TORUNIA.

586. *Szeląg*. Pod koroną cyfra M R na dole flores. ☼ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLIDUS | CIVITATIS | THORUN. Nad napisem gwiazda między dwoma kółkami, na dole między dwoma kółkami herb miasta. (z m. z.)

Szelągi takie znajdują się z r. 1671 i bez liczby lat. Szły po 3 na grosz.

d. MONETY MIASTA ELBLĄGA.

587. *Szeląg*. Cyfra M R pod koroną. ☼ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLIDUS | CIVITAT | ELBINGE. Na górze róża między dwoma kółkami, na dole herb miasta. (z m. z.)

587^a. *Szostak*. MICHAEL - DG - REX = POL - M - D - L. Ukoronowane, wierzchem i spodem do brzegu monety przytykające popiersie w dużej peruce i płaszczu na ramieniu spiętym. ☼ MON - NOVA - CIVITAT - ELBINGENS. Na owalnej, przez anioła trzymanej, po bokach snycerszczyzną ozdobionej tarczy, herb miasta, na wierzchu głowa anioła przedziela liczbę roku 16-71. (z g. b. U. A.)

Szostaki takie znajdują się z lat 1671 i 72. Szły po 3 na tyńf, po 5 na złoty, po 15 na talar.

588. *Póttalarek*. (od prawej ręki) MICHAEL - D - G = REX - POL - M - D - L - R - Pr. Ukoronowane, wierzchem i spodem do brzegu monety przytykające popiersie w dużej peruce, z szerokim, na szyję wyłożonym kołnierzem koronkowym, w płaszczu na ramieniu spiętym, na którym order złotego Runa zawieszony. ☼ MONETA - A (rgentea) - NOVA = CIVIT - ELBINGENS - 1671. Na tarczy dwiema laurowymi gałązkami otoczonej, herb miasta trzymany przez anioła, przy którego nogach C - S. głoski początkowe mincarza Chrysztofa Schultza, niżej mała niczem niezapełniona tarcza. (z m. z.)

Na niektórych egzemplarzach brakuje głoski o w wyrazie Nova.

Póttalarki takie nie znajdują się z innych lat. Szły po półtora złotego.

589. *Talar*, którego napisy, popiersie, herb miasta i wszystko jak pod liczbą 588, tylko tu stosunkowo większe. (Czac. licz. 131) (Porów. Erleut. Preuss. T. II. str. 734 — Crichton str. 80 i Mad. 2212)

Talary takie z powodu przypadkowego pęknięcia dość niezgrabnie rzniętego stempla, w niewielu rozeszły się egzemplarzach. Ztąd powstała nadzwyczajna ich rzadkość i cennaść, a to pobudziło i pobudza chciwych zysku fałszerzów do rozmnażania ich przez podrabianie. Wiele zbiorów posiada je w późniejszych fabrykacjach, a niektóre z nich tak sztucznym są naśladowaniem, że do rozeznania ich od pierwotworów, niepospolitego potrzeba znanstwa. Talary te szły na dobrą monetę po zł. 3.

590. *Czerwony złoty*. MICHAEL - D - G - REX - POL - M - D - L - R - Pr. Ukoronowane popiersie w dużej peruce i płaszczu, na którym order złotego Runa zawieszony. ☼ MON - AUREA - CIVITAT - ELBING. Herb miasta na tarczy przez anioła trzymanej, przy którego nogach głoski

mincarza C-S. a którego głową przedzielona jest liczba roku 16-71. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie nie znajdują się z innych lat. Szły po zł. 6 gr. 15. Były też w niewielkiej ilości i podwójne czerwone złote, podobnego stempla jak pojedyncze r. 1672, w tém mieście bite.

ZA JANA III.

(od 1674 do 1696.)

Jan III (Sobieski) urodził się w Olesku w Województwie Ruskiem, w dzisiejszej Galicyi Austriackiej w cyrkułe Złoczowskim, d. 2 Czerwca 1624 r. z Jakóba Sobieskiego, później Kasztelana Krakowskiego i Teofli Daniłowiczownej Wojewodzianki Ruskiej, wnuczki Stanisława Żółkiewskiego Kanclerza i Hetmana W. Koronnego — po ukończeniu biegu nauk wyprawiony roku 1642 dla zwiedzenia zagranicznych państw, pełnił czas niejaki w Paryżu służbę w gwardyi muszkietierów francuzkich — po powrocie do kraju, za odznaczenie się w rozprawie pod Zborowem d. 15 Sierpnia 1649 r. do której wystąpił jako Starosta Jaworowski, mianowanym był przez Jana Kazimierza w tymże roku Chorążym koronnym — otrzymał następnie w Kwietniu r. 1665 łaskę Marszałka W. koronnego po Jerzym Lubomirskim — mniejszą buławę w Maju tegoż roku po Stefanie Czarneckim — połączył się d. 5 Lipca t. r. węzłem małżeńskim z Marją Kazimirą córką Henryka de la Grange Margrabiego z Arquianu (d'Arquien) wdową po Janie Zamojskim Wojewodzie Sandomierskim, zmarłą 1716 r. — postąpił w Czerwcu 1667 r. na Hetmana W. Koronnego po Jerzym Lubomirskim — świetném nad Osmanami zwycięstwem, nazajutrz po śmierci króla Michała d. 11 Listopada 1673 pod Chocimem odniesioném, utorował sobie drogę do tronu, na który dnia 28 Maja 1674 (V. L. V. str. 328)

wybrany został — poczem niezwłocznie pośpieszył po nowe, przeciw temuż nieprzyjacielowi wawrzyny, dla tego koronacya jego odwleczona, odbyła się w Krakowie dopiero dnia 2 Lutego 1676 roku — obdarzony od Ludwika XIV Króla Francuzkiego orderem Ś. Ducha, przywiezionym mu do Żółkwi d. 27 Listopada t. r. przez nadzwyczajnego Połta tego Monarchy szwagra Króla Jana III Margrabiego de Bethune — oswobodził Wiedeń i Chrześcijaństwo od przemocy tureckiej d. 12 Września 1683 r. — umarł tknięty apoplexyą w założonym przez siebie Wilanowie d. 17 Czerwca 1696 r. — pochowany w kościele katedralnym Krakowskim.

Jego tytuły: JOANNES III DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSSIE, MASOVIE, SAMOGITIE, LIVONIE, SMOLENSCIE, KIJOVIE, VOLHYNIE, PODLACHIE, SEVERIE, CZER-NIECHOVIEQUE.

Za niego Podskarbiemi Wielkimi byli, w *Koronie*: Jan Andrzej z Raciborska na Radziminie Morsztyn herbu Leliwa, ustąpił d. 1 Lipca 1683 — Marcin na Zamościu Zamojski herbu Jelita † 1689 — Marek na Warężu i Michrowie Matczyński herbu Jastrzębiec, postąpił na Województwo Ruskie 1692 r. — i od d. 1 Lipca t. r. Hieronim Augustyn Hrabia na Wiśniczu i Jarosławiu Lubomirski herbu Szreniawa... w *W. Xięztwie Litewskiem*: Hieronim Kryszpin Kierszensztejn herbu Kryszpin † 1676 — i Benedykt Paweł na Czerei Sapieha herbu Lis...

Monetę bito w Krakowie, Bydgoszczy, Gdańsku i Mitawie.

Roku mianowicie 1677 w skutku zlecenia Stanów (ob. XLIV) utworzoną była, od r. 1664 zamknięta mennica Krakowska, a wkrótce potem i Bydgoska. Obok nich powstała w Krakowie 1679 r. mennica administracyi Tytusa Liwiusza Boratyniego powierzona, z której dochód szedł na poczet przyznanych mu uchwałą sejmową 1667 r. dotąd niezaspokojoych jego pretensyj. (ob. XLV) Wszystkie te

mennice utrzymywały się w ruchu do r. 1685, w którym na rozkaz sejmu zamknięte, (ob. XLVI) już więcej do czasu Stanisława Augusta otwarte nie były. Wyszła z nich obfita ilość trojaków, szostaków i tyńfów (już nie liczbą 30tu, ale 18tu groszy oznaczonych), tudzież nieco talarów i czerwonych złotych.

Czerwone złote szły na dobrą monetę: roku 1674 po zł. 6 gr. 15 — r. 1677 po zł. 6 gr. 20 do zł. 7 — r. 1680 po zł. 7 do 7 i gr. 10 — r. 1682 po zł. 7 gr. 10, 7 gr. 15, do 7 gr. 16 — r. 1696 po zł. 7 gr. 13, 7 gr. 15 i 16. Talary twarde po zł. 3 gr. 15 do 18. Orty Jana Kazimierza i Jana III, jako też złotych tyńfów po gr. 18. Szostaki nakoniec i trojaki po gr. 6 i 3. *Na monetę zaś bieżącą* t. j. szelągną, według ceny przez uchwałę sejmową ustanowioną, czerwone złote nie miały być drożej płacone jak po zł. 12, talary twarde po zł. 6, lewkowe po zł. 5, na ortach zaś, tyńfach, szostakach i trojakach powinno było na stu złotych, 70 zł. przyszczać. (ob. XLVII) Cena ta, której jednak w prywatnych handlowych stosunkach niezawsze trzymano się, od sejmu do sejmu przedłużana, dotrwała do czasu Augusta II do roku 1717.

A. MONETY KORONNE.

591. *Trojak.* JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-Pr. Popiersie ukoronowane, futrem na ramieniu spiętym okryte, pod którym głoska B. Napis w 3^{ch} wierszach: GROS-ARG | TRIP-REGN | PO=LONI. Nad napisem liczba III, pod którą między orłem i pogonią, tarcza z herbem domu Sobieskich Janiną, na dole herb Podskarbiego Marcina Zamojskiego Jelita, przedzielający liczbę roku 16=84 (Czacki I. 144.)

592. *Trojak.* JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P. Ukoronowane popiersie królewskie w zbroi pokrytej szubą, na piersiach spiętą, na dole głoska B. GROS-ARG-TRES=REG-POLONIE. Pod koroną liczba III i trzy tarcze z orłem, pogonią i janiną, między któ-

remi C. głoska początkowa miasta mennicznego Krakowa, po bokach Janiny liczba roku 16-84, pod nią herb Podskarbiego Jelita. (z m. z.)

593. *Trojak.* (od prawej ręki) JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D. Popiersie laurem uwieńczone, draperią okryte, pod którym S. P. głoski mincarza. Napis w 3^{ch} wierszach: GROS-ARGE | TRIP-REN (sic) | POLONI. Nad napisem liczba III, pod którą orzeł, janina i pogonia, na dole herb Jelita między liczbą roku 16-84. (z m. z.)

593^a. *Trojak* tegoż samego roku i stempla, z tą tylko różnicą, że tu pod popiersiem głoski mincarza S. B. (ze z. G. P.)

593^b. *Trojak* tegoż samego co poprzedzające roku i stempla, tylko tu pod popiersiem królewskim głoski T. L. B. Tytusa Liwiusza Boratyniego administratora mennicy. (ze z. G. P.)

Trojaki takie znane są z lat 1684 i 85. Szły na monetę tak zwaną dobrą po gr. 3, na bieżącą zaś stosownie do uchwały sejmowej 1676 r.

594. *Szostak.* (od prawej ręki) JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P. Popiersie króla Jana w ubiorze starożytnych rzymskich Cesarzów z laurem na głowie. GROS-ARG-SEX=REG-POLONIE. Pod koroną liczba VI i dwie tarcze z orłem i pogonią, między którymi herb Janina, po jej bokach liczba roku 16-77, na dole w obwódce Leliwa, herb Podskarbiego Andrzeja Morsztyna. (z m. z.)

595. *Szostak.* (od prawej ręki) JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P. Laurem uwieńczone popiersie królewskie, w odzieniu rzymskim, z orderem francuzkim Ś. Ducha, pod popiersiem głoski przedsiębiorcy mennicy T. L. B. GROS-ARG-SEX=REG-POLONIE. Pod koroną liczba VI i dwie tarcze z orłem i pogonią, między którymi Janina, po jej bokach liczba roku 16-79, na dole w obwódce herb Leliwa. (z m. z.)

596. *Szostak.* Napis i popiersie jak pod liczbą 595, tylko to ostatnie bez orderu Ś. Ducha. Napis i herby jak pod liczbą pomie-

nioną, ale tu nad herbem Leliwą głoski T. L. B. (z m. z.)

597. *Szostak.* (od prawej ręki) JOAN - III - D - G - POL - M - D - L - R - P. Popiersie laurem uwieńczone w zbroi rzymskiej, z lwia głową na piersiach, pod ramieniem głoski T. L. B. $\mathfrak{X}$ GROS - ARG - SEX = REG - POLONIE. Pod koroną liczba VI i dwie tarcze z orłem i pogonią, między którymi Janina, nad tą ostatnią głoska C oznaczająca miasto menniczne Kraków, a pod nią liczba roku 16-80, na dole w obwódce Leliwa. (z m. z.)

598. *Szostak.* JOAN - III - D - G - REX - POL - M - D - L - R - P. Ukoronowane popiersie królewskie w futrze na piersiach spiętym, z pod którego daje się widzieć zbroja. $\mathfrak{X}$ Napis i herby jak na poprzedzającym, tylko tu nie ma głoski początkowej miasta mennicznego i liczba roku 16-82. (z m. z.)

599. *Szostak.* (od prawej ręki) JOAN - III - D - G - REX - POL - M - D - L - R - P. W todze rzymskiej, laurem uwieńczone popiersie, pod którym T. L. B. $\mathfrak{X}$ Napis, herby krajowe i domu Sobieskich jak pod l. 597, ale tu rok 16-83 i herb Podskarbiego Marcina Zamojskiego Jelita. (z m. z.)

600. *Szostak.* (od prawej ręki) JOAN - III - D - G - REX - POL - M - D - L - R - PR. Laurem uwieńczone popiersie w zbroi rzymskiej, z lwia głową na piersiach, na dole głoski mincarza S. V. P. $\mathfrak{X}$ GROS - ARG - SEX = REG - POLONIE. Pod koroną liczba VI i dwie tarcze z orłem i pogonią, między którymi Janina, po jej bokach liczba roku 16-84, na dole Jelita herb Podskarbiego. (z m. z.)

601. *Szostak.* JOAN - III - D - G - REX - POL - M - D - L - R - P. Popiersie ukoronowane w ferezy na szyi spiętej, pod którą widzieć się daje zbroja, na dole głoska B. $\mathfrak{X}$ GROS - ARG - SEX = REG - POLONIE. Pod koroną liczba VI i dwie tarcze z orłem i pogonią, między którymi herb Sobieskich Janina, nad nią głoska C (Cracovia), po jej bokach liczba roku 16-85, a pod nią herb Podskarbiego Jelita. (z m. z.)

Szostaki takie znajdują się z lat: 1677, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85 | 86 (T. L. B.) i 87 (T. L. B.) Z dwóch ostatnich sztuk okazuje się, że mennica spadkobierców Tytusa Liwiusza Boratyniego, który zmarł 1682 r. nie przestawała być w ruchu pomimo postanowienia sejmowego nakazującego w roku 1685 zamknięcie wszystkich mennic krajowych. Szły na monetę dobrą po gr. 6, na bieżącą podług uchwały sejmowej 1676 r.

602. *Ort.* (od prawej ręki) JOAN - III - D - G - REX = POL - M - D - L - R - PR. Popiersie królewskie, spodem do brzegu monety przytykające, głowa laurem uwieńczona, pancerz w karpia łuszczkę, na nim płaszcz na ramieniu spięty. $\mathfrak{X}$ MON - NOVA - ARG = REG - POLON - 1677. Pięciopolowa ukoronowana tarcza z orłami, pogoniami i Janiną we środku, po bokach tarczy M - H. początkowe głoski Michała Hodermana Gwardaina mennicy Bydgoskiej, niżej liczba wartości 1-8 (groszy), na dole Leliwa herb Podskarbiego Andrzeja Morsztyna. (z m. z.)

603. *Ort.* (napis jak na poprzedzającym). Laurem uwieńczone, spodem do brzegu monety przytykające popiersie w zbroi rzymskiej, na której draperya i order Ś. Ducha. $\mathfrak{X}$ Napis, rok i herby jak na poprzedzającym, lecz tu pod liczbą 1-8, głoski mincarza S. B. (z m. z.)

604. *Ort.* (od prawej ręki) JOAN - III - D - G - REX - POL - M - D - L - R - P. Laurem uwieńczone, do brzegu monety przytykające popiersie ozdobione draperyą i orderem Ś. Ducha, na dole głoski T. L. B. $\mathfrak{X}$ MON - NOVA - ARG = REG - POLON - 1684. Pięciopolowa, po bokach wygięta, koroną pokryta tarcza z herbami polsko-litewskimi i Sobieskich na środku, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, na dole Jelita herb Podskarbiego Marcina Zamojskiego. (z m. z.)

605. *Ort* tegoż samego co poprzedzający stempla, tylko tu liczba roku 1686. (z m. z.)

Orty takie ósmnastogroszowe, tyrfami zwane, znajdują się z lat: 1677, 78, 79, 80, 84 |

i 86. (T. L. B.) Szły na monetę dobrą po gr. 18, na bieżącą podług uchwały sejmowej 1676 roku.

606. *Talar.* JOAN-III-D-G-REX=POL-M-D-L-R-P. Laurem uwieńczone, wierzchem i spodem do brzegu monety przytykające popiersie w zbroi, niegdy przez Cesarzów rzymskich używanéj, togą pokrytéj, pod ramieniem głoski mincarza S. V. P.. $\mathfrak{X}$ MASO-SAM-KYOV-VOL=PODOL-POD-LIV-SM-S-C. Między dwiema laurowemi gałązkami pięcio połowa ukoronowana tarcza, z herbami polsko-litewskimi i Sobieskich we środku, na dole w okrągłej obwódce herb Podskarbiego Jelita, na obrączce napis: INGENTIBUS-AUSIS-QUO-VIS-MONSTRAT-ITER; co znaczy: Olbrzymim pomysłem wszędy nadaje kierunek. (ze z. F. H. P.) Rzadki ten w kształcie medalu bity talar, nie ma liczby roku.

Talary takie nie były w obiegu, inne na monetę dobrą szły po zł. 3 gr. 16, 17 do 18, na szelągną zaś po zł. 6.

607. *Czerwony złoty.* (od prawej ręki) JOANNES-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P. Laurem uwieńczone, spodem do brzegu monety przytykające popiersie w ubioże dawnych Cesarzów rzymskich. $\mathfrak{X}$ MON-NOVA-AUREA=REG-POLON-1681. Pięciopolowa ukoronowana tarcza z herbami polsko-litewskimi i Janiną we środku, na dole w okrągłej obwódce herb Podskarbiego Morsztyna Leliwa. (ze z. M. B.)

607^a. *Czerwony złoty.* (od prawej ręki) JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P. Laurem uwieńczone, spodem do brzegu monety przytykające, płaszczem rzymskim pokryte popiersie, pod którym głoski T. L. B. Tytusa Liwiusza Boratyniego. $\mathfrak{X}$ MON-NOVA-AUR=REG-POL-1683. Pięciopolowa okrągła, arabskimi ozdobiona, koroną pokryta tarcza, z orłami, pogoniami i Janiną we środku, na dole herb Podskarbiego Leliwa. (ze z. R. S. R.)

Czerwone złote takie nie znajdują się z innych lat. Szły na monetę dobrą po zł. 6 gr 15 do zł. 7 gr. 16; na szelągną po zł. 12 i więcej.

607^b. *Czerwony złoty podwójny.* JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P. Ukoronowane, wierzchem do brzegu monety przytykające popiersie królewskie w ferezyi, na szyi zapinka spiętéj, z głoską B u spodu. $\mathfrak{X}$ MONETA-AUREA=REG-POLONIAE. Ukoronowana pięciopolowa wygięta tarcza z orłami, pogoniami i Janiną we środku, pod koroną głoska C (Cracovia), po bokach liczba roku 16-85, na dole w okrągłej obwódce Jelita herb Podskarbiego Marcina Zamojskiego. (z g. C. w W.)

Dublony takie nie znajdują się z innych lat, są wielką rzadkością.

B. MONETY MIASTA GDAŃSKA. (1)

608. *Szeląg.* Pod koroną cyfra złożona z głosek J 3 R znaczących: JOANNES TERTIUS REX, po bokach cyfry liczba roku 16-88. $\mathfrak{X}$ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | GEDAN. (z m. z.)

Szelągi takie bilonowe (miedzio-srebrne) nie znajdują się z innych lat. Szły po 3 na dobry grosz.

609. *Talar.* JOAN-III-D-G-REX-POLON-M-D-L-RUS-PRUS-MAS. Ukoronowane, głową do brzegu monety przytykające popiersie królewskie, w todze rzymskiej, z pod której pancerz w karpia łuskę widzieć się daje. $\mathfrak{X}$ MONETA-ARGENTEA-CIVITATIS-GEDANENSIS. Na owalnej, przez dwa lwy trzymanej tarczy herb Gdański, nad którym wieniec z gałązkami, na podstawie tarczy liczba roku 1685, po bokach D-L. głoski mincarza Daniela Less, na dole znak menniczny lew. (ze z. F. H. P.) (Porów. Mad. 4831)

Talarów takich nie ma z innych lat. Szły na monetę pruską po zł. 3 i gr. 15 do 18.

610. *Czerwony złoty.* (od prawej ręki) JOANNES-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-PR.

(1) Ziemie i miasta pruskie wzbrowniwszy u siebie obiegu szelągom Boratyniego i złotówkom tyńfowym, nie liczyły na inną, tylko na dobrą monetę. Dla tego na złoty pruski wchodziło dwa polskie aż do ostatnich czasów.

Laurem uwieńczone, spodem do brzegu monety przytykające popiersie w zbroi i todze rzymskiej. **MON-AUREA-CIVITAT-GEDANENSIS-1676.** Herb miasta na owalnej przez dwa lwy trzymanej tarczy, nad którą wieniec z gałązkami, na podstawie tarczy znak menniczny lew, po bokach głoski mincarza T-L. (ze z. F. H. P.)

611. *Czerwony złoty.* **JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-PR.** Ukoronowane, wierzchem do brzegu monety przytykające popiersie królewskie w zbroi, z orderem Ś. Ducha na pierśsiach. **MON-AUREA-CIVITAT-GEDAN-1683.** Na owalnej, przez dwa lwy trzymanej, u góry wieniec i gałązkami ozdobionej tarczy, herb miasta, pod którym wykrawana podstawa z głoskami mincarza D-L. po bokach. (ze z. F. H. P.)

612. *Czerwony złoty.* **JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-PR.** Wierzchem do brzegu monety przytykające popiersie w koronie i rzymskiej, na ramieniu spiętej todze. **MON-AUREA-CIVITAT-GEDAN-1692.** Na owalnej u góry kwiatami ozdobionej tarczy, herb miasta, pod którym znak mincarski lew w okrągłej obwódce. (ze z. F. H. P.)

613. *Czerwony złoty.* Napisy po obu stronach, popiersie i herb miasta, jak na poprzedzającym, tylko tu w miejsce lwa, znak mincarski trójkąt z gwiazdą. (Czacki I. 137)

Czerwone złote takie znane są z lat: 1676, 1677, 1682, 1683, 1688 i 1692. Szły na monetę pruską po zł. 6-7 i 7 gr. 6.

614. *Czerwony złoty podwójny.* (od prawej ręki) **JOAN-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P.** Laurem uwieńczone, spodem do brzegu monety przytykające popiersie królewskie w zbroi, płaszczem pokrytej. **MON-AUREA-CIVITAT-GEDANENSIS.** Owalna przez dwa lwy trzymana, u góry kwiatami ozdobiona tarcza z herbem miasta i wykrawaną podstawą, po bokach której głoski D-L. mincarza Daniela Less. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote takie podwójne znajdują się bez liczby lat i z rokiem 1692.

c. MONETY KURLANDZKIE.

614^a. *Szeląg miedziany.* **FRID (ericus)-CAS (imirus) (1)-IN-L (ivonia)-C (urlandia)-S (emgallia)-DUX.** Popiersie Xiążęcia w zbroi i w dużej w loki utrefionej peruce. **SOLIDUS-CURLANDIE-1696.** Orzeł polski, na którego piersiach cztero-półowa tarcza z kurlandzkimi lwami i semgalskimi łosiami. (ze z. R. S. R.)

614^b. *Szeląg.* **SOLIDUS-CURLANDIE.** Pod koroną cyfra F C. (Fridericus Casimirus) **FRID-CAS-D-G-DUCIS.** Orzeł jak na poprzedzającym, bez liczby roku. (Arndt. Liefl. Chron. stron. 337.)

614^c. *Półtorak.* **JOH-III-D-G-REX-POL-M-D-L.** Jabłko królewskie z liczbą 24 we środku. **FRID-CAS-IN=L-CUR-ET-S-D.** Na sześciopółowej, koroną pokrytej tarczy, lwy kurlandzkie, łosie semgalskie, a we środku hak od kotła, herb domu Kettlerów i cyfra Zygmunta Augusta S A, po bokach tarczy liczba roku 8-7 t. j. 1687, na dole w odcinku liczba wartości 3 (półgroszki). (ze z. R. S. R.)

615. *Szostak.* (od prawej ręki) **FRID (ericus)-CAS (imirus)-IN-L (ivonia)-CUR (landia)-ET-S (emgallia)-D (ux).** Spodem do brzegu monety przytykające popiersie Xiążęcia w zbroi i dużej lokami utrefionej peruce, **MONETA-DUCIS-CURLAND-1694-** (ramie mieczem uzbrojone). Pod koroną dwie obok siebie stojące spiczaste tarcze z orłem i pogonią, między którymi u spodu liczba wartości VI. (z m. z.)

Szostaki takie znane są z lat: 1687, 89, 94, 95 i 96.

(1) Fryderyk Kazimierz z domu Kettlerów, objął rząd Xięstwa Kurlandzkiego po śmierci ojca swego Jakóba dnia 31 Grudnia 1682 zaszłej, złożył Janowi III na sejmie warszawskim d. 25 Marca 1683 przez posła swego hołd lenny, umarł d. 22 Stycznia 1698 roku.

616. *Ort* czyli *tynf.* (od prawej ręki) FRID-CAS-IN-L-CUR-ET-S-D. Spodem do brzegu monety przytykające popiersie Xiążęcia w zbroi i dużej, lokami okrytej peruce. ☒ MONETA - DUCIS-CURLAND-1694. Pod koroną czwórpolowa tarcza, na której orły i pogonie na krzyż rozłożone, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, po prawej stronie nad liczbą I znak menniczny, ramie mieczem uzbrojone. (z m. z.)

616^a. *Czerwony złoty.* (od prawej ręki) FRID-CAS-IN-L-CUR-ET-SEM-DUX. Wierzchem i spodem do brzegu monety przytykające popiersie Xiążęcia w zbroi i dużej, lokami ozdobionej peruce. ☒ MONETA - NO = VA - AUREA. Ukoronowany orzeł polski, na którego pierśsiach sześciopolowa tarcza z lwami, łosiami, we środku z herbem domu Kettlerów i cyfrą Zygmunta Augusta, po bokach szyi orła liczba roku 8-9 t. j. 1689, na dole pogonia litewska. (ze z. R. S. R.)

Wszystkie te monety na stopę polską bite, równą z polskimi cenę obiegową miały.

ZA AUGUSTA II.

(od 1697 do 1706, a potem od 1709 do 1733)

August II (jako Elektor Saski Fryderyk August I) urodził się w Dreźnie dnia 12 Maja 1670 r. był synem młodszym Jana Jerzego III Elektora Saskiego i Anny Zofii Królowej Duńskiej — zaślubił 10 Stycznia 1693 r. Krystynę Eberhardynę córkę Margrabi Brandeburskiego na Bayracie, zmarłą 1727 (1). — Został Elektorem Saskim po śmierci Jana Jerzego IV brata swego 24 Kwietnia 1694 — przeszedł z wyznania Ewangelickiego na łono kościoła Rzymsko - katolickiego w Baden w Austrii 2 Czerwca 1697 r. — obrany królem polskim 27 Czerwca t. r. — zaprzysiągłszy dnia 26

Lipca w Piekarach, wsi nadgranicznej szląskiej, pacta conventa i wyznawszy publicznie wiarę katolicką, otrzymał dyploma elekcji z rąk Stanisława Dąbskiego Biskupa Kujawskiego i Stanisława Jabłonowskiego Kasztelana Krakowskiego Hetmana W. K. — koronowany w Krakowie d. 15 Września t. r. — odprawił po koronacji dnia 12 Stycznia r. 1698 wjazd do Warszawy — ustanowił order Orła Białego w Tykocinie d. 3 Listopada 1705 r. — zrzekł się przez traktat pokoju Altransztadzkiego d. 24 Września 1706 r. korony polskiej na osobę Stanisława Leszczyńskiego (1) — powrócił do niej po porażce Karola XII Króla Szwedzkiego pod Puławą (dnia 8 Lipca 1709) i po ustąpieniu z tronu niemogącego się na nim własnymi siłami utrzymać Stanisława Leszczyńskiego — objął rządy jako Namiestnik Cesarstwa rzymskiego po śmierci Cesarza Józefa I. dnia 22 Kwietnia 1711 r. — umarł w założonym przez siebie pałacu Saskim w Warszawie dnia 1 Lutego 1733 r. — pochowany w Krakowie.

Jego tytuły: AUGUSTUS SECUNDUS DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHVANIE, RUSSIE, PRUSSIE, MASOVIE, SAMOGITIE, LIVONIE, KIJOVIE, VOLHYNIE, PODOLIE, PODLACHIE, SMOLENSCIE, SEVERIE, CZERNIECHOWIEQUE; NEC NON HEREDITARIUS DUX SAXONIE ET PRINCEPS ELECTOR etc.

(1) Stanisław Leszczyński Wojewoda Poznański, syn Rafała na Lesznie Leszczyńskiego Podskarbiego Wielkiego Koronnego i Anny Jabłonowskiej Kasztelaneki krakowskiej, urodził się we Lwowie 20 Października 1677. — wyniesiony na tron polski mocą oręża Karola XII Króla szwedzkiego 12 Lipca 1705 — koronowany wraz z małżonką swoją w Warszawie d. 4 Października t. r. — zmuszony po klęsce Karola XII pod Puławą 1709 r. do ustąpienia korony Augustowi II. — Obrany powtórnie po śmierci Augusta II. Królem polskim d. 12 Września 1733 r. uleż musiał przewadze Augusta III i zrzekł się przez obwieszczenie z dnia 27 Stycznia 1736 r. dostąpieniej po raz drugi korony, — otrzymał w dożywocie posiadanie Xięstwa Lotaryngii i Baru w Lutym 1737 — umarł w Lenewillu dnia 23 Lutego 1766 — pochowany w kaplicy Bonsecours niedaleko Nancy.

(1) Pani ta dla różnicy w wierze nie była przypuszczoną do obrzędu koronacji na Królową polską.

Za niego sprawowali urząd Wielkich Podskarbich w *Koronie*: Hieronim Augustyn Hrabia na Wiśniczu i Jarosławiu Lubomirski, herbu Srzeniawa, postąpił na Województwo Krakowskie z buławą polną 1702 r. — Rafał na Lesznie Leszczyński herbu Wieniawa (ojciec Króla Stanisława I.) † 1703 — Jan Jerzy na Przebendowie Przebendowski, herbu tegoż imienia Wojewoda Malborski † 24 Lutego 1729 (1) — Franciszek Maksymilian z Tęczyna Ś. Państwa Rzymskiego Xiążę na Ossolinie Ossoliński, herbu Topor, od dnia 1 Kwietnia 1729.... w *Wielkiem Xięstwie Litewskim*: Benedykt Paweł na Czerei Sapieha, herbu Lis, do 1702 roku, w którym przeszedł na stronę szwedzką — Ludwik na Włodawie i Rożance Pociąg, herbu tegoż nazwiska, otrzymał buławę wielką litewską 1709 — Michał Kazimierz Kociell, herbu Pelikan, † 1722 — Stanisław Poniatowski, herbu Ciołek, (ojciec Króla Stanisława Augusta) od 1 Marca 1723, postąpił na Województwo Mazowieckie 1731 — i Jan Dowoyna Sołłohub, herbu Prawdziec, od 1 Marca 1732....

Za tego panowania, prócz nieco lichych szostaków w Grodnie podczas rozruchów wojennych w latach 1706 i 1707, jako też trochę czerwonych złotych i szelągów w Gdańsku wyrobionych, żadne inne w kraju nie były bite monety. W ich braku zagęściły się sprowadzone z Saxonii, na stopę polską, bez upoważnienia sejmu ani rady senatu, w Lipsku bite, rozmaite złote i srebrne pieniądze.

Pod względem prawodawczym ważna zapadła na sejmie pacyfikacyjnym w Warszawie roku 1717 ustawa, przepisująca w miejsce do-

(1) Dygnitarz ten niczém niezachwianą Augustowi II dochował wierność. Dla tego król Stanisław, nie mogąc spodziewać się na swoje przeciągnąć go stronę, mianował w miejsce jego roku 1707 w Leising w Saxonii, gdzie wówczas przebywał, przychylnego sobie Władysława Czarnkowskiego Starostę Osieckiego, lecz zarząd tego ostatniego chwilowo trwający, skończył się z upadkiem Stanisława.

wolnie dotąd zmienianej, stała i jednostajną dla krajów Korony i Litwy cenę obiegową monet, (Vol. L. VI stron 290 i 331) która utrzymała się aż do czasu Stanisława Augusta w swęj mocy i do ogłoszenia drukiem rozmaitych taryff redukcyjnych była powodem; według niej czerwony złoty (ob. XLVIII.) miał być brany na *bieżącą* t. j. szelężną monetę po zł. 18, talar bity po zł. 8, tyńf po zł. 1 gr. 8, szostak bity po gr. 12 i szelągów 2.

A. MONETY W GRODNIE I LIPSKU

DLA POLSKI BITE (1)

617. *Szostak*. AUGUST - II - D - G - REX - POL - M - D - LIT - ET - ELECT - SAX. Popiersie ukoronowane w zbroid z naramiennikiem, włosy w lokach na szyję spadające. ⚡ Gros - ARG - SEX - R (*egni*) - POL (*onię*) - ET - ELECT (*oratus*) - SAX (*onię*) - 1702. Pod koroną liczba wartości VI, niżej trzy połączone tarcze z orłem, pogonią i herbem Saskim (dwoma mieczami na krzyż i rucianą koroną) między głoskami E P - H, oznaczającemi Ernesta Piotra Hecht, mincarza lipskiego. (z m. z.)

618. *Szostak*. AUGUST - II - D - G - REX - POL - M - D - LIT - ET - ELEC - SAX. Popiersie królewskie jak na poprzedzającym. ⚡ Gros - ARG - SEX - R - P = OL - ET - MA - DU - LIT - 1706. Pod koroną liczba wartości VI i trzy tarcze herbowe jak na poprzedzającym, na dole herb Waga i głoski L - P. Podskarbiego W. Xięstwa Litewskiego Ludwika Pocięja, trzymającego się wiernie, w ówczesnych zaburzeniach krajowych, strony Augusta II. (z m. z.)

Szostaki pod l. 618 dla Korony i Litwy w Grodnie bite, będąc później przez stronników

(1) Te ostatnie dla Polski przeznaczone monety, różnią się głównie od Saskich tém: 1. że bite są na stopę liczną w Polsce używaną. 2. że na nich Król *Augustus II.* a nie *Fridericus Augustus* jest zwany i 3. że popiersie królewskie w koronie jest wyobrażone, gdy na monetach saskich król z odkrytą głową ukazując się.

króla Stanisława Leszczyńskiego z obiegu wywołane, nazwane były, z powodu umieszczonych na nich liter L. P. *ludzkim płaczem*, bo nie jeden na nich szkodował, gdy je brać zakazano.

Szostaki Lipskie znajdują się z lat 1698, 1702 i 1706. *Grodzieńskie* z 1706 i 1707 r. Szły na bieżącą monetę po gr. 12 szel. 2.

619. *Tynf.* AUGUSTUS-II-D-G-REX-POLON-ET-M-D-L. Popiersie ukoronowane w zbroi z naramiennikiem, włosy długie w lokach na szyję spadające. ☤ MONET-NOVA-ARG-REG-POL-1698. Ukoronowana pięciopolowa, po bokach wygięta tarcza, na której orły i pogonie, a we środku dwa miecze na krzyż, godło dostojenstwa Elektorów sakich, jako Arcy-Marszałków Rzeszy Niemieckiej i korona ruciana herb Xięstwa Saskiego, po bokach tarczy liczba wartości 1-8 (groszy) (ze z. F. H. P.)

620. *Tynf.* AUGUST-II-D-G-REX-POL-M-D-LIT-ET-ELECT-SAX. Popiersie jak na poprzedzającym. ☤ MONETA-NOV-ARG-REGN-POL-1704. Pod koroną trzy z sobą połączone tarcze, na których orzeł, pogonia i herb elektorsko-saski, po bokach tarczy liczba wartości 1-8, niżej głoski mincarza lipskiego EP-H. (z m. z.)

Tynfy takie ośmnastogroszowe, z których pierwszy z srebra dziewiątej, drugi z srebra ósmej próby, w Saxonii bite, nie znajdują się z lat innych. Szły na monetę bieżącą po zł. 1 gr. 8.

621. *Talar.* AUGUSTUS-II-D-G-REX-POL-M-D-LIT-D (ux)-SAX (oniæ)-J (ulix)-C (livix)-M (ontium)-A (ngriæ)-ET-W (estphalix)-(róża). Cztery ukoronowane głoski A ułożone na krzyż, w którego kątach liczby II, oznaczają czterokrotnie powtórzone imię króla (Augustus Secundus), we środku krzyż promienisty orderu Duńskiego Dannenborg. ☤ SAC (ri)-ROM (ani)-IMP (erit)-ARCHIM (areschal-lus)-ET-ELECT (or)-1702. Ukoronowana, snycerszczyzną, kwiatami i owocami ozdobiona, pięciopolowa tarcza z herbami polsko-litew-

skimi i Elektorsko-saskimi we środku. (ze z. T. L.) (Porów. Mad. 373)

622. *Talar.* AUGUSTUS-II-D-G-REX-POLON-M-DUX-LIT. Popiersie ukoronowane w zbroi z naramiennikiem, płaszczem gronostajowym pokrytej, z sutym upiętym na szyi halstuchem. ☤ DUX-SAX-J-C-M-A-ET-W-ELECT-(szczupak)-1702-(róża). Spoczywająca na krzyżu Ces. Rossyjskiego orderu Ś. Andrzeja, koroną pokryta, wstęgą orderu duńskiego Dannenborg opasana, pięciopolowa tarcza, z orłami, pogoniami, mieczami i rucianą koroną we środku, po bokach krzyża Ś. Andrzeja ukoronowane cyfry A-S. (Augustus Secundus), na dole między dwiema różami EP-H. głoski mincarza lipskiego Ernesta Piotra Hecht, którego nazwisko uzmysławia tu umieszczony w napisie wizerunek szczupaka. (ze z. E. B. R.) (Porów. Mad. 374.)

623. *Talar.* AUGUSTUS-II-D-G-REX-POLONIARUM-(róża). Pod koroną krzyż Ś. Andrzeja obwiązany wstęgą, na której order słońca zawieszony, po bokach krzyża ukoronowane cyfry A S. ☤ DUX-SAX-J-C-M-A-ET-W-ELECT-17-02. Ukoronowana, łańcuchem orderu słońca otoczona tarcza, na której w jednej połowie herby polsko-litewskie, w drugiej Saxonii, Kliwii, Juliaku i Bergu, z elektorskim we środku. (Köhler Cz. IV. karta tytułowa) (Porów. Mad. 375).

Dwa pierwsze talary zwane są w Niemczech talarami Beichlingowskiemi, od nazwiska Ministra Saskiego Hrabiego Beichlinga, któremu w ogłoszonym przeciw niemu edykcje, między innemi, za winę obrazy Majestatu poczytano, że na nich, w miejsce noszonego przez Augusta II duńskiego orderu słońca, ważył się zamieścić znaki dannenbrodzkiego orderu, którym jako minister saski był ozdobiony. Szły na monetę bieżącą po zł. 8.

624. *Pół czerwonego złotego.* (od prawej ręki) AUGUSTUS-II-D-G-REX-POL-M-D-LIT-ET-ELECT-SAX. Ukoronowane popierskie królewskie na postumencie. ☤ Dwie połączone

z sobą cyfry Augusta II, składające się z głoski A i liczby 2. (Augustus Secundus), między którymi herby: polski, litewski i elektorsko-saski, na wierzchu korona otoczona liczbą roku 17-03, na dole E P H. głoski początkowe imienia i nazwiska lipskiego mincarza. (Grosch-Cabin N. 88)

Monety takie nie znajdują się z innych lat.

625. *Czerwony złoty* z takimiż samemi, jak na poprzedzającym, napisami i wizerunkami. (z Gab. Król. w Dreźnie).

Czerwone złote takie bardzo rzadkie, znajdują się z lat 1702 i 1703. Szły na monetę bieżącą tak jak inne czerwone złote, po zł. 18.

B. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

626. *Szeląg*. Pod koroną spojone z sobą głoski AR (Augustus Rex), po ich bokach liczba roku 17-15. Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | GEDAN; na wierzchu 3 róże, na dole herb miasta bez tarczy między dwiema różami. (ze z. R. S. R.)

Szelągi takie bilonowe nie znajdują się z innych lat. Są wielką rzadkością.

627. *Czerwony złoty*. AUGUST-II-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P-ET-S. Szczupłe, ukoronowane popiersie z długimi po ramiona, kręcącymi się włosami. MON-AUREA-CIVITAT-GEDAN-1698. Owalna, przez dwa lwy trzymana, na podstawie wspierająca się tarcza z herbem miasta, na wierzchu wieńcem i trzema kłosami ozdobiona. (ze z. F. H. P.)

Czerwone złote ninięższe, pierwsza pod stemplem Augusta II w Gdańsku bita moneta, ofiarowane mu były w liczbie sztuk 800 w czasie przybycia jego do Gdańska i złożenia mu hołdu przez tamiecznych mieszczan 1698 r.

628. *Czerwony złoty* tegoż samego roku, późniejszego atoli stempla, różniący się od poprzedzającego otylszem tylko popiersiem, ozdobniejszą herbową tarczą i podstawą odmiennego kształtu. (ze z. T. L.)

Czerwone złote takie nieznajdują się z innych lat. Szły po zł. 18 na bieżącą monetę.

629. *Czerwony złoty podwójny*. AUGUST-II-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P-EL-S. Popiersie ukoronowane z długimi po ramiona, kręcącymi się włosami, w zbroi, na którą płaszcz zarzuczony. MON-AUREA-CIVITAT-GEDANENS-1699. Herb miasta na owalnej, przez dwa lwy trzymanej, spodem na podstawie opartej, u góry wieńcem i trzema kłosami ozdobionej tarczy. (z G. Król. w Dreźnie)

Czerwone złote takie podwójne znajdują się z lat: 1698 i 99, są bardzo rzadkie.

ZA AUGUSTA III.

(od 1733 do 1763)

August III (jako Elektor Saski Fryderyk August II) syn jedyny Króla Augusta II i Krynstyny Eberhardyny córki Margrabi Brandeburskiego na Bayracie, urodził się w Dreźnie d. 7 Października 1696 r. — przeszedł w Bononii d. 27 Listopada 1712 r. na wiarę Rzymsko-katolicką — zaślubił sobie d. 20 Sierpnia 1719 r. Maryą Józefinę, córkę Józefa I. Cesarza, zmarłą 1757 r. — nastąpił na Elektorstwo saskie d. 1 Lutego 1733 r. — obrany Królem polskim w pobliżu wsi Kamień za Pragę, pod Warszawą, d. 5 Października t.r. — koronowany w Krakowie d. 17 Stycznia 1734 r. — sprawował rządy jako Namiestnik Cesarstwa Rzymskiego, raz po zgonie Cesarza Karola VI od dnia 20 Października 1740 do d. 12 Lutego 1742 r. i powtórnie po zejściu Cesarza Karola VII od d. 20 Stycznia do d. 4 Października 1745 r. — umarł w Dreźnie d. 5 Października 1763 r. tamże w kościele katolickim pochowany.

Jego tytuły: AUGUSTUS III DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUS-

miecze i ruciana korona, na dole napis: « $\frac{3}{2}$ Sz » t. j. pół szostaka, czyli trojak. (z m. z.)

644. *Trojak*. D-G-AUGUSTUS-III-REX-POLONIARUM. Ukoronowane, spodem do brzegu monety przytykające popiersie z długimi włosami, w płaszczu na prawém ramieniu spiętym. $\mathfrak{X}$ SAC-ROM-IMP-ARCHIM-ET-ELECT-1754. Na okrągłej, koroną pokrytej, palmowemi gałązkami otoczonej, pięciopółowej tarczy orły i pogonie, z dwoma mieczami i koroną rucianą we środku, na dole liczba 3 oznaczająca wartość groszy trzech. (z m. z.)

645. *Trojak* tegoż samego roku i stempla co poprzedzający, ale tu po bokach liczby 3 głoski E-C oznaczające mincarza lipskiego Ernesta Croll. (z m. z.)

Trojaki takie znajdują się z lat: 1753, 54 i 56. Szły po gr. 6 na monetę miedzianą.

646. *Szostak*. (od prawej ręki) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POLONIARUM. Ukoronowane popiersie z długimi włosami, w płaszczu na ramieniu spiętym, ozdobione orderem złotego Runa. $\mathfrak{X}$ SAC-ROM-IMP-ARCHIM-ET-ELECT-1753. Ukoronowana okrągła, gałązkami palmowemi otoczona pięciopółowa tarcza z herbami jak pod liczbą 645, na dole głoski Sz oznaczające wyraz Szostak. (z m. z.) Szostaki tego stempla i trojaki pod liczbą 643, bite były w Guben mieście niższej Luzacyi.

647. *Szostak*. Napisy i wyobrażenia jak na poprzedzającym z tą tylko różnicą, że tu liczba roku 1754, twarz królewska pełniejsza, głoski mincarza lipskiego E-C i wartość oznaczona liczbą VI. (z m. z.)

Szostaki takie znajdują się z lat: 1753, 54, 55 i 56. Szły na monetę bieżącą po gr. 12 i szel. 2. Są i podrobione tegoż samego stempla, z podłego kruszcza bite szostaki, które wywołane były z obiegu przez uniwersał Teodora Wessla Podskarbiego W. Koronnego z dnia 10 Grudnia 1761 roku, jako niemające żadnego waloru. (ob. XLIX)

648. *Tynf*. (od prawej ręki) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POLONIARUM. Popiersie królewskie

w koronie, z długiem, w lokach na barki spadającemi włosami, w płaszczu na ramieniu spiętym, na którym order złotego Runa zawieszony. $\mathfrak{X}$ SAC-ROM-IMP-ARCHIM-ET-ELECT-1753. Na tarczy pięciopółowej, gałązkami laurowemi otoczonej, herby polsko-litewskie, w ich środku na małej tarczy herby saskie, na dole wartość oznaczona przez głoskę T (Tynf). (z m. z.)

649. *Tynf*. Napisy i wyobrażenia jak na poprzedzającym, ale tu pod gałązkami laurowemi głoski EC. mincarza lipskiego Ernesta Croll i wartość oznaczona liczbą 18 (groszy). (z m. z.)

Tynfy takie znajdują się z lat: 1753, 54, 55 i 56. Szły, według uniwersału Teodora Wessla Podskarbiego W. Koronnego z d. 12 Sierpnia 1761 roku, po gr. 35. (1)

(1) Fryderyk II Król Pruski, zająwszy w czasie siedmioletniej wojny (1756 — 63) Saxonię, porучzył żydowi Berlińskiemu Efraimowi przedsiębiorstwo bicia w mennicy Lipskiej, na zamku Pleissenburg, potrzebnych mu do prowadzenia wojny pieniędzy. Chciwy ten niegodziwego zysku Izraelita, by ukryć swoje oszukańcze zamiary, użył do nich tego samego stempla, którym Tynfy Augusta III roku 1753 i następnych przed najściem pruskiem, w téjże saméj mennicy, przez mincarza Ernesta Dytrycha Croll (jak pod liczbą 649) wybijane były. Wartość wewnętrzna pofalszowanych tym sposobem przez Efraina sztuk, w samym początku licha, stawała się do roku 1762 coraz lichszą tak dalece, iż z grzywny czystego srebra, wartującej pod ówczas talarów 14, wybijał 20, 24, 30, 40 do 45 talarów. Tynfy takie, których kilkanaście gatunków, podług zawierającej się w nich mieszczaniny mniej lub więcej podłego kruszcza, liczono, a z których większa część dostała się Polsce za wszelkie wojującym dostarczone żywności i dostatki, nazywano u nas *Bakami*, *Efraimitami*, *Małemi główkami* od szczupłego na niektórych z nich wybitego popiersia Augusta III, tudzież *Tynfami wrocławskimi* i *Berlinkami* od miejsc późniejszego ich pochodzenia Tynfy takie, pod jednymże stemplem i rokiem ukrywały rozmaity wewnętrzny szacunek i bez doświadczeń probierskich, jedne od drugich co do dobroci odróżnione być nie mogły. Owcześnie rozruchy wojenne, nie dozwoliły dostrzedz oszukaństwa prędkiej, aż przy końcu 1757 r.

650. *Złotówka.* (od prawej ręki) D-G-FRID-AUGUSTUS-REX-POL-ET-SAX. Ukoronowane popiersie w zbroi, płaszczem na ramieniu spiętym, pokrytą, na piersiach order złotego Runa. ☼ Między dwiema laurowymi gałązkami napis w 4^{ch} wierszach: XXX | GROS-REG | POLON | 1762. (Czacki licz. 165)

Złotówki takie z oznaczeniem na nich wartości 30stu groszy, nie były w obiegu. Na próbę tylko w swoim czasie bite, uległy przed kilku laty rozmnożeniu przez fabrykacyą.

651. *Dwuzłotówka.* (od prawej ręki) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POLONIARUM. Popiersie w koronie i płaszczu na ramieniu spiętym, włosy długie w lokach spadające, na szyi order złotego Runa. ☼ SAC-ROM-IMP-ARCHIM-ET-ELECT-1753. Na okrągłej ukoronowanej, palmowemi gałązkami otoczonej, pięciopółowej tarczy, herby polsko-litewskie z elektorsko-saskiem i we środku, na dole liczba wartości 8 gr. t. j. ośm srebrnych groszy, czyli 2 złote. (z m. z.)

gdy złe zbyt już górę wzięło i nie było do naprawienia. U nas zbyt późno, bo dopiero 12 Sierpnia 1761 r. piéwsza ich redukcya przez Teodora Wessla Podskarbiego W. K. ogłoszona, naznaczyła cenę tynfom dobrym, próbę osmą i dziewiątą trzymającym, jako to: saskim (pod licz. 648 i 649), tudzież pruskim i rosyjskim w Królewcu bitym, po gr. 35, wszystkim zaś innym niższej próby, choć tegoż samego stempla, po gr. 15 (Ob. L). Powtórna redukcya d. 19 Października t. r. ogłoszona, ściagała się tylko do jednego gatunku tynfów, *Wrocławskiemu* zwanych, którym naznaczono wartość po dwa szostaki, czyli po gr. 25 $\frac{1}{3}$ (Ob. LI). Trzecia na koniec podana do wiadomości d. 17 Lutego 1762, miała na względzie same tylko tynfy bite w Wrocławiu, między którymi uczyniła różnicę, nadając jednym cenę po gr. 25 $\frac{1}{3}$, drugie zestawiając w dawniej wartości po gr. 15 (Ob. LII). Podobne ogłoszenia tak w Koronie, jak w W. Xięztwie Litewskiem następowały jedne po drugich aż do r. 1766, w którym przez uniwersał Kommissyi skarbu koronnego z dnia 4 Czerwca t. r. wszelkie tynfy z obiegu wywołane i saskie po gr. 28, wrocławskie po gr. 10, a Bąki i Berlinki po gr. 7 $\frac{1}{2}$ do nowo wówczas otworzonej mennicy wykupione, wraz z imieniem zagładzone zostały.

652. *Dwuzłotówka* tegoż, co poprzedzająca roku z podobnemiż wyobrażeniami i napisami, tém tylko od niej różniąca się, że tu popiersie królewskie pełniejsze i wartość przez 8 GR. wyrażona. (z m. z.)

Dwuzłotówki powyższe, znajdują się z lat: 1752, 53 i 54; acz bite na stopę groszy niemieckich, po 32 na talar twardy, nadają się jednak i do stopy polskiej, 8 bowiem groszy niemieckich odpowiadają 60ciu polskim, czyli dwom polskim złotym. Dla tego w Polsce za monetę krajową obiegową uważane były.

653. *Dwuzłotówka.* (od prawej ręki) D-G-FRID-AUGUSTUS-REX-POL-EL-SAX. Popiersie szczupłe w koronie, zbroi i płaszczu na ramieniu spiętym, ozdobione orderem złotego Runa. ☼ (od lewej ręki) MON-REG=POLONIE. Dwie oddzielne tarcze z orłem i pogonią, nad którymi unosi się korona, między nimi poniżej trzecia, mitrą elektorską pokryta, gałązkami oliwnemi ozdobiona mniejsza tarcza, na której dwa miecze i korona ruciana w obwódce arabeskowej, napis w 2^{ch} wierszach: LX-GROS | 1762. (Czacki licz. 164)

Dwuzłotówek takich na stopę polską bitych, nadzwyczajnie rzadkich, bardzo mało było w obiegu.

654. *Półtalarek.* (od prawej ręki) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POLONIARUM. Ukoronowane, spodem do brzegu przytykające popiersie z długiem włosami, w zbroi, płaszczem grodnostajowym na ramieniu spiętym pokrytą, orderem złotego Runa ozdobione, pod ramieniem którego głoski O. E. oznaczające nazwisko rzeźbiarza. ☼ SAC-ROM-IMP-ARCHIM-ET-ELECT-1753. Na okrągłej, koroną pokrytą, palmowemi gałązkami otoczonej, pięciopółowej tarczy herby polsko-litewskie z elektorsko-saskiem i we środku, na dole E D C głoski mincarza lipskiego Ernesta Dytrycha Croll. (ze z. J. P.)

Półtalarki takie znajdują się z lat: 1753, 54 i 55. Szły na monetę bieżącą po 3 tynfy i gr. 6 czyli po złotych 4.

655. *Talar.* (od prawej ręki) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POLONIARUM. Popiersie spodem do brzegu przytykające, włosy długie kręcące się, zbroja płaszczem na prawém ramieniu spiętym pokryta, na szyi order złotego Runa na wstędze wiszący, pod ramieniem głoski rzeźbiarza O. E. $\mathfrak{X}$ SAC-ROM-IMP-ARCHIM-ET-ELECT-1753. Herby i głoski mincarza, jak na poprzedzającym. (ze z. X. S.) (Porów. Mad. 2801.)

656. *Talar* podobny z liczbą roku 1754, ale tu pod ramieniem królewskim głoska L oznaczająca miasto menniczne Lipsk. (ze z. X. S.) (Porów. Mad. 2802.)

657. *Talar.* D-G-FRID-AUGUSTUS-REX-POL-EL-SAX. Ukoronowane popiersie w zbroi, na którą płaszcz gronostajowy zarzucony, na szyi order złotego Runa na wstędze wiszący. $\mathfrak{X}$ Między dwiema palmowemi, laurem przeplatanemi, u dołu wstążką związanemi gałązkami, ukoronowana, snycerszczyzną ozdobiona tarcza, na której herby polsko-litewskie z elektorsko-saskimi we środku, na dole rok 1762. (ze z. E. B. R.) (Porów. Mad. 5639)

Talary takie pierwszego i drugiego stempla znajdują się z lat: 1753, 54, 55 i 62. Szły po 6 tynfów i groszy 12, czyli po zł. 8 na monetę bieżącą.

658. *Czerwony złoty.* (od prawej ręki) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POLONIARUM. Popiersie ukoronowane z długimi włosami, w zbroi i płaszczu gronostajowym, z orderem złotego Runa na szyi. $\mathfrak{X}$ SAC-ROM-IMP-ARCHIM-ET-ELECT-1754. Okrągła, koroną pokryta, gałązkami palmowemi otoczona pięciopółowa tarcza z zwykłemi herbami, pod tarczą głoski mincarskie E D C (ze z. T. L.)

Czerwone złote takie znajdują się z lat: 1752, 53, 54 i 56. Szły na monetę bieżącą po 14 tynfów i gr. 8, czyli po zł. 18.

659. *Czerwony złoty podwójny.* Napisy i wyobrażenia jak pod liczbą 658, tylko tu wszystko na większą skalę i rok 1754. (ze z. J. P.)

Czerwone złote takie znajdują się z lat: 1752, 53 i 54. Szły po 28 tynfów i gr. 16, czyli po zł. 36 na bieżącą monetę.

660. *Pół-Augustdor.* (od prawej ręki) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POLONIARUM. Popiersie ukoronowane w zbroi płaszczem pokrytej, na szyi order złotego Runa. $\mathfrak{X}$ SAC-ROM-IMP-ARCHIM-ET-ELECT-1753. Pod koroną okrągła, palmowemi gałązkami otoczona, pięciopółowa tarcza z herbami polsko-litewskimi i elektorsko-saskimi, pod tarczą głoska G oznaczająca Jana Jerzego Goedecke Dyrektora mennicy lipskiej, niżej linia poprzeczna, pod którą liczba wartości $2\frac{1}{2}$ TH. t. j. $2\frac{1}{2}$ Talara. (ze z. T. L.)

661. *Augustdor.* Wszystko, jak na poprzedzającym, tylko tustosunkowo większe, liczba zaś wartości 5 TH. t. j. 5 Talarów, i po bokach gałązek palmowych głoski E-C Ernesta Croll mincarza lipskiego. (ze z. J. P.)

662. *Augustdor podwójny.* Liczba roku, napisy i wyobrażenia, jak pod liczbą 660, tylko tu pod głoską G liczba wartości 10 TH. t. j. 10 talarów. (ze z. X. S.)

Augustdory połowiczne, pojedyncze i podwójne, były złotą w Lipsku 1753 r. bitą, dla Polski przeznaczoną monetą. Miały równą czerwonym złotym hollenderskim czystość 23 karatów i 7 granów. Pojedynczych 38 $\frac{2}{3}\frac{8}{9}$, podwójnych 19 $\frac{1}{2}\frac{1}{9}$, połowicznych zaś 77 $\frac{2}{5}\frac{1}{9}$, sztuk wchodziło na grzywnę złota. Uległy w czasie siedmioletniej wojny, tak jak wzmiankowane pod liczbą 649 tynfy saskie, fałszerstwu Efraima, który fabrykował je 1758 r. w mennicy lipskiej, tym samym, liczbą roku 1753 oznaczonym stemplem, jakim dobre Augustdory Augusta III w téjże mennicy pod zarządem Jana Jerzego Goedecke wybijane były. Nie różniły się wielkością i wagą od dobrych, lecz co do ligi 7 tylko karatów i 6 granów, a zatem ledwie dwa talary wartości wewnętrznej trzymały. *Efraimitami* złotemi zwane, szczęściem w niewielkiej ilości zawitały

do Polski, w znaczniejszej nierównie rozlały się po krajach niemieckich.

B. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

W mieście tém i innych pruskich liczono na dobrą monetę, która w porównaniu z bieżącą polską, dwa razy większą miała wartość. Monety zaś bite były następujące:

663. *Szeląg*. Między liczbą roku 17-53, ukoronowana cyfra królewska *A 3 R* (Augustus tertius Rex). *℞* Napis w 3th wierszach: SOLID | CIVITAT | GEDAN. Nad napisem 3 róże, pod napisem między dwiema różami herb miasta. (z m. z.)

664. *Szeląg* podobnego, jak poprzedzający stempla, tylko tu liczba roku 17-54, i po bokach herbu miasta głoski mincarza W-R. (z m. z.)

665. *Szeląg* podobnego, jak poprzedzające stempla, ale tu liczba roku 17-63 i po bokach herbu miasta, głoski RE-Æ. mincarza Rudolfa Ernesta Oeckermann. (z m. z.)

Szelągi takie bilonowe znajdują się z lat: 1753, 54, 57, 61 i 63. Szły po 3 na grosz pruski.

666. *Trojak*. Pod koroną cyfra królewska *A 3 R* między liczbą roku 17-55. *℞* GROS-SUS - TRIPLEX - GEDANENSIS - (gwiazda). Herb miasta na tarczy podłużnej, przez dwa lwy trzymanej, na dole liczba wartości III. (z m. z.)

667. *Trojak* podobnego do poprzedzającego stempla, tylko tu liczba roku 1758 i wartość przez liczbę arabską oznaczona. (z m. z.)

668. *Trojak* podobnego do poprzedzających stempla, tylko tu liczba roku 17-60 i nie ma liczby wartości, w miejsceu której położone są głoski RE Æ mincarza Oeckermann. (z m. z.)

Trojaki takie znajdują się z lat: 1755, 58, 60 i 63. Szły po gr. 6 na bieżącą monetę.

669. *Szostak*. (napisy po obu stronach w obwódce) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POL-M-D-L-R-PR-D-S-ET-EL. Popiersie królewskie

w koronie i zbroi, płaszczem gronostajowym pokrytj z wiszącym na szyi orderem złotego Runa. *℞* MON-ARGENT-CIVITAT-GEDANENSIS. Na tarczy owalnej, przez dwa lwy trzymanej, herb miasta, nad którym, pod ozdobą kwiecistą, liczba wartości VI, na dole głoski R-E-Æ. mincarza Oeckermann, niżej liczba roku 1760. (z m. z.)

670. *Szostak*. D-G-AUGUST-III-R-POL-M-D-L-R-P-D-S-ET-EL. Popiersie królewskie, jak na poprzedzającym. *℞* MON-ARGENT-CIVIT-GEDAN. Herb miasta i głoski mincarskie jak na poprzedzającym, tylko tu rok 1761. (z m. z.)

Szostaki takie znajdują się z lat: 1760, 61 63. Na monetę bieżącą zniżone były przez uniwersał Podskarbiego Wessla z dnia 12 Sierpnia 1761 r. z 12 gr. i 2 szel. do gr. 10.

671. *Tynf*. (napisy w obwódce) D-G-AUGUSTUS-III-REX-POL-M-D-L-R-PR-D-S-ET-EL. Popiersie w koronie, zbroi i płaszczu gronostajowym na ramieniu spiętym, z orderem złotego Runa na szyi. *℞* MON-ARGENT-CIVITAT-GEDANENSIS. Na tarczy owalnej, przez dwa lwy trzymanej, herb miasta, nad którym ozdoba kwiecista z liczbą wartości 1-8 (groszy) po bokach, na dole floresem przedzielona liczba roku 17-58. (ze z. X. P. S.)

672. *Tynf* takiegoż stempla, jak poprzedzający, tylko tu pod herbem miasta głoski C-H-S. oznaczające Karola Henryka Schwerdtner mincarza i liczba r. 1759. (z m. z.)

673. *Tynf*. jak pod liczbą 671 z tą tylko różnicą, że tu liczba wartości 1-8 po bokach miecza przecinającego wieniec zdobiący herb miasta, na dole głoski R-E-Æ. mincarza Oeckermann i liczba roku 1760. (z m. z.)

Tynfy takie znajdują się z lat: 1758, 59, 60 i 63. Szły, podług redukcji uniwersałem podskarbiego Wessla d. 12 Sierpnia 1761 r. ogłoszonej, po gr. 33 na monetę bieżącą.

674. *Złotówka*. (od prawej ręki) D-G-AUGUST-III-R-POL-M-D-L-R-P-D-S-ET-EL. Ukoronowane, spodem do brzegu sięgające

popiersie w zbroi, pokrytej płaszczem gronostajowym, na ramieniu spiętym, z orderem złotego Runa na szyi. **✠** MON-ARGENT-CIVIT-GEDANENS. Okrągła, przez dwa lwy trzymana tarcza z herbem miasta, nad którą ozdoba kwiecista i liczba wartości 30 GR. t. j. 30 groszy, na dole w trójkąt rozrzucone głoski R-E-Æ. mincarza Rudolfa Ernesta Oeckermann, niżej rok 1762. (z m. z.)

675. *Złotówka* jak poprzedzająca, tylko tu liczba roku 1763 i głoski R. E. Æ. obok siebie położone. (z m. z.)

Złotówki takie z lat tylko 1762 i 63 znajdujące się, szły na *bieżącą monetę* po zł. 2.

676. *Czerwony złoty*. AUGUST-III-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P-EL-S. Popiersie ukoronowane w zbroi gładkiej z naramiennikiem. **✠** MON-AUREA-CIVITAT-GEDAN-1734-(gwiazda). Przez dwa lwy trzymana, na ozdobnej podstawie wspierająca się owalna tarcza, z herbem miasta, nad którą wieniec z trzema kłosami. (ze z. R. S. R.)

Czerwone złote takie nie znajdują się z innych lat, są rzadkie, szły po 14 tyńfów i gr. 8, czyli po zł. 18 na *monetę bieżącą*.

c. MONETY MIASTA TORUNIA.

677. *Szeląg*. Między liczbą roku 17-60, ukoronowana cyfra A 3 R (Augustus tertius Rex). **✠** Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | THORUN. Na wierzchu róża, pod napisem między dwiema różami mniejszy herb miasta Torunia. (z m. z.)

678. *Szeląg* ze wszystkim jak poprzedzający, tylko tu po bokach herbu miasta, głoski D-B. mincarza Daniela Böttcher. (z m. z.)

Szelągi takie znajdują się z lat: 1760, 61, 62 i 63. Szły po 3 na grosz dobry.

679. *Trojak*. Między liczbą roku 17-63 cyfra A 3 R koroną pokryta. **✠** GROSSUS-TRIPLEX-THORUNENSIS. Na tarczy przez anioła trzymanej herb miasta, po bokach tarczy głoski początkowe mincarza S-B. (ze z. X. P. S.)

680. *Trojak* tegoż stempla i roku co poprzedzający, tylko tu głoski mincarza D. B. (z m. z.)

Trojaki takie nie znajdują się z innych lat. Szły na monetę bieżącą po gr. 6.

681. *Szostak*. D-G-AUGUST-III-R-POL-M-D-L-R-P-D-S-ET-EL. Popiersie w koronie, zbroi i płaszczu gronostajowym, z orderem złotego Runa na piersiach. **✠** MONETA-ARGENT=CIVITA-THORUNENS. Na tarczy przez anioła trzymanej herb miasta, po bokach tarczy rok 17-63, niżej głoski mincarza D-B, na dole między napisem w odcinku liczba wartości VI. (z m. z.)

Szostaki takie znajdują się z lat: 1762 i 63. Szły po gr. 12 szel. 2 na *monetę bieżącą*.

d. MONETY MIASTA ELBLĄGA.

682. *Szeląg*. Między liczbą roku 17-61 cyfra królewska A 3 R koroną pokryta, na dole głoski C-H-S. oznaczające mincarza Karola Henryka Schwerdtner. **✠** Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | ELBING. Na wierzchu dwie róże, pod napisem między dwiema różami herb miasta. (z m. z.)

683. *Szeląg*. Między liczbą roku 17-63 ukoronowana cyfra Augusta III. **✠** Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | ELBING. U wierzchu róża, pod napisem herb miasta między głoskami JC-S, oznaczającymi mincarza Justa Karola Schröter. (z m. z.)

684. *Szeląg* jak poprzedzający, tylko tu na stronie odwrotnej, po bokach herbu miasta głoski F. L-S. mincarza Fryderyka Ludwika Stieber. (z m. z.)

Szelągi takie znajdują się z lat: 1760, 61 i 63, szły po 3 na grosz dobry.

685. *Trojak*. Między liczbą roku 17-63 ukoronowana cyfra Augusta III. **✠** GROSSUS-TRIPLEX-ELBINGENSIS. Na tarczy floresami ozdobionej herb miasta, nad herbem liczba wartości 3, pod nim głoski wyżej wymienionego mincarza F. L. S. (z m. z.)

Trojaki takie znajdują się z lat: 1761, 62 i 63. Szły na monetę bieżącą po gr. 6.

686. *Szostak*. (od dołu) D-G-AUGUST-III-R-POL-M-D-L-R-P-D-S-ET-EL. Popiersie ukoronowane w zbroi i płaszczu gronostajowym na ramieniu spiętym, z orderem złotego Runa na wstędze wiszącym. **℞** MON-ARGENT-CIVIT-ELBINGENSIS. Na owalnej, floresami ozdobionej tarczy herb miasta, nad tarczą liczba wartości VI, po jej bokach liczba roku 17-62, na dole głoski mincarskie J. C. S. (z m. z.)

Szostaki takie znajdują się z lat: 1762 i 63. Szły u nas na monetę bieżącą po gr. 12 szel. 2. W Gdańsku jednak i Królewcu brać ich nie chciano. Na najpiérwszych, bardzo rzadkich teraz wybiciach tych szostaków z roku 1762, herb miasta trzymany był przez dwóch aniołów, na następnych ozdobę tę uchylono.

687. *Tynf*. (od dołu) D-G-AUGUST-III-R-POL-M-D-L-R-P-D-S-ET-EL. Popiersie królewskie, jak na poprzedzającym. **℞** MONETA-ARGENTEA-CIVIT-ELBINGENSIS. Na owalnej, snycerszczyzną i floresami ozdobionej tarczy, herb miasta, nad którym liczba wartości: 18 GR. po bokach tarczy liczba roku 17-63, na dole J. C. S. głoski początkowe imienia i nazwiska Justa Karola Schrötera mincarza. (z m. z.)

688. *Tynf*. Napisy, popiersie królewskie, herb miasta i liczba roku jak na poprzedzającym, ale tu nad herbem miasta I. T. (jeden Tynf), pod tymże herbem F. L. S. głoski początkowe imienia i nazwiska mincarza Fryderyka Ludwika Stieber, i na dole pismem *cursive* zwaném: *Sec-red* co znaczy: secundum reductionem (podług redukcji.) (ze z. X. W. R.)

689. *Tynf*, na którym wszystko to samo, jak na poprzedzającym, tylko tu wyrazy skrócone *Sec. red.* więcej są uzupełnione przez *Secund. red.* dla tego, że z piérwszego skrócenia *Sec-red* złośliwi ludzie tworzyli przez niechęć ku Magistratowi wyraz: *Secred* czyli *Sekret* znaczący w niemieckim języku *miejsce wygody* i pieniądze z takim napisem wystawując na pośmiewisko, godnemi być tego

miejsca głosili; co stało się dla Magistratu powodem do ściągnięcia ich z obiegu i przepięcia na inne. (z m. z.)

Tynfy takie nie znajdują się z innych lat. Szły po 3 szostaki bite. Na żądanie miłośników monet z czystego srebra, a takie jak pod liczbą 687 ze złota nawet, jako osobliwość, wybijane były.

690. *Czerwony złoty podwójny*. Popiersie i napis jak pod liczbą 687. **℞** MONETA-AUREA-CIVIT-ELBINGENSIS. Na owalnej ozdobami snycerskimi otoczonej tarczy herb miasta, nad którym liczba wartości cursive 2 Duc. (dwa dukaty) oznaczona, pod tarczą rok 17-63, niżej J. C. S. litery początkowe imienia i nazwiska mincarza Justa Karola Schrötera. (ze z. R. S. R.)

Czerwone złote takie nie znajdują się z innych lat. Nie były w obiegu i są rzadkie.

E. MONETY KSIĘZTWA SIEWIERSKIEGO.

(POSIADŁOŚCI NIEGDY BISKUPÓW KRAKOWSKICH)

691. *Grosz srebrny*. (od dołu) CAI (*etanus*)-SOŁTYK-EPI (*scopus*)-CRAC (*oviensis*)-DUX-SEVERIE. Popiersie Biskupa z lewej strony widziane, z gwiazdą orderową na boku i kalotką na głowie. **℞** W wieńcu na dole związanym napis w 5^{ciu} wierszach: GROSSUS | ARGENTEUS | DUCATUS | SEVERIE | A-1761. (z m. z.)

692. *Czerwony złoty*. Napis i popiersie jak na poprzedzającym. **℞** Wśród wieńca napis w 5^{ciu} wierszach: MONETA | AUREA | DUCATUS | SEVERIE | A-1762. (ze z. E. B. R.)

Monety te nie były nigdy w obiegu. Według znajdującego się bowiem, przy zbiorze numizmatycznym Uniwersytetu krakowskiego, spisu będących tam monet, przez Jerzego Samuela Bandtkie w języku łacińskim sporządzonego, Michał Sołtyk Dziekan Kościoła katedralnego krakowskiego, chcąc potomności przekazać pamięć krewnego swojego Biskupa 1788 roku

zmarłego i służącego mu, jako Xięciu Siewierskiemu prawa bicia monety, kazał około roku 1800, zrobić żydowi Szachnie Wappenstein powyższe stemple, które w niewielkiej liczbie wybite exemplarze, stanowią pośmiertną pamiątkę, tego w dziejach krajowych słynnego Pasterza.

F. MONETY XIĘZTWA KURLANDZKIEGO.

Po zmarłym w Gdańsku d. 4 Maja 1737 r. Ferdynandzie Xiążęciu Kurlandzkim, ostatnim z linii męskiej Kettlerowskiej potomku, obranym był przez szlachtę dnia 13 Lipca tegoż roku na Xięcia, Ernest Jan Hrabia Rzeszy Niemieckiej Biron, nadworny Podkomorzy Imperatorowej Rossyjskiej Anny, który złożył Augustowi III przez posła swego Kanclerza Finkenstein hołd lenny w Warszawie d. 20 Marca 1739 r. Niedługo jednak cieszył się tym Xięstwem, będąc przy zaszłej roku 1740 zmianie rządu w Rosyi, wysłanym na wygnanie. Po długim względem wyboru nowego Xięcia wahanu się, August III dał na koniec w Warszawie d. 8 Stycznia 1759 r. inwestyturę na to Xięstwo synowi swemu Karolowi, który je znowu w r. 1762, za powrotem z wygnania Birona, na rzecz tegoż odstąpić musiał. Monety tych dwóch ostatnich Xiążąt są następujące:

A. XIĄŻĘCIA KAROLA. (1)

693. *Szeląg szczéro-miedziany.* (od dołu) D-G-CAROL(us)-PR(inceps)-REG(ius)-POLON(ia)-ET-SAX(onia). Popiersie Xiążęcia w zbroi, na której wstęga orderowa przewieszona, włosy z przodu krótkie, z tyłu w warkocz związane. IN-LIV(onia)-CURLAND(ia)-ET-

(1) Karol Krystyan Xiążę Kurlandzki, syn trzeci Augusta III, urodzony d. 13 Lipca 1733 — zaślubił 1760 r. Franciszkę Krasieńską, urodzoną 1742 roku zmarłą 1796 r. — ozdobiony orderami Ś. Andrzeja i Orła Białego — umarł 1796 r.

SEM(igallia)-DUX-1762. Pod koroną dwie owalne, obok siebie na podstawie stojące tarcze z orłem i pogonią, pod którymi napis; *Solid.* (z m. z.)

694. *Szeląg* jak poprzedzający, tylko tu herby krajowe na tarczach kaściastych. (zm. z.)

Szelągi takie nie znajdują się z innych lat, Szły jak inne miedziane sasko-polskie.

695. *Grosz bilonowy.* (od dołu) D-G-CAROL-P-R-P-ET-S-IN-L-CUR-ET-S-DUX. Popiersie Xiążęcia jak pod liczbą 693, tylko tu widać na piersiach wstęgę i krzyż orderowy. MONET-ARGENT-DUC-CURLAND. Dwie owalne floresami ozdobione tarcze z orłem i pogonią, nad którymi unosi się korona, pod tarczami głoski C-H-S. niżej liczba roku 1762. (z m. z.)

Grosze takie nie znajdują się z innych lat. Szły w równi z groszami sasko-polskimi.

696. *Szostak.* Popiersie i napis jak na poprzedzającym groszu. (od dołu) MON-ARG-DUC-CURLAND-1762. Dwie owalne koroną pokryte, snycerszczyzną ozdobione, na podstawie spoczywające tarcze z orłem i pogonią, pod którymi głoski C-H-S. na dole w odcinku między dwiema gałązkami liczba wartości VI. (ze z. F. H. P.)

Szostaki takie nie znajdują się z innych lat. Szły jak polskie po gr. 12 szel. 2.

B. XIĄŻĘCIA ERNESTA JANA. (1)

697. *Szeląg szczéro-miedziany.* (od dołu) D-G-ERNEST-JOH-DUX. Popiersie Xiążęcia

(1) Ernest Jan Hrabia Rzeszy Niemieckiej Biron uro. 23 Listopada 1690 — obrany Xięciem Kurlandzkim d. 13 Lipca 1737 r. — otrzymał inwestyturę na to Xięstwo w Warszawie d. 20 Marca 1739 r. — zostawał na wygnaniu od d. 20 Listopada 1740 do 1762 — powróciwszy zamtąd objął powtórnie rządy d. 23 Czerwca 1763 r. — odstąpił je najstarszemu synowi Piotrowi d. 24 Listopada 1769 r. — ozdobiony orderami: Ś. Andrzeja, Alexandra Newskiego i Orła Białego — zmarł d. 28 Grudnia 1772 roku.

w zbroi, włosy z tyłu w warkocz związane, na piersiach wstęga orderowa. **IN-LIV-CURL-ET-SEM-1764.** Pod koroną dwie owalne tarcze z orłem i pogonią, pod którymi napis: **SOLID.** (ze z. F. H. P.)

698. *Szeląg* takiż, tegoż roku i stempla, jak poprzedzający, ale tu pod napisem **SOLID** głoski mincarza J. F. S. (ze z. F. H. P.)

Szelągi takie nie znajdują się z innych lat. Szły jak sasko-polskie.

699. *Grosz bilonowy.* Mitrą pokryta cyfra Xiążęca E J (Ernestus Joannes) między liczbą roku **17-64.** **MON-ARGENT-DUC-CURLAND.** Pod koroną dwie owalne tarcze z orłem i pogonią, pod którymi głoski mincarza J. C. S. (z m. z.)

Grosze takie znajdują się z lat: 1763 i 64. Szły jak grosze sasko-polskie.

700. *Trojak.* (od dołu) **D-G-ERNEST-JOH-IN-L-C-ET-S-DUX.** Popiersie Xiążęcia w zbroi, włosy z tyłu w warkocz związane, na piersiach wstęga orderowa. **MON-ARGENT-DUC-CURLAND-1764.** Dwie okrągłe, snycerszczyzną ozdobione, koroną pokryte tarcze z orłem i pogonią, między którymi w dolnym rozwarciu liczba wartości 3 (grosze) a pod nią głoski mincarza J. F. S. (ze z. F. H. P.)

Trojaki takie znajdują się z lat 1764 i 65. Szły jak polskie po gr. 6.

701. *Szostak.* (od dołu) **D-G-ERNEST-JOH-IN-LIV-CUR-ET-SEM-DUX.** Popiersie Xiążęcia w zbroi i wstędze orderowej, włosy krótkie z przodu, z tyłu w warkocz związane, pod ramieniem głoska S. **MONETA-ARGENT-DUC-CURLAND-1763.** Dwie okrągłe, koroną pokryte, snycerszczyzną ozdobione tarcze z orłem i pogonią, między którymi u dołu liczba wartości VI, niżej głoski mincarza J. C. S. (z m. z.)

Szostaki takie nieznajdujące się z innych lat, szły jak polskie po gr. 12 szel. 2.

701^a. *Tynf.* Napis i popiersie jak na poprzedzającym szostaku, ale tu pod popiersiem głoska G. **Wszystko** jak na poprzedzającym, tylko tu liczba roku **1764** i w rozwarciu

dolnym między tarczami herbowemi, liczba wartości 18, pod którą głoski mincarza J. C. S. (ze z. R. S. R.)

Tynfy takie nie znajdują się z innych lat. Szły jak inne, po 38 gr. na monetę bieżącą.

701^b. *Czerwony złoty.* **D-G-ERNEST-JOH-IN-LIV-CURL-ET-SEM-DUX.** Popiersie Xiącia z prawej strony, jak pod liczbą **701.** **MONETA-AUREA-DUC-CURLAND-1764.** Dwie owalne, koroną pokryte tarcze z orłem i pogonią, pod którymi głoski mincarza J. C. S. (Numophil. Ampach. Sect. I stron. 512)

Czerwone złote takie nie znajdują się z innych lat. Szły po zł. 18 na monetę bieżącą.

ZA STANISŁAWA AUGUSTA.

(od 1764 do 1795.)

Stanisław August (Poniatowski) herbu Ciołek, ostatni władca całej Polski, syn Stanisława Poniatowskiego Kasztelana krakowskiego, towarzysza wypraw Karola XII i Konstancyi Xieźniczki Czartoryjskiej Kasztelanki wileńskiej — urodzony w Wołczynie, Województwie Brzeskiem Litewskim d. 17 Stycznia 1732 r. — wyżej nad wiek, w którym żył umysłowo wykształcony, pięknej postaci młodzian, po powrocie z podróży zagranicznych otrzymał od Augusta III 1753 roku starostwo grodowe Przemyśkie — a roku 1755 Stolnikostwo W. Xięstwa Litewskiego — ozdobiony d. 8 Grudnia 1756 r. orderem Orła Białego, udał się w charakterze posła pełnomocnego Rzeczypospolitej do dworu Petersburskiego — po powrocie zasiadał roku 1761 w kole rycerskiem jako poseł z ziemi Bielskiej, a na sejmie konwokacyjnym 1763 r. jako poseł z ziemi Warszawskiej — obrany Królem d. 7 Września 1764 r. — koronowany w Warszawie (w Kościele Ś. Jana) d. 25 Listopada t. r. — ustanowił order Ś. Stanisława dnia 8 Maja

1765 r. — w nocy dnia 3 Listopada 1771 r. wracając z pałacu Czartoryjskich, później Radziwiłów (dziś zwanego *Paca*), do zamku, porwany na ulicy miodowej przez konfederatów i uprowadzony z Warszawy, cudem prawie ocalał — wyjechał dnia 7 Stycznia 1795 r. do Grodna — tamże d. 25 Listopada t. r. w 31szą rocznicę koronacji swojej złożył koronę — udał się następnie do Petersburga d. 15 Lutego 1797 r. — umarł w tej stolicy d. 12 Lutego 1798 r. — gdzie w kościele katolickim pochowany.

Jego tytuły: STANISLAUS AUGUSTUS DEI GRATIA REX POLONIE, MAGNUS DUX LITHUANIE, RUSSIE, PRUSSIE, MASOVIE, SAMOGITIE, KIJOVIE, VOLHYNIE, PODOLIE, PODLACHIE, LIVONIE, SMOLENSCIE, SEVERIE et CZERNIECHOVIE.

Za niego sprawowali urząd Podskarbich Wielkich w Koronie: Teodor Wessel herbu Rogala do 1775 r. — Adam Xiążę Poniński, herbu Łodzia do 1789 r. w którym był uwięziony i Roch z Głogowy Kossowski do 1795 r. — *w Wielkiem Xięstwie Litewskiem:* Jerzy Dettlof na Borklowie Hrabia Flemming, herbu tegoż nazwiska do r. 1764 w którym urząd ten złożywszy, został 1766 r. Wojewodą Pomorskim † 1771 r. — Michał Hrabia Brzostowski, herbu Strzemie, † 1784 r. — Stanisław Poniatowski herbu Ciołek, synowiec królewski, do 1790 roku — Ludwik Skumin Hrabia Tyszkiewicz, herbu Leliwa, do 1793 r. i Michał Kleofas z Kozielska Ogiński, herbu Brama do 1795 roku.

Moneta bitą była w Krakowie, Warszawie, Gdańsku, Toruniu i Mitawie.

Królowi temu, który ustąpił niegdyś Rzeczypospolitej od Zygmunta III prawo bicia monety, miał sobie przez Stany do dni życia powierzone, zachowaną była chwała wskrzeszenia nieczynnej od roku 1685 r. mennicy krajowej. Otworzyć ją kazał 1766 r. w Warszawie, przy ulicy bieleńskiej w gmachu przez niego, nim wstąpił na tron, zamieszkanym, w tém samém miejsu, gdzie dzisiejsza istnieje

mennica pod N. 607. Do pierwszego jej urządzenia przyłożył się wiele sprowadzony do służby królewskiej Mikołaj Piotr Baron de Gartenberg, po otrzymaniu r. 1768 indygenatu w Polsce, Sadogórskim zwany, który w Krakowie od 1765 do 1772 r. jako administrator mennicy, miedzianą wybijał monetę. Położyli również niepospolite zasługi ściągnięci do kraju biegli w swojej sztuce rzeźbiarze: Jan Filip Holzhaeuser zmarły w Warszawie d. 17 Sierpnia 1792 r. i J. J. Reichel rzeźbą medali Królów Polskich poczynawszy od Zygmunta I wstawiony, tudzież mincarze: Fryderyk Wilhelm Sylm od roku 1765 do 1767 r. — Justus Karol Schröder od d. 17 Czerwca 1768 do 1772 r. — Antoni Partenstein od d. 15 Lipca t. r. do 1774 r. — i Efraim Brenn od d. 10 Listopada t. r. do śmierci w Warszawie d. 2 Marca 1792 r. nastąpień.

Czerwone złote przez Uchwałę sejmową 1766 r. (Vol. L. VII stron. 449) oznaczoną miały cenę na zł. 16 gr. 22½. Sejm 1786 r. podniósł ją do 18tu ówczesnych złotych.

Stopa menniczna na monetę srebrną, trzykrotniej za tego panowania ulegała zmianie. Od roku 1766 do 1786 trzymano się stopy tak zwanęj konwencyjnej, (1) podług której z grzywny kolońskiej czystego srebra, 80 zł. wybijano (ob. LIII). Od roku 1786 do 1794 chwycono się stopy lekszej, wybijano bowiem z grzywny czystej kolońskiej zł. 83½ (ob. LIV). W 1794 r. jeszcze jednym złotym na grzywnie umniejszono dobroć monety, zniżając jej ligę do zł. 84½ z takiejże grzywny (ob. LV). Czer-

(1) Stopa konwencyjna powstała na zasadzie konwencyj (umowy), między dworem Rakuzkim a Elektorsko-Bawarskiem dnia 21 Września 1753 r. w Wiedniu zawartej, do której potem wszystkie prawie stany Rzeszy Niemieckiej przystąpiły. Przez nią zgodzono się na wybijanie z czystej grzywny srebra 13tu talarów i 8miu srebrnych groszy, czyli 20tu zł. reńskich (80ciu polskich). Wartość zaś złota nad srebro 14¼ razy wyższą oznaczono. Monety na taką stopę bite otrzymały nazwisko *konwencyjnych*.

wone złote zaś bite były niezmiennie na próbę i wagę czerwonych złotych holenderskich.

Przy schyłku tego panowania wypuszczone były w obieg, na mocy uchwały ówczesnej Rady Najwyższej z dnia 8 Czerwca, 13 Sierpnia i 4 Września 1794 roku, przechowywane dotąd przy niektórych zbiorach numizmatycznych, bilety skarbowe na groszy miedzianych 5 i 10, tudzież na złotych srebrnych 4, 5, 10, 25, 50 i 100, które nie wzbudzając przy ówczesnych wypadkach krajowych zaufania, w krótkce potem ze szkodą ich posiadaczy upadły.

A. MONETY KORONNE. (1)

702. *Szeląg miedziany*. Ukoronowana cyfra Stanisława Augusta S A R dzieląca liczbę roku 17-67. $\mathfrak{X}$ Między dwiema różyczkami liczba I. niżej w dwóch wierszach: SOLID | R-P. (Regni Poloniæ), na dole głoska G początkowa nazwiska administratora mennicy Krakowskiej Gartenberga. (z m. z.)

703. *Szeląg* takiż z liczbą roku 17-75 i głoskami E. B. pod napisem strony odwrotnej, oznaczającymi imię i nazwisko Efraima Brenn mincarza mennicy Warszawskiej. (ze z. J. P.)

(1) O monetach Stanisława Augusta pisali: Czacki w dziele „o lit. i pols. prawach” w Tomie I. Tabl. XI—XIII. licz. 178—215. — Krasicki „w zbiorze potrzebniejszych wiadomości” Tomie II. str. 189—191. — Bandtkie „w Numismatyce krajowej” Tomie II. stron. 56—76. Tabl. 48—53. Patrz obok tego: Carl Benjamin Lengnichs Nachrichten zur Bücher und Münz kunde 2ter Theil str. 346—380. — Bernoulli's Reisen Viter Band str. 200—219. — Fortgesetzte N. Geneal. Histor. Nachrichten 56ter Theil str. 533—34 i w 72 St. str. 784—85. — Spiess kleine Beiträge zur Münzwissenschaft 3tes Stück str. 90—93 i 110—115. Büsching's Magas. XVII str. 535—540 i tegoż wöchentliche Nachrichten N. 33. z roku 1780 stron. 257—258. — Von Haagen Conventions-Münzcabinet str. 10—12. — Madai Thaler cab: Fortsetz. N. 5374, 5640 i 6223. — Weisens Gulden cabinet str. 145.

704. *Szeląg* takiż z liczbą roku 17-92 i głoskami M. V. pod napisem strony odwrotnej, które znaczą Monetaria Varsoviensis, gdyż po śmierci Efraima Brenn nie było mincmistrza. (ze z. F. H. P.)

Szelągi takie znajdują się z lat: 1765, 67, 68, 70, 73, 75, 76, 86 i 92, Szły po 3 na grosz miedziany.

705. *Półgroszek miedziany*. Pod koroną cyfra królewska, po bokach której liczba roku 17-66. $\mathfrak{X}$ Napis w 3^{ch} wierszach: $\frac{1}{2}$ (między dwiema różyczkami) | GROSSUS | REG - POL. na dole głoska G. (z m. z.)

706. *Półgroszek* takiż z liczbą roku 17-75 i głoskami mincarskimi E. B. pod napisem strony odwrotnej, (z m. z.)

707. *Półgroszek* takiż z liczbą roku 17-86 i napisem polskim na stronie odwrotnej w 4^{ch} wierszach: PÓŁ | GROSZA | Z MIEDZI | KRAJOW, na dole głoski mincarza E. B. (z m. z.) Półgroszek ten wybity z miedzi w Miedzianej górze pod Kielcami dobytą.

708. *Półgroszek* takiż z liczbą roku 17-92 i głoskami M. V. na stronie odwrotnej, oznaczającymi *Mennicę Warszawską*. (z m. z.)

Półgroszki takie znajdują się z lat: 1765, 66, 67, 68, 75, 76, 77, 80, 81, 82, 86, 91 i 92. Szły po 2 na grosz miedziany.

709. *Grosz miedziany*. Pod koroną cyfra S A R; po bokach tej ostatniej liczba roku 17-65 na dole głoski V G. znaczące *von Gartenberg*. $\mathfrak{X}$ I - GROSSUS - REG - POL - M - D - L. Okrągła, pięciopolowa, koroną pokryta, laurowymi gałązkami otoczona tarcza, na której orły i pogonie, a we środku pod koroną hrabiowską Ciołek herb Poniatowskich. (z m. z.)

710. *Grosz* takiż z liczbą roku 17-65 i głoskami V-G na stronie odwrotnej, po bokach gałązek laurowych położonemi. (z m. z.)

711. *Grosz* takiż z liczbą roku 17-65 i nazwiskiem Gartenberga na stronie odwrotnej przez *Gr. cursive* wyrażonem. (z m. z.)

712. *Grosz* takież z liczbą roku 17-66 i głoską G antyką, na stronie odwrotnej, pod tarczę wybitą. (z m. z.)

713. *Grosz* takież z liczbą roku 17-72 i głoskami A P na stronie odwrotnej, oznaczającymi mincarza Antoniego Partenstein. (z m. z.)

714. *Grosz* takież z liczbą roku 17-74 i na stronie odwrotnej z głoskami E B początkowymi imienia i nazwiska Efraima Brenn mincarza. (z m. z.)

715. *Grosz* takież z liczbą roku 17-86, głoskami mincarza E B i napisem polskim: GROSZ-Z-MIEDZI-KRAJOWÉY. (z m. z.)

716. *Grosz* takież z liczbą roku 17-92 i z głoskami M V. (Monetaria Varsoviensis) na stronie odwrotnej. (z m. z.)

Gosze takie znajdują się od roku 1765 do 1794 włącznie z wszystkich lat. Szły po 30 na złoty.

717. *Trojak miedziany*. (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Popiersie młodzieńcze w zbroi, głowa nienakryta, włosy fryzowane z tyłu w warkocz związane, na piersiach order Orła białego. ⚭ GROSSUS-POLON-TRIPLEX-1765. Na okrągłej pięciopółowej, koroną pokrytej, gałązkami oliwnymi otoczonej tarczy, herby krajowe i rodziny Poniatowskich, na dole głoska *G cursive*, znacząca Gartenberga Dyrektora Mennicy. (z m. z.) Stemple do tego pięknego i w następnym jeszcze roku 1766 bitego trojaka, rzniete były w Dreźnie przez Medaliera Stiller.

718. *Trojak* takież mniej kształtnej rzeźby, na którym w miejsce popiersia, głowa tylko z rozpuszczonymi włosami i szyja obnażona widzieć się daje, z resztą herby i napisy takie same, jak pod liczbą 717, wyjąwszy że tu liczba roku 1766. (z m. z.)

719. *Trojak* takież z liczbą roku 1767 i głoską mincarza G antyką odbitą. (z m. z.)

720. *Trojak* takież z liczbą roku 1772 i głoskami mincarza A P. (z m. z.)

721. *Trojak* takież z liczbą roku 1775 i głoskami mincarza E B. (z m. z.)

722. *Trojak* takież z głoskami mincarza E B i napisem polskim: TROJAK-Z-MIEDZI-KRAJOWÉY-1786. (z m. z.)

723. *Trojak* takież z liczbą roku 1792 i głoskami M V oznaczającymi Mennicę Warszawską. (z m. z.)

724. *Trojak* takież z głoskami mennicznymi M. V. i napisem łacińskim: GROSSUS-POLON-TRIPLEX-1792. (z m. z.)

Trojaki takie znajdują się z lat: 1765 do 72 (włącznie) z głoską G, z lat 1772 do 74 (włącznie) z głoskami A P, z lat 1774 do 92 (włącznie) z głoskami E B i z lat 1792 do 94 (włącznie) z głoskami M V. Szły po 10 na złoty.

Moneta miedziana do roku 1772 w Krakowie, od tego zaś roku do ostatnich czasów w Warszawie była bita. Z funta miedzi wagi kolońskiej wyrabiano złotych cztery monety, której ilość ograniczała się taką proporcją, iż na 50ciu milionach srebrnej monety, 6 milionów w miedzianej wybijanych było. (Vol. L. VII stron. 634) Wybito od 1765 roku, do końca panowania Stanisława Augusta w miedzi 11,878,592 złotych, groszy 8½. Sztuki oznaczone napisem: «z miedzi krajowej» wyrabiane były z miedzi z kopalni miedziano górskiej pod Kielcami dobytej.

725. *Szostak*. STANISLAUS-AUGUSTUS. (bez tytułu królewskiego) Okrągła, trzypółowa, koroną pokryta tarcza, na której pod orłem i pogonią Ciołek herb Poniatowskich. ⚭ Napis w 3^{ch} wierszach: 6 (pomiędzy dwiema różami) | GROSZY | 1794. (z m. z.)

Szostaki takie bilonowe, podczas ówczesnych zaburzeń krajowych bite, znajdują się z lat 1794 i 95. Szły po 5 na złoty.

726. *Srebrnik*, czyli *grosz srebrny*. W czworogrannie ozdobna cyfra Stanisława Augusta, koroną pokryta. ⚭ Czworogranna tablica, nad którą liczba wartości I. GR. pod nią F S głoski mincmistrza Fryderyka Sylm, wewnątrz zaś czworogranu w 5^{ciu} wierszach napis: 320 | Ex | MARCA | PURA-COL | 1766. (ze z. J. P.)

727. *Srebrnik* jak poprzedzający, tylko tu na lewej stronie czworogranu strony odwrotnej napis: R. POL. (Regni Poloniae), na prawej zaś M. D. L. (Magni Ducatus Lithvaniae) (z m. z.)

728. *Srebrnik* jak poprzedzający, lecz tu liczba roku 1773 i głoski mincarza A. P. (z m. z.)

729. *Srebrnik* jak poprzedzający, ale z liczbą roku 1775 i głoskami mincarza E. B. (z m. z.)

Srebrniki takie, czyli *grosze srebrne*, ośmami zwane, znajdują się z lat: 1766, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81 i 82. Szły po $7\frac{1}{2}$ groszy miedzianych, czyli po 4 na złoty zwyczajny, a na czerwony złoty do 1786 roku po 67, odtąd po 72wie sztuk. Trzymają próbę piątą granów szesnastie — bitych zaś było sztuk 320 z grzywny czystej kolońskiej. Od czasu zmienionej w roku 1786 stopy mennicznej bite być przestały, a miejsce ich zajęły ustanowione w tymże roku dziesięciogroszówki tu niżej opisane:

730. *Dziesięciogroszówka*. STAN-AUG-Z-B-Ł-KRÓL-POL-W-X-L. Okrągła, ukoronowana, na trzy pola podzielona tarcza, w której pod orłem i pogonią herb Poniatowskich. X Napis w 5^{ciu} wierszach: 10 (między dwiema różami) | GR-MIEDZ | $250\frac{1}{2}$ | Z-GRZ-KOŁ | 1787; na dole E. B. litery początkowe mincmistrza. (Czac. L. 201.)

731. *Dziesięciogroszówka* jak poprzedzająca, tylko tu liczba roku 1792 i głoski menniczne M. V. (ze z. J. P.)

Dziesięciogroszówki takie, po odmienionej wr. 1786 stopie mennicznej, od r. dopiero 1787 zaczęły być bite i znajdują się z tegoż roku, jako też z lat: 88, 89, 90, 91, 92, 93 i 95. Szły po 3 na złoty. Trzymają próbę szóstą, $250\frac{1}{2}$ zaś sztuk z grzywny czystej kolońskiej wybijanych było.

732. $\frac{1}{3}$ *Tynfa*, czyli *Szostak*. (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Głowa z trefionami z przodu, z tyłu rozpuszczonemi włosami. X 200-EX-MARCA=PURA-COL-1766. Okrągła, koroną pokryta, gałązkami laurowymi otoczona, pięciopolowa tarcza z her-

bami krajowemi i Poniatowskich we środku, na dole F. S. głoski początkowe mincmistrza, niżej liczba wartości 6. (z m. z.)

Szostaki takie tak jak tynfy, których były częścią, na próbę tylko roku 1766 bite, nie zyskały przyzwolenia na zamienienie ich w rzeczywistą monetę.

733. *Półzłotek*. STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Pięciopolowa, koroną pokryta, po bokach wygięta, u dołu oliwną i palmową gałązką otoczona tarcza z herbami krajowemi i Poniatowskich we środku. X Napis w 5^{ciu} wierszach: 2 GR | CLX-EX | MARCA | PURA-COL | 1766, pod napisem głoski mincmistrza F. S. (z m. z.)

734. *Półzłotek* tegoż co poprzedzający stempla, tylko tu liczba roku 1768 i J. S. głoski Justa Karola Schroeder mincmistrza. (z m. z.)

735. *Półzłotek* takiż z liczbą roku 1772 i początkowemi głoskami mincmistrza A. P. (ze z. J. P.)

736. *Półzłotek* tegoż stempla z liczbą roku 1775 i głoskami mincarza E. B. (z m. z.)

Półzłotki takie, czyli podwójne srebrne grosze znajdują się z lat: 1766, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85 i 86. Szły 2 na złoty. Trzymają próbę siódmą, bitych zaś było sztuk 160 z czystej grzywny kolońskiej.

737. *Złotówka* na stopę 1766 roku. (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Głowa z trefionami z przodu, z tyłu rozpuszczonemi włosami. X LXXX-EX-MARCA=PURA-COL-1766. Okrągła, koroną pokryta, wieńcem otoczona pięciopolowa tarcza z herbami krajowemi i Poniatowskich we środku, na dole głoski mincarza F. S. niżej liczba wartości 4 Gr. (srebrne) (z m. z.)

738. *Złotówka* także z liczbą roku 1768 i głoskami mincarza J. S. (z m. z.)

739. *Złotówka* także z liczbą roku 1772 i głoskami mincarza A. P. (z m. z.)

740. *Złotówka* także z liczbą roku 1775 i głoskami mincarza E. B. (ze z. J. P.)

741. *Złotówka* także, różni się od poprzedzającej tém tylko, że tu z tyłu głowy królewskiej włosy krócej są przycięte. (ze z. T. L.)

742. *Złotówka* na stopę 1786 r. (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Głowa z szyją dłuższą, niż na poprzedzających i włosami krócej przyciętymi, których dwa pukle z tyłu na szyję spadają. X $83\frac{1}{2}$ -EX-MARCA=PURA-COLON. Czworogranna, u dołu spiczasta, koroną pokryta, pięciopółowa tarcza z herbami krajowemi i Poniatowskich we środku, po bokach tarczy liczba roku 17-87, na dole głoski mincarza E. B. niżej liczba wartości 4 Gr. (z m. z.)

743. *Złotówka* także z liczbą roku 17-92, i głoskami mennicznymi M. V. (ze z. J. P.)

744. *Złotówka* na stopę 1794 roku. Wszystko jak pod liczbą 742, tylko tu rok 1794, na dole głoski M. V. (na kamieniorycie przez pomyłkę opuszczone) i napis: $84\frac{1}{2}$ -EX-MARCA=PURA-COLON. (z m. z.)

Złotówki takie znajdują się z lat: 1766, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86 | 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93 | 94 i 95. Szły po 4 srebrnych, a 30 miedzianych groszy. Trzymają próbę osmą granów dwanaście, bitych zaś było podług *pierwszej stopy* 80, podług *drugiej* $83\frac{1}{2}$ podług *trzeciej* $84\frac{1}{2}$ sztuk z czystej grzywny kołońskiej.

745. *Tynf*. Napis i popiersie jak pod liczbą 732. X $66\frac{2}{3}$ -EX-MARCA=PURA-COL-1766. Okrągła, koroną pokryta, pięciopółowa tarcza z herbami krajowemi i domu Poniatowskich we środku, około tarczy wieniec palmowy, okręcony wstęgą orderu Orła Białego, na której jest zawieszony krzyż tegoż orderu, przedzielający głoski mincarza F. S. i liczbę wartości 1-8. (ze z. J. P.)

Tynfy takie 1766 roku na próbę bite, odrzucone zostały przez Kommissję menniczną, która i monetę tego rodzaju i nazwisko jej na zawsze zagładzone mieć chciała.

746. *Dwuzłotówka* na stopę 1766 roku. (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-

D-L. Głowa z trefionemi, z tyłu rozpuszczonemi włosami. X XL-EX-MARCA=PURA-COL-1766. Reszta jak pod liczbą 745, tylko tu wyrażona jest liczba wartości 8-Gr. (srebrnych) (ze z. T. L.)

747. *Dwuzłotówka* także, różniąc się od poprzedzającej włosami tylko z tyłu głowy królewskiej szeroko rozpuszczonemi i że tu nie ma wyrażonej liczby wartości. (ze z. T. L.)

748. *Dwuzłotówka* także z liczbą roku 1768, z głoskami mincarza J. S. i liczbą wartości 8 Gr. (ze z. J. P.)

749. *Dwuzłotówka* także z liczbą roku 1772 i głoskami mincarza A. P. (ze z. J. P.)

750. *Dwuzłotówka* także z liczbą roku 1774 i głoskami mincarza E. B. (ze z. J. P.)

751. *Dwuzłotówka* także, różniąc się od poprzedzającej tylko w puklu spadającymi z tyłu głowy królewskiej włosami i liczbą roku 1783. (ze z. J. P.)

752. *Dwuzłotówka* na stopę 1786 roku. STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Głowa królewska z szyją dłuższą niż na poprzedzających i włosami z tyłu na dwa pukle przedzielonemi. X $41\frac{3}{4}$ -EX-MARCA=PURA-COLON. Czworogranna, koroną pokryta, u dołu spiczasta, pięciopółowa tarcza z herbami krajowemi i Poniatowskich we środku, po bokach liczba roku 17-87, dolna część tarczy otoczona wstęgą orderu Orła Białego, na której zawieszony krzyż tegoż orderu przedziela litery mincarza E-B. i liczbę wartości 8-Gr. (ze z. J. P.)

753. *Dwuzłotówka* także z liczbą roku 17-92 i głoskami M-V oznaczającymi mennicę Warszawską. (ze z. J. P.)

754. *Dwuzłotówka* na stopę 1794 roku. Wszystko jak pod liczbą 752, tylko tu rok 17-94 i napis: $42\frac{1}{4}$ -EX-MARCA=PURA-COLON. (ze z. J. P.)

Dwuzłotówki takie, czyli ćwiartki talara znajdują się z lat: 1766, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85 | 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93 | 94 i 95. Szły

po 8 srebrnych, a 60 miedzianych groszy. Trzymają próbę dziesiątą, bitych zaś było podług *pierwszej stopy* 40, podług *drugiej* 41 $\frac{1}{2}$, podług *trzeciej* 42 $\frac{1}{4}$ sztuk z grzywny czystej kolońskiej.

755. *Póttalarek* na stopę 1766 roku. (od dołu) STANISLAUS - AUGUSTUS - D - G - REX - POL - M - D - L. Głowa z włosami trefionemi, w lokach na szyję spadającemi. ☼ XX - EX - MARCA - PURA = COLONIEN - 1767. Okrągła, koroną pokryta, barwą heraldyczną oznaczona, pięciopółowa tarcza z herbanikrajowemi i Poniatowskich we środku, tarcza otoczona jest dębową i palmową gałązkami, przewiązanemi wstęgą orderu Orła Białego, którego krzyż u dołu wiszący przedziela literę mincarza F-S. (ze z. J. P.)

756. *Póttalarek* takiż, różniący się od poprzedzającego tylko liczbą roku 1768, literami mincarza I-S i przepaską na głowie królewskiej. (ze z. J. P.)

757. *Póttalarek* takiż z liczbą roku 1772, z napisem w otoku: STANISLAUS - AUGUSTUS - D - G - REX - POL - M - D - LIT. z napisem na obrączce: FIDEI - PUBLICÆ - PIGNUS i z głoskami mincarza A-P. (ze z. J. P.)

758. *Póttalarek* takiż z liczbą roku 1783, literami mincarza E-B i głową królewską bez przepaski. (ze z. J. P.)

759. *Póttalarek* na stopę 1786 roku. (od dołu) STANISLAUS - AUGUSTUS - D - G - REX - POL - M - D - LIT. Głowa królewska z szyją dłuższą, niż na poprzedzających i trefionemi z przodu, z tyłu w dwóch puklach na szyję spadającemi włosami, napis na obrączce: FIDEI - PUBLICÆ - PIGNUS. ☼ 20 $\frac{1}{3}$ - EX - MARCA - PURA = COLONIENS - 1787. (1)

(1) Winieniem tu ostrzedz, że w niektórych zbiorach numizmatycznych znajdują się monety Stanisława Augusta oznaczone liczbą lat, w których wedle dochowanych nam, acz niekompletnych wykazów mennicznych, wcale bite nie były. Powstały one z pofaluszowania przez pseudo-amatorów na prawdziwych sztukach liczby lat końcowych, a to dla zapewnienia przerwy w szeregach lat, braku tychże monet. Do rzędu tego należy i niniejszy *Póttalarek*, na którym w miejsce roku 1787 być powinno 1788.

Czworogranna, u dołu śpiczasta, koroną pokryta, wstęgą orderu Orła Białego otoczona, u spodu gałązką dębową i palmową ozdobiona, pięciopółowa tarcza z herbami krajowemi i domu Poniatowskich we środku, u wstęgi zawieszony krzyż orderu Orła Białego między głoskami mincarza E-B. (ze z. J. P.)

760. *Póttalarek* takiż, różniący się od poprzedzającego tylko liczbą roku 1792 i głoskami mennicznymi M-V. (ze z. F. H. P.)

Póttalarki takie znajdują się z lat: 1767, 68, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84 | 88 i 92. Szły po zł. 4. Trzymają próbę trzynastą i sześć granów, bitych zaś było podług *pierwszej stopy* 20, podług *drugiej* 20 $\frac{1}{2}$ z grzywny czystej kolońskiej.

761. *Talar sześciозłotowy*. (od dołu) STANISLAUS - AUGUSTUS - D - G - REX - POLON - M - D - LIT. Głowa królewska, mająca z przodu trefione, z tyłu w dwóch puklach na szyję spadające włosy. ☼ 14 $\frac{1}{2}$ - EX - MARCA - PURA = COLONIENS - 1794. Koroną pokryta, czworogranna, u dołu śpiczasta, wstęgą orderu Orła Białego otoczona, od połowy gałązką dębową i palmową ozdobiona, pięciopółowa tarcza z herbami krajowemi i Poniatowskich we środku, u wstęgi zawieszony krzyż orderu wzmiankowanego, który przedziela liczbę wartości 6-ZŁ. (ze z. J. P.)

Talary takie *sześciозłotowe*, podług stopy 1794 roku przyjętej, w miejsce ośmiozłotowych bite, znajdują się z lat tylko 1794 i 95. Szły po cenie, jaka na nich jest wyrażona.

762. *Próba Talara ośmiozłotowego*. (od dołu) STANISLAUS - AUGUSTUS - D - G - REX - POL - M - D - LITHU. Popiersie królewskie z trefionemi z przodu, z tyłu w lokach spadającemi włosami, w zbroi, na której order Orła Białego na łańcuchu wiszący, na lewem ramieniu zarzucony płaszcz, pod prawem napis: *Morikofer F* (ecit). ☼ TALERUS - POLONICUS = LXXXV - FLOR - POL - MARCA. Okrągła, koroną pokryta, pięciopółowa tarcza, na której herby krajowe z oznaczeniem heraldycznej ich barwy, we środku Ciołek herb Poniatowskich, to wszy-

stko otoczone wieniec z gałązek oliwnej i palmowej, okręconym wstęgą orderu Orła Białego zawierającej słowa, które Król miał na swojej gwiazdzie: PRO - FIDE - LEGE - ET - GREGE, nad koroną liczba roku MDCC-LXV. (ze z. F. H. P.)

763. *Próba takiegoż talaru.* (od dołu) STANISLAUS - AUGUSTUS - D - G - REX - POLONIE - M - D - L. Popiersie królewskie jak na poprzedzającym, tylko tu z lewego ramienia spada na piersi płaszcz gronostajowy, na którym krzyż orderu Orła Białego zawieszony. ⚡ TALERUS - POLONICUS = LXXXIV - FLOR - POL - MARCA. Herby jak na poprzedzającym, ale tu nad koroną liczba roku MDCC-LXVI. (ze z. F. H. P.)

764. *Próba takiegoż talaru.* Napis jak pod liczbą 762, popiersie w zbroi okrytej płaszczem, z pod którego wygląda wstęga z krzyżem orderu Orła Białego, poniżej ramienia głoski J. P. H. rzeźbiarza Jana Filipa Holzhauser. ⚡ (od dołu) X - EX - MARCA - PURA - COLONIEN - 1766. Okrągła, koroną pokryta, na podstawie spoczywająca, pięciopółowa tarcza z herbami krajowymi i Poniatowskich we środku, w około tarczy wstęga orderu Orła Białego związana u dołu w kokardę, otaczającą krzyż tegoż orderu, na wstędze napis: PRO - FIDE - LEGE - ET - GREGE, koronę utrzymują boginie pokoju i sprawiedliwości, na dole pod podstawą głoski F - S. mincarza Fryderyka Sylm. (ze z. F. H. P.)

Te trzy próby ósmiozłotowych talarów, przygotowane były przed otwarciem mennicy warszawskiej 1766 roku. Stemple do dwóch pierwszych dziełem są znakomitego rzeźbiarza londyńskiego Morykofer, trzeci wypracował w Warszawie Jan Filip Holzhauser, wszystkie zaś trzy nie zyskawszy potwierdzenia, nie były użyte do wybijania rzeczywistych talarów i następującymi zastąpione zostały:

765. *Talar* na stopę 1766 roku. Napis jak pod liczbą 764. Popiersie królewskie, głowa bez nakrycia, włosy trefione, z tyłu na barki w obfitych lokach spadające, na szyi halstuch

zawiazany, piersi okryte zbroją i płaszczem gronostajowym, na którym order Orła Białego zawieszony. ⚡ X - EX - MARCA - PURA = COLONIEN - 1766. Na okrągłej, koroną pokrytej, pięciopółowej tarczy herby krajowe i Poniatowskich we środku, to wszystko otoczone gałązkami dębową i palmową, okręconymi wstęgą orderu Orła Białego, na której zawieszony jest krzyż tegoż orderu; na wstędze napis: PRO - FIDE - LEGE - ET - GREGE, u dołu głoski mincarza F - S. (ze z. F. H. P.)

766. *Talar* takiż z liczbą roku 1768, różniący się od poprzedzającego tém tylko, że tu głowa wstęgą przewiązana zamiast popiersia królewskiego, w napisie zaś strony odwrotnej: *Lith*, zamiast: *Lithu*, i na tejże stronie głoski mincarza Justa Schroeder J - S zamiast takichże głosek Fryderyka Sylma. (ze z. J. P.)

767. *Talar* takiż z liczbą roku 1772, z końcowym wyrazem napisu strony głównej *Litu*, z głoskami mincarza A - P na stronie odwrotnej i słowami na obrączce: FIDEI - PUBLICAE - PIGNUS. (ze z. J. P.)

768. *Talar* takiż z liczbą roku 1775, z przepaską na głowie królewskiej, z wyrazem końcowym napisu strony głównej *Lith*, i głoskami mincarza E - B na stronie odwrotnej. (ze z. J. P.)

769. *Talar* takiż z liczbą roku 1783, różniący się od poprzedzającego tém tylko, że tu głowa królewska bez przepaski i wyraz końcowy napisu *Lituan*. (ze z. J. P.)

770. *Talar* na stopę 1786 roku. Napis i wizerunek królewski jak na poprzedzającym, ⚡ 10 ¹/₆ - EX - MARCA - PURA = COLONIENS - 1787. (1) Czworogranna, u dołu śpiczasta, koroną pokryta, gałązką dębową i palmową otoczona pięciopółowa tarcza z herbami krajowymi i Poniatowskich we środku, na wstędze orde-

(1) Talar ten przeniesiony został na kamień z exemplarza mającego z fałszowaną końcową liczbę 1788. roku przez przeistoczenie ósemki w siódmkę, właściwy więc rok jego bicia jest 1788, co tu sprostować należy, w roku bowiem 1787 żadne talary, ani półtalary bite nie były.

rowej, opasującej tarczę, wisi order Orła Białego między głoskami mincarza E-B, na obrączce napis jak pod liczbą 769. (ze z. J. P.)

771. *Talar* takiż, tylko tu z liczbą roku 1792 i głoskami mennicznymi M V. (ze z. J. P.)

772. *Talar* takiż w kształcie medalowym: GRATITUDO - CONCIVIBUS - EXEMPLUM - POSTERITATI. Wieniec z gałązek dębowych, w pośród którego napis w 9^{ciu} wierszach: CIVIBUS | QUORUM-PIETAS | CONJURATIONE-DIE-III | MAI-MDCCXCI-OBRUTAM | ET-DELETAM-LIBERTA | TĒ-POLONĀ-TUERI | CONABATUR-RESPU | BLICA-RESUR | GENS. $\mathfrak{X}$ 10 $\frac{7}{10}$ - EX-MARCA-PURA-COLONIENSI-1793. Środkowy napis w 6^{ciu} wierszach: DECRETO | REIPUBLICÆ-NEXU | CONFEDERATIONIS JUNCTÆ | DIE-V-Xbris MDCCXCII | STANISLAO AUGUSTO | REGNANTE; napis na obrączce jak pod liczbą 767. (ze z. J. P.) *Talar* historyczny.

Talary takie (ośmioletowe) znajdują się z lat: 1766, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85 | 88, 92 i 93. Trzymają próbę trzynastą i sześć granów, bitych zaś było podług *piętnastej stopy* 10, podług *drugiej* 10 $\frac{7}{10}$ sztuk z czystej grzywny kolońskiej. Roku 1794 ustąpiły miejsca talarom szesnastolatowym.

773. *Czerwony złoty*, (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Popiersie w zbroi, na której order Orła Białego na łańcuchu zawieszony, twarz młodociana, włosy z przodu trefione, z tyłu w obfitych lokach rozpuszczone, z lewego ramienia spada płaszcz gronostajowy, pod prawem głoska L oznacza rzeźbiarza Drezdeńskiego Leuppolda. $\mathfrak{X}$ DUCAT-POLON. Na paludamencie pokrytym koroną, tarcza pięciopolowa z herbami krajowymi i Poniatowskich we środku, na dole liczba roku 17-65 przedzielona literami F. S. Fryderyka Sylm mincmistrza warszawskiego. (ze z. F. H. P.)

773^a. *Czerwony złoty* różniący się tylko tém od poprzedzającego, że tu pod ramieniem królewskim głoska M. (Numophyl. Ampach. N. 4631)

774. *Czerwony złoty*. Cyfra S A R korona pokryta na ośmiogranniej promienistej gwiazdzie orderu Ś. Stanisława rokiem wprzód ustanowionego. $\mathfrak{X}$ (od dołu) MON-AUR=POLONIC. Pięciopolowa korona pokryta, u dołu gałązkami oliwnymi otoczona tarcza, na której herby krajowe i Poniatowskich we środku, pod tarczą order Ś. Stanisława na wstędze wiszący między głoskami mincmistrza F-S i liczbą roku 1766. (ze z. J. P.)

775. *Czerwony złoty* tegoż samego stempla, ale tu tarcza herbowa arabeskami ozdobiona bez gałązek i orderu, w miejsce którego w śród obwódki arabeskowej znajdują się głoski F. S. przedzielające liczbę roku 17-66. (ze z. J. P.)

776. *Czerwony złoty*. (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Głowa bez nakrycia mająca włosy z przodu i z tyłu trefione. $\mathfrak{X}$ W czworogranie napis w 4^{ch} wierszach: MON-AUR | POLON-AD | LEG (em) - IMP (erii) | 1766, pod czworogranem głoski mincarza F. S. (ze z. J. P.)

777. *Czerwony złoty* z liczbą tegoż samego roku, różniący się od poprzedzającego tém tylko, że tu czworogran otoczony kwiecistymi gałązkami i że głoski mincarskie F. S. mieszczą się wewnątrz czworogranu. (ze z. J. P.)

778. *Czerwony złoty* (od dołu) STANISLAUS-AUG=D-G-REX-POL-M-D-L. Ukoronowany król w stojącej postaci, w ubiorze hiszpańskim i płaszczu gronostajowym, mający na piersiach order Orła Białego na łańcuchu wiszący, berło w prawej, jabłko w lewej ręce i miecz do hoku przypasany, po obu stronach wizerunku królewskiego przedzielona liczba roku 17-66. $\mathfrak{X}$ Na tablicy czworogranniej, ozdobionej floresami napis w 5^{ciu} wierszach: MONETA | AUREA | POLONI | AD-LEG | IMPER; na spodzie głoski mincarza F. S. (ze z. X. P. S.)

778^a. *Czerwony złoty* stemplem do poprzedzającego podobny, tylko tu liczba roku 1766 nie na głównej, ale na odwrotnej wśród czworogranu umieszczona stronie. (ze z. F. H. P.)

779. *Czerwony złoty* różniący się od poprzedzających liczbą tylko 17-70 roku i głoskami J. S. mincarza Justa Schrödera. (ze z. J. P.)

780. *Czerwony złoty*. Głowa królewska i napis jak pod liczbą 777, tylko tu włosy djadematem są przewiązane. ☼ Czworogran i napis jak pod liczbą 779, ale tu w napisie *Polon*, zamiast *Poloni*, liczba roku 1772 i głoski mincarza A P. (ze z. F. H. P.)

781. *Czerwony złoty* tego samego co poprzedzający stempla, z tą tylko różnicą, że tu liczba roku 1775 i głoski mincarza E B. (ze z. X. P. S.)

782. *Czerwony złoty* z napisem jak na poprzedzającym, lecz tu głowa królewska bez przepaski. ☼ Między dwiema związanymi gałązkami laurowymi napis w pięciu wierszach: AUREUS | NUMMUS | POLONIE | ANNO | 1784, na dole głoski mincarza E. B. (ze z. J. P.)

783. *Czerwony złoty* tém tylko od poprzedzającego różniący się, że tu głowa królewska z trefionem i z przodu, z tyłu zaś w dwóch puklach na szyję spadającymi włosami bez przepaski i że tu liczba roku 1786. (ze z. J. P.)

784. *Czerwony złoty* jak poprzedzający, tylko tu głowa królewska dyademem przepasana, liczba roku 1792 i głoski menniczne M-V. (ze z. J. P.)

Czerwone złote takie znajdują się z lat: 1765, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94 i 95. Szły od 1766 do 1786 po zł. 16 gr. 22½, następnie po zł. 18. Bite były podług próby i wagi czerwonych złotych holenderskich (ad legem imperii). Trzymały zatem 23 karatów i 7 granów czystości; bitych zaś było 67 sztuk zmieszanej, a 68⅓ z czystej grzywny kolońskiej złota.

785. *Czerwony złoty półtoraczny*. (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Głowa królewska z trefionem i rozpuszczonem, dyademem przewiązanymi włosami. ☼ (od dołu) AUREUS=POLONIE. Wśród wieńca laurowego koroną pokrytego dwie owalne tarcze z orłem

i pogonią, niżéj bez tarczy Ciołek herb Poniatowskich, nad koroną liczba roku 1794, pod wieńcem liczba wartości 1½ (czerwonego złotego.) (ze z. F. H. P.)

786. *Czerwony złoty potrójny*. Napis i głowa królewska, jak pod liczbą 783. ☼ Wszystkie jak na poprzedzającym, tylko tu stosunkowo większe, liczba zaś wartości 3 (czerwone złote) umieszczona pod wieńcem laurowym w obrączce. (ze z. J. P.)

Czerwone złote takie Stanislas d'or i pół Stanislas d'or zwane, bite były w czasie ostatnich rozruchów krajowych 1794 r. z naczyn i obrączek ślubnych do mennicy na ofiarę kraju zniesionych. Wybito podług ówczesnego rachunku potrójnych 5,256, półtoracznych 8,114 sztuk.

B. PRÓBY MENNICZNE.

Roku 1771 wniesiono do Kommissyi menniczej projekt bicia monety z czystego srebra. Stanisław August chcąc naocznie przekonać się, jakaby monety takie miały objętość w porównaniu z dotychczasowymi przymieszaną część miedzi mającemi, kazał sobie przedstawić odpowiednie próby. Wygotował je i przyozdobił pełną smaku rzeźbą Jan Filip Holzhaeuser, a chociaż projekt bicia takich pieniędzy nie przyszedł do skutku, próby te pozostały nam jednak, jako dzieło sztuki znakomitego rzeźbiarza. Król przesłał je w darze uczonym Numizmatykom niemieckim, a między innemi Dawidowi Samuelowi Madai, który nieomieszkał opisać ich w dziele swoim powszechnie znanem, pod tytułem: *Thaler-Cabinet* N. 6224, 25, 26, 27 i 28. Następujące znajdują się ich exemplarze:

787. *Proba Srebrnika*. (7½ grosza) Pod koroną cyfra S A R. ☼ Napis w 4th wierszach: ET-IN | PARVIS | PURUS | 1771. to jest: i w drobnych (częściach) czysty. (z m. z.)

787^a. *Proba takiegoż srebrnika*. Ukoronowane głoski S A R. ☼ Napis w 3^{ch} wierszach:

FIDEM | SERVAT | 1771. t. j. dochowuje wiary.
(ze z. K. B.)

788. *Próba Półtłotka.* Cyfra S A R pod koroną. ☼ Napis w półkole: NON-TIMET (nie lęka się). Salamandra w ogniu, pod którą w odcinku liczba roku 1771. (z m. z.)

789. *Próba Złotówki.* (od dołu) STANISLAUS-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L. Głowa królewska dyademem przewiązana. ☼ Napis w półkole: PROBATUS-MELIOR (doświadczony lepszy). Tygiel menniczny z łyżką do mieszania topiącego się w nim kruszczu, na dole w odcinku liczba roku 1771. (z m. z.)

790. *Próba Dwuzłotówki.* (od dołu) STANISLAUS-AUGUST-D-G-REX-POL-M-D-L. Głowa królewska, jak pod liczbą 789. Napis w półkole: EXPERTUS-CREDIT (doświadczony wierzy). Ręka tocząca pieniądz na kamieniu probierczym, w odcinku liczbą roku 1771. (z m. z.)

791. *Próba Półtalara.* (od dołu) STANISLAUS-AUGUSTUS-D-G-REX-POLON-M-D-LITU. Głowa królewska jak na poprzedzających. ☼ Napis w półkole: VINCIT-FRAUDEM (pokonywa oszukaństwo). Piec menniczny, z którego dobywa się żar i dym, w odcinku liczba roku 1771. (z m. z.)

792. *Próba Talara ośmioletowego.* (od dołu) STANISLAUS-AUGUSTUS-D-G-REX-POLONIAE-M-D-LITU. Głowa królewska jak na poprzedzających, tylko tu pod szyją głoski J. P. H. Jana Filipa Holzhausera rzeźbiarza. ☼ Napis w półkole: DAT-JUSTI-PRETIUM (daje sprawiedliwą cenę). Waga na postumencie, pod którym liczba roku 1771. (ze z. F. H. P.)

c. MONETY MIASTA GDAŃSKA.

793. *Szeląg bilonowy.* Ukoronowana cyfra królewska między liczbą roku 17-65. ☼ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | GEDAN. Nad napisem róża, a pod nim herb miasta dzielący głoski R. E - (E) Rudolfa Ernesta Oeckermann mincmistrza. (z m. z.)

794. *Szeląg* takiż jak poprzedzający, ale tu liczba roku 17-66 i na odwrotnej stronie głoski F. L - S oznaczające mincmistrza Fryderyka Ludwika Stieber. (z m. z.)

795. *Szeląg* takiż jak poprzedzający, tylko tu liczba roku 17-93 i na odwrotnej stronie głoski mincmistrza C. L-M. (z m. z.)

Szelągi takie bilonowe znajdują się tylko z lat 1765, 66 i 93, ostatni jest także w czystym srebrze odbity. Szły po 3 na grosz gdański.

796. *Trojak.* Pod koroną cyfra królewska między liczbą roku 17-65. ☼ GROSSUS-TRIPLEX-GEDANENSIS - (gwiazda). Na tarczy, czerwona heraldyczna barwa oznaczona, przez dwa lwy trzymanej, herb miasta, na dole głoski R. E - (E) mincmistrza Oeckermann. (z m. z.)

797. *Trojak* jak poprzedzający, tylko tu liczba roku 17-66 i na odwrotnej stronie głoski F. L. S. mincmistrza Stieberta. (z m. z.)

Trojaki takie znajdują się z roku 1765 w pięciu rozmaitościach, tudzież z lat 1766 i 71. Szły po 10 na złoty gdański.

798. *Szostak.* STANISL-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P. Popiersie ukoronowane, okryte płaszczem na prawym ramieniu spiętym, z krzyżem orderu Orła Białego na piersiach, ☼ MON-ARGENT-CIVIT-GEDAN-1764. Na okrągłej, przez dwa lwy trzymanej, czerwonej barwą nakreślonej tarczy, herb miasta, nad którym liczba VI, wyżej wieniec z dwiema gałązkami, a pod tarczą głoski R. E. (E) mincmistrza Rudolfa Ernesta Oeckermann. (z m. z.)

Szostaki takie znajdują się z lat 1764 i 65. Szły po 5 na złoty gdański, który wyrównywał dwom złotym polskim. Exemplarz takiego szostaka odbity w złocie jest w zamożnym zbiorze F. H. P.

799. *Czerwony złoty.* STANISL-AUG-D-G-REX-POL-M-D-L-R-P. Popiersie w koronie, okryte płaszczem, na piersiach krzyż orderowy. ☼ MON-AUREA-CIVITAT-GEDAN-1765. Tarcza z herbem miasta, przez dwa lwy trzy-

mana, nad nią wieniec z dwiema gałązkami, na krzyż złożonemi, pod nią ozdoba kartusza, niżej której głoski R. E. (E. mincmistrza Oeckermanna. (Leng. Nachr. zur Büch. und Münzk.) *Czerwony złoty taki* nie był w obiegu, pozostał tylko jako próba mennicza do rzadkich osobliwości należąca.

D. MONETY MIASTA TORUNIA.

800. *Szeląg bilonowy*. Ukoronowana cyfra królewska, składająca się z głosek S A R między liczbą roku 17-65. ☒ Napis w 3^{ch} wierszach: SOLID | CIVITAT | THORUN, nad napisem trzylistek, pod nim herb miasta takimiż listkami otoczony. (ze z. F. H. P.)

Szelągi takie nie znajdują się z innych lat. Sły jak gdańskie.

801. *Trojak*. Ukoronowana cyfra królewska między liczbą 17-64 roku. ☒ GROSSUS-TRIPLEX-THORUNENSIS-(gwiazda). Na tarczy przez anioła trzymanej, snycerszczyzną i gałązkami ozdobionej, herb miasta, po bokach tarczy głoski mincarza S-B. (z m. z.)

Trojaki takie znajdują się z lat: 1764 i 65. Sły jak gdańskie.

802. *Szostak*. (od dołu) D-G-STANISL-AUGUR-POL-M-D-L-R-P. Głowa ukoronowana, włosy długie z tyłu w warkocz związane. ☒ MONETA-ARGENT=CIVITA-THORUNENS-(róża). Przez anioła trzymająca, snycerszczyzną ozdobiona tarcza z herbem miasta, po bokach tarczy liczba roku 17-65, niżej głoski mincarza S-B, na dole między dwoma floresami liczba wartości VI. (z m. z.)

Szostaki takie znajdują się tylko z roku 1765 w dwóch odmianach. Sły jak gdańskie po 5 na złoty, stanowiący złotych polskich dwa.

E. MONETY XIĘZTWA KURLANDZKIEGO

803. *Talar*. (od dołu) D-G-PETRUS-IN-LIV-CURL-ET-SEMGAL-DUX. (1) Głowa Xiążęcia bez nakrycia, włosy z przodu do góry zaczesane, z tyłu wstęgą w warkocz związane. ☒ MON-NOVA-ARG-DUC-CURL-AD-NORMAM-TAL(erorum)-ALB(ertinorum) (2)-1780. Na krzyżu Burgundzkim dwie owalne mitrą xiążęcą pokryte, u góry wieniec ozdobione, czerwoną barwą nakreślone tarcze, z orłem i pogonią. (ze z. F. H. P.)

Talary takie nie znajdują się z innych lat. Sły po zł. 8 na monetę konwencyjną.

804. *Czerwony złoty*. (od dołu) D-G-PETRUS-IN-LIV-CUR-ET-SEMG-DUX. Głowa xiążęca jak na poprzedzającym. ☒ MON-AUREA-DUC-CURL-AD-LEGEM-IMP-1780. Dwie owalne, koroną pokryte, u góry wieniec połączone tarcze z orłem i pogonią. (ze z. X. S.)

Czerwone złote takie nie znajdują się z innych lat. Sły po zł. 18 na monetę konwencyjną.

(1) Piotr Biron, urodzony dnia 15 Lutego 1724 r. otrzymawszy od Króla Stanisława Augusta inwestyturę na Xięstwo Kurlandzkie w Warszawie d. 31 Grudnia 1764, objął rządy tego Xięstwa, po odstąpieniu mu ich przez ojca Ernesta Jana d. 25 Lutego 1769 — zrzekł się praw swoich na rzecz Cesarstwa Rosyjskiego 1795 — zmarł d. 13 Stycznia 1800 r. nie zostawiwszy potomków płci męskiej.

(2) Talarami Albertyńskimi zwały się talary Branckie, czyli Burgundzkie. Początek i nazwę wzięły od Alberta Arcy Xiążęcia Austriackiego i jego małżonki Izabelli, którzy je po raz pierwszy r. 1598 w Niderlandach na stołę Rzeszy Niemieckiej wybijac kazali. Od tego czasu ciągle bite, zyskały w świecie handlowym wziętość i upowszechniły się w Rosyi, Inflantach, Kurlandyi, Polsce i Turcyi, gdzie były szczególnie lubione.

W PODŁUG STOPY 1766 ROKU

do stron. 194. I

					STOPY	LIWA			
332	8	3	—	—	—	—	—	—	—
330	8	—	—	—	—	—	—	—	—
120	9	10	—	—	—	—	—	—	—
30	8	10	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	100	810	11	3	—	—
42	8	10	—	100	808	15	3	—	—
—	—	—	—	100	103	15	2	—	—
—	—	—	—	100	138	15	12	—	—
—	—	—	—	100	810	18	8	—	—
—	—	—	—	100	800	10	50	—	—
42	8	10	—	100	1243	32	30	—	—
40	8	10	—	400	1040	32	14	—	—
—	—	—	—	100	1041	34	14	—	—
—	—	—	—	100	3020	32	31	—	—
—	—	—	—	100	3020	32	31	—	—
32	10	11	—	100	3134	21	1	—	3
—	—	—	—	100	3134	31	35	—	—
—	—	—	—	100	3510	132	13	—	—
—	—	—	—	100	3510	132	13	—	—
—	—	—	—	100	3510	132	13	—	—
31	8	10	—	100	3510	30	0	—	—
—	—	—	—	100	3510	30	0	—	—
30	10	50	—	100	3201	24	12	—	1
—	—	—	—	100	3201	24	12	—	—
—	—	—	—	100	3201	24	12	—	—
—	—	—	—	100	3501	22	10	—	5

lowstwi nassem Czeskem tepeme a dielame | manu sua propria subscripsit.

TABLICA CZACKIEGO

EWALUACJI DAWNYCH MONET POLSKICH I LITEWSKICH, Z WYRAŻENIEM ICH WARTOŚCI NA MONETĘ PODŁUG STOPY 1766 ROKU
(80 Złotych z grzywny kolońskiej czystego srebra).

do stron. 104.

Rok w którym moneta jest rachowana.	CZERWONE ZŁOTE.		G R O S Z.			SKOJEC.		WIARDUNEK CZYLI FERTON.		G R Z Y W N A.			Z Ł O T Y.			KOPA POLSKA.			KOPA LITEWSKA.			T A L A R Y.			RUBLE LITEWSKIE.											
	Wartość na Monetę 80 złotych z grzywny Kolońskiej		Wielkość owczesnych groszy w czerwonym złotym.	Wartość teraźniejsza		Wielkość gran fein.	War- tość	Wielkość gran fein.	War- tość	Wielkość gran.	Wartość		Wielkość grana.	Wartość		Ma gran fein srebra.	Wartość		Wielkość gran fein.	Wartość		Wielkość gran.	Wartość groszy Litewskich.		Wielkość gran.	Wartość										
	Złp.	gr.		Grosze.	Szlagi.						Złote.	Grosze.		Szlagi.	Złote.		Grosze.	Szlagi.		Złote.	Grosze.		Szlagi.	Złote.		Grosze.	Szlagi.	Złote.	Grosze.	Szlagi.	Złote.	Grosze.	Szlagi.	Złote.	Grosze.	Szlagi.
1300	16	—	12	76 ¹⁰ / ₁₂	40	—	153 ⁸ / ₁₂	80	—	922	16	—	3688	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1307	16	—	13	70 ¹² / ₁₃	36 ¹² / ₁₃	—	141 ¹¹ / ₁₃	73 ¹¹ / ₁₃	—	851 ¹ / ₁₃	14	23 ¹ / ₁₃	3404 ⁴ / ₁₃	59	2 ⁴ / ₁₃	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1346	16	—	14	65 ¹² / ₁₄	34 ⁴ / ₁₄	—	131 ¹⁰ / ₁₄	68 ⁸ / ₁₄	—	790 ⁴ / ₁₄	13	21 ⁶ / ₁₄	3161 ² / ₁₄	54	25 ¹⁰ / ₁₄	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1350	16	—	14	65 ¹² / ₁₄	34 ⁴ / ₁₄	—	131 ¹⁰ / ₁₄	68 ⁸ / ₁₄	—	790 ⁴ / ₁₄	13	21 ⁶ / ₁₄	3161 ² / ₁₄	54	25 ¹⁰ / ₁₄	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1378	16	—	16	57 ¹⁰ / ₁₆	30	—	115 ⁴ / ₁₆	60	—	691 ⁸ / ₁₆	12	—	2766	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1418	16	—	16	57 ¹⁰ / ₁₆	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1413	16	—	16	57 ¹⁰ / ₁₆	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1417	16	—	17	54 ⁴ / ₁₇	28 ⁴ / ₁₇	—	108 ⁸ / ₁₇	56 ⁸ / ₁₇	—	650 ¹⁴ / ₁₇	11	8 ¹⁴ / ₁₇	2603 ⁵ / ₁₇	45	5 ⁵ / ₁₇	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1419	16	—	18	51 ⁴ / ₁₈	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1431	16	—	18	51 ⁴ / ₁₈	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1434	16	—	18	51 ⁴ / ₁₈	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1444	16	—	22	41 ²⁰ / ₂₂	21 ¹⁸ / ₂₂	—	83 ¹⁸ / ₂₂	43 ¹⁴ / ₂₂	—	502 ²⁰ / ₂₂	8	21 ¹⁸ / ₂₂	2011 ⁴ / ₂₂	34	27 ⁶ / ₂₂	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1470	16	—	24	38 ¹⁶ / ₂₄	20	—	76 ¹⁶ / ₂₄	40	—	461	8	—	1844	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1476	16	—	24	38 ¹⁶ / ₂₄	20	—	76 ¹⁶ / ₂₄	40	—	461	8	—	1844	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1487	16	—	28	32 ¹⁴ / ₂₈	17 ⁴ / ₂₈	—	65 ¹⁴ / ₂₈	34 ⁸ / ₂₈	—	395 ⁴ / ₂₈	6	25 ²⁰ / ₂₈	1580 ¹⁶ / ₂₈	27	12 ²⁴ / ₂₈	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1496	16	—	30	30 ¹² / ₃₀	16	—	61 ¹² / ₃₀	32	—	368 ¹² / ₃₀	6	12	1475 ¹⁰ / ₃₀	25	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1505	16	—	32	28 ¹⁰ / ₃₂	15	—	57 ¹⁰ / ₃₂	30	—	345 ¹⁰ / ₃₂	6	—	1383	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1511	16	—	36	25 ⁸ / ₃₆	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1523	16	—	38	24 ⁸ / ₃₈	12 ²⁴ / ₃₈	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1526	16	—	40	23 ⁶ / ₄₀	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1528	16	—	45	20 ⁴ / ₄₅	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1545	16	—	50	18 ² / ₅₀	9 ³⁰ / ₅₀	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1550	16	—	50	18 ² / ₅₀	9 ³⁰ / ₅₀	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1563	16	—	51	18 ² / ₅₁	9 ³⁰ / ₅₁	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1560	16	—	51	18 ² / ₅₁	9 ³⁰ / ₅₁	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1561	16	—	51	18 ² / ₅₁	9 ³⁰ / ₅₁	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1564	16	—	52	17 ¹⁶ / ₅₂	9 ¹⁶ / ₅₂	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1574	16	—	53	17 ¹⁶ / ₅₃	9 ¹⁶ / ₅₃	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1578	16	—	54	17 ¹⁴ / ₅₄	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1581	16	—	56	16 ¹² / ₅₆	8 ³⁰ / ₅₆	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1589	16	—	56	16 ¹² / ₅₆	8 ³⁰ / ₅₆	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1598	16	—	58	15 ¹⁰ / ₅₈	8 ¹⁰ / ₅₈	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1601	16	—	58	15 ¹⁰ / ₅₈	8 ¹⁰ / ₅₈	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1611	16	—	70	13 ¹² / ₇₀	6 ¹⁰ / ₇₀	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1616	16	—	75	12 ¹⁰ / ₇₅	6 ¹⁰ / ₇₅	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1620	16	—	120	7 ³² / ₁₂₀	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1626	16	—	131	7 ¹³ / ₁₃₁	3 ⁸⁷ / ₁₃₁	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1628	16	—	160	5 ¹⁰ / ₁₆₀	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1629	16	—	164	5 ¹⁰ / ₁₆₄	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1635	16	—	165	5 ¹⁰ / ₁₆₅	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1640	16	—	180	5 ¹⁰ / ₁₈₀	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—									
1650	16	—	180	5 ¹⁰ / ₁₈₀																																

TABLICA CZACKIEGO

Do ewaluacji dawnych monet polskich i litewskich na monetę według stopy dzisiejszej w Królestwie Polskiem używanej bita, to jest po 22 $\frac{1}{2}$ Rubli z funta czystego srebra wagi Rossyjskiej, czyli po 86 $\frac{86}{125}$ złotych z grzywny kolońskiej czystego srebra.

do stron. 104.

[illegible]

ZBIOR PISM

URZĘDOWYCH DOTYCZĄCYCH RZECZY MENNICZNYCH W POLSzcze OD POZĄATKU XVI STULECIA.

ZA ZYGMUNTA I.

I.

*Władysław Król Węgierski i Czeski nadaje bratu swojemu Zygmunto-
wi Xiążęciu Szląskiemu na Opawie i Głogowie, oraz górnego i dolnego Szląska, jako też Margrabstwa Łuzackiego Wielkorządcy, prawo bicia w xięstwach swych monety groszowej, pierwiastkowo na stopę groszy Pragskich, następnie na stopę groszy Wrocławskich.*

A. 5. Czerwca 1504. — B. 26 Maja 1505.

A. My Władisław z bozie milosti Uhersky Czesky Dalmatsky Charwatsky etc. Kral Margkrabie Morawsky luczemburske a Slezske kniezie a luziczky Margkrabie etc. Oznamugem listem tiemto wssem ze gest na nas wznesl nayo-
swiecczeniegssie kniezie pan Zigmund kniezie w Slezcy Opawskie welikeho hlohowa ffreysstatu a Guory bratr nass naymilegssy oznamuge nam zeby w swych kniezestwach grosse y penieze dielati a biti chtiel nato zrno giako my w kralowstwi nassem Czeskem tepeme a dielame

prosse nas abychme gemu ktomu powolenie nasse dati, a to listem nassym utwrditi a upewniti raczili tak aby tu minci wolniegie a swobodniegie biti a dielati mohl k gehozto milosti prosbie zadosti naklenieni gsucze z dobrym rozmyslem a nassym gistym wiadomim moci kralowsku w Czechach a yakozto knieze Slezske dopustiligsme toho gehomilosti a tiemto listem dopustieme plnu mocz a swobodu gehomilosti dawagicze aby grosse y penieze w kniezestwach swych na to zrno biti a dielati mohl a mocz gmiel na ktereż my ge w kralowstwi nassem Czeskem na horach kutnach tepeme a dielame kdyz se gehomilosti koliwiek zdati a libiti bude a to bez nassie buduczich nassich kralow czeskych a kniezat Slezskych y ginych wssech a wsseligiakych lidii wsselike przekazky. Tomu na swiedomie peczet nassy kralowsku ktomuto listu przywiesyti gsme kazali. Dan na Budinie w Strzedu przed boziem tielem letha bozieho Tisyczego pietisteho cztwrtého a kralowstwi nassich Uherskeho Cztrnaczteho a Czeskeho Trzidczateho trzeteho.

Wladislaus Rex

manu sua propria subscripsit.

B. My Wladislaw z bozie milosti Uhersky Czesky Dalmatsky Charwatsky etc. Kral Margkrabie Morawsky Luczemburske a Slezke kniezie a luziczky Margkrabie etc. Oznamugem listem tiemto wssem ze gest na nas wznesl Nayoswieczeniessie knieze pan zigmund niekdy krale polskeho kazymira slawne pamietni Syn kniezie w Slezii Opawskie a Welikeho hlohowa etc. Naywysie haytman a sprawcze hornij a dolnij Slezii a obogieho Margkrabstwie Luziczkeho bratr nass naymileyssie Oznamuge kterak teemierz wsseczka kniezata Slezska ty Swobody a weysady od przedkuow nassych y tudiez od nas take nadane magii ze mohu minczy na zrno wratislawskie byti a dielati prosse nas weliku pilnosti aby chom geho lasceze takowuz milost ucziniti a dati raczili podle kterežby swobody od nas geho lasceze dane a puogezene swobodnie tez giako gina kniezata mohl a mocz gmiel minczy biti a dielati k' te rezto zadosti a proshie slussne milostiwie na klonieni gsucze s dobrym rozmyslem nassym gistym wiedzom moczy kralowsku w Czechach a yakozto kral Czesky a knieze Slezsky swolili gsme ktomu a listem tiemto swolugem temuz kniezy zigmundowi geho lasceze bratru nassemu naymileyssiemu powoleni nasse ktomu dawagiecz a toho *dopusstiegiecz aby mohl a mocz gmiel minczy na zrno wratislawskie byti* a dielati tak a tiem wssym obyeczegem yako gina kniezata tehoz kniezetstwie Slezske takowe milosti od nas a od przedkuow nassych kraluow czeskych y kniezat slezskych wysazene a puogezene magieze tepu a byti mohu bez przekazky wsselikterake (Tabl. I. N. 1 — 2) prikazugiecze wssem a wsseligiakym Stawuom a obywatelom nadepsaneho kniezetstwie Slezskeho duchowniem y swietskym wiernym nassym milym abysste nadepsaneho knieze zigmunda bratra nasse° naymileyssie° przitom przywsssem czoz se w listu tomtu piisse gmieli drzeli a neporussytedlnie zachowali zadnych wtom geho lasceze przekazek necziniecz ani komu ginemu cziniti dopusstiegiecz wuoli nassy

konecznu a giste poruczeni a rozkazam znagiecze. Tomu na Swiedomie peczet nassy kralowsku ktomuto listu przywiesyti gsme kazali. Dan na Budinie w pondieli po Swatem Urbanu papezy lethu bozie° Tisyczeho pietisteho pateho kralowstwii nassych Uherske° patnaczteho a Czeskeho Trzideczateho czwtwrtego

Ad Relacionem Magnifici domini Alberti de Colowrat et in Lybsztein, Supremi Cancellarii Regni Boemie etc.

(Z oryginalnych dyplomatów Głównego Archiwum Królestwa)

II.

Commissio administrationis monetarie Cracoviensis famoso Casper Ber Consuli et Civi Cracoviensi.

30. Kwietnia 1507.

Sigismundus etc. Significamus etc. Quomodo cum in conventionem generali nuper hic post nostram felicem coronationem ab universis Spiritualibus ac secularibus Consiliariis, Nunciisque terrarum regni celebrata, pro commodo reipublice et Majestatis nostre statu relevando cussionem monetarum mediorum grossorum, quatuor annos continuos cudendam decrevissemus et instituissimus, que ut bono ordine, progressu, justeque in qualitate et quantitate conflaretur, cuderetur et conformetur, famosum Casperbar Consulem et Civem Cracoviensem, virum bone fame et nominis, non minus artem illam monetariam callentem (prout ex anteacta ejus cussione perspicuum habemus), quam vite integerrime, cui tanta talisque administratio tuto committi possit, magistrum monetarie nostre ad cudendos prefatos medios grossos (Tab. I. N. 3 — 4.) ordinavimus, elegimus et prefecimus, ordinamusque, eligimus et preficimus tenore presentium mediante, per ipsum

hosce quatuor annos sub infrascriptis conditionibus et tali instituto cudendam et administrandam: primum scilicet, quod ex quindecim lotis argenti puri cum appositione viginti quinque lotorum cupri fiant octo floreni in numero indifferenter, florenum quemlibet triginta grossos computando. Ita tamen, quod citra vel ultra octo florenos, quantum possibile est, non fiat excessus vel defectus, quod maxime custodiendum est. Circa cuius argenti et cupri couflationem, fusionem et compositionem, ac circa platarum dealbationem, quo plenius quantum in fusione, quantum in cussorio monetarum, quantum denique in ipsa platarum dealbatione perierit, cognoscamus et sciamus, decernimus, ut Magnificus Jacobus de Schidlowecz, Castellanus et Capitaneus Sandomiriensis, regnique nostri Thesaurarius singularem habeat officialem, qui huiusmodi et fusiones et monetarum in cussorio, tum etiam dealbationis perditiones conscribat etc. Datum Cracovie feria sexta proxima ante festum Philipi et Jacobi Apostolorum Anno domini Millesimo Quingentesimo septimo, regni nostri primo.

(*Metryki koron. księga 22. kar. 141.*)

III.

Banitio monete Szydnicensis.

21. Maja 1518.

Sigismundus Dei gratia etc. Universis et singulis principibus tam spiritualibus quam secularibus, Reverendissimis, Reverendis in Christo patribus dominis Archiepiscopis, Episcopis, necnon Magnificis, Generosis, Nobilibus, famosis et providis, Palatinis, Castellanis, Capitaneis, Tenutariis, terrigenis et quibusvis aliis dignitariis, officialibus et eorum vicesgerentibus, heredibus, advocatis, scultetis civitatumque et oppidorum nostrorum et quo-

rumcunque subditorum nostrorum Magistris civium, consulibusque, ac communitatibus et generaliter omnibus subditis nostris, cuiuscunque conditionis et preeminentie existentibus, ad quos he nostre devenerint, et ad quorum notitiam verisimiliter infrascriptum edictum nostrum perlatum fuerit, sincere et fidelibus nostris dilectis, salutem et gratiam Regiam. Quoniam nuper ad nostre Majestatis scientiam deductum est, quomodo civitas Swidnicensis monetam sub signis nostris et regni nostri, titulo vero et inscriptione Serenissimi domini Ludovici, Hungarie, Bohemie etc. regis ad exemplum nove monete nostre mediorum grossorum, cum injuria et diminutione Majestatis nostre Regie incepit cudere (vide Tabl. I. N. 5.) et non parvam ejus summam in provincias regni nostri emisisset et nos attendentes, quod per huiusmodi monete cussionem et emissionem, splendor et decus Majestatis nostre Regie imminuitur, omniumque statuum et ordinum hominibus non mediocre damnum sequitur, tenore presentium declaramus, decernimusque et pronuntiamus monetam illam Swidnicensem e regno nostro, dominiisque subjectis baniendam, et ejiendam, nec deinceps publice vel occulte recipiendam, sub pœna nostra regia quatuordecim marcarum et amissione huiusmodi pecunie. Sed quia in nonnullis provinciis, civitatibusque et oppidis regni nostri eadem ipsa moneta (ut edocti sumus) a quibusdam et multis subditis nostris per ignorantiam est recepta, ideo talium indemnitati volentes providere, vigore presentium statuimus, ut sub eadem pœna nostra regia superius nominata, omnes huiusmodi monetam habentes, eandem hinc ad festum Sancti Bartholomei Apostoli proxime futuri, vel per modum cambii, vel per modum rerum emptionis, aut alio quocunque negotiationis genere, non alibi tanquam ad civitatem Swidnicensem vel in Slesiam referant, et extunc in perpetuum illa uti non presumant. Pretereaquod in ducatu Slesie cussa est etiam

falsa moneta ad instar nostre, eaque in regnum est invecta, Volentes tanto reipublice detrimento regni nostri et incommodo prospicere et ut tam prefatam Swidnicensem, quam aliam falsam omnes homines cavere possint, volumus, ut per officiales civitatum et oppidorum, in singulis civitatibus et oppidis aliquot medii grossi tam Swidnicensis, quam false monete, circa pretorium et alium locum publicum affigantur, quo ab advenientibus et illos noscere volentibus, liberius videri et conspici possint, parum enim admodum a vera moneta nostra differe videntur. Quocirea vobis et presertim locorum Capitaneis et eorum vices gerentibus committimus et presentibus mandamus, quatenus hoc edictum nostrum per loca, civitates et oppida et apud parochiales ecclesias diebus festis per publicam proclamationem denunciari faciatis, quatenus omnes et singuli subditi nostri hujusmodi monetarum receptionem omnino caveant, sub poena predicta. Quia si quis ausu temerario huic edicto nostro contravenire presumpserit, indignationem nostram Regiam et pœnam quatuordecim marcarum et ammissionem ejusdem pecunie, nostre camere solvendarum se noverit incursum. Quantum autem ad falsam monetam attinet, contra hujusmodi falsatores et ea utentes statutum regni commune desuper editum extendatur. Datum Cracovie feria sexta aute festum Pentecostes anno domini 1518. Commissio propria Regie Majestatis.

(*Księga metryki koron. 30. sign. V. fol. 271.*)

Edykta monetę niniejszą wywołującę, ciągle ponawiane, znajdują się w księgach metryki koron. aż do roku 1528.

IV.

Litere pro Magnifico Thesaurario regni, officinam monetariam et cussionem nove monete concernentes.

15. Października 1526.

Sigismundus etc. Significamus etc. Quomodo considerantes inestimabilem jacturam et irreparabile damnum subditorum regni et dominiorum nostrorum, tum ex moneta Swidnicensi, que ita ad formam mediantium, in regno nostro currentium effigiata, ut ferme eadem credatur, longe tamen tam in grani bonitate, quam ponderis quantitate nostris mediantibus absimilis et ad eam vilitatem pervenit, quod bonis nostris ex regno nostro devectis mediantibus, illa novissima Swidnicensis moneta ex eisdem excussa, iterum cum incommodo subditorum nostrorum in regnum nostrum reducatur, cum etiam ex varia falsa moneta in diversis locis excussa, ita pecunie currenti mixta, ut a peritioribus difficile, a simplicioribus et plebe nullo modo cognosci possit, et nihil superesse, quam quod temporum successu bonis exportatis mediantibus, prefata Swidnicensis et adulterina moneta in dominiis nostris sola remaneat. Nos igitur volentes presenti publicoque malo, remedio oportuno tempestive occurrere, habita in proxime preterito Piotrkoviensi conventu generali, cum utriusque status consiliariis nostris et omnibus omnium terrarum nunciis matura diligentique deliberatione et consilio, decrevimus et statuimus triplicem novam excudere monetam, tamdiu et quousque expeditus nobis et reipublice nostre visum fuerit, per quam monetam novam et Swidnicensis simul cum falsis et adulterinis mediantibus ex regno nostro expellatur, et defectus, qui nunc in regno in minori moneta est, suppleatur. Similiter ut ex superacrescente lucro, quod ad reipublice defensionem erogandum decrevimus,

aliqua defensionis pars regno nostro accedat. Quia vero monete cudende provisio ab antiqua consuetudine ad Thesaurarium regni nostri pertinere solet, volumus et cum predictis Consiliariis nostris ac terrarum nunciis decrevimus, quod Magnus Nicolaus de Szydłowiecz, Castellanus Sandomiriensis, Regni nostri Thesaurarius, Osswiancimen. Zatorien. Radomien. Olstinen. et Crzepicen. Capitaneus cussioni predictarum monetarum presit per suos officiales, quos ad hoc fideles et idoneos duxerit eligendos, verum ut tam ipse Magnus Thesaurarius noster, quam illius officiales, quos nunc ab initio habet, aut posthac habiturus est, securius huic officio provisionis et administrationis cudende monete preesse possint, decrevimus singulas monetarie officine dispositiones, de quibus ipse nobis respondere debet, literis nostris prescribere. In primis, quia cussionis tota vis in bono monetarie magistro sita videtur, constituimus in magistrum monetarie, famatum Casper Ber, consulem et civem civitatis nostre Cracoviensis, cujus probitas et in rebus istis administrandis industria a multis annis nobis perspecta est, qui in manus predicti Thesaurarii nostri corporale juramentum nobis et reipublice prestitit: se officium suum juxta antiquam consuetudinem fideliter et diligenter administraturum, cui nos speciales literas nostras dedimus, ad quas nos referimus. Et ut mercatores ac venditores libentius argentum ad predictam officinam convehant, volumus ut quam primum ab eisdem argentum coemptum, et secundum industriam officialium in aliquod laudatum monete genus excussum fuerit, illis summa capitalis secundum pacta sine mora solvatur, lucro duntaxat in thesauro regni nostri remanente; monetarum autem genera ista esse debent. Imprimis *obuli* seu *denarii*, quorum mixtura sic habet. Accipiendi lotti argenti puri quindecim, quibus addantur cupri lotti centum et quadraginta quinque, erunt in pagamento seu compositione marce ponderis

decem et in qualibet marca ponderis unus cum medio lottus argenti, ex quibus fieri debent floreni per triginta grossos decem, per decem et octo denarios in singulos grossos computando. *Tenariorum* vero mixtura esse debet ex lottis quindecim argenti puri et sexaginta quinque lottis cupri, et erunt in pagamento marce quinque, in singulis marcis ponderis per lottos tres argenti, ex quibus fieri debent floreni novem grossi viginti, per triginta grossos et per ternarios sex in grossum computando. *Mixtura grossorum integrorum* esse debet ex quindecim lottis argenti, et viginti quinque lottis cupri, erunt in pagamento marce ponderis due cum media, in singulis marcis ponderis per lottos sex argenti puri, ex quibus fieri debent in numero marce quinque, id est floreni per triginta grossos, octo, custodiendo quantum possibile fuerit ne numerus uniuscujusque monete, citra vel ultra multum deficiat vel crescat. Effigies vero denariorum ab una parte aquila, ab alia parte corona cum literis S. et P. Sigismundus primus designantibus, ad corone latera positus, (Tab. I. N. 6 — 7.) Ternariorum ab una parte aquila, ab alia crux duplex cum predictis hinc inde literis positus esse debet. (Tab. I. N. 8 — 9.) Grossorum vero ab una parte aquila cum textu in circulo: Moneta Regni Polonie 1526, vel currentis tunc anni numerus, ex alia parte corona superne posita, sub qua per transversum textus ponendus: Sigismundus primus Rex Polonie, et in fine sub textu insigne parvulum ejusdem Thesaurarii nostri, quo minus a vicinis imitari vel adulari possint. (Tab. I. N. 10 — 13.) Ad hujus mixture certitudinem, predicti Thesaurarii nostri officialiumque ejusdem volumus, ut singulis diebus Sabati, aut quando aliqua predictarum monetarum summa elaborata fuerit, antequam in hominum usus prodeat, presentibus ibidem ad hoc deputatis superintendentibus a Reverendissimis et Magnificis Joanne de Lasko, Archiepiscopo Gnesnensi,

Legato nato, ac regni nostri Primate, Christophoro de Schidlowiecz Palatino et Capiteo Cracoviensi, ac Regni nostri Cancelario, quibus hujus muneris functio delegata est, per Hieronimum Brenner juratum conflatorem civitatis Cracoviensis, qui corporali juramento in manus predicti Palatini prestito ad hoc astrictus, secundum veram artem probetur. Et cum quolibet istarum monetarum in suo genere, in qualitate grani et quantitate ponderis, justa fuerit inventa, factis porciunculis et schedulis, a suprascriptis subdelegatis, tunc demum in usus hominum emittatur. Quod si tamen casu contingerit per unum denarium argenti deesse, vel excrescere in una marca, id prefato Thesaurario et ejus officialibus obesse non debet. Quibus monetis sic excussis et probatis emissisque, si posthac falsa aut adultera misceretur, predicto Thesaurario, aut ejus officialibus, nocere vel damnum facere minime debet. Onera vero, que a nobis per dictum Thesaurarium nostrum aut ejus officiales in hoc officio solvi debent, adscribenda duximus. In primis in omnibus fusionibus perdiciones ignis, in omnibus dealbationibus plattarum perdiciones decoctionis, et in fabricina, quam Schmitnam vocant, in quaslibet centum marcas ponderis per lottos octo feingewicht, secundum literas Magistro monetarie desuper dstas. In quibus perdicionibus fusionum, ac dealbationum ipsius Thesaurarii officiales semper presentes esse debent, et ita providere, ne eorum negligentia jacturam patiamur. Item solutiones, que ab antiquo ex Thesaurio nostro solvebantur, pro omnibus monetarie instrumentis, et rebus necessariis, parvis ac magnis, preterea officialibus septimanatim, in primis ipsi Magnifico Thesaurario nostro ratione officii sui marcas decem, Magistro monetarie ratione salarii octo et ratione census duos florenos, eidem ratione laboris elaborate pecunie a qualibet marca ponderis per duos grossos, et a marcacissurarum per grossum unum, item notariis

duobus septimanatim per florenum unum et grossos duodecim ratione salarii et expensarum, item suprascriptis Reverendissimo Archiepiscopo Gnesnensi, et Mco Palatino Cracoviensi, singulis quartalibus per marcas viginti quinque, item sculptoribus ferramentorum serifici fabro, accutiatoribus, alias Schleyfarni, fabro calcanti, probatoribus ad probam, septimanatim salaria, et premia sua, preterea alia omnia necessaria monetarie officine, que prius solvi, et coemi mos erat, prout antiqua etiam registra declarant, que omnia nos in rationibus, futuris temporibus, nobis faciendis, suscipere promittimus. De eo vero, quod tum residuum lucrum fuerit, prefatus Magnificus Thesaurarius noster nobis factururus est rationem. Quem quidem Thesaurarium et ejus officiales promittimus ab omni impetitione, et molestia, que preter hec suprascripta futuris temporibus oriri posset, semper tueri ac defendere, harum quibus sigillum nostrum subapensum est, testimonio literarum. Datum Cracovie die lune, quinta decima octobris. Anno domini millesimo quingentesimo vigesimo sexto (1526) Regni nostri anno vigesimo.

(*Księga metr. koron. 40. sign. EE. fol. 304.*)

V.

Ordinatio de permutanda et abolenda moneta Swidnicensi et in aliam monetam grossorum majorum transcudenda.

16. Luteo 1528.

Sigismundus etc. Quia cum annis superioribus cognovissemus grave damnum ac non mediocrem jacturam, qua regnum hoc nostrum ex Swidnicensis monete inductione affectum fuerat, et in dies magis ac magis afficitur, quod item preter illius monete et pondere et grano levitatem, subinde varia falsi genera

fiant et misceantur, ut paulatim bona regni nostri moneta educta, sola levis Swidnicensis, varie ejusdem sortes et diversa falsa remaneat. Cupientes his ac futuris malis maturo remedio consulere, consiliariorum nostrorum ac omnium ordinum regni nostri, in proxime preterito Cracoviensi conventu generali congregatorum, accedente expresso consilio, statueramus predictam Swidnicensem monetam per decursum unius anni, in hoc regno nostro adhuc recipiendam, ita tamen quod singuli medientes, non nisi per quinque denarios polonicales darentur et reciperentur, ut per illud tempus unusquisque se ab eo monete genere exoneraret; transacto vero anno, eadem Swidnicensis moneta in regno nostro pro falsa haberetur, ut quocienscunque duo grossi in una marca apud aliquem reperirentur, poena tunc statuta plecteretur. Cognoscentes autem re ipsa predictam constitutionem nostram, mediocribus ac infime sortis hominibus non parvum damnum facere, quippe si ea moneta, cujus maximus est numerus, hoc modo abrogaretur, futurum esse, quod per eos, per quos magno reipublice malo inducta est, non sine privato lucro per eosdem iterum cum pauperum damno et eorum ingenti lucro educeretur, levibus, falsis, ac adulterinis, nihilominus in regno nostro remanentibus. Volentes igitur omnium nostrorum subditorum indemnitati, quanto melius posset fieri, hoc decreto nostro consulere, in presenti Pyotrcoviensi conventu generali cum consiliariis nostris, ac omnibus omnium terrarum nunciis statuimus, quod predicta Swidnicensis moneta a solutione hujus conventus deinceps a nemine cujuscunque conditionis, status, ac dignitatis existat, ullo modo recipiatur, qualicunque precio, prout hac de re statutum conventus hujus lacius declarat, sed ab omnibus eam habentibus in officinam nostram monetariam nunc Cracovie existentem, aut in aliis locis, videlicet in civitate nostra Thorunensi proxime, quam primum id commode fieri poterit eri-

gendam futuram, comportari debet, ibidem in aliam monetam transcendenda, et unicuique juxta hoc statutum nostrum solvenda. Ita videlicet: quicumque partem aliquam predictae monete Swidnicensis in aliquam officinam portaverit, quae pondus sive parvum sive magnum attigerit, illa mox conflari et probari debet, et quocienscunque in tali massa pagamenti reperti fuerint quindecim lothi argenti puri, tociens solvi debent floreni septem et grossi viginti per triginta grossos. Ubi vero portati fuerint, qui pondus non attigerint, illi solvi debent per denarios octo singuli medientes, falsis tamen ac adulterinis semper exceptis, solventur autem omnes cum his monetis novis excundendis, aut grossis, ternariis vel denariis, secundum quod in officina monetaria moneta fuerit parata. Denarios vel ternarios nullus preter suam voluntatem in magna summa cogatur recipere. Ut autem ipsa Swidnicensis moneta cicius et minori, quo fieri possit, sumptu transcendatur, laudavimus et statuimus, *ut ex eadem transcendantur grossi majores duplici genere*, quorum alii sint ponderis unius lothi et valoris sex grossorum usualium polonicalium, ita quod quinque in florenum seu mediam sexagenam, octo in marcam numeri et sedecim in marcam Cracoviensem ponderis ingrediantur. Mixture vero eorum sit in marcam quamlibet argenti fini lothi sex aut minus uno vel duobus denariis, secundum quod fieri possit, illud sine ullo prejudicio officialium esse debet. Ab una parte effigies, imago regia; in circuitu textus: *Sigismundus primus rex polonie 1528*. Ab altera parte, seu altero latere arma seu insignia, in medio scilicet aquila regni, a dextris Lithvanie, a sinistris Austrie, inferius Russie et Prussie insignia, superius corona regia, textus in circuitu: *Deus in virtute tua letabitur rex*. (vide Tab. I. N. 15 — 16.) Alii vero grossi ita fiant, ut per omnia duo ex istis unum ex superioribus, pondere ac valore, constituent. Effigies vero sit hujusmodi, ab

una parte et in uno latere aquila magna. Textus: moneta regni polonie 1528, vel currentis anni. In alio latere imago regis. Textus in circuitu: Sigismundus primus rex polonie. (vide Tab. I. N. 14.) Istius vero generis ultimi propter competenciosem usum plures quam alterius esse volumus. Ut autem ejusmodi moneta diligentius et cicius cudatur, demandavimus hujusmodi operis curam cum Magnifico Nicolao de Schidlowyecz, Castellano Sandomiriensi et Regni nostri Thesaurario, Nobili Josto Ludovico Decio, Carbario Wieliciensi, tanquam vices illius gerenti. Volentes, ut inprimis hec moneta utriusque generis Cracovie cudatur, et interim, paratis ad hoc instrumentis ac familia et officialibus necessariis, paullo postquam negotium progressum acceperit, in Civitate nostra Thorunensi alia officina instituat, quo commodius ex majori Polonia et Ducatu Masovie illic conveli possit. Ubi vero necessarium et expedire videbitur, in civitate nostra Posnaniensi, et alibi locis aliquot ordinentur, qui eandem monetam coeant, et in officinas deducant aut transmittant. Si vero ultra hoc videbitur expedire, poterit demum in Civitate Posnaniensi et Warschoviensi, altera videlicet earum civitatum, aut in ambabus, tertia vel etiam quarta officina institui, id quod Thesaurarii nostri et officialis vices gerentis illius industrie et cognicioni committimus. Ut autem ista moneta minori sumptu transcudatur, commisimus eidem Thesaurario nostro et ejus vicesgerenti omnes impensas moderari et restringere, quanto melius fieri poterit, sine quibus vero esse non poterit, illa semper septimanatim solventur. Que vero amputari possunt, in caput anni et rationis reserventur, ubi nos cum consiliariis nostris, habito benigno ac laborum digno respectu, secundum excrescentis summe exigentiam alios officiales remunerabimus. Ne tamen toto hoc tempore ipse Thesaurarius noster et ejus vices gerens predictus propriis impensis rem tantam curare cogantur, decer-

nimus et volumus, quocienscunque extra civitatem Cracoviensem hujus operis gratia vel in propria persona quomodocunque ire sive mittere contigerit, hoc ad monete dicte impensas facere possint ac debent. Ut autem predictus vicesgerens Thesaurarii nostri, laborum suorum ac industrie condignam habeat pro meritis remunerationem, decernimus, ut eidem trecenti floreni per mediam sexagenam computati ex officina nostra monetaria ad annum currentem solvantur. Volentes autem omnem fraudem tollere, prohibemus, ne ulla alia moneta conflata in massaque portata hoc pretio ematur, sed alio pretio secundum communem argenti valorem, prout idem Thesaurarii nostri officialis noverit expedire, solvatur. Item constituimus ad majorem certitudinem recte administrationis, ut de moneta ista probanda, antequam exierit in publicum in civitate Cracoviensi, solita a probatoribus regni nostri servetur consuetudo, similiter hoc idem in civitate Thorunensi, vel alibi, ubi officinas institui contigerit, personis juratis ac fide dignis, qui a locis illis non recedant, committant iidem probatores. Quia autem negotium totum propter difficultatem ejus, maxime in fide et virtute officialium nostrorum, hoc est Magnifici Thesaurarii Regni nostri et Josti Ludovici, ejus vices gerentis, consistet, promittimus in capite anni rationem administrationis hujus suscipere, et eandem, quam in fide nobis debita facient, ratam habere, neque illos, neque heredes illorum, in casu mortis ipsorum, quoquomodo molestare aut turbare, sed tantam illorum fidem, curam, et diligens nobis et reipublice nostre serviendi studium regia nostra gratia semper compensare. Hoc modo itaque transcussa et emissa predicta moneta, probatorum nostrorum testimonio confirmata, volumus, ut deinceps Magnus Nicolaus de Schidlowyecz, Castellanus Sandomiriensis, et Thesaurarius Regni nostri, et dictus Jostus Ludovicus Decius, ejus vicesgerens, ab omni molestia et impe-

tionem, casu quocunque et a quibuscunque sint liberi et immunes perpetuo et in evum, harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum in conventu generali Pyotrkiensi feria secunda proxima post Dominicam Sexagesime, Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo octavo, regni vero nostri anno vigesimo secundo.

(*Księga metryki koron. 43. sign. JJJ. fol. 223.*)

VI.

Modus cudendorum aureorum in regno Polonie.

16. Luteo 1528.

Sigismundus etc. Manifestum facimus tenore presentium universis, quibus expedit: Quia considerantes non parvam jacturam reipublice regni nostri per annos retroactos ex monetarum varietate illatam esse, ita, ut crescente moneta mala et adulterata, regni nostri moneta in malam pervenerit estimationem, aureorum precium subinde crevit, et per hoc precia rerum omnium aucta, et nostra moneta vilescece ceperit, proinde nos in hoc conventu generali, omnium consiliariorum nostrorum, utriusque status, ac ordinum omnium regni nostri accedente consilio, de moneta in hoc regno, et dominiis nostris, deinceps accipienda, vel extirpanda satis copiose ordinavimus ac statuimus, uti per alias literas nostras super ea re emanatas abunde declaratur. Quia vero aureorum non parva est penuria in regno nostro, et moneta nostra nullo modo in suam estimationem, nisi crescente aureorum numero, redire posse videtur, preterea nullum sit regnum inter omnia christiana regna, in quo aurea moneta non cudatur, et quod auri etiam quantitas in

hoc regno nostro, cum pro plumbo, tum etiam a mercatoribus, qui alioquin in alia loca illud ducunt, haberi possit, volentes igitur et nos regni nostri decori, atque subditorum nostrorum utilitati consulere, statuimus supradictorum omnium ordinum regni nostri accedente consilio, in hoc regno nostro aureos novos cudere ordine et modo infrascripto. Ejus rei curam Magnifico Nicolao de Schidlowycz, Castellano Sandomiriensi, regni nostri Thesaurario, et illius in officio cudende monete vices gerenti Nobili Josto Ludovico Decio, Secretario nostro et Carbario Wylicensi demandantes, videlicet in civitate nostra Cracoviensi eosdem aureos cudere mandavimus, pondere et grano Ungaricalibus modernis aureis, per omnia aequivalentes, hoc est in marca ponderis Cracoviensis aureos quinquaginta sex, et quia in marcā ponderis ingrediuntur scoti viginti quatuor, qui scoti in aureo pondere apud hujus artis peritos karathi vocantur, volumus quod viginti tres cum medio scoti sive karathi sint in marca ponderis de puro auro et reliquis mediis scotus seu karathus sit argenteus, ita quod quadraginta septem partes unius marce sint de puro auro, et una duntaxat, scilicet quadragesima octava pars unius marce, sit argentea. Quia tamen hec mixtura, propter argenti albedinem, et auri puri molliciem, nimium pallida foret, commisimus argento addere granum ex cupro, ut colorem suscipiat magis rubeum, quod granum in marcā ponderis, tres denarios ponderis excedere non debet. Denarius autem ponderis est ducentesima quinquagesima sexta pars unius marce ponderis, et ex ista mixtura cudi debent aurei, qui in una parte effigiem nostram habeant, textum vero: Sigismundus primus Rex Polonie, in circuitu sub pectore anni currentis numerus, in alio autem latere scutum cum quadra, in cujus prima quadra superius: Aquilam, regni nostri Insigne; in secunda: Insigne Magni Ducatus Lithuanie; in prima quadra inferius: Leonem, Insigne

terrarum Russie; in secunda: Aquilam cum gladio, Insigne terrarum Prussie, fieri et poni ordinavimus; in scuti vero medio seu in pectore, ubi quadrarum linee in crucis forma coeunt, minutissimum insigne ponatur domus Austrie, superne supra scutum corona parvula, textus vero in circuitu: Justus ut palma florebit; a latere scuti dextero C litera, Cracoviam, a sinistro vero latere litera N nomen officialis et thesaurarii regni nostri, ut aliorum principum mos est, designans. (vide Tab. II. N. 17 — 19). Ut autem omnis generis homines majorem convehendi auri habeant occasionem, statuimus, ut quotiens aliquis in officinam nostram monetariam auri pondus portataverit, quod laudatam bonitatem attinget, illi ex suo auro cudantur juxta decretum et laudum nostrum aurei, recepta ab eo solucione, a labore duntaxat pro singulis aureis unum grossum polonicalem, idque propterea, ut hujus auree monete cussionis commodum ad omnes ex equo perveniat, nostro aut reipublice regni commodo minime quesito. Hujuscemodi autem aureos, antequam in publicum exeant, volumus diligenti cura, per Hieronimum monetarie officine, aut pro tempore existentem juratum probatorem, presentibus regni nostri ad hoc ordinatis probatoribus, vel eorum vicesgerentibus, semper prius ad artis ingenium ac industriam summam probari et examinari. Ubi vero hoc servato ordine secundum audum et decretum nostrum juste examinati, recteque elaborati comperti fuerint, volumus et mandamus harum serie literarum, ut in publicum exeant, et ab omnibus in regnis ac dominiis nostris pro et loco aureorum hungaricalium in equivalente valore recipiantur, et a nemine, cujuscunque status et conditionis fuerit, in solucionibus seu cambiis excludantur. Si vero contigerit, (que hominum etatis hujus est malicia) in futurum falsos aureos aliunde immisceri seu immitti, hoc prefato Magnifico Thesaurario nostro, vel vicesgerenti illius, imputari seu nocere nullo modo debet.

De predictis autem grossis, pro singulis aureis accipiendis, imprimis volumus hujus operis sumptus solvi, et de reliquo, si quid supra accreverit, rationem nobis convenienti tempore reddi, ubi nos quoque meritorum et industrie officialium benignam rationem habituri sumus. Harum testimonio literarum, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum in Conventu Generali Pyotrkoviensi, feria secunda proxima post Dominicam Sexagesime, Anno domini millesimo quingentesimo vigesimo octavo, (1528) regni vero nostri vigesimo secundo.

(*Metryki koron. księga 43. sign. III. fol. 225.*)

VII.

A. Legatio Regie Maiestatis ad conventum Regni generalem Piotrkowie 1534. Apendia Legationis.
roku 1534.

Illud quoque nuncii nomine Regie Maiestatis dicent: Quod domini Consilarii ducatus Litvanie perpendentes, primum magnam esse in Litvania penuriam pecunie, deinde habentes rationem committatus et aule regie, que magnopere gravatur defectu monete, quum Polonice monete nullum sit certum precium constitutum, cupiunt ut Regia Majestas publicis edictis caveat, ut polonica pecunia recipiatur ab omnibus eo valore, qui secundum proportionem eius ad Litvanicam esse debet. Sed illud ab ipsius Majestate petunt, ut idem fiat de Litvanica moneta in Polonia, nempe ut secundum justum valorem publice recipiatur, consentaneum enim esse, ut usus monetę communis sit inter illos, qui indissolubilibus pactis et foederibus inter se conjuncti unius imperio subsunt. Qua de re recepit se

ejus Majestas cum Dominationibus vestris acturam esse, ut res tam commoda, tamque equa et conveniens et utriusque ditionis subditis Majestatis Regie plurimum necessaria, omnium voluntate et consensu fiat. Deinde commisit hanc provinciam probatoribus suis, qui fidem suam ipsius Majestati jurejurando obstrinxerunt, ut pervestigarent diligenter, quenam esset proportio Litvanice monete ad Polonicam. Retulerunt justissimam esse sesquiquartam, hoc est, *ut quinque grossi polonici quatuor Litvanicis respondeant*. Quare postulat Majestas Regia dominationes vestras, ut hac de re cum dominis Litvanis consentiant, ut Litvanica moneta per totum Regnum Polonie secundum dictam proporcionem recipiatur, fuerit hoc ipsius Majestati pergratum, et subditis utriusque tam eis, qui e Regno Polonie in Litvaniam, quam qui illinc huc ad ipsius Majestatem proficisci solent, inprimis commodum.

(*Metryki koron. księga 49. fol. 179.*)

B. Postanowienie na Soymie Nowhorodskom napered z storony brania Polskoie monety w Litwie y Ustawa płażenia żywnosti ludiem służebnym.

5. Czerwca 1508.

Zygmont Korol y W. K. Jawno czynim sim Naszym Listom, wsim pospolite, i kazdomu osobno, sztoż dla nineszneie potreby zemskoie pomyśliwszy z Pany Radami Naszymi wczynili ieśmo Wstawu naypierwéy o Peniazach, a to dla toho, iż Minca Nasza Monety Welikoho Kniazstwa ieszczo nepoczata biti, a tak mnohim ludiem, a na boley Panom Polakom trudnost welikaia, szto sia dotyczet kupowania żywnosti na sebe y na koni i wsiakich innych potrebných rzeczy, ne maiuczy Peniazey Litowskich, Pro to daiem wiedati wsim, y pry-

kazuiem, aby każdy kupec i wsiaki inny czołowiek od tych to czasow brali Połuhroszki Polskije za wsiakije towary i strawnyie rzeczy, a *Połuhroszok Polski maiet ot menen byti za Czotyry Peniazi Litowskich, a hrosz Polski za ośm Peniazey Litowskich*, a tymiż Połuhroszki zasia maiet każdy meszczanin, y wsiaki czołowiek Nasz y Kniazski y Pański y Boiarski wroczyi swoi, abo podatok Hospodariu swoiemu zapłatiti, y mytniku myto odati, a koto-ryby Uriadnik Nasz Namestnik, abo Tiwun, abo Mytnik tymi Peniażmi nechotiel popłatku Naszohowo wsiakoho Czołowieka wziat, tot maiet karan byti, także y kupec iestliby nechotiel za każdy Towar tych Połuhroszków Polskich brati, w takowoho maiet byti wzięty Towar i dati tomu, chto ieho torhował, a Peniazi na Zamok, a jestli u Woysku ino na Hetmana, a taia Moneta Polskaia maiet byti brana do czasu, także każdy meszczanin, y wsiaki czołowiek chtokolwie do Woyska prywezet, każdy Towar y wsiakiy Strawnyie rzeczy, maiet dobrowoleństwo prodati podle umowy swojeie, pokli by nechotieli do Woyska wezti inowstawliwaiem zapłatu każdoie zynnosti tym obyczajem, kożdy upicewanie poiedet, maiet wzięti Wiza w Kniazia Hetmana, a wzemszy Woła maiet zapłatiti Polskimi Połuhroszki Pół kopy hroszey, a Litowskimi Dwadcat y czotyry hroszey, Jałowica Polskich Piatnadcat hroszey, a Litowskich Dwanadcat hroszey, Wiepr Polskich Desiat hroszey a Litowskich ośm hroszey, Baran Polskich Połtretia hrosza, a Litowskich dwa hrosza, dwoie Husey Litowski hrosz, a Polski hrosz y dwa Peniazi, czetwero Kurow potomuż, Troie Kaczok po tomuż, kopa Rzy try hroszey Litowskich, a czotyry hroszy Polskich, bez dwu Peniazey, Owsa kopa dwa hroszy Litowskich, a Polskich poł tretia horosza. — — —

Stało sia w Nowhorodce na Soymie Mca Junia 5 Den Indykt II.

(*Metryki litews. księga 8. stron. 470.*)

C. List pisany do Pana Mikołaja Narbuta Namestnika Zemli Zomojtskoie (Namiestnika ziemi Zmudzkiej) y do Tiwunów tamosznich, zeby Moneta nowuia hroszy Płoskije (grosze płaskie) Litowskije wezde w Zomojti (na Zmudzi) brati kazali.

17. Sierpnia 1535.

Dworaninu Naszomu Panu Mikołaju Narbutu, który tot czas iest u Zemli Zomojtskoy od Starosty Zomojtskoho Pana Jana Mikołajewicza Radiwiłowicza, na miestcy Jeho miłosti y też wsim Tiwunom Zemli Zomojtskoie, który tepere u Tiwunstwach swoich meszkaiut, a Synów swoich na służbu Zemskuja za sebe na wojnu posłali, y który Tiwunowie na służbu Zemskoy sut tych Wradnikom, chto budet ot nich na Tiwunstwach ich zastawien, szto ieśmo namowiwszy z Pany Radami Naszymi roskazali w tamosznem Państwie Naszom, Welikom Kniazstwie Litowskom nowuii monetu u Myncey Naszoy byti hroszy płoskij (vide Tab. III. N. 30.) kotorye by byli brany po dwa połuhroszki, abo po desiaty peniezey perwszoie Monety, y weleli po wsim Zemlam y Miestom toho Państwa Naszoho wywołati y wezde spowiediti, aby wsia zemla poddanyi Naszy tuii nowuii monetu podle ustawy Naszeie, a waznostijieie każdy hrosz brali po dwa połuhroszki, abo po desiaty peniezey y za wsiakij reczy onuii monetu prymowali, y innym by ie ie nie obiechali, pod hroznym karaniem Naszym, iakoż i hroszy płoskij po wsiemu Panstwu Naszomu wodle Ustawy idut, y wsi Poddanyi Naszy ich berut, nizli dey twoi Zemli Zomojtskoy onoi monety nowoie, potom iak iest ustawa nasza prymowati niechoczut, y tych peniezey obiehaiut, w czomze sia niemałaiia trudnost y szkoda inszym Poddanym Naszym dieiet, a zwłaszcza proti woli Naszoie, to oni

smieiot dielati, niemauczy bacznosti na roskazanie Naszo, iako iest po wsiey Zemli roskazanie Naszo na to wczynieno, pro toż szto by ieste wsim Poddanym Naszym Zemli Zomojtskoie kozdoho stanu hrozno prikazali, azby oni tyi hroszy płoskije nowoie monety podle Ustawy brali, *kozdy hrosz po dwa połuhroszki abo po desiaty peniezey* y za wsiakij reczy ich prymowali, niczym nieobiehaiuczy, iako po wsiemu Państwu Naszomu tyi peniezi bywaiut brany, a iestliby chto s poddanych naszych Zemli Zomojtskoie podle roskazania Naszoho w tom sia nie sprawował y onoi monety po tomu jako iest Ustawa brati niechotieł, wyby w takowych onyie reczy y towary szto budet w koho za kolko storhował, a on zapłaty tymi peniezmi nowoiu monetoiu prymowati niechotieł, mocno na nas zabirali, żadnomu z nich w tom niefolguiuczy y nikomu toho karania nieopuszczaiuczy, aby oni w lepszy bacznosti roskazanie Naszo meli y toho by ieste smotreli, aby taia moneta wezde po wsiey Zemli Zomojtskoy była brana wedle ustawy y tepereszneho roskazania Naszoho, a ni chtoby inaczey nie śmieł toho czyniti. Leta Bozego 1535 misiaca Awhusta semohonadcat dnia, Indykta 8. za Pana Michayła Pisara y Derzawcu Mednickoho.

(*Metryki litews. księga 28. stron. 15.*)

VIII.

Quittantia Josti Ludouici Decii.

2. Października 1535.

Sigismundus etc. Significamus tenore presentium etc. Quia Nobilis Jostus Ludovicus Decius, Secretarius noster, Carbarius Vielicensis et officine nostre monetarie Thorunensis prefectus, fecit nobis de eadem ipsa officina monetaria Thorunensi, fidei sue commissa, rationem veram, efficacem et suffi-

cientem de tribus et ultimis annis integris, incipiendo videlicet a die decima septima Junij Anni M=D=XXXII, usque *ad diem XVII^m Julij anni Domini M. D. XXXV inclusive, qua die tandem labor dicte officine iussu nostro finitus est,*(1) preterea de residuitate seu resta pecuniaria, videlicet undecim millium quinquaginta quinque florenorum, per triginta grossos computatorum et grossorum septem, in quibus nobis de ratione proxime de duobus annis, videlicet M. D. XXX. in trigesimum primum et XXXI in Millesimum D^m XXXII diem XVII^{im} Junij terminata et facta, debitor manserat. In qua quidem ratione nobis, presentibus Consiliariis et Officialibus nostris, ritte ac legitime novissime facta, ipse Nobilis Jostus ad declarandam fidei sue integritatem, demonstravit nobis sufficienter et evidenter, quantum ex predicta officina nostra monetaria per annos tres prefatos perceperit, quantumque pro argento et cupro coemendo et in onera omnia eiusdem officine exposuerit, quantum item lucri de officina ipsa monetaria per dictos annos tres pro nobis collegerit et quantum demum ad quittancias et mandata nostra distribuerit, positis itaque perceptis et de eisdem defalcatis distributis, comperimus, ipsum Jostum officine nostre monetarie prefectum nil aliud debere, et teneri, ultra id, quod nos pro diligenti cura et fide sua, ipsi Nobili Josto et eiusdem fratri germano Jacobo Decio et Mathie Schilling magistro monetarie, de gratia nostra speciali donavimus, nisi florenos sedecim millia septingentos nonaginta septem, grossos viginti quatuor, denarios undecim, per triginta gro-

ssorum computatos. Quam quidem summam nos illi sic distribuendam mandavimus: in primis, Illustri principi domino Georgio Marchioni Brandenburgensi etc. nepoti nostro charissimo, ratione contractus, cum illius Illustritate initi, pro die conversionis S. Pauli, Anni domini MDXXXVI nunc instantis, florenorum tria millia in auro ungaricali, que faciunt florenos in moneta quatuor millia et quingentos, per triginta grossos computatos. Item Illustri Alberto domino Marchioni Brandenburgensi et in Prussia duci etc. nepoti nostro charissimo pro anno Domini MDXXXVI ad festum Paschatis, ratione vitalicii, florenos quatuor millia, per viginti octo grossos computatos, qui faciunt per triginta grossos, florenorum tria millia septingentos triginta tres, grossos decem, quibus summis solutis, quantitas principum predictorum ad Thesaurum nostrum consignabit. Reliquum vero eiusdem residuitatis, hoc est florenorum octo millia quingentos sexaginta quatuor, grossos quatuordecim, denarios undecim in moneta, per triginta grossos computatos, Generoso Seuerrino Bonar Castellano Zarnoviensi etc. totum resignari commisimus, qui eundem Jostum circa solutionem dicte summe quittancia sua propria quietabit. De qua quidem ratione nobis novissime facta, alias de administracione officine nostre monetarie Thorunensis et summa remanente pro nobis, modo tamen suprascripto solvenda, Nos prefatum Nobilem Jostum, commendantes illius fidem et diligentiam, quam in administranda dicta officina nostra, non sine vulgari commodo nostro usque ad finem eiusdem officine et laboris, per eum prestitam et exhibitam, presentibus eviterne quietamus, quietumque ac liberum, tam ipsum, quam posteros eius omnes et dicte officine officiales quoscunque, facimus perpetuo et in evum, harum, quibus sigillum nostrum est appensum, testimonio literarum. Datum Cracovie Sabbato ante Francisci, die secunda octobris, Anno domini Millesimo quingente-

(1) Pokwitowania podobne Justa Ludwika Decyusza od czasu otwarcia tej mennicy, to jest od dnia 15 Czerwca 1528 roku, mianowicie: *piérwsze* od tejże daty do 15 Czerwca 1530, *drugie* od 15 Czerwca 1530 do 17 Czerwca 1532 znajdują się w metryce koronnej w księdze 45 na stron. 410 i w księdze 48 na stron. 429.

simo trigesimo quinto, Regni vero nostri anno vigesimo nono. Sigismundus Rex.

(*Met. koron. księga 50. fol. 270.*)

IX.

Litere super officinam monetariam Thorunie institutam et industrie fideique Nobilis Jodoci Decii Secretarii regii commissam, date Vilne die 15 Junii 1529, confirmate Cracovie die 10 Maji 1530.

Sigismundus, Dei gracia Rex Polonie, etc. Significamus tenore presencium mediante, quia quomodo nos, consiliariis nostris terrarum Prussie deferentibus et rogantibus, ob necessitatem dominiorum nostrorum Prussie, Thorunie officinam monetariam instituissimus, et eandem fidei et industrie Nobilis Josti Ludovici Decii, Secretarii nostri, Carbarii Velicensis commissemus, idque literis nostris in magno ducatu Lithuanie sub annulari signeto, ob cancellariorum nostrorum a nobis absenciam, fecissemus, ubi vero in regnum hoc nostrum feliciter regressi sumus, voluimus pro ipsius securitate eidem providere, easdem literas presentibus inserere decrevimus, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur talis: Sigismundus, Dei gracia Rex Polonie, Magnus dux Lithuanie, Russie, tociusque Prussie ac Mazovie, etc. dominus et heres. Significamus tenore presencium, quibus expedit universis: Quia cum annis superioribus, in civitate nostra Gedanensi omnium consiliariorum nostrorum, tam regni nostri Polonie, quam etiam terrarum Prussie accedente consilio de nova moneta Prutenica cum Polonicali moneta coequanda, et per nos in terris Prussie cudenda unanimiter conclusissemus, atque demum ea consultacio in conventu Marienburgensi pro festo Sancti Stanislai in Maijo de anno Mille-

simo quingentesimo vigesimo octavo, per Consiliarios nostros terrarum Prussie, et Illustris domini Alberti, Marchionis Brandeburgensis et Ducis Prussie, Nepotis nostri charissimi, etc. nuncios, ordine legitimo instituta, ac iterum in proxime sequenti Thorunensi conventu per eosdem Consiliarios nostros executio facta, et ejusdem monete nove cussio secundum laudum factum Thorunie inchoata, nostroque mandato et specialibus literis ad terminum unius anni Nobili Josto Ludovico Decio, Secretario nostro, officina ipsius monete ad fideles manus commissa fuisset, Nosque illi promiseramus in capite anni rationes et calculos dicti laboris, ab eodem absque dilatione recepturos, quomodo vero jam annus primus terminatus sit, et nos, ob graviores hujus magni Ducatus nostri Litvanie curas et negocia, in regnum nostrum redire hoc tempore non potueramus, res vero nostre in Prussie terris, ut officina dicta continuetur, omnino exigant, habentes graciousum et benignum ipsius Josti serviciorum respectum, volentes illum ubique securum reddere, presentes literas illi dandas duximus, quibus et officine nostre Thorunensis curam ulterius ad beneplacitum nostrum committimus illi dirigendam et ordinandam, secundum laudum per consiliarios nostros terrarum Prusie factum, et illius successorumque ipsius securitati providemus. Commisimus igitur illi, ut in eadem Thorunensi officina quinque genera monetarum secundum laudum consiliariorum nostrorum modo infrascripto ad beneplacitum nostrum cudat. Imprimis denarios minutos, quorum quingenti et quadraginta in marcam Cracoviensem ponderis ingrediantur, in qua unus et medius lothus argenti puri contineatur. In una parte aquila pruthenica, in alia parte S. litera sub diademate (Tab. III. N. 31.) Item solidi novi pruthenici, quorum centum et quinquaginta novem marcam Cracoviensem ponderis ingrediantur, et contineantur in marca ponderis tres lothi argenti puri, in una parte

aquila pruthenica, textus: Solidus Prussie 1529 aut annus currens. In alia parte S. litera sub diademate, textus: Sigismundus Rex Polonie, domius Prussie. (Tab. III. N. 32 — 33). Item grossos communes, quorum nonaginta sex in marcam Cracoviensem ponderis ingrediantur, in quibus sint lothi sex argenti puri, in uno latere aquila prutenica, textus: Grossus communis terrarum Prussie 1529 vel numerus anni currentis, in alio latere effigies nostra regia cum diademate, textus: Sigismundus primus Rex Polonie, dominus totius Prussie, et debent esse aliquanto contracciores, quam moderni grossi polonicales. (Tab. III. N. 34.) Item triplices grossi argentei, quorum septuaginta quatuor in marcam Cracoviensem ponderis ingrediantur, contineanturque quatuordecim lothi argenti puri in qualibet marca ponderis, in uno latere effigies nostra regia, absque diademate, textus: Sigismundus primus Rex Polonie, dominus totius Prussie, in alio latere circulus, in quo superne III, tres significantes, sub quo numero textus per transversum: grossus argenteus triplex Prussie 1529, aut annus currens. (Tab. III. N. 35 — 36). Item grossi sexduplices, quorum triginta septem sint in marca ponderis Cracoviensis, similiter ut superius 14 lothi argenti puri in marca ponderis, in una parte effigies nostra armata in diademate, textus: Sigismundus primus Rex Polonie, dominus totius Prussie; in alio latere: aquila prutenica in clypeo, textus: grossus arge: sex duplex Prussie 1529 vel annus currens (Tab. III. N. 37 — 39). Hec quinque monetarum genera sic et non aliter debent cudi. Quia tamen et impossibile est, talem monetam semper in puncto fieri posse, promissum est illi, ubi in denariis ad summum duodecim denarii, in solidis unus cum medio solidus, in grossis medius grossus in marcam excederet, similiter in hoc triplici genere unus, aut unus cum dimidiato denario argenti deesset in marca, hoc nullum illi aut magistro monetarie damnum esse debet, ita tamen, ut proximis

eius generis pecunie, in quo defectus fuerat, tantum accedat, quantum prius defecerat. Ubi vero in aliquo genere plus deesset argenti, aut cresceret numerus, tenebitur leviores massas rejicere, et suis impensis denuo reformare. Similiter semper leves et male fabricatos ubicunque occurrerint, notariis eicere et de novo reformare tenebitur, quod probatores advertent, et officiales bona prestabunt fide. Triplices vero et sexduplices grossi in nullo frusto fallant, in grano autem, ubi per contingens unus solus denarius deesset argenti, hoc sibi vicio dari non debet. Atque ubi hec quinque genera, vel aliqua ex istis facta hoc modo fuerint, volumus et mandamus, ut nullum genus illorum inter homines exeat, nisi prius singulis sabhatis, aut quando alias opus est, revideantur per probatores, quos semper adesse volumus, secundum ordinationem Consiliariorum nostrorum terrarum Prussie, videlicet Magnificum Georgium de Conopath Palatinum Pomeranie, aut illius vices gerentem, unum ex Consulatu Thorunensi juratum probatorem, et magistrum monetarie modernum Mathiam Schilling, aut qui pro tempore fuerit, et hi jurati esse debent, prestito juramento corporali fidelitatis et diligencie coram consiliariis aut officialibus nostris terrarum Prussie, qui pro tempore Torunie esse possunt. Hoc modo excussa et reuisa moneta tute emittatur in vulgus, recipiaturque ab omnibus absque renitencia juxta alia mandata et edicta a nobis in hac re emanata. Et si deinceps clanculum misceretur ulla falsa vel suspecta moneta, illud eidem Josto, magistro monetarie, aut aliis officialibus nullum prejudicium aut damnum esse debet omnino. Et cum juxta normam prescriptam proba justa fuerit inventa, debet singula trifariam excudi, quarum una senatui Thorunensi, altera dominis probatoribus, tertia nostro Thesaurario presentari debebit cum adnexa carta ejus summe nuper excusse numerum indicante, additis etiam

annulis, et fide de reddenda desuper in posterum ratione. Quia vero ipse Jostus, homo valetudinarius, et aliam officinam Cracovie pro republica regni nostri Polonie, nomine Magnifici Thesaurarii nostri, providet, ut difficile sibi sit semper in Prussia esse, volumus, ut ipse omnes officine officiales eligat pro suo voto, et tales, quales cognoscit artis peritos, nobis et reipublice fideles, et diligentes futuros. Ut autem miuori incommodo, et animo paraciori hanc officinam administrare possit, promittimus singulis annis, incipiendo a data presencium, ab eodem accepturos rationem hoc modo, ut ipse, soluto argento et cupro mercatoribus, instrumenta omnia, edifica in futurum necessaria, magistrum monetarium, probatorem tam officine, quam a Consiliariis nostris ordinatos ad presidendum probe (Palatino Pomeranie, aut qui pro tempore in ejus loco fuerit, excepto, cujus studium nos aliunde benigne sarciamus) notarios, familiam, perdicionem omnes ignis, fabricine, et dealbacionis, domesticos sumptus pro ipsius Josti sumptibus et expensis, satisfaciat, et in summa nihil omnino nobis defalcando, preter predictum Palatinum, a singulis marcis argenti Cracoviensis ponderis et conflacionis, hoc est, per quindecim cum medio lothis argenti puri in marcem computando, nobis libere solvat grossos duodecim pruthenicales seu polonicales, id est, a singulis centum marcis argenti, nobis cedant floreni quadraginta, per triginta grossos computando, quibus sic solutis, nec ipse Jostus, nec successores ipsius Josti in casu mortis sui nobis, vel successoribus nostris, vel cuiquam alteri teneantur facere rationem, sed in totum ipse sit, vel successores ipsius sint liberi, et ab omni quorumcunque impetitione prorsus exempti. Ut autem omnis suspicio tollatur, volumus, ut deinceps Magister Monetarie modernus, aut pro tempore existens, similiter notarius et probator, omnes sint jurati, ut supra expressum est, ut unusquisque seorsim conscribat argentum,

quod in singulas fusiones recipitur, ita, ut sint triplicia regestra, quibus collatis certiores esse possumus, quantum nobis justo calculo proveniet ab eodem Josto, secretario nostro, solvendum. Qua summa semper nobis soluta, regio nostro verbo promittimus, eundem sive ipsius successores tueri et defendere, et ab omni impetitione quovis modo excogitata liberos facere. Preterea nihilominus illius serviciorum benignam semper habebimus rationem, et ubi officinam predictam contingeret cessare, aut alterum illi substitui, quod semper in capite anni nobis liberum erit facere, aut etiam in casu mortis sui, tali casu tota medietas omnium instrumentorum pro eo aut illius successoribus est proventura, de edificiis vero in hanc diem factis, in proxima ratione, quam nobis pro anno transacto facere tenebitur, cum eodem Josto componemus. In fidem omnium premissorum presentes literas nostras manu regia nostra subscriptas, et annulari signeto appenso munitas, dandas duximus. Datum Villne die quindecima mensis Junii, anno domini Millesimo quingentesimo vigesimo nono, regni nostri anno vigesimo tercio. Sigismundus rex subscripsit. Et quia in literis suprascriptis de uno probatore ex Senatu Thorunensi deligendo facta est mencio, tamen quia Magnus Georgius, Palatinus Pomeranie, raro adesse poterit, volumus pro majori certitudine, ut duo ex eodem senatu delegantur, qui ambo aut ad minus unus singulis diebus probacioni presentes sint, atque omnia secundum Consiliariorum nostrorum decreta perficiant, quibus nos singulis septimanis, aut quando rarior proba fuerit, pro eorum salario tres marcas veteres, hoc est viginti grossos in marcem computando, designamus, ita tamen inter eos diuidendas, prout visum fuerit supradicto Josto, secretario nostro, pro uniuscujusque laboris et diligentie exigencia. Quas quidem literas in omnibus in se continenciis approbandas, et de certa nostra sciencia majori sub sigillo dandas

decrevimus. Actum et datum Cracovie feria tertia intra octavas Sancti Stanislai in Majio anno domini Millesimo quingentesimo trigesimo, regni nostri anno vigesimo quarto. Relatio Magnifici Christophori de Schidlowyecz C. et C. C. R. p. C.

(*Metryki koron. księga 44. sign. HH. fol. 317.*)

X.

Quingenti floreni civitati Thorunensi ex officina monetaria dati.

1. Lipca 1531.

Sigismundus etc. Generoso Josto Ludovico Decio Secretario nostro, ac officine nostre monetarie prefecto, fideli, dilecto, gratiam Regiam. Generose fidelis dilecte. Declararunt nobis per Nuntium suum famati Proconsules et Consules Civitatis nostre Thorunensis, esse adhuc apud se et Cives suos non parvam copiam denariorum minorum antiquorum pruthenicalium, quorum usus iam pridem est abrogatus, supplicaruntque nobis, ut eos ipsos denarios ad officinam nostram monetariam per modum cambij recipi iuberemus, Nos tametsi intelligamus, receptionem horum denariorum nonnisi cum non mediocri iactura et damno nostro fieri posse, volentes tamen erga civitatem illam eiusque Cives singularem gratiam nostram in hoc demonstrare, commitimus et mandamus tibi, ut accipias per cambium ab ipsis Civibus Thorunensibus ad officinam nostram monetariam Thorunensem sexingentos florenos, triginta grossis computatos, predictorum denariorum levium antiquorum pruthenicalium, solvendo videlicet eis quatuor eiusmodi denarios leves antiquos, tribus denariis novis, qui nunc ibi Thorunij cuduntur. Preterea quia domus eorundem civium Thorunensium, in qua tenebatur olim officina illorum civilis monetaria, applicata est ad

usum officine nostre monetarie, quam illie habemus, ipsique Cives Thorunenses, licet virtute privilegii sui potuerunt cudere monetam, quemadmodum et alie Civitates terrarum nostrarum Prussie illam cusserunt, quia tamen habuerunt rationem eius, quod non conveniebat, ut ibi, in una et eadem Civitate due officine monetarie haberentur, abstinuerunt a cussione ipsius monete, ne scilicet Officina nostra monetaria, quam illic constituimus, per hoc incommodaretur; Nos volentes vicissim hoc illorum erga nos studium et affectum gratia nostra eis compensare, committimus et mandamus tibi per presentes, ut des et numeres eisdem Civibus Thorunensibus, ac in manus ipsorum Consulum consignes ad rationem officine nostre monetarie Thorunensis predictae, quingentos florenos in moneta per triginta grossos polonicales, vel eos qui nunc ibi Thorunij cuduntur computatos. De quibus te presentibus quittamus, et damnum etiam, quod interveniet ex receptis ab eis sexingentis florenis denariorum minorum, suscepturos nos pollicemur per persentes, quas manu nostra subscripsimus, easque Sigillo nostro obsignari mandavimus. Quare secus non facias pro gratia nostra. Datum Cracovie in Vigilia Visitacionis sancte Marie. Anno domini millesimo quingentesimo trigesimo primo. Regni nostri XXV. Sigismundus Rex subscripsit.

(*Metryki koron. księga 47. fol. 19.*)

XI.

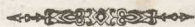
Civitati Elbingensi cussio monete concessa.

1. Września 1538.

Sigismundus D. G. R. P. Significamus tenore presentium etc. quod cum subditi nostri cives Elbingenses per nuncios suos a nobis suppli-

cassent diligenter, ut cudende monete facultatem, quam prohibitio nostra illis interceperat, illis concedamus, cum et necessitati et rationibus civitatis ea re consulere, tum vero ut privilegiorum suorum usum, que ad cudendam arbitratu suo monetam obtinent, explicare et tueri possint; Nos illorum supplicationi annuentes, rei primum equitate cum consiliariis diligenter expensa, concedendum duximus, sicuti concedimus per preseutes, ut juxta tenorem et formam privilegiorum suorum, que de cudenda moneta a predecessoribus nostris obtinent, cudere monetam in civitate Elbingensi, sine ullius aliquo impedimento possint et valeant, ita tamen, *ut signa vel numismata nostra non imponent quibuscumque nummis et denariis, a se edendis, sed ea forma omne genus monete signent, que illorum privilegiis descripta continentur, alioquin admissionem hanc nostram nullam esse censeremus.* Proinde id ita nos velle et concedere testatum esse volumus omnibus, harum, quibus sigillum nostrum est appensum, testimonio litterarum. Datum Cracovie die dominico festi Sancti Egidii. Anno domini 1538 Regni vero nostri anno 32. Relatio Magnifici Pauli de Wola.

(Metryki koron. księga 55. fol. 68.)

ZA ZYGMUNTA AUGUSTA.

XII.

List na drobną myncę Inflancką.
16. Czerwca 1571.

Zygmunt August etc. wschem w obec i kazdemu z osobna, komu to wiedzieć potrzeba, oznajmujemy niniejszym listem naszym, Jakosmy pirwei tego dla wielkiej a gwałtownej pilnej potrzeby Rzeczypospolitej dla porato-

wania i ubezpieczenia zamku naszego Pernawskiego w ziemi Inflanckiej leżącego, aby ten zamek od ludzi służebnych, którzy przez niezapłacenie nie małej summy zasłużonego swego, z tego zamku ściągnać niecheźli, wyszwobodzon był, Dozwoliliśmy i poruczyliśmy Słachetnym Valentemu Iberfelutowi, a Jakubowi Hinczy Służebnikom naszym w ziemi Inflanckiej, myncze Klippingową mynczowacz, i ludziom Służebnym, którzy są na zamku Pernawskim zasłużone ich płacisz, około czego osobliwe postanowienie na liście naszym pomienionemu Valentemu Iberfelutowi a Jakubowi Hinczi jest dano, wedle którego się w mynczowaniu Klippingow zachowacz mają, Alie ysz takiej wielkiej monety bez myncz innych drobnych, którei tak dla zapłacenia rzemieśników, iako i dla innych potrzeb potocznych jest potrzeba, oni mynczowacz nie mogli, tedysmy folgując temu iakoby tym porządniej a spiesniej ona Mynca Klippingowa foldrowana bydz mogła, ponieważ tę pewną wiadomość mamy, ysz Je^o. Mcz, Krol Sweczki przy Mynczy Klippingowej inszą tesz drobniejszą w zamkach które na ten czas dzierzy w teize ziemi naszej Inflanckiej mynczuie, także poddani nassy Rada miasta Ryskiego, drobną mynczę szeliagową nazwaną w mieszcze Ryskiem kują, Agdysz Krol Je^o. Mcz Sweczki takową monetę w onę ziemię naszą Inflancką puszczil, a poddani nassy Ryzanie bez dozwo- lenia naszego takowe Mynce ku pożytkowi swemu mynczuia, tedy my dla wielkich a pil- nych potrzeb ziemskich i Rzeczypospolitej chcąc tym około wyswobodzenia Pernawy ratunek uczynicz, z tegosz miasta Ryskiego granum y wagi przykład biorąc, za radą i wiadomością panow Rad naszych na ten czas przy nasz bendących, takowesmy po- stanowienie z tymysz Valentym Iberfeltem a Ja- kubem Hinczą uczynili, Jsz oni przy Mynczo- waniu myncze Klippingowej wedle osobliwego contractu naszego gim danego mają mynczo- wacz w ziemi Inflanckiej monetę drobniejszą

w ten sroth a grānum iako niżej opissano iest. *Naprzod maia mynczowacz monētę szeliagowā,* ktorych szeliagow dwieszcze stuk maia wazycz grzywnę Crakowską, a ma bycz w kazdei grzywnie takowej monethy Srebra fani lotow pultora, a takowych szeliagow trzydziessz szesz stuk maia placicz grzywnę Inflanthską, abo szesz groszy litt. (vide Tab. VIII. N. 101.) ktemu mynczowacz maia inszą monethę, ktorei monethy osmnaszcze stuk maia wazycz grzywnę Crakowską, a ma bycz w kazdy grzywnie takowej monety Srebra fani lott piencz, a z takowych stuk kazdā ma placicz *grzywnę Inflanth.* to iest, szeliagow trzydziessz szesz, abo grossy Litt. szesz. (ob. N. 101ª textu) Jescze tesz maia mynczowacz stuk trzydziessz szesz, ktore takze maia wazycz grzywnę Crakowską, a ma bycz w kazdei takowej grzywnie takowej monethy Srebra fani lott piencz, a z takowych stuk kazda ma placicz *pulgrzywny Inflanthskie,* tho iest osmnaszcze szeliagów, albo trzy grosse litt. (ob. N. 101^b textu). Takze tesz inszą czwartā ieszcze drobnā myncę maia mynczowacz stuk sziedmdziessiat dwie, ktore takze maia wazycz grzywnę Srebra Crac: a ma bycz w kazdei takowej grzywnie, teize monety Srebra fani lott. piencz, a z takowych stuk kazda ma placicz *dziewiecz Szeliagow Inflanthskich,* abo pultora grossa Litt. (ob. N. 101^a textu). Ata wyssei pomieniona moneta ma tak dlugo bycz kowana, asz grzywien szesz tysieczy Srebra fani, ktorych kazda w szobie ma miecz lott. szesnascie, na nie wymynczowane y wyprengowane będā, na wsytki te pomienione monety maia rowne fusie stych grzywien szesz tysieczy czynicz, iakoby na kazdā z tych czterzech moneth nie wieczel, iedno po pultora tysieczy grzywien Srebra fain mynczowali. Na ktorych mynczach wsselkich, ossobliwe znaki z napisy nassem y od nasz okazane, kladzione bycz maia. Od ktorei myncze Sludzy nassy pomienieni Valenti Iberfelt a Jakub Hincza z potomki szwymi, gdysz nie maly zysk na monecie Klipingowej ku

pozytkowi nassemu y R. p. panstw nassych okazali i postapili, zadnego pozytku do Skarbu naszego dawacz nie będā powinni. Wssakosz tę wyssei mianowanā monētę, iako i Klipingowā sprawowacz y fusia czynicz maia, z wiadomosciā probierza i Mynczmistrza naszego. A gdy tysiecz tyssieczy srebra fani na monētę mianowanā wymynczuia, tedy wieczel takowych moneth bez woliei i roskazania naszego mynczowacz nie maia. A ossobliwie to Iberfeltowi y Hinczy waruiemy i obowiezuiemy, ysz nikomu przy nich w ziemi Inflantskiej, ani takowych, ani zadnych myncz inssych mynczowacz dopuszczacz nie mamy. A iesliby ktoskolwiek sobie listy iakie od nasz wyprawil, tedy pomieniony Iberfelt i Hincza, i ich sprawczy, nie będā powinni takowych listow nassych, ktoreby tei mynczy ku przekazie bycz mialy, sluchacz ani przymowacz. A gdysz przerzeczoni poddani nassy Iberfelt i Hincza za roskazaniem nassym tę sprawę Myncznā w ziemi Inflantskiej nam i R. p. ku pozytkowi zaczęli i na to nakladali, i ieszcze nakladacz maia, tedy my tym listem nassym obiecuiemy i przyrzekamy, gdziebysmy na potym takowā wyssei pomienionā myncę mynczowacz dopuszczili, abo tesz postanowienie iakie okolo myncze w ziemi Inflantskiej s pany Radami nassymi uczynili, tedy do tego wszytkiego przerzeczoni poddani nassy Valenty Iberfelt a Jakub Hincza przed wszytkimi iakiegokolwiek stanu i zawolania ludzmi prenoszeni bycz i prioritatem miecz maia. Wolno tesz ma bycz tym przerzeczonym poddanym naszym, tak na tész monethę, iako i Klipingowā Srebro i wsse-liakie pagamenti skupowacz w Croliestwie i w inssych panistwach nassych. Czo wszytko i kazdā rzecz z ossobna tak wezalie pewnie a gruntownie pelnicz i trzymacz obiecuiemy, i wssytkim w obec a kazdemu z ossobna tak panom Radom iako i wsselakiego przelozenstwa Urzednikom i poddanym nassym w ziemi Inflanczki, a mianowicie Wielmoznemu Janowi Chodkiewiczowi, Grabi na Sklowie i na Myschy

Staroszczie gównemu ziemie Zmudzkiej Marszałkowi Ziemijskiemu w wielkim Xięstwie Litewskim Administratorowi i Hetmanowi ziemie Inflantskiej, Staroszczie Kowienskiemu Dzierżawczy Plotelskiemu, Thelssowskiemu, rozkazujemy, Izbyście takowej myncze iako w tym liscie naszym iest opissana, Iberfeltowi y Hinczy mynczowacz nie zabraniali, i takową iako tu iest opissana waznosczią tei monety uzywacz nie zabraniali, i onę obwolacz kazawszy przyimowali, a inaczej tego dlia laski nassei nie działali. Na czo ku wietsei wierze ręką naszą list ninieissy podpissaliszmy, y pieczęcią naszą korony polskiej zapieczętowaćchszmy rozkazali. Dan w Warssawie dnia XVI. miessiącza Czerwca Roku Bozego M^oD^oLXX^oI^o panowania naszego XL° 11°, (42).

SIGISMUNDUS AUGUSTUS
Rex subscripsit.

(Metr. koron. księga 110. sign. XMM. fol. 18.)

XIII.

Mandatum universale de moneta Lituanica.

27. Marca 1572.

Zigmunth Augusth etc. Wschem w obecz i kazdemu z ossobna, komu tho wiedziecz naliczy oznaimuiemy. Isz my ulitowawssy sie skody poddanych naszych wielkiego Xięstwa Litewskiego, którą na Miniczy Swei Litewskiej, w tutecznych panstwach nassych Coronnych do tego czassu odnossili, za radą panow Rad nassych polskich i Litewskich obwolaczesmy rozkazali, iakosz wssytkim w obecz poddanym panstw nassych Coronnych, rozkazujemy, aby monetę Litewską pod titulem nassym i przodkow nassych nakowaną, w iei własnei a dawnei czenie, to iest, *dwa grosza Litewskie, za pultrzęczia grossa polskie* brali,

wczem iednak tę przestroge i warunek czyniemy wssytkim, ysz gdy na tym Seimie według spolnych przywileiow Corony polskiej i wielkiego Xięstwa Litewskiego iednaką minczę nową kowacz postanowiemy, tedy skoro iedno ta Mincza bita bendzie, wssytki ktorzykolwiek monetę Litewską w roku pienczdziesiath i oszmym, asz sesczdziesiętego i piątego kowaną, o ktorei ten edict czyniemy miecz bendą, wolno bendzie do myncze nassei według teize czeny odmieniacz, którą monetę iusz Mynczarze nassy, według tego opissanego obyczaiu bracz, a nową za nie dawacz bendą powinni. Jakosz się to wssytko przesz Constituczią na konczu Seimu tego, szerzei wisczi i obwaruie. *A grosse w Thykoczynie na xtalt polskich grossy wykowane, rozkazujemy tesz, aby tak w polsचे, iako w Litwie, wedlie czeny groszy polskich były brane*, ktore rozkazanie nasse, chcemy, aby wssyszy w obecz poddani nassy tak w polsचे, iako w Litwie, i w inssych panstwach Corony nassei pod winą dziesiętci grzywien polskich chowacz byli powinni, o którą winę gdzie do Urzędu ktoregoskolwiek mieiscza w panstwach nassych, tak Grodzkiego, iako, y Mieisczkiego byl ten odniessiony i oskarzon, ktoryby wedlie rozkazania albo obwolania tego naszego Litewskiej monety bracz niechcział, tedy Urząd bez wsseliakiei odwloki uczynicz ma exequutią okolo zaplaceniaz tei winy wyssei mianowanej, ktorei polowicza iedna stronie, ktora bendzie instigowała, a druga polowicza na Urząd onego mieiscza wyciągacz się bendzie powinna tocies quoties bylby kto otho pocziągniony. Dan w Warssawie na Seimie walnym Coronnym dnia XXVII. miessiącza Marcza. Roku panskiego M^oD^oLXX^oI^o. A panowania naszego XL^oIII^o. Na własne Krol Je^o Mczy rozkazanie.

(Metr. koron. księga 110. sign. XMM. fol. 364.)

XIV.

List na klipingową monetę ziemie Inflantheskiej.

28. Września 1570.

Zigmunth August etc. Oznaimuiemy tym listem nassym, wssem w obec i kazdemu z ossobna komu to wiedziecz nalezy, Jsz który zamek nas Pernawę w ziemi Inflantheskiej liezący z rąk nieprzyziacielskich wziąwszy dla wsseliakiei niebespieczności, ludzie sluzebne na nim zostawiezemy byli roskazali, tedy od czassu nie male czy ludzie Niemieczczy roznych narodow to iest Raitarow Niemieczkich jeznych koni czterzy stha, a knechtow piessych stho przez czas niemaly od kilku liath sluzyli, a prze niesposobnoszcz Skarbu naszego zaplata zoldu ich zaslužonego dochodziez i placzona bydz nie mogła, thedy gim niemala summa pieniedzy thego zaslužonego ich od nasz przychodzila, ktorei zaplathy oni częstokroc pilnie z wielkim uszilowaniem u nasz szie domawiali, J gdzieby ich zaplata nie dosła, tedy z onym zamkiem nassym Pernawskim do kogo innego skądby zapłatę szwą otrzymacz mogli obrocziez się i podacz chezieli. A tak my uwazaiąc tho czo nam i Rzeczypospolitei panstw nassych, na thym zamku Pernawskim, iako na nieposlednieiszym i portownym w ziemi Inflantheskiej nalezy pilnie o tym iakoby z rąk tych ludzi sluzebnych wyswobodzon byl, obmysliwaiąc, a prze niesposobnoszcz na ten czas skarbu naszego onym ludziom sluzebnym zaplathy ym powinien uczynicz nie mogąc, uzyliśmy w tym Secretarza naszego Sliachetnego Valentego Jberfeltha, yzby on takową summę czym by szie zaslužone przerzeczonych ludzi na zamku pernawskim zaplaczicz mogło szam z ossoby szwe i sposobiwssy, ym zaplaczil y on zamek nasz wyszwobodziwszy do tego czassu poki

iemu summę pieniedzy, którą tym ludziom sluzebnym wyda od nasz albo od Rzeczypospolitei panstw naszych zaplaczona bendzie, w possessiei swei miał, iakosz ku porachowaniu tego czo szie onym ludziom sluzebnym w zapłatę przychodzilo, deputowalismy byli pewnych Commissarzow naszych, to iest, Urodzonych Josta Fistemberka Kieskiego, Ottona von Ungarn Treideskiego Castellani, a Jana Grodowskiego Cziwonja Dirwanskiego i Repertussa Gilderaselem Doctora i Secretarza naszego, ktorzy Commissarze nasse wyssei mianowani do onego zamku pernawskiego ziechawszy, s tymi ludźmi sluzebnymi, z kazdym z ossobna o tho się porachowali, iako wielie komu z nich zoldu ich zaslužonego nieplaczono bylo dostatecznie w registra szwe spissali, czego wssytkiego czo my zaslužonego ich przychodzilo z obrachowania tych Commissarzow nassych summy pieniedzy okolo czterzech kroc sta tysięczy złotych polskich, czo ym za kilka liath nieplaczono okazalo szie. Gdzie Valenty Jberfelt wedlia postanowienia z nami udzielanego i wedlie porachowania Commiszarzow nassych czyniąc zapłatę onym ludziom sluzebnym wydal wlassnych pieniedzy szwych przez dwa kroc sto tysięczy złotych, a ieszcze gim in resta winno zostalo, oszmdziesziąt i dwa tysięcza złotych, czo szerzei i dostateczniei w registrach tych Commiszarzow nassych iest opisano. I gdzysz ieszcze tak wielka summa pieniedzy ym winna zostala, a Jberfelth w tym się nam opowiedzial, ysz iusz z maiętnoszczi szwe i nie maiąc od nasz i od Rzeczypospolitei pewnego okazania zapłaty za summę szwą pierw ei wydaną, wieczei pieniedzy wydawacz niechzial, oni tesz ludzie sluzebni wyssei mianowani bez ostatka zapłaty zaslužonego swego z onego zamku naszego pernawskiego sciągnąc niechozieli, za którym niesciągnięciem ich, im daliei, tym wietsza summa, to iest na kazdy miessiąc więczei nisz po czterzy tyssięcze Talerow dlugu przybywa,

a czo inssego, ysz oni iako ludzie roznych narodow czudzoziemscy w tym sie slysecz dali, ysz gdy by gim resta zaplathy zasluzonego ich rychlo oddana nie byla, od kogo inego tę summe przyiawssy, on zamek nasz puseczic chezieli. My tedy takowym wielkim niebespiecznosciom, ktoreby za onym zamkiem, gdzieby (czego Boze uchowai) od nas odysezmial, na Rzeczpospolitą przypasz mogli, zabiegaiacz, a inaksszego poratowania ku wyswobodzeniu ie uczynicz nie mogacz, przykladem inssych panow Chrzesczianskich, którzy pod czasem walki za nie sposobnoscia Skarbow, Minczą abo monetą Klippingami mianowaną nieiakie poratowanie potrzebam woennym czynicz zwykli, ktorego tesz w takowej mierze i Krol Sweczki w ziemi Inflanczkiej uzywal, i monetę Klippingową w zapłatę Sluzebnych dawal. A ktemu ysz tesz w miesiecie glownym w ziemi Inflanthskiej miasto Riskie mynczę szwą kuią, chcacz tym rychliwssą zapłatę onym ludziedm sluzebnym pernawskim uczynicz, takoweszmy postanowienie z stymze wyssei mianowanym Secretarzem nassym Valentym Iberfeldem, a sluzebnikami nassym Jakubem Hinczą uczynili, ysz oni mają własnym nakladem i kostem szwym i z srebra swego przeminczowacz w ziemi Inflanczkiej w zamku nassym Kiercholnie na monetę Klippingową dwadzieszcia tyszieczy grzywien srebrza fani, a w kazdei gotowej grzywnie ktora na Klipingi minczowana bendzie, ma bydz srebra fani lottow dziesiecz, a miedzi lottow szesz, a s takowej grzywny ma się wyminczowacz Klippingow dziesiecz, kazdy Klipping ma bydz waznosci szwei grzywien Riskich czterzy, a polskich grossy trzydziesci, Czego izby pod ten sroth y pagamenth ty Klipingi minczowane byli, Probierz i Mynczmistrz nasz ktoremu to zliczimy dogliadacz bendzie, na ktorych Klippingach maią bydz bite znaki, ktoreśmy ossobliwie od inssych Myncz nassych Iberfeltowi i Hinczy podali, a od tych dwudziestu tyssieczy grzywien Srebra fani, ktore

oni przeminczuią, wytrąciwssy i defalkowawssy wssytkie naklady, onera et impensa tei Sprawie myncznei naliezaczce na swą skodę, maią i bendą powinni ku pozytkowi nassemu zaplaczicz osmdziesziąt szesz tyssieczy szesz seth szeszdziesziąth szesz złotych, i grossy dwadzieszcia liczby polskiej, s ktorei pomienionei summy maią Valenti Iberfelth a Jakub Hincza, rąstę czo ieszcze ludziedm sluzebnym pernawskim zasluzonego ich przychodzi zaplaczicz, A ostatek tei summy pomienionei ktora od dwudziestu tyssieczy grzywien srebra fani ku pozytkowi nassemu, iako się wyssei pomienilo przyysz ma, Thenze Iberfelth w summie pieniedzy szwych, ktora na zapłatę ludziedm sluzebnym pernawskim wedlia wiadomosci Commissarzow nassych pierwei wydal, ma wtęcicz, takze czobikolwiek na zapłatę tych ludzi sluzebnych z Skarbu nassego Corony polskiej, abo z iakichkolwiek dochodow Skarbu Wielkiego X. Litewskiego naliezaczych przes ręczę Iberfeltowe na odprawę tych ludzi pernawskich wydano i czokolwiek zamkow i imion nassych w ziemi Inflanthskiej liezacych tym ossobam, którzy na Pernawie sluzyli, bendzie zawiedziono tho wszystko przy ostatecznym porachowaniu w tę summe ktora sie przesz Iberfelta tym ludziedm sluzebnym pernawskim placzi, porachowano i polozono bycz ma, I stegosz porachowania te imiona ktore się therasz ludziedm sluzebnym pernawskim w zapłatę zawiodą, tysz monetą Klippingową ony wykupicz maią: Wssakosz thy wszystkie sprawy Miniczne sprawowacz i fuzią czynicz maią, z wolią i wiadomoscia Urzędu od nasz na to przelozonego, y przy Probierzu i Mynczmistrzu nassym, A czo tesz statek Mynczny i budowanie thego zamku nassego Kiercholmi ku tei sprawie Myncznei wedlug potrzeby zgotowacz potrzeba bendzie, a oni na to czo rownego a slusznego pieniedzy s tei sprawy Minicznej iako wyssei mieniono przychodzacych wyloz, to za slusznym uwazeniem maią gim bydz

wytrącono, A żeby się czy wyszei pomienieni poddani nassy dla tej sprawy Myncznej za wydaniem szwych pieniędzy na srebro, abo na inne potrzeby zadnei skody nieobawiali, tedy my obiecuiemy i przyrzekamy gim i potomkom ich tym listem nassym za nasz i za nasse potomki, ysz gdzieby ta sprawa Mynczna przez nasz zabudowana abo zatrudniona bydz miała, ze gim te wszystkie skody, ktore oni slusnie pokazą nagrodzicz mamy, A gdys ta sprawa Mynczna ku gwałtownei a pilnei potrzebie dla ostatecznei odprawy pernawskiej iest od nasz postanowiona, tedy bendący pomienieni sprawczy nassy powinni wsseliaką pilnosc miecz, żeby krom omieskania sprawowano i foldrowano bylo, chcąc tesz żeby przerzeczeni poddani nassy i sludzy, iakimkolwiek obyczaiem w tej sprawie nie byli omieskani i zatrudnieni, tedy nie mamy, ani chcemy nikomu zadnego stanu i zawolania człowiekowi dozwalacz, ani dopuszczacz przerzeczonei ziemi nassei Infantzkiej, takowej ani zadnei insey Myncze mynczowacz, dokąd ony wyszei pomienioną sumnę przemynczują, ossobliwie gim to varuiemy, ysz nikomu przy nich w tym pomienionym zamku Kiercholnie minczowacz dopuszczacz nie mamy, i iesliby kto przedtym abo napotym od nasz iakiekolwiek listy na to wyprawil, wedlug onych sprawowacz się powinni nie bendą, czo wszystko i kazdą rzecz z ossobną tak wczalie pewnie a gruntownie pelnicz i trzymacz slowem naszym Krol: i listem tym gim obiecuiemy, na czo ku wieczei wierze i szwiadcztwu ręką własną list ninieszy podpisalismy i pieczęcią naszą korony polskiej zapieczetowaciesziny roskazali. Dan w Warszawie dnia 28 Miesiācza Septembra Roku 1570.

SIGISMUNDUS AUGUSTUS
Rex subscripsit.

(Metry. koron. księga 110. sign. XMM. fol. 15).

XV.

Aestimatio ducatorum neapolitanorum.

16. Maja 1564:

Sigismundus Augustus. Significamus etc. Quod cum certis de causis in animum induxissemus, numos argenteos, Ducatos Regales Neapolitanos appellatos, qui nobis proxime ex Regno Neapolitano sunt advecti, in usum publicum subditorum nostrorum ad commercia inter eos exercenda proponere, etsi videbamus, majori cum nostro commodo futurum fuisse, si eos recudi et transformari juberemus, praesertim cum nobis ipsis quoque, tam propter permutationes publicas, quam propter sumptus viarum ac itinerum tantorum, maximo constiterint, tamen necessitati interim Reipublicae, quam omnibus rebus ac rationibus nostris semper praetulimus, concedendum interea esse existimavimus, et cum videremus, militi nostro stipendia ad tempus constitutum persolvi necesse esse, totum illud recudendorum eorum numorum consilium, in aliud liberius tempus distulimus, *neque amplius hoc tempore, quam notam tantummodo peculiarem nostram, ad effigiem eorum veterem addere iussimus*, (vide Tab. VIII. N. 103) ut praesto esse possit, unde militibus debita stipendia persolverentur, quemadmodum jam de eo officinae nostrae monetariae Praefectis specialiter mandatum extat. Deinde vero, quoniam ratio monetae dominiorum nostrorum a ratione monetae Neapolitane diversa esset, nos initis subductisque sumptuum et impensarumstrarum, ob id susceptarum, rationibus, consuetudineque monetae Neapolitanae ad consuetudinem monetae nostrae, quantum maxime fieri poterat, accommodare studentes, *precium singulis his numis certum, unius scilicet sexagenae Polonicae, per sexaginta grossos Polonicas computatae, imposuimus*,

quemadmodum et imponimus per praesentes, volentes, ut ab omnibus subditis nostris, ita et non aliter, in omnibus contractuum et commerciorum generibus aestimentur et accipiantur: quos ipsos nos quoque ipsi, ita et non aliter aestimaturi et in thesaurum nostrum, quoties usu venerit, accepturi sumus. Quam ob rem universis officialibus nostris, quorum id interest, significamus, ut hanc voluntatem constitutionemque nostram, in omnibus urbibus, civitatibus, oppidis, villis, foris, pagis, et aliis quibusvis frequentibus dominiorum nostrorum locis, publice et per praeconem, ut moris est, proclamari ac promulgari faciant, omnesque in universum admoneant, ut hanc aestimationem nostram numorum praedictorum, sub gravissima indignatione, et animadversione nostra, ubique conservent, neque ei ulla in re contravenire ullo modo audeant. Ne quid autem in eo cum injuria aut damno cujusquam subditorum nostrorum factum esse videatur, cum nos augendis potius quam minuendis commodis subditorum nostrorum invigilemus, pollicemur verbo nostro regio, et, quantum opus est, omni cautione cavemus, nos id genus numorum, eodem precio semper, quoties acciderit, in thesaurum nostrum accepturos esse, et praeterea confecto per Dei gratiam feliciter Moschovitico hoc bello, quod nunc gerimus, tum quicquid eorum numorum, aliunde in thesaurum nostrum illatum per quempiam, ac importatum fuerit, singulos eodem precio a nobis constituto, sexagena videlicet grossorum Polonicalium, soluturos nos et permutaturos, solvique et permutari mandaturos esse, absque omni dolo et fraude. In quorum omnium fidem et testimonium praesentes literas manu nostra subscripsimus, etc. Datum Knissini decima sexta Maii Anno Domini Millesimo quingentesimo sexagesimo quarto.

(*Metryki koron. księga 96. sign. XB. fol. 375.*)

ZA STEFANA BATOREGO.

XVI.

Gen. Raphael Leszczynski Praefectus monetarie constituitur.

24. Kwietnia 1578.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, etc. Significamus etc. Quia cum in praeteritis Generalibus Regni Comitijs Varschoviensibus cum omnibus Ordinibus Regni diligenter consideravisset, quantum detrimenti ex importatione iniustae peregrinae monetae ad Regnum et priuatos quosque perueniat, praecauendo eiusmodi damnis et incommodis, faciendum nobis esse una cum supradictorum Ordinum Regni consensu putavimus, ut in Regno quoque nostro officinam Monetariam institueremus, monetamque nostram propriam iustam et aequalem cuderemus. Itaque de scientia eiusdem praeteriti Conventus, Generosum Raphaelem Leszczynski Capitaneum nostrum Radzieiowensem, cujus fides, integritas, reique monetariae peritia, perspecta nobis est, praeficiendum isti negotio tanquam administratorem, gubernatorem et prouisorem esse duximus: videlicet ad Monetam nomine nostro in Regno cudendam, quemadmodum quidem praesentibus literis nostris eidem damus concedimusque plenam facultatem, officinam Monetariam in quacunque urbe Regni nostri seu loco, quemcunque sibi opportunum et commodum delegerit, quod nos arbitrio ipsius committimus instituendi, probatores, sculptores, artifices, Magistros hominesque ad eam rem idoneos conducendi et accersendi, unde ipsi commodius videbitur. Cudet autem monetam eo modo ac hisce conditionibus. In triplicibus argenteis grossis, tres scilicet valentibus Polonicos grossos, item in taleris, medijsque taleris, continebitur argentum purum, alias fainsilber, cuius marca valere debet florenos per triginta grossos

computando novem et decem grossos, in solidis vero continebitur argentum cuius marca valebit florenos per triginta grossos computando, decem et duos grossos. Quaelibet vero Marca argenti fein, quod aut nos ipsi, aut quispiam alius, in eam officinam Monetariam inferemus, solvetur ibidem Moneta nova octo florenis, per triginta grossos computando. Tenebitur etiam ab argenti qualibet Marca, quaecunque in eadem officina Monetaria conflabitur, nobis ratione luori, per viginti grossos solvere et numerare; argentum autem quod ibidem conflandum inferetur, post duarum septimanarum decursum, parata pecunia solvetur. Quod si etiam aurum laborarum, Cathenae et id genus ibidem inferatur, cudet inde nummos aureos iuxta ordinationem nostram, quae specialibus literis nostris continetur. Impensas praeterea, salaria, solutiones, quae eiusdem officinae probatoribus, sculptoribus, Magistris, artificibus, Notariis, debebuntur, generaliter omnes, insuper et argenti dictum Abgang, idem Generosus Raphael Leszczyński praefectus rei Monetariae in se suscepit, tenebiturque et erit asstrictus illorum curam et provisionem, de proprio sustinere. Quapropter praedictum Generosum Raphaelem Leszczyński Capitaneum nostrum Radziejoviensem, pro vero praefecto seu administratore rei Monetariae in Regno nostro praesentibus literis nostris declaramus et pronunciamus. Mandamusque omnibus et singulis quorum interest, ut ipsum pro eodem agnoscant. In quorum omnium fidem etc. Datum Sandomiriae die vigesima quarta Aprilis, Anno Domini M^oD^oLXX^oVIII^o Regni nostri anno secundo.

(*Metryki koron. księga 118. sign. XT. fol. 366.*)

XVII.

Cudendae monetae negotium Jacobo Rokoszwowski regni thesaurario demandatur.

5. Stycznia 1580.

Stephanus etc. Significamus etc. Quod etsi antea facultatem cudendae monetae in Regno nostro Generoso Raphaeli Leszczyński, protunc Capiteo Radziejoviensi, de scientia praeteriti Conventus Thorunensis, in anno Millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, et Varschaviensi, in anno Millesimo quingentesimo octavo celebrati, specialibus literis nostris concesseramus, modumque et rationem ejusdem cussionis ipsi praescripseramus, tamen cum id negotium propter impedimenta, nonnullasque difficultates ejusdem Generosi Raphaelis Leszczyński debitum effectum hactenus sortitum non sit, tum vero quod in proxime transactis Varschaviensibus Comitibus ab Ordinibus Regni admoneremur, ut provinciam hanc rei monetariae nemini alteri, nisi Magnifico Thesaurario Regni, cui juxta antiquas consuetudines statutaque Regni munus hoc proprie competit, demandaremus, faciendum nobis esse putavimus, ut negotium hoc postulantibus ita Reipublicae rationibus, quas non mediocriter ex importatione in Regnum hoc injustae ac peregrinae monetae affligi videmus, satisfacientesque in hoc flagitationibus Ordinum Regni, Magnifico Jacobo Rokoszwowski, Thesaurario Regni, Capiteo Ostrzeszoviensi, Theloneorumque in Majori, Minorique Polonia Supremo Praefecto, una cum Magnifico Petro a Zborow, Palatino, Generalique Cracoviensi, Stobnicensi, Camionacensique Capiteo, cujus in ea cussione mutua opera, nostris ac thesauri negotiis et occupationibus impeditus, debebit uti, committeremus ac demandaremus, prout quidem committimus, demandamusque hisce

literis nostris, eundemque Magnificum Regni Thesaurarium huic rei monetariae Administratorem, Gubernatorem, et Provisorem supremum praeficimus, concedimusque ipsi una cum dicto Magnifico Petro a Zborow Palatino, Generalique Cracoviensi, plenam facultatem, officinam monetariam in quacunque urbe Regni nostri seu loco, quemcunque sibi opportunum et commodiorem delegerit, quod nos arbitrio ipsius commitimus, instituendi, probatores, sculptores, artifices, Magistros, hominesque ad eam rem idoneos conducendi et arcessendi, unde ipsi commodius videbitur. Similiter etiam et in Magno Ducatu Lithuaniae Magnifico Laurentio Woyna, Thesaurario Terrestri, et Notario Magni Ducatus Lithuaniae, Pinscensi Capitaneo, Olithensique Tenuario, cui iure istud negotium competit, una cum Illustri et Magnifico Nicolao Radzivilo in Bierze et Dubienki Duce, Palatino Vilnensi, Exercituumque nostrorum in Magno Ducatu Lithuaniae supremo Ductore, Capitaneo Oszmianensi et Merecensi, eandem provinciam demandavimus, et praesentibus demandamus, atque huic rei monetariae administratorem, gubernatorem et provisorem supremum praeficimus. Cudent autem iidem Magnifici Thesaurarii monetam videlicet: *Thaleros, medios Thaleros, grossos sex grossorum, grossos triplicatos, grossos simplices, grossos medios, solidos, ternarios, monetam minutam*, eo qui sequitur modo et ratione. Ita nempe, quod argentum, ex quo Thaleri et medii Thaleri cudentur, continebit in se argenti mixti lotos tredecim cum dimidio, ex quo quidem mixto argento, confecti Thaleri septem, marcae unius dimidiique scoti pondus habebunt. Argenti autem puri sive fain continebunt in se lotos tredecim cum dimidio. Ex marca autem argenti fain cudentur octo petiae, grossi decem, oboli quatuor. Ita quod petia quaelibet per triginta quinque grossos computata, marca argenti puri sive fain in Thaleris, novem florenis, viginti grossis, et quatuor obulis, ex eadem officina

efferetur. Marca vero argenti, ex qua sex grossorum grossi cudentur, quemadmodum et ea, ex qua Thaleri cudi debent, mixti argenti in se continebit lotos tredecim cum dimidio. Ex ejusmodi vero argenti mixta marca, petiae quadraginta una et viginti duae trigesimae secundae partes, ex Marca vero fain petiae quadraginta novem conficientur. Ita quod marca una argenti fain, ex eadem officina efferetur florenis novem, grossis viginti quatuor, obolis quatuor. Marca vero argenti, ex qua triplices grossi cudentur, quemadmodum et ea, ex qua Thaleri cudi debent, mixti argenti in se continebit lotos tredecim cum dimidio. Ex ejusmodi vero argenti mixta marca, petiae octuaginta duae et undecima sedecimae partis, ex marca vero argenti puri sive fain petiae nonaginta octo conficientur. Ita quod Marca una argenti fain efferetur florenis novem, grossis viginti quatuor, obolis quatuor. Marca, ex qua simplices grossi cudentur, argenti continebit in se quinque lotos, tres quintas, ex qua quidem marca mixta petiae, seu grossi centum sex et una sexagesimae quartae, ex marca autem fain petiae ducentae nonaginta quinque conficientur. Ita quod Marca una fain in grossis efferetur florenis novem, grossis viginti, medii vero grossi iuxta proportionem simplicium grossorum cudentur et efferentur. Marca, ex qua solidi cudentur, argenti continebit in se duos lotos, tres quintas, duos denarios. Ex qua quidem marca mixta petiae seu solidi centum septuaginta septem, et quinquagesimae septimae sexagesimae quartae, ex marca autem fain petiae seu solidi noningenti nonaginta conficientur. Ita quod marca una in solidis efferetur florenis undecem, ternarii vero iuxta proportionem solidorum cudentur et efferentur. Quod vero obolos attinet, cudentur juxta antiquam consuetudinem, antea in Regno et Terris Prussiae observatam. Habebunt etiam facultatem duplices obolos cudendi, qui tamen cum simplicibus obolis in grano convenient.

Insignia autem, tam Regni, quam Magni Ducatus Lithvaniae, in eadem moneta sculpi imponique debebunt. Tenebitur etiam idem Magnus Thesaurarius ab argenti qualibet marca, quaecunque in eadem officina monetaria conflabitur, nobis ratione lucri, per quindecim grossos solvere et numerare. Impensas praeterea, salaria, solutiones, quae ejusdem officinae Magistris, artificibus, Notariis debentur, generaliter omnes, insuper et argenti dicti Abgang, idem Magnus Thesaurarius in se suscipit, tenebiturque et erit asstrictus illorum curam et provisionem sustinere. Argentum autem, quod in eadem officina conflandum inferetur, post duarum septimanarum decursum parata pecunia solvetur. Qud si etiam aurum laboratum, cathenae et id genus ibidem inferatur, cudet inde aureos nummos juxta ordinationem nostram, quae specialibus literis nostris continetur. E re autem subditorum nostrorum id fore animadvertentes, uniformem monetam in Ducatu Lithvaniae cum Regni moneta, Magnifico Laurento Woyna ejusdem Ducatus Thesaurario, ut cudat commisimus, videlicet sub eodem grano et pondere et numero peciarum. Similiterque insignia, tam Regni, quam ejusdem Ducatus, in ea ut imponantur, eidem iniunximus. Excepto eo, ut ex ea moneta, quae in Lithuania cudetur, nobis ratione lucri tantummodo decem grossi cedat, propterea, quod isthic nec argenti tanta copia, nec ita minori precio poterit suppeditari. Quapropter praedictum Magnificum Jacobum Rokoszwski, Thesaurarium Regni, pro vero Praefecto seu Administratore rei monetariae una cum Magnifico Petro à Zborow Palatino, Generalique Capiteo Cracoviensi, in Regno nostro, in Magno vero Ducatu Lithvaniae Magnificum Laurentium Woyna una cum Illustri et Magnifico Palatino Vilnensi, praesentibus literis nostris declaramus et pronuntiamus, mandamusque omnibus et singulis, quorum interest, ut ipsos pro iisdem agnoscant. In quorum omnium

fidem evidensque testimonium praesentes manu nostra subscripsimus, sigillisque Regni et Magni Ducatus Lithvaniae communiri jussimus. Datum Varschoviae in Comitibus Regni generalibus die quinta Mensis Januarii, anno Domini Millesimo quingentesimo octuagesimo, regni vero nostri quarto.

Stephanus Rex subscripsit.

(*Metryki koron. księga 123. sign. WDD. ex Suecia, fol. 137.*)

XVIII.

Confirmatio libertatis Gobelliorum.

13. Kwiećnia 1578.

Stephanus etc. Expositum nobis est per certos Consiliarios quosdam nostros, Nobilium Joannis et Caspari Gobelliorum fratrum germanorum subditorum nostrorum nominibus; eosdem Serenissimi principis Domini Sigismundi Augusti Divi antecessoris nostri temporibus, inventionem quandam pressurae monetariae in lucem edidisse, ac ejusdem pressurae artificiosum instrumentum maximis suis sumptibus confici curasse, quod cum in commodum Reipublicae Divo antecessori nostro obtulissent, eundem Divum antecessorem nostrum eos praeclarae suae inventionis ergo, ea libertate donasse, quod nemini liberum esse debeat, ejus ipsorum inventionis usum sibi vindicare, proinde praesentibus subditis nostris edicimus, ne infra decursum triginta annorum a data praesentium, ejusmodi praesurae monetariae instrumentum in regno et dominiis nostris facere audeant. Datum Varschoviae die 13 Aprilis 1578, regni nostri anno secundo.

Stephanus Rex subscripsit.

(*Metryki koron. księga 118. sign. XT. fol. 362.*)

XIX.

Facultas imprimendi taleros, semitaleros, triplices grossos et solidos Joanni et Casparo Gobelliis concessa.

17. *Sierpnia* 1578.

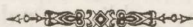
Sephanus Dei gratia Rex Poloniae etc. Significamus nostris hisce literis universis et singulis, quorum interest, cujuscunque status, conditionis aut praecminentiae, tam spiritualibus, quam secularibus subditis nostris. Cum Joannes et Casparus Gobellii Germani, subditi nobis fideles, artificiosum et nunquam antea tali modo visum opus praessurae monetariae, non sine laudabili industria et magnis suis sumptibus adinvenissent, et in lucem edidissent, illudque in nostram et Reipublicae utilitatem in effectum producere volentes, Nos humillime sollicitassent, ut in Regno nostro loco quodam commodiori delecto, officinam monetariam instituere, monetam instrumento suo imprimere et facere sibi clementer facultatem et licentiam concederemus: Nos itaque perpendentes, non unam in Regno nostro sufficere officinam monetariam, ut falsa alienigena moneta ex Regno nostro tollatur, et in locum ejus melior substituat, illiusque artificiosi instrumenti praessurae monetariae compendiosa, et multivaria utilitate inde ad nos et Regnum nostrum proventura, et praedictorum Gobelliorum erga nos fidelitate et diligentia in promovenda re monetaria perspecta, cum et antea, ne quis intra triginta annos in Regno nostro tale instrumentum faceret, aut eo uteretur, ipsis privilegium dederimus. Nunc quoque ipsorum humillimae petitioni benigne annuendum, ipsisque instrumento suo Regni nostri monetam, videlicet *taleros, semitaleros, triplices argenteos grossos, tres scilicet valentes Polonicos grossos, et solidos*, quocunque in loco id commodius ipsis videbitur, etiam in ipsa civitate nostra

Gedanensi, imprimere et facere, sine ullius impedimento aut contradictione, plenam facultatem et licentiam concedendam esse duximus, prout hisce literis nostris eis damus et concedimus, his, tamen adjectis et servatis conditionibus, ut eudant et imprimant monetam Regni nostri constitutionibus in grano et petiis congruentem, ut nimirum in triplicibus argenteis grossis, tres scilicet valentibus polonicos grossos, item in taleris, mediisque taleris contineatur argentum purum alias feinsilber, cujus marca valere debebit florenos per triginta grossos computandos novem et decem grossos, in solidis vero continebitur argentum, cujus marca valebit florenos, per triginta grossos computandos, decem et duos grossos. Quaelibet vero marca argenti feinsilber, quod aut nos ipsi, aut quispiam alius in eam ipsorum officinam monetariam inferemus, solvetur ibidem moneta nova octo florenis, per triginta grossos computandis. Tenebuntur etiam ab argenti qualibet marca, de qua taleri et semitaleri in eadem officina conflabuntur, viginti quinque grossos; de marca vero argenti, ex qua triplices grossi solidique fient, viginti grossos nobis ratione lucri solvere et numerare. Argentum autem, quod ibidem conflandum inferetur, post duarum septimanarum decursum, parata pecunia solvetur. Impensas praeterea, salaria, solutiones, quae ejusdem officinae probatoribus, sculptoribus, magistris, artificibus, notariis debebuntur, generaliter omnes, insuper et argenti diminutionem seu abgang, iidem Gobellii in se suscipiunt, tenebunturque, et erunt asstricti illorum curam et provisionem de proprio sustinere, in omnibus autem, veluti in probationis judicio, ne in facienda moneta contra constitutiones Regni peccetur, et quaecunque ad officium cudendae ejusmodi monetae spectare videbuntur, iidem Gobellii voluntati Generosi Raphaelis Leszczinski, capitanei nostri Radziejoviensis, supremique rei monetariae Praefecti, se submittent, atque ex illius autoritate pen-

debunt. In quorum omnium fidem ac evidentius testimonium hasce manu nostra subscripsimus. Datum Leopoli die decima septima Mensis Augusti, Anno Domini Millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, regni nostri anno tertio.

Stephanus Rex subscripsit.

(*Metryki koron. księga 117. sign. XS. fol. 180.*)

ZA ZYGMUNTA III.

XX.

Teodor Buschius otrzymuje od Zygmunta III pozwolenie utworzenia mennicy skarbowej w Poznaniu.

9. Stycznia 1590.

Sigismundus tertius etc. Significamus etc. Quod cum quidem a Serenissimo olim Stephano Rege, Antecessore Nostro, monetaria officina in urbe Posnaniensi, non instituta solum, sed etiam eius exercitium aliquot annis per Theodorum Buschium Magistrum Monetæ continuatum sit, nunc vero intercedente Magnifico Joanne Dulski, Regni nostri Thesaurario, Branscensi, Rogosnensi, Surasensi, Swiecensique nostro Capitaneo pro eodem Theodoro Buschio Branszczicense, uti ipsi continuationem liberumque iuxta ordinationem constitutionis Varsaviensis cudendorum in eadem urbe Posnaniensi numorum exercitium, speciali regia autoritate nostra permitteremus, faciendum id esse putavimus, cum ob commoditatem publicam, quæ ex sufficientia monetæ requiritur, tum ob industriam eiusdem Theodori Buschii Nobis singulariter commendatam, quemadmodum eum praesentibus literis nostris in eodem officio monetæ cudendæ conservamus, concedimusque facultatem praesentibus, uti hoc literis

Nostris supradicto Magnifico Regni Nostri Thesaurario (cui augendorum commodorum aerarii Nostri et Monetæ specialiter cura incumbit) commisimus, ut eundem Theodorum Buschium Magistrum Monetæ vigore praesentium in Monetaria posnaniensi, juxta concessionem serenissimi Antecessoris Nostri, etiam ordinationem, secundum quam vivente sacra Maestate sua, Monetam in publicum usum continuatam pro temporis ratione cessione edidit, relinquat, ei denique potestatem cudendorum numorum omnis generis, (ut aureorum, Portugaliensium, Talerorum, triplicium grossorum et reliquæ inferioris valoris monetæ) autoritate nostra regia concedat usque ad extrema vitæ eiusdem Theodori Buschii tempora. Promittimusque praesentibus literis nostris, quod quid a supradicto Magnifico Thesaurario nostro regni cum praefato Monetario et commodo reipublicæ constitutum fuerit, id Nos ratum et gratum habituros esse, nec eundem Theodorum Buschium ab hoc munere et exercitio cudendæ monetæ (si et in quantum se infra partium suarum fines, hoc est constitutionis Varsaviensis et ordinationis Magnifici Thesaurarii Regni nostri continuerit, de proventibusque ita, uti a nobis specialibus literis dispositio facta in potestatemque Magnifici Martini Leśniowski Castellani Podlasiensis, Zatoriensis, Losicensisque Capitanei Nostri tradita est, integre sine ullis dilationibus, aut frivolis exceptionibus, obligationi suæ cautione fideiussoria convenienti responderit) unquam nos, nec successores nostros amoturos esse. In quorum fidem praesentes etc. Datum Varsoviae die Nona Mensis Januarii, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Nonagesimo, Regni Nostri Tertio.

Sigismundus Rex.

(*Obraz historyczno - statystyczny miasta Poznania. Tom II. stron. 81. przyp. 3.*)

XXI.

Litterae super cudenda pecunia Mariaeburgi (per oblatam in acta susceptae).

15. Września 1591.

Sigismundus III etc. Significamus etc. Exhibitas esse Nobis literas infrascriptas binas, manu Magnifici Joannis Firlei de Dambrowicza, Regni nostri Supremi Thesaurarii subscriptas et sigillo eiusdem obsignatas, de instituenda Mariaeburgi officina Monetaria et moneta ibidem cudenda factas, quas ut autoritate nostra confirmaremus et approbaremus fuit nobis supplicatum, quarum tenor de verbo ad verbum hic insertus habetur — *primarum literarum*: Joannes Firlei de Dambrowicza Thesaurarius Regni Poloniae etc. Notum facio per praesentes universis et singulis quorum interest — Quandoquidem cura cudendarum monetarum in constitutionibus Regni commissa est Thesaurario Regni, ideo pro debito officii mei, ut et reditus Thesauri augeri, et necessitatibus publicis incolarum huius Regni subvenire valeam — ex consensu et voluntate Sac. Reg. M̃tis certum me fecisse contractum cum Nobilibus et Famatis Gasparo Gobelio et Gratiano Consalis, eorumque sociis, rei monetariae peritissimis, de cudenda Mariaeburgi in Prussia omnis sortis tam aurea, quam argentea, magna et parva, sub effigie et titulo S. R. M̃tis moneta, secundum granum et ligam in Comiciis Regni Anno Domini MDLXXX (vide XVII.) laudatam et ordinatam, cuius ordinationis copiam sub manu et sigillo meo eis dedi, eaque bonitate, quae in aliis locis Regni, nempe Ilcussii et Posnaniae cuditur. Cuius monetae probandae aliis officinis Regni Poloniae libera erit facultas, quemadmodum viceversa Mariaeburgensi officinae potestas praecclusa esse non debet aliarum officinarum probare, ut sic altera in alteram intendat,

concessaque illis esse debet omnimoda facultas et potestas, ubique locorum in Regno et dominiis, terris et Civitatibus S. R. M̃tis, praesertim in terris Prussiae, solummodo exceptis fodinis Ilcussiensibus et Cracoviensibus ac Posnaniensibus, ubi antea officinae monetariae erectae sunt Civitatibus, sic etiam extra Regnum et extra terras S. R. M̃tis, per se, vel per mandatarios suos citra cuiusque subditorum Sac. R. M̃tis impedimentum et contradictionem, publice et palam permutare et emere omnis generis tam crudum, quam fabrefactum, necnon in monetam cusum aurum et argentum ad eandem monetam exinde cudendam, praeterea officinam, quam in Arce Mariaeburgensi ante aliquot annos Gebelius extruxit, inde extra Arcem transferendi et in loco ipsis oportuno extruendi et collocandi, citra tamen iniuriam cuiusque, liberam facultatem habebunt, qua in re nemo ipsis impedimento esse debet — Familia monetaria in ista officina gaudebit istis libertatibus, quibus in aliis officinis monetariis utuntur, in eamque familiam dicti magistri monetarii iurisdictionem omnimodam habebunt, deque ipsis unicuique conquerenti sine mora iusticiam administrare tenebuntur — Quod si quis eorum iusticiae non acquieverit, appellatio libera ad me relinqui debet — Ea quoque praerogativa haecce officina monetaria gaudebit, qua omnes aliae gaudent, nimirum, quod omnino nihil in ea officina et apud dictos Monetarios aretari debet earum pecuniarum vel istius auri aut argenti, quod quaeve ad monetariam illam inferentur — Ut autem iuxta praedictam ligam et granum moneta cudatur, ipsi suis impensis probatorem fovebunt ad id idoneum et peritum, qui una cum illis quamlibet fusionem ordinabit et ad hoc ut iusta moneta, iuxta superius memoratam ordinationem cudatur et ut ad thesaurum Regium quantitas cuiusque fusionis significetur, una cum illis coram Iudicio civili Mariaeburgensi iuramento se obstringi debet, eiusque iuramenti rotam

authenticam intra trimestre a data praesentium ad me transmittere debent — Ex qualibet etiam fusione probam, signo probatoris notatam, servare et ad thesaurum pro festo Circumcisionis (na dzień 1 Stycznia) quolibet anno tradere tenebuntur — Quodsi contra istam ordinationem in diminuendo valore et pondere monetae peccaverint, aut falsum (quod absit) commiserint, de eo accusati et citati respondere tenebuntur, in idque obligationem peculiarem coram officio civili Mariaeburgensi facere tenebuntur. Pro hac autem cudendae monetae regiae licentia, a solutione usitata ad Thesaurum Sac. R. Mtis solvi solita, a qualibet Marca puri argenti sedecim lotos Cracovienses continente, grossorum quindecim et a quolibet aureo Hungaricali grossi unius (quod praecium vulgo *Sletiszacz* nuncupari solet) anno primo, quod suis impensis dictam officinam instituent, liberi esse debent — Elapso vero anno integro suprascriptam solutionem, vulgo *Sletiszacz* dictam, solvere quotannis ad Thesaurum Regium debebunt et tenebuntur. Sed ab eo onere supradicti *Sletiszacz* exempti et liberi debent esse iuxta morem in omnibus officinis monetariis usitatum, aurei ponderis drachmarum quinque vel decem, qui ad honorem Sac. R. Mtis sub effigie eiusdem, ad honoraria hinc inde distribuenda cudi solent, illud autem praecium supradictum *Sletiszacz* non tenebuntur solvere, nisi post decursum integri anni ab inceptioe cussionis monetae et sic subsequenter omnibus annis, penesque eius solutionem inventarium superius memorati probatoris, de qualibet fusione exhibere debent, in quo significabitur quantum auri, quantum argenti puri ad quamlibet fusionem sit acceptum, stemma quoque meum cum signo aliquo illorum huic monetae apprimunt, ut ab Ilcussiensi et Posnaniensi, aliisque omnibus officinis dignosci et discerni possit — Et talis moneta in illa officina monetaria Mariaeburgensi excussa in universo regno et dominiis S. R. Mtis usualis esse debet. In ista

autem officina monetam usque ad extrema eorum vitae tempora cudendi facultas illis et illorum socio concessa esse debet, quem tamen socium intra trimestre a data praesentium, hominem possessionatum et bonae fidei, cui ego aquiescere possim, de nomine et cognomine mihi indicare et ad contractus huius rathabitionem, obligationemque officiosam adducere tenebuntur atque ut de his articulis omnibus et singulis eo certiores et tutiores esse possint, Sac. Re. Mti hunc contractum confirmandum et approbandum offeram — In cuius rei fidem praesentibus manu mea subscriptis sigillum meum apprimere iussi — Datum Varsoviae die decima Decembris, Anno Domini Millesimo quingentesimo nonagesimo primo — Joannes Firlei de Dambrowicza Thesaurarius Regni Generalis. *Secundarum vero literarum tenor sequitur iste*: Ratio cudendae monetae novae in Regno et dominiis S. R. Mtis observanda, quae in comiciis generalibus Warszoviensibus sancita et laudata est Anno Domini MDXCI. Argentum ex quo taleri et medii taleri cudentur, continebit in se argenti mixti lotos tredecim cum dimidio, ex quo quidem mixto argento confecti taleri septem, marcae unius dimidiique scoti pondus habebunt, argenti autem puri sive fani continebunt in se lotos tredecim cum dimidio, ex marca autem argenti fani cudentur octo petiae, grossi decem, oboli quatuor, ita quod petia quaelibet per triginta quinque grossos computata, marca argenti puri sive fani in taleris, novem florenis viginti grossis et quatuor obolis ex eadem officina efferetur — Marca vero argenti, ex qua sex grossorum grossi cudentur, quemadmodum et ea, ex qua taleri cudi debent, mixti argenti in se continebit lotos tredecim cum dimidio, ex eiusmodi vero argenti mixta marca, petiae quadraginta una et viginti duae trigesimae secundae partes, ex marca vero fani petiae quadraginta novem conficientur, ita quod marca una argenti fani ex eadem officina efferetur florenis novem, grossis vi-

ginti quatuor, obolis quatuor — Marca vero argenti, ex qua triplices grossi cudentur, quemadmodum et ea, ex qua taleri cudi debent, mixti argenti in se continebit lotos tredecim cum dimidio, ex eiusmodi vero argenti mixti marca, petiae octoginta duae et undecima sedecimae partis, ex marca vero argenti puri sive fani petiae nonaginta octo conficiuntur, ita quod marca una argenti fani efferetur florenis novem, grossis viginti quatuor, obolis quatuor — Marca, ex qua simplices grossi cudentur, argenti continebit in se quinque lotos, tres quintas, ex qua quidem marca mixta, petiae seu grossi centum sex et una saxagesimae quartae, ex marca autem fani petiae ducentae nonaginta quinque conficiuntur, ita quod marca una fani in grossis efferetur florenis novem, grossis viginti quinque — medii vero grossi iuxta proportionem simplicium grossorum cudentur et efferentur — Marca ex qua cudentur solidi, argenti continebit in se duos lotos, tres quintas, duos denarios, ex qua quidem marca mixta petiae seu solidi centum septuaginta septem, et quinquagesimae septimae sexagesimae quartae, ex marca autem fani petiae seu solidi noningenti nonaginta conficiuntur — Quod vero attinet obolos, cudentur iuxta antiquam consuetudinem in Regno et terris Prussiae observatam. Duplices etiam oboli cudi posunt, qui tamen cum simplicibus obolis in grano convenire debent — Insignia autem tam Regni quam magni Ducatus Lithuaniae in eadem moneta sculpi imponique debent — Juxta quam ordinationem in omnibus et singulis, Nobilis Casparus Gebelius cum suis Sociis monetam cuiuscunque generis cudendo in officina Mariaeburgensi sese gerere debent et non aliter — In quorum fidem praesentes manu nostra subseripsi et sigillo meo communiri feci — Datum Warszoviae die quatuordecima Maii Anno Domini MDXC — Joannes Firlei de Dambrowicza Thesaurarius Regni Gnalis. Nos itaque Sigismundus Rex praenominatae supplicationi illi benigne annu-

entes praeinsertas literas in omnibus earum contentis, quantum per leges Regni licet, autoritate Nostra Regia approbandam, confirmandam et ratificandam esse duximus, uti quidem approbamus, confirmamus et ratificamus praesentibus literis Nostreis, easque robor suum iustum et debitum obtinere debere volumus — In cuius rei fidem praesentes manu nostra subscripsimus et sigillo Regni consignari iussimus — Datum Niepolomicijs die quindecimo Mensis Septembris Anno Domini MDXCI Regni Nostri quarto. Sigismundus Rex.

(*Metryki koron. księga 137. kar. 90 i następne*).

XXII.

Confirmatio ordinationis Thesaurarii Regni de officinis Monetariis.

20. Lipca 1599.

Sigismundus etc. Significamus etc. Quod cum Magnus Joannes Firlei de Dambrowicza Regni nostri Thesaurarius, Capitaneus noster Lublinensis, monitu nostro ordinationem fecisset officinarum monetariorum nostrarum, eamque manu propria subscriptam et sigillo suo communitam, omni vicio et suspicionis nota carentem, nobis confirmandam et ratificandam misisset, cuius ordinationis tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis: Jan Firlei z Dambrowicze Podskarbi Coronny, Lubelski etc. Starosta oznaymuję wszem w obec y kazdemu z ossobna, komu tho wiedzieć nalieży, Isz z powinności Urzendu mego y z wolei a roskazania Krola JE^o Mczi Sprawy mieniczne pilnie uważając, a bacząc, isz iako w inszych Panstwach tak y w Coronie Polskiej dwoiako maia być uważane — Naprzód z strony dobroci y wagi Minicze domowej, potim z strony szacunku wedlie domowej Miniczey przypusz-

czenia do uziwania monety postronnei. Przetosz przihilając sie do constituciei na blisko przeszlim Seimie około Mienie uczinionej, aczkolwiek za zgodną wsztikich Probierzow experiencją pokazuie sie tho, isz za podniesieniem wientszych Mienicz, iako talerów y czerwonych złotych y zdrożeniem zatim srebra, niezda sie bydź rzecz podobna, aby według ordinaciei Krolia Stephana (ob. XVII.) Minnicie drobniejsze bez znacznei szkodi mogły bydź bite — Jednak isz odmiana takowej ordinaciei de qualitate Minnic domowych, nie może być czyniona sine speciali autoritate seimu walnego, przetosz ordinacia ta Stephanowska zostawuje sie w swojej mocy do dalszej informaciei y resoluciei seimu przyszłego. A isz y naillepsze porządki zwykły słabiec y s kluby swei wystempować, gdi nie masz nikogo czoby ich specjaliter doglądał y w klubie swei zatrzymał — Przeto przykładem który sie zachowuie w inszych Państwach szerokich, gdzie bicie Minnicze na roznych miejscach od siebie odległych, iako to y teraz w Coronie odprawuie sie, za wyraźliwym pozwoleniem na tho Je° Kró. Mci. Pana naszego, postanowiłem za Probierza Generalnego sławnego Pana Caspra (1) Minczarza dawnego Minicze Olkuskiei, którego y wiara y biegłość w tei naucze Mynczarskiej iest mi dobrze zalieczona, nietilko od wielo ludzi zacznych w tei naucze dobrze rossadnych, alie tesz y iego samego przez tak wielie lath w przednieisy y nastarszei Minczarni Krola JE° Mczi Olkuskiei zachowanie y prace nietilko bez wszeliakiei przigany, alie tesz z wielką pochwałą jego odprawowane, zalieciły go dobrze. Jakosz y teraz znaczne specimen pracowitości swei y biegłości w nauce Probierskiej przedemną pokazał — Aby tedy do odprawowania powinności swei, która mu sie niżej opisze, był przerzeczony Pan Casper tim sposobniejszy y ochotniejszy, postępuie mu sie Jurgieltu dorocznego na ten iego Urząd za

wolią Krolia JE° Mczi złotych Polskich sześćseth — który to Jurgielt każdego roku bendzie brał s prowentu Minicze Olkuskiei do Skarbu JE° Kró. Mczi przychodzącego za kwitem moiem, albo Podskarbiego Coronnego pro tempore bendacego — A nadto z inszych Minnicz po złotych stu s każdej, nad Arrendę, którą do Skarbu zwykli płacić — Ażeby y on sam w Urzendzie tim swem pilniei sie poczuwał y to czo w nim sprawować bendzie, tym wietszą wiarę u wsztikich miało, tedy powinien bendzie nadalei do Swietego Marcina blisko przyszłego oddać przisięgę przedemną in eam iuramenti formam — Ja Casper przisięgam Panu Bogu wszechmogacemu, isz w tim Urzendzie, który na sie biore probowania Minic tak domowych, iako y czudzoziemskich, bendę wierny Naiasnieszemu Królowi Zygmuntowi trzeciemu, y Potomkowi JE° Kró. Mci y wsztikiei Rptei Corony Polskiej y przestrzegać bendę tych wsztikich powinności, ktore są w Ordinaciei moiey opisane — Tak mię Panie Boże wspomosz y swieta meka Pana Christusowa — A służba Jego na tim Urzendzie ma sie poczynąć od dati tey ordinaciei terazniejszey, iesli Krolowi JE° Mci bendzie sie zdało confirmować ią — Bendzie tedi powinien przerzeczony Pan Casper, iako iusz Generalny Probierz obiedzac na każdy rok Minczarnie wsztikie Coronne, iako naczesciey to bendzie mógł uczinić czasu pewnego, nie naznaczając bycia swego w której Minniczy — Tam wolno mu bendzie pieniądze wszeliakie, ktore w mienicy zastanie zwazić y sprobować, także y insze pieniądze, ktorich na stronie sktorei-
kolwiek Minczarniey nabiera, tamże w tey miennicy bendzie mógł wazic y probować — Do czego wszeliakiego naczinia y potrzeb powinien bendzie mynczarz tey miennicze dodać mu swoim kostem — Każdy Minczarz powinien bendzie literę pierwszą tego miasta, gdzie sie mincuie, na swej Mienici kłaść, (1) żeby

(1) Byłto Kasper Rytkier, wydawca dzieła pod tytułem: Wizerunek i szacunek Mynic.

(1) Odtąd widzieć się dają na monetach Zygmunta III, a szczególnie na trojakach, których wię-

każdego z nich Mynicza była rozeznana, nie kładąc inszych Herbow na minnicy, tilko Kroliewskie na wierzchu, a Podskarbiego Coronnego pro tempore bendacego, iako na skromniejsi na spodku — Na tich wisitaciach powinni mu bendą tak Minczarze, jako y Probierze o wszitkiem zdać sprawę w czymkolwiek iey od nich bendzie potrzebował y gdzieby mu przeciwnem się kto w tim Urzędzie iego chciał postawić, nietilko Superintendent Urzędu Podskarbiego nad każdą Miennicą postanowiony, alie y Starosta mieszca każdego, iako brachium Regale powinien mu bendzie w odprawowaniu tey powinności pomoc dać y w obronie swey onego mieć — W czym Mandati Krolia JE° Mci Generalne do Starostw y Urzędow wszeliakich bendą mu dane wedlie potrzeby — Cokolwiek na tych visitaciach znajdzie y postrzeże tak porzadku dobrego, iako y pomieszania iakiegokolwiek, to wszitko ma prziszedzi do gospody porzadnie spisać y stuczki od kazdego sliwania mają mu bydź przez Probierze każdej miennicze oddawane — Ma tego doglądać, aby przy kazdey Minnicy byli tak Minczarze iako y Probierze przisiegli na wiarę Krolowi JE° Mci y Rptei, a nie ma być żaden Minczarz y Probierz przy zadney Minnicy odmieniany, ieno za dołożeniem się przez tego Probierza Generalnego mnie, albo na tenczas bendacego Podskarbiego Coronnego — Forma iuramentu Probierza przy kazdey Minnicy: — Ja etc. przisiegam Panu Bogu Wszechmogacemu — isz w probowaniu y ważeniu wszeliakiey Miennice, która się w tey miennicy Krolia JE° Mci, przy ktoreim iest postanowiony, bendzie mynzcować, wierny bendę Naiasniejszemu Kro-

cój wówczas, niż innych gatunków pieniędzy bito, początkowe głoski miast mennicznych, jako to: Krakowa (tabl. XVIII. N. 280, 283) — Poznania (taż tabl. N. 278) — Olkusza (taż tabl. N. 277) — Wschowy (taż tabl. N. 281) — Bydgoszczy (taż tabl. N. 268, 269) — Lwowa (taż tabl. N. 270, 271) — Malborka (tabl. XIX. N. 290) i Wilna (tabl. XXVI. N. 365).

lowi Zygmuntowi trzeciemu y Potomkom JE° Kro. Mezi y wszitkiey Rptey Corony Polskiej y gdyby się defect iaki w ktorey Mynicy pokazał tak w wadze, iako y w srebrze, nie dopuszcze iey z miennicze między ludzie wydawać, proby od każdego zliwania y dwie stuce monety od każdego zliwania urobione, powinien bendę chować y Probierzowi Generalnemu, gdy tego bendzie potrzebował, oddawać y gdybym sam w tey miennicy błędom jakim sprostać y zabezpieczyć nie mógł, powinien bendę w nich wśród Probierza Generalnego, potym Pana Podskarbiego Coronnego podług czasu bendacego, przestrzedz pod utraceniem Mienniczey wszitkiei maietności moiey, tak mi Panie Boże pomagay y święta męka Pana Christusowa — Takowasz niemal forma przisiegi Minczarzowej bydź ma mutatis mutandis — Tenże Pan Casper ma probować wszitkie miennice cudzoziemskie, które do Corony wnoszą y między ludzie udawiają y według Minnicy Polskiej ma ich szacunek naydować y opisować — W czym Urząd każdego miasta bendzie powinien, skoroby nowa iaka Minnica postronna się do Corony poiawiła, dla ostrzeżenia w tym szkody Rpltey odsyłać do bliskiey Minnicy Krolowskiej takowe nowe pieniądze, żeby wczas były sprobowane y według dobroci cena tych pieniedzy ustawiona była — Tenże Pan Casper ma się starać o takowego rzemiesznika, ktoriby te wszitkie Miennice cudzoziemskie odryszował s przypisaniem szacunku każdej dla publicowania ich y ostrzeżenia wszitkich ludzi pod Uniwersałem JE° Kró. Mci. Na ktorego Rzemiesznika y drukowanie Uniwersałow osobno się koszt z skarbu Krola JE° Mci naznaczyć. (1) Aby te wszitkie Ordynaciej porzadki około Minicy domowej w całości swei zatrzymane y zachowane były

(1) Obowiązku tego dopełnił Kasper Rytkier przez wydanie, jak wyżej, nader rzadkiego teraz dzieła, pod tytułem: Wizerunek i szacunek mynic wszelkich, jako które w koronie polskiej brane i wydawane bydź mają, w Krakowie 1600. in 4to Tabl. IV.

y exorbitancie wszeliakię około niey były karane, także y Minnic cudzoziemskich szacunki, aby do exequuciey y ostrzeżenia wszitkich ludzi przichodziły, bendą powinni tak Generalny Probiierz, iako y wszisze Minczarze y Probiierze ze wszitkich Minic Coronnych ziachać się każdego roku na nowe liatho do mnie, albo kto natenczas Urzand Podskarbiego koronnego na sobie nosić bendzie y tam o wszitkich sprawach y defectach Mynicznych sprawę dać — I gdzieby się który z nich w iakię exorbitanciey winnym znalazł, tamże zaraz przesłuchawszy go, iesli przy Dworze Krolia JE° Mci się to trafi, to wsitko, co się zrozumie przez mię, albo Podskarbiego Koronnego natenczas bendącego, Krolowi JE° Mci referować się ma, iesli też gdzie indziej, nie przy Dworze Krola JE° Mczi odprawować się to bendzie, tedy sprawy takowe dostatecznie rostrzasnione y spissane mają być pro informatione do Krola JE° Mczi przez mię, albo Successora mego odesłane y dalej wedle rossadku y decysyi Krola JE° Mci postempować się w nich bendzie — Wszakże iesliby ktori dla iakiego legale impedimentum sam stawić się nie mógł, wolno mu bendzie przez Plenipotentę swego inferować ten impediment y przez tegos we wszitkiem o sobie sprawę dacz — Gdzieby też kto badz przez się, badz przez Plenipotentę swego na tenczas się nie stawiał, a w iakiem excesie z strony Mynicze był uznany y znaleziony, tedy cokolwiek za oznaymieniem Podskarbiego in contumaciam bendzie przez Krola JE° Mci skazano, ma vim rei indicatae obtinere, iako na roku zawitum y ma to być zaraz przy posłancu moim, albo Podskarbiego na tenczas bendącego, przez Starosty i inne Urzandy mieisc do exequuciei przywodzono — Tamże przy tim zieżdzie Minczarzow gwichty na grziwnę tak srebra iako y złota, które są we wszitkich Minniczach, mają być znoszone y porownywane y cechowane wedle starei grziwny Minnicy Olkuskiej — Działo się w Lublinie dnia dwudziestego wtorego Czerwca,

Roku Pańskiego Tysiąc piecset dziewięćdziesiąt dziewiątego — Jan Firlei z Dambrowice Podskarbi Coronny — Hanc itaque ordinationem, uti superius inserta est, in omnibus ipsius punctis, clausulis, articulis, singulisque et universis contentis, autoritate Nostra Regia comprobendam, confirmandam et ratificandam duximus, uti quidem quantum iuris rationes patuntur, comprobamus, confirmamus et ratificamus, eandemque ratam et gratam habentes, robur debitaе firmitatis habere volumus — In cuius rei fidem praesentes manu nostra subscriptas, Sigillo Regni consignari iussimus — Datum Varschoviae die XX Mensis Julii, Anno Domini MDXCIX. Regnorum Nostrorum Poloniae XII, Suetici Anno sexto.

Sigismundus Rex.

(*Metryki koron. księga 143. kar. 169.*)

XXIII.

Facultas eudendi obulos et ternarios Civitati Posnaniensi concessa.

5. *Września 1602.*

Sigismundus etc. Significamus etc. Ea fuisse in divos antecessores nostros civium Posnaniensium promerita, ut voluerint iidem antecessores nostri singularis benevolentiae et liberalitatis suae in eos extare argumenta, quae cum ad splendorem et ornatum civitatis illius, tum ad ampliores progressus et uberiora incrementa pertinerent. Porro munificentia haec cum in aliis rebus, tum vel in hoc apparet, quod Serenissimus Vladislaus rex, antecessor noster facultatem illis eudendae minutissimae obulorum monetae concesserit. Cujus usum cum multo post, certas ob causas intermisisset, nunc demum illorum nomine supplicatum nobis est, ut hanc divi antecessoris nostri concessionem, quam diu iustis de causis in-

termiserant, novo privilegio ad pristinum usum atque morem revocaremus et restitueremus, commemorataeque minutissimae obulorum monetae cudendae potestatem illis faceremus. Quod non illorum solum causa, atque vigore commemorati Serenissimi quondam regis Vladislai privilegii, verum ob communem etiam subditorum omnium utilitatem, atque commodum faciendum esse nobis putavimus. Magnus enim usus minutissimae istius monetae esse potest, cum ob homines egentes, qui facilius res et necessitates viliores ejusmodi pecunia procurare poterunt, tum ob elemosinas, ad quas hoc genere nummorum faciendas etiam tenuiores facilius provocabuntur. Quare non modo praedictam cudendae minutissimae obulorum monetae facultatem civitati commemoratae Posnaniensi praesentis nostri diplomatis auctoritate innovamus et confirmamus, ratamque esse volumus (vide Tab. XXIV. N. 327 — 328), verum etiam, ut nostram regiam benevolentiam et gratiam erga civitatem eandem testatam relinquamus, *ternariorum quoque, hoc est ejus generis monetae, quae tres minutos obulos continet*, cudendi potestatem facimus et damus (vide Tab. XXIV. N. 328^a — 331). Ea tamen lege et conditione, diligenterque illud caventes, ut moneta ista cudenda in grano et pondere, probitateque sit per omnia similis et correspondeat monetae ejusmodi, quae divi Sigismundi primi et Sigismundi Augusti tempore cudebatur, signo vero solito et consueto consignetur, atque forma antehac usitata, pariter sub poenis, legibus contra levem, vel non probam monetam cudentes, sancitis. Quod omnibus et cujuscunque status hominibus, nominatim vero Magnifico Joanni Firley Thesaurario regni generali, Capitaneo Lublinensi, tanquam supremo monetae in regno magistro mandamus. Thesaurario quidem commemorato, ut diligenter attendat, ne nova ista obulorum et ternariorum moneta, cujus usus dudum cessaverat, deterior sit probitate, grano et pondere a veteri ejus generis mo-

neta, caeteris omnibus subditis nostris, ut ea, tanquam a nobis permissa in quovis negotiorum genere, emptionibusque utantur, eamque recipiant, ac ubi ad usum communem emanaverit, eam non impediant, neque impediri a quoquam patiantur, secus pro gratia nostra non facturi. In cujus rei fidem etc. Datum Cracoviae die 5 mensis septembris, anno domini 1602, Regnorum nostrorum, Poloniae quindecimo, Sveciae vero anno nono.

(podpisano) Sigismundus Rex.

(*Metr. koron. księga 147. sign. VC. fol. 225.*)

XXIV.

Oblata Ordinationis Cudendae Monetae.

Dat. 13 Marca 1623. Obl. 17 Marca t. r.

Sigismundus III etc. Significamus: Quod Generosus Hicronymus Suligostowsky Tribunus Radomiensis (Wojski Radomski), mente et corpore sanus, accedens Acta praesentia Regni Cancellariae nostrae Minoris, obtulit suo et caeterorum Collegarum suorum ad negotium infrascriptum rei monetariae expediendum, auctoritate proxime praeteritorum comitiorum Regni Varsaviensium designatorum, Ordinationem cudendae monetae per se et eosdem Collegas suos confectam et manibus ipsorum subscriptam et sigillis communitam, idque tenoris talis: My niżej podpisani wszem w obec y każdemu wszelakiego powołania y stanu ludzior, komu to wiedzieć należy, wiadomo czyniemy, iż z uchwały Seymu Walnego Koronnego blisko przeszłego, vigore Constitutionis, za zgodą powszechną stanów wszystkich obojga narodów y rozkazaniem Je^o Kro. Mci Pana naszego Miłościwego wzięwszy na sie powinność włożoną, abyśmy ordinaiją z strony bicia monety iuxta specificatum

in eadem Constitutione auri et argenti valorem, intra decursum unius septimanae namowili (iako o tym szerzey Constitutia o monecie uczyniona omawia) — iako ieno mogło bydz najprzędzy ad ipsius negotij cardinem y do postanowienia Ordinatyey przystąpieliśmy. A naprzód chcąc mieć dostateczną wiadomość y informatią de rationibus rei numariae, przywoławszy do siebie Wardainow: Gdan-skiego, Krolewieckiego, Wilenskiego y Warszawskiego, iako peritos in arte y onych przysięgą na ieich vocatią uczynioną obowiązawszy, rozkazalismy, aby nam ligę, sroth y korn (iako to oni zowią) opisali, iakiemiby napotem moneta ta w Koronie iako y w Wielkim Xięstwie Lithewskim bita bydz mogła. Na co aczkolwiek oni unanimi consensu odpowiedz dali, że za reassumptią Constitutyei Anni MDC Vigesimali, cena Talerowa pięcią groszy na wstecz idzie, czterdziestą groszy tańsza grzywna srebra zostawa, zaczym to za fundament położywszy, łączne porachowanie, czym tesz lepsze tak in probitate intrinseca iako in grano minczowanie bydz może. My jednak ile z nas bydz mogło, abysmy w tych rzeczach maiorem lucem mieli y nie nie opuszcili co do oświadczenia życziwosey naszey przeciwko Oyczyźnie y pilnoscy y wiary w powinnoscy na nas włożonej należy, niżeliby do melioratyei monetae in posterum cudendae przyszło, chcieliśmy mieć wiadomość, iaką proporcją y quo pede minicy Je° Kro. Mci po te czasy chodzeli y kazawszy Probierzom wziąć probe secundum artem, znaleźliśmy, że w minicy Bidgoskiej grzywna brantowego albo fani Srebra wychodziła na złotych dwadzieścia y trzy y groszy dwadzieścia y cztery. Potworziliśmy tego znowu w domu Je° Mci Pana Podskarbiego Koronnego y chcąc mieć rzetelniejszą y oczywitszą wiadomość, kazaliśmy złotych dwadzieścia y trzy na tescie stopić y secundum artem miedź od srebra odpędzić, tam znowu quantum ratio experimenti patiebatur ferme tesz quantitate argenti na-

leźliśmy y tak deductis rationibus iawnie się to pokazało, że na proporcją Talera ośmi-dziesiąt groszy Polskich, iako szedł na ten czas, położywszy pretium Srebra brantu albo fein grzywny na złotych Dwadzieścia y ieden y dziesięć groszy, a na roboty, unkoszty y awganky złotych dwa y groszy dwadzieścia y cztery, grzywna na złotych Dwadzieścia y trzy y groszy dwadzieścia y cztery z minicy wychodziła. Co odprawiwszy, do melioratyei ceny monety, która napotym bita bydz ma, przystąpieliśmy, uważając szacunek srebra iuxta Constitutionem, więcey intrinsecam probitate, schrot y unkoszty na każdym punkcie, stych uczynielismy melioratę, iaka naywiększa bydz mogła, sposobem niżej opisanym:

1. Pułtoraki (Tab. XVI. N. 236) taką ligą, albo bonitate intrinseca y taką liczbą bite bydz mają: liga ma bydz szesc łotow srebra szerego, a dziesięć łotow przysady. Liczba sztuk ma bydz sto szeszedziesiąt ośm na grzywne minczarską, to iest mieszaną, co uczyni na grzywne fain, albo szerego srebra sztuk czterista czterdziesti ośm, a na złote rachuiąc, dwadzieścia y dwa złotych y dwanasie groszy.

2. Orty (Tab. XIX N. 298) mają trzymać in bonitate intrinseca łotow iedenasie srebra szerego, sztuk ma bydz na grzywne mieszaną dwadzieścia y osm, a na grzywne szerego sztuk czterdziesti y $\frac{8}{11}$, co uczyni, po szesnasie groszy rachuiąc sztukę każdą, złotych dwadzieścia y ieden y groszy dwadzieścia y ieden y pieniądze (denarów) iedenasie

3. Szostaki i troiaki (Tab. XIX. N. 293 — 296 i Tab. XVIII. N. 286) mają trzymac łotow siedem y quintel ieden, sztuk ma bydz na grzywne Minczarską, potroynych sto, a szostakow piecdziesiąt.

4. Grosze (Tab. XVI. N. 228 — 229 i Tab. XXV. N. 354 — 355) mają trzymac in probitate intrinseca fain łotow cztery, quintlow dwa, z tego sztuk sto dziewięcdziesiąt y trzy na grzywne Minczarską, a na grzywne fain sztuk szescset osmdziesiąt y szesc y $\frac{2}{3}$. Co uczyni

florenos dwadzieścia y dwa y groszy dwadzieścia y szesc, denarios cztery.

5. Szelongi (Tab. XV. N. 216 — 218 i Tab. XXV N. 348 — 349) mają trzymać srebra szczerego łotow dwa spełna, sztuk ma bydz na grzywnę moneczarską trzysta.

Takie tedy praescriptum y pedem cudendae monetae uczyniwszy, vigore authoritatis et officii nostri podaliśmy z podpisami rąk naszych Jch Mciom PP. Podskarbm oboyg narodow, prosząc Jch Mciow per fidem, którą tanquam boni cives y ci, którym Rzplta strasz takowych rzeczy w ręce dała, aby przestrzegali, iakoby iedna liga y nieodmienna, poki dalszej ordinathey Rzplta na przyszłym da Pan Bog Seymie nie uczyni, w mynicach oboyg narodow zachowana była. Do czego zdało się nam bydz potrzebną, aby obydwia razy, albo ras przynajmniej na każdą czwierz roku Jch Mci kazali proby brać w minicach tak, żeby variathey żadney na potym nie było y aby tym pilniejszy był dozor okolo rzeczy tey, na ktorey po wielkiej części fortunae privatorum integritas należy. A ysz czasy spustom y navigationi nadchodzą, ktoremi się droga dla brania pieniędzy ludziom otwiera, prosilismy Je^o Kro. Mci Pana naszego Mciwego, aby Miasta Portowe tak w Koronie, iako in Prussia Ducali i Pany Regenty napomniec raczył, aby tego przestrzegali, iakoby nie insze czerwone złote y talery, albo alterius probitatis y ponderis z zamorskich kraioy y od cudzoziemcow do Korony przypuszczane byli, iedno takowe, które ad legem Imperij, według dawnego schrotu y kornu (poniewasz do tych, a nie innych conformuje się valor złota y srebra, Constitutią terazniejszą approbowany) bite byli albo y będą. Druga, aby ludziom słacheckim oboyg narodow inszą ceną pieniędzy wietszych, iako czerwonych złotych y Talerow tak we Gdansk, iako y w Krolewcu y w Elblagu y wszędzie, iedno podług Constituthey nieobtrudowano, także, aby wedle praw dawnych, cudzoziemskey monecie, krom sortes

specificatas, in commerciis chodzieć broniono. Ktorego postanowienia naszego rękami naszymi podpisanego y pieczęciami zapieczętowanego Jch Mciom Panom Podskarbm oboyg narodow exemplarze zostawiwszy, drugie takowesz do Metryk tak Koronney, iako y W. X. L. przez niektórych Jch Mci Panów Collegow naszych podalismy. Działo się w Warszawie decima tertia Mensis Martij, Millesimo sexcentesimo Vigesimo tertio (Loca sigillorum). Rafał Lesczynsky z Lessna Woiew. Bełsky m. p. Adam Kossobuczky Castellan Wyszogrodzki i Sta. m. p. Mikołay Wolsky s Podhaiec Marszałek nawisszy Coronny, Lukasz Opalensky Marszałek Nadworny Coronny m. p. Mikołai Daniłowycz Podskarbi Coronny m. p. Jerzy Ossolinsky z Tęczyna m. p. Jeronim Suligostowsky Woysky Radomsky m. p. Mikołay Brolnicki Skarbny JKmci W. X. Litt. Jan Narbutt ręką swą — Quam quidem ordinationem eo, ut hic inserta est modo, ad praesentia Acta porectam, ijsdem inseri, atque inde authenticum eiusdem rescriptum petentibus extradi mandavimus. In cuius rei fidem etc. Actum et Datum Varsaviae Feria sexta ante Dominicam Oculi Quadragesimalem proxima, Anno quo supra 1623 — Relatio Illustris et Mag. D. Venceslaj a Lessno Lesczynsky R. P. Vice-Cancellarij, Brestens. Capitanej.

(*Metryki koron. księga 170. kar. 504.*)

XXV.

Facultas Joanni Smidt Monetario Varsaviensi data conquirendi aurum, argentum, atque alia metalla ad rem numarium necessaria in usum officinae monetariae Varsaviensis.

20. Czerwca 1623.

Sigismundus III etc. Significamus etc. Quod cum Egregius et Honestus Joannes Smidt ob

singularem in re monetaria peritiam, in monetarium nostrum Varsaviensem a Magnifico Thesaurario Regni, voluntate ad id nostra accedente legitime ordinatus, atque constitutus sit, eamque ad rem recte constituendam peragendamque, monetae materia opus habeat — Nos rationibus ipsius, reiue difficultati consultum cupientes, facultatem praesentem huic operae convenientem dandam et concedendam esse putavimus, uti quidem literis hisce nostris ipsi, mandatariisve, aut factoribus eius damus et concedimus plenam, omnimodamque facultatem, potestatemque, aurum, argentum, aliaque metalla ad rem numariam necessaria, in omnibus Regni ditionumque nostrarum civitatibus, locisque publicis quibusvis, citra quorumcunque hominum contradictionem, atque impedimentum, libere conquirendi, comparandi, emendi, commutationesque faciendi, exportandi, inque usum officinae nostrae monetariae Varsaviensis convertendi, sine ulla theloneorum, exactionumque persolutione — Quod universis et singulis Dignitariis, officialibus, ac Magistratibus Castrensibus et Civilibus quibusvis, ius, ac jurisdictionem habentibus, nec non theloneorum ac exactionum quarumvis publicarum administratoribus, ac Praefectis, hisce denunciamus et mandamus, ut praefatum Joannem Smidt, factoresque ipsius circa hanc a nobis ipsi concessam potestatem, facultatemque conservent, conservarique curent, neque ulla ratione praepediant, aut modo quocunque impeditum reddere praesumant, quin potius voluntati huic nostrae conformes se reddendo manu teneant, ac a quarumcunque personarum impedimento ac turbatione liberos et immunes praestent, eaque libertate uti frui integre sinant pro gratia nostra. In cuius rei fidem etc. Datum Mariaeburgi die XX mensis Junii anno 1623 — Sigismundus Rex — Jacobus Zadzik Secre. M. R.

(*Metryki koron. księga 170. kar. 370.*)

XXVI.

Oblata literarum quietationis Examinatorum officinae monetariae: Joannis Hase, Joannis Lippe et Stanislai Bierman, per Generosum Nicolaum Daniłowicz Administratorem Thesauri post Parentem Suum.

Dat. 18 Stycznia 1625. Obl. 27 Marca 1629.

Sigismundus etc. Significamus etc. Oblatas esse ad Acta Cancellariae nostrae Maioris literas infrascriptas, supplicatumque nobis est, ut eas in Acta Cancellariae nostrae suscipi atque inseri mandare dignaremur. Earum vero tenor talis: Joannes a Zurow Daniłowicz Dapifer Regni (Podstoli koronny), Capitaneus Chelmsensis, Thesauri Regni Administrator universis et singulis horum notitiam habituris, et quorum interest testatum facio — Quod cum Illustris et Magnificus Dominus Nicolaus de Zurow Daniłowicz, Supremus Regni Thesaurarius, Parens et Benefactor meus, Examinatores iuratos, tanquam Supremus monetae Magister, sibi suaeque obedientiae subiectos habuerit in *Bydgostiensi Honestos Joannem Hase Dresdensensem et Joannem Lippe, in Varsaviensi Honestum Stanislauum Bierman*, Ego vero morte interveniente Illustris et Magnifici parentis mei, iussu et mandato Sac. Rae Mtis, administrationem Thesauri ad placitum Rae Mtis assumpserim, rationes accepti et distributi, atque adeo totius Rei publicae bonorum Oeconomiae apud me habuerim, easque reddiderim; nihilque toto eo tempore, quo administratio mei muneris, ac officii duravit, reperire potuerim in dictarum officinarum Examinatoribus supra memoratis, quod ordinationibus Thesauri ac Constitutionibus in Conventu omnium ordinum in Comitibus generalibus Varsaviensibus laudatis, contravenire videatur, quin immo omnes supradictos,

bene ac laudabiliter, fideliter, diligenter et inculcate et tanquam viros honestos et honoris amantes decet, se gessisse compererim, ita ut nihil de dolo, malo, vel falso comisso constet. Eos itaque omnes ob praedictam obligationem, morte interveniente Illustris et Magnifici Domini Parentis et Benefactoris mei, solutam, vigore administrationis meae, in forma iuris amplissima quieto et absolutos prenuncio. Neque mihi contra illos agendi coram quibusvis iudiciis viam relinquo, nunc et in perpetuum. In quorum fidem praesentes, manu mea subscriptas, Sigillo officii mei communiri iussi. Datum et actum Varsaviae die XVIII Januarii, Anno Domini MDCXXV — Joannes Nicolaus Daniłowicz Administrator Thesauri — Petrus de Zeronice Zeronsky Pincerna Curiae Regni, Capitaneus Bydgosciensis — Cui supplicationi nos benigne annuentes, praeinsertas literas in Acta Cancellariae nostrae suscipi mandavimus. Aetum et datum Varsaviae die XXVII Mensis Martii, Anno Dni MDCXXIX. Regnor, etc.

(*Metryki koron. księga 177. kar. 327.*)

XXVII.

Oblata literarum S. R. Mtis quietationis Nobilis Jacobsony de recta administratione officinarum monetariorum: Bydgosciensis, Vilmensis, Varsaviensis, Cracoviensis, cum approbatione quietationum Generosi Petri Zeronski et Mgci Thesaurarii Regni.

Dat. 22 Marca 1625. Obl. 27 Marca 1629.

Sigismundus etc. Significamus etc. oblatas esse ad acta Cancellariae nostrae Maioris literas infrascriptas, supplicatumque nobis est, ut easdem in acta Cancellariae suscipi, et inseri mandare dignaremur — Earum vero tenor

talis: Sigismundus etc. Significamus etc. Quod cum Nobilis Jacobus Jacobsonius, Servitor Noster, et monetariorum officinarum Administrator a Nobis petiisset, ut sibi testimonium bene rei administratae ab eo tempore, quo post ademptam administrationem Nobili Conrado Bremero, eundem officinae *Bidgostiensi* primum, deinde explorata ipsius integra fide, studio, diligentia, peritia, *Vilmensi, Varsaviensi, Cracoviensi* denique monetis administrandis praefecissemus, dare dignaremur, eundemque de toto opere monetali, officinarum administratione, proventus Regalis sive senoragii solutione, absolveremus, quietaremus, liberumque et immunem praestaremus — Nos itaque non gravatim huic petitioni assensum nostrum praebuimus, eiusdemque fidei, studii, diligentiae, bene navatae operae, laboris et curarum, ac solitudinum nobis ac Regno Nostro impensarum dato testimonio, tanquam virum bonum, honoris amantem, nobis fidelem, bene, honorate, in eo munere se gerentem, dignum gratia nostra iudicamus, ab omni impetitione absolvimus, liberum ac immunem pronunciamus, quietamus, eoque nomine omnes quietationes Generosi Petri de Zeronice Zeronsky, Pincernae Curiae nostrae (*Cześnika Nadwornego*) et Capitanei Bydgosciensis privatas, nec non Magci Nicolai de Zurow Thesaurarii Regni, tam particulares, quam annuales, sive generales, ab annis retroactis, usque ad ultimam Decembris anni Millesimi sexcentissimi vigesimi quarti, tanquam hic insertae et inscriptae essent, approbamus, nobisque ac Successoribus Nostris nihil iuris relinquimus, ut eo nomine, aut ab officialibus Thesauri Nostri, aut a quopiam alio inquietetur, sed in contrarium, pollicemur dicto Nobili Jacobo Jacobsonio, nostrum Patrocinium Regale, tam contra eos, qui illum iniquis et malitiosis sermonibus traducunt, quam etiam contra officiales ac subditos nostros, quocunque illi nomine veniant, qui clam vel aperte illi negotium facessere,

aut famam petere voluerint, verbo nostro Regio. In quorum fidem praesentes manu Nostra subscriptas, Sigillo Regni communiri iussimus — Datum Varsaviae die XXII Mensis Martii, Anno Dni MDCXXV^o Regnorum Nostrorum, Poloniae XXXVIII, Sveciae vero Anno XXXII — Sigismundus Rex — Petrus de Zeronice Zeroniński Pincerna Curiae Regni, Capitaneus et Inspector officinae Monetariae Bydgościensis. Cui supplicationi nos benigne annuentes, praesertim literas ad Acta Cancellariae nostrae suscipi mandavimus — Actum et Datum Varsaviae die XXVII Mensis Martii, Anno Domini MDCXXIX etc.

(*Metryki koron. księga 177. fol. 323.*)

XXVIII.

Oblata literarum Mgci Hermolai Ligeza Thesaurarii Regni, Ordinationem rei monetariae et Contractum initum cum Jacobsonio in se continentium.

Dat. 7 Czerwca 1625. Obl. 25 Marca 1629.

Sigismundus etc. Significamus etc. oblatas esse nobis ad Acta Cancellariae nostrae Maioris literas infrascriptas, supplicatumque nobis est, ut easdem ad Acta Cancellariae nostrae inscribi et inseri mandare dignaremur — Earum vero tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis: Hermolaus Ligeza de Bobrek, Thesaurarius Regni et officinarum Monetariarum Praefectus, notum testatumque facio, quod Nobilis Jacobus Jacobson Sac. Reg. Mti servitor, et officinarum monetariarum Regni Administrator, rei monetariae ad praesentem usque datam bene et commode praefuerit, sortesque pecuniarias, iuxta ordinationem Anni MDCXXIII (vide XXIV) cudi et erogari fecerit, senoragium insuper sive Schlegeschatz S. Mti Rae et Thesauro Regni plene ac integre persolverit, seque in omnibus ita, ut virum

deceat honestum et honoris sui amantem, probe gesserit — Cum vero idem praefatus Nobilis Jacobus Jacobson onera, labores et negotia monetaria sibi gravia esse, et auxilio laborum, cum ob alia, tum ob incommodam valetudinem et mortis casum se indigere diceret, eoque nomine honestum Petrum Hema mihi officioque meo incognitum proponeret, eundem Petrum Hema Nli Jacobson talium onerum subsidium ista demum conditione adiunxi, ut Nobilis Jacobus Jacobson pro illo cautionem legitimam et sufficientem praestaret, illum rem monetariam fideliter et ex usu ac commodo Reipublicae administraturum; id visum est Nobili Jacobo Jacobson tanquam in re gravi et totius Reipublicae commoda et utilitates concernenti deliberationi suae subiicere — Sed cum tandem post maturam aliquot septimanarum deliberationem id, quod a me postulatum fuit, fideiussionem praestare nollet et Contractum priorem a me reposceret, denegare hoc ipsi non potui, neque hac ratione ex officio muneris publici mihi integrum fuit, ut similem Contractum provisionis administrandae rei monetariae, alteri cuiquam communicarem; proinde totum id, quod ratione communicationis dicti Contractus factum fuit, respectu Petri Hemae ex mandato Rae Mti expresso, cassandum, tollendum et annihilandum esse duxi, prout praesentibus casso, tollo, et annihilando declarans, neminem alterum, quam Nobilem Jacobum Jacobson, de eo respondere debere et me a nemine alio, quam a dicto Jacobo Jacobson rationes repetere velle — Proinde omnibus cassatis, sublatis et annihilatis, quicquid ad hunc usque diem vel manu mea subscriptum, vel in metricam relatum, vel sigillo meo communitum fuit, praesentem ordinationem cum consensu et iussu Regiae Mti, modo qui sequitur, iuxta ordinationem anni 1623 praescripsi — Primo *quod officinam Cracoviensem attinet*, debent in ea sextuplices et triplices grossi cudi ex marca mixta, quae in se continere debet fanisilber seu ar-

genti puri lotones septem et unam quintulam, unum vel alterum denarium minus vel plus, aeris vero lotones octo et tres quintulas, ex qua mixta marca, *sextuplices* cudi debent quinquaginta et medius plus minus, *triplices* autem centum uno vel altero minus vel plus. Pro qualibet autem marca mixta in sextuplices, aut triplices mutata, Senorragii loco dari debent quindecim grossi — Porro si forte contingeret, ut in eadem officina monetaria Cracoviensi, *sesqui grossi*, sive trinum Polonicales (póltoraki) necessario essent cudendi, quaelibet marca mixta, ex qua cudi debent, in se continere debet sex lotones fānsilber, minus uno denario, seu duobus vel plus, pro qua thesauro persolvi debent tredecim grossi monetae polonicae. Cum etiam evenire solet, ut Mercatores armeni argentum, quod habent, pro nulla alia pecunia, quam pro partibus unius floreni sive thaleri (sztuki złotowe czyli talarowe) vendant, ideoque ego ex mandato Sae Rae Mtis consensi et consentio, ut quo exportatio talis argenti, et importatio talerorum externorum unius floreni prohiberi possit, huiusmodi partes thaleri Cracoviae conflentur et ex marca, quae in se puri argenti decem lotones contineat, decem tantum partes cudi, proque iis Thesauro solvi debent viginti grossi. *In officina vero Monetaria Bydgosciensi*, ex una marca mixta, undecim lotones fānsilber, seu argenti puri et quinque lotones aeris, uno aut altero denario dempto vel aucto in se continente, cudi debent *ortones* viginti octo (Tab. XIX. N. 297 — 298), quarta parte, vel medio ortone in remedium accepto — Item *sesqui grossi* (Tab. XVI. N. 236), ex qualibet marca mixta, sex lotones fānsilber absque uno vel altero denario, et decem lotones aeris continente, cudi debent centum sexaginta octo, duobus vel pluribus in remedio servatis. Porro ex marca mixta quatuor cum dimidio lotones fānsilber et undecim cum dimidio aeris lotones continente, cudi debent grossi polonici centum nonaginta

tres (Tab. XVI. N. 229), uno vel altero in remedium accepto. Marca solidorum continere debet fānsilber duos lotones absque uno vel altero denario, et quatuordecim lotones aeris, ex qua marca *solidi* confici debent trecenti (Tab. XV. N. 217 — 218), in remedium tribus vel quatuor datis, vel demptis — Cum etiam evenire solet, ut Mercatores Armeni, argentum quod habent, pro milla alia pecunia, quam pro partibus unius floreni sive thaleri vendant, ideoque ego ex mandato Sae Rae Mtis consensi et consentio, ut quo exportatio talis argenti, et importatio talerorum externorum unius floreni prohiberi possit, huiusmodi *partes thaleri* (sztuki złotowe czyli talarowe) (Tab. XXI. N. 309 — 310) Bydgoscii conflentur, et ex marca, quae in se puri argenti decem lotones contineat, decem tantum partes cudi debent. Istae vero partes floreni in Regno hoc recipi vel elocari non debent et si forte accideret, ut reciperentur, valorem triginta grossorum polonicalium singuli excedere non debent, pro qualibet ergo istarum supra specificatarum sortium monetarum a lotone fānsilber Thesauro solvi debent quatuor solidi, hoc est pro marca fani, viginti et unus grossus et solidus unus — Leges autem suprascriptae, tam diu servari debent, donec Sae Rae Mtis voluntas eas abrogandas fecerit, quam voluntatem suam S. R. Mtas tribus ante mensibus clementer significatura est — Mihi interea liberum erit proprios Examinatores Monetarios habere, atque ab iis quando visum fuerit, de singulis monetae negotiis edoceri — Cum etiam idem Nobilis Jacobus Jacobson in procuratione argenti, aliorumque negotiorum expeditione iam satis sit aggravatus, et examini argenti et fabricationi monetae praesens esse non possit, itaque ego eundem Nobilem Jacobum Jacobson, ab isto munere examinis, et fabricationis monetae, liberum pronuncio, neque ad respondendum teneri, si aliqua pars iustae expensionis argenti, ab Examinatoribus neglecta fuerit —

Quin immo iisdem examinătoribus idoneis impono, ut in ea re omnem circumspectam fidelitatem adhibeant, quidquid enim iniusto examine peccatum fuerit, illud omne ipsis imputabitur — Isti quoque examinatores coram S. R. Mtem, aut meo Deputato, intra trium, aut ad summum sex septimanarum spatium, iuramentum fidelitatis deponere debent — Nobilis autem Jacobus Jacobson in procuranda re monetaria, sumptus omnes faciet, ferrum, aes, ligna, carbones et alia necessaria procurabit, operariis quoque fabris, incisoriis ferri, et aliis quibus opus erit, officinas instruet et denique omne expensarum onus, solus sustinebit, praeterquam quod examinătoribus salarium ex Thesauro Regni persolvi debeat — Quod si vero belli aut pestis tempore, vi aut aliis incommotis officinae monetariae fuerint afflictae, damnum aut restaurationem eorum, nemo unquam ab eodem Nobili Jacobo Jacobson, vel haeredibus suis exiget, sed potius si ipse Nobilis Jacobus Jacobson honorum suorum aliquam iacturam fecerit, ex Thesauro Regni ipsi plenè resarciri debet — Promitto insuper eidem Nobili Jacobo Jacobson et haeredibus suis, me ubique, praesertim vero in his Regni partibus, ubi opus fuerit, honorificam eius mentionem facturum, tam de persona, quam etiam de fama ipsius, et ubique indemnem praestitutum. Si autem pro rerum suarum exigentia idem Nobilis Jacobus Jacobson, officinis Monetarijs, porro praesesse noluerit, tribus antea mensibus, mihi denunciare, sibi ex tunc gratiosam dimissionem polliceri debet, si etiam alium rerum monetarium peritum in suum locum commendare voluerit, liberum ei quoque erit — In praemissorum omnium fidem hoc praesens scriptum meum, manu mea subscriptum et Sigillo Thesauri communitum dedi, promittens in omnibus punctis et Articulis gratiosam Rae Mtis confirmationem — Datum Varsaviae die VII Junii, Anno Domini MDCXXV — Hermolaus Ligeza Supremus Regni Thesaurarius — Ja-

cob Jacobson. Petrus Zeronsky de Zeronice, Pincerna Curiae Regiae, Capitaneus Bidgostiensis mp. Cui supplicationi nos benigne annuentes, praeinsertas literas in Acta Cancellariae nostrae suscipi mandavimus — Actum et Datum Varsaviae die XXV mensis Martii, Anno Dni MDCXXIX Regnorum etc.

(*Metryki koron. księga 177. fol. 309 ver.*)

XXIX.

Oblata manifestationis certae, per Dnos Commissarios ad probandum cudentae monetae per S. R. M. designatos, factae et recognitae.

Dat. 5 Marca 1626. Obl. 16 Kwietnia t. r.

Sigismundus III etc. Significamus etc. Oblatas esse ad Acta Cancellariae nostrae majoris literas infrascriptas, supplicatumque nobis est, ut easdem Actis inseri, atque inde autenticum earum rescriptum extradi mandare dignemur. Earum vero literarum sequitur tenor de verbo ad verbum, estque tatis: My niżej podpisani, tak z Senatu, jako i od JE^o K. M. do prob Minie Coronnych y W. Xięstwa Litewskiego deputowani, wiadomo czynimy, ysz jako ieno Ichmość od braci doma pozostałych na Seim walny Coronny w roku terażniejszym posłani, dali znać JE^o K. Mci o zgodzie Koła wszystkiego Rycerskiego, którzy affectowali certitudinem w tym, ieżeli Minice Coronne y W. X. Litewskiego według Ordinaty Annii Millesimi Seccentesimi Vigesimali terti bite były, y o to prosba do K. JE^o Mci imieniem Koła tamtego wniesiona była; zaras nas niży podpisanych J. K. Mość deputować raczył. Ichmość tesz z poszrodka siebie ośmnastu mianowali, zaczyz szszedszy się na miejsce od JE^o Mci Pana Podskarbiego nam naznaczone, na przod ultima Februarii przy samymże JE^o Mci

Panu Podskarbin, iako supremo monetae Praefecto, przywoławszy do siebie przysięgłych probierzow, rozkazalizmy im próbę secundum artis experimentum uczynić, tam Szostaków sztuk pięćdziesiąt, a dudków sto odważywszy, nalezlizmy po odegnaniu miedzi od srebra, tak wiele brantu, iako w Constitutiei Anni Millesimi Sexcentesimi Vigesima tertii opisano; ortow także probuiąc w sztukach dwudziestu ośmi, pokazała się proba iedenastać łotów bes quintla dla tego, że w tescie coś trochę srebra zostało, co się na oko pokazało potym, chcąc mieć dowodniejszą wiadomość y informatią. Drugi raz zeslizmy się trzeciego dnia Marca także naliczywszy dwadzieścia i ośm Sztuk Ortow, tak Bydgoskich, iako y Gdańskich y kazawszy ie na tescie posadzić, po odegnaniu miedzi od srebra, nalazło się nad iedenastać łotów pułtora pieniądza, tak w Bydgoskich, iako y w Gdańskich. A nakoniec chcąc tym ieszcze doskonalszą mieć pewność we wszystkim, die quinta Martii szszedzy się z Jch Mciami z koła Ryeerskiego, iusz na ten dzień w mnieiszy lidzbie deputowanemi, a mianowicie Jchmciami Pany: JE^o Mcią Panem Marcinem Żegockim Sędzią Ziemskim Wschowskim, z JE^o Mcią Panem Janem Sokółowskim Starostą Radzieiowskim z Wojewodztwa Poznańskiego, z JE^o Mcią Panem Pawłem Marchockim Starostą Cichowskim z Wojewodztwa Krakowskiego, JE^o Mcią Panem Chryzstofem Ossolińskim Podkomorzym Sandomirskim z Wojewodztwa Sandomirskiego, JE^o Mcią Panem Adamem Walewskim Podkomorzym Sieradzkim z Wojewodztwa tegosz, JE^o Mcią Panem Janem Kieleczewskim z Wojewodztwa Łęczyckiego, JE^o Mcią Panem Bartłomiejem Grabianką Sekretarzem JE^o K. Mci z Wojewodztwa Mazowieckiego, JE^o Mcią Panem Jerzym Czaplicem z Wojewodztwa Wołyńskiego, JE^o Mcią Panem Gabrielem Jeleńskim z Wojewodztwa Brzeskiego Litewskiego, kazalizmy z naszychże własnych pieniędzy, któreżmy z sobą przynieśli i po trzeci raz

wziąć próbę i odegnąć miedź od srebra, chcąc wiedzieć tem doskonaliey, ieżeli według Konstitutiei Anni Millesimi Sexcentesimi Vigesima tertii y Ordinatiey vigore generalis Conventus przez Commisią uczynioney, sortes wszelakie, które z Mienic wychodzą, opisaną wagę brantu, albo fainsylber w sobie mają. Tedyzmy tak nalezli, że dwadzieścia y ośm sztuk Ortow ważyły grzywnę całą s przysadą miedzi, którą miedź kiedy odegnali probierze secundum artem, na tescie zostało iedenastać łotów bes pieniądza iednego i coś troszeczkę więcej, to iest bes setney i osmej dwudziestey części grzywny, we Gdańskich zaś nalazła się cała waga iedenastu łotów. Potym Szostaków odliczywszy sztuk pięćdziesiąt, kazalizmy one zwazyć y nalazłszy, że grzywnę mieszaną ważyły, rozkazalizmy od nich miedź odegnąć, nalazło się w nich fainsylbru, albo szczerego brantu łotów siedm i gwint bes niecałego pieniądza, tosz y w potroinych dobroć waga i testa albo proba pokazała. Nakoniec odliczelizmy własnych naszych pułtoraków sztuk Sto Sescdziesiąt y ośm, które grzywnę także ważyły, a kiedy miedź od srebra probierze odpędzili secundum artem, pokazało się na wadze według Ordynatiey wyżey pomienioney łotów sześć bes phenyga y to niespełna. Gdysz tesz probierze dawali teratie, naprzód że świeże testy tak doskonale niemogą pokazać srebra y biorą w się zawsze cokolwiek, co się y przy nas stało w oczywiscie. Druga, że to tak ad amussim byż niemoze, aby ras wras waga się zgadzała, iakosz y my widzielizmy to w tych probach; któreżmy trzykroć czynieli, że ras niedoważały troszeczkę, drugi ras przeważały i że wszędzie we wszystkich mienicach nie uważaia tego, kiedy ieden albo dwa phenigów są cięższe, albo lekceisze pieniądze. Co wszystko y my y Jchmość Panowie Posłowie widzielizmy oczywiście, iawnie, ustawicznie pieca i ognia my z Senatu przez się, Jchmość Panowie Posłowie przez JE^o Mści Pana Jerzego Czaplica pilnując

y tak, a nieinaczy, nie tylko my, ale wszyscy Jchmość, którzy beli deputowani z koła Ryckerskiego nalezliśmy y zostalismy upewnieni. Przeto za requisitią JE^o Mci Pana Podskarbiego, także Urzędników Minicznych dajemy tę naszą attestatią, gotowi będąc wszędzie i na każdym miejscu tam, gdzie tego potrzeba będzie, tak doma Braci pozostałej y wszelakiego stanu ludziom, iako tesz in facie Reipub. na Seimie dać testimonium nasze, że się we wszystkim Constitutiei i Ordynatiei Anni Millesimi Sexcentesimali Vigesimali terciai dosyć stało. (1) A dla lepszej wiary ten skript nasz dalizmy z podpisami rąk naszych, pieczęciami naszymi zapieczętowawszy. Dan w Warszawie na Seymie walnym Coronnym quinta mensis Martii, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Sexto. Achacy Grochowski z Grochowic Biskup Przemycki, do proby Mienice Coronney z Senatu Deputowany, Nicolaus Wolski de Podhaice Regni Poloniae Supremus Marsaleus, Hermoleus Ligęza Podskarbi Coronny, Petrus de Żeronice Żeroński Pincerna Curiae Regni Capitaneus Bydgosciensis. Cui supplicationi predictae benigne annuentes, praeinsertas literas ad Acta Cancellariae nostrae suscipi, eis inseri, atque inde authentice extradi mandavimus. In quorum fidem praesentibus Sigillum Regni est appressum. Actum et datum Varaviae feria quinta ante dominicam Conductus Paschae proxima, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Sexto Regnorum etc. Relatio etc.

(*Metryki koron. księga 174. fol. 241.*)

(1) Niedowierzanie to ze strony sejmujących stanów władzy nad mennicą przełożonej dowodzi, jak powszechne w ówczas były na mennicę skargi i jak wielkiemu prawidła menniczne uległy wtedy wstrząśnieniu.

XXX.

Oblata literarum testimonii fidelitatis Jacobsonio, ratione rei monetariae a S. Regia Mte datarum.

Dat. 10 Kwienia 1626. Obl. 27 Marca 1629.

Sigismundus etc. Significamus etc. Oblatas esse nobis ad Acta Cancellariae nostrae Majoris literas infrascriptas, supplicatumque nobis, ut eas in Acta Cancellariae suscipi, et inseri mandare dignaremur. Quarum tenor talis: Sigismundus etc. Significamus etc. Eo nos erga viros de nobis, ac Repub. bene meritos fuisse animo, ut virtutem eorum praemiis remunerari, vitia vero hominum poenis afficere consueverimus, his enim duobus velut fulcris submotis, nulla imperia inniti, et amplissima subsistere non posse nobis visa sunt. Itaque cum Nobilis Jacobus Jacobson, officinarum nostrarum Praefectus, toto tempore, quo nostris servitiis sese addicit, negotium rei monetariae magna cura ac sollicitudine tractavisset, dignum quoque ipsum judicarem, ut eidem presentes nostras literas, tanquam certissimam fidei suae tesseram, ac virtutis reique bene gestae testimonium communicarem, quibus grata nobis fuisse ipsius studia aliis ostendamus, et ad ulteriora nostra obsequia eum promptiorem reddamus, caeterosque ad similem praestandum hoc exemplo incitemus. Haud gravatim ergo pro nostra erga memoratum Jacobum Jakobson Regia propensione, ita mentem nostram declaramus, ac omnibus quorum hoc scire interest, ad palam facimus, dictum Jacobum Jacobson toto tempore, quo se servitiis nostris applicavit, et negotium Monetarum quoquo modo in sua cura et administratione habuit, non modo munere suo, quod ipsi incumbibat, fideliter defunctum esse, et exacte omnia, quae nobis et Thesauro nostro ab eo proveniebant, exsolvisse, videlicet ita se gessisse, ut ubique honoris, seu publicae utilitatis, primam ac praecipuam rationem ha-

beret, nihilque avaritiae, nihil cupiditati, nihil lucris, studii daret. Quo factum est, ut et hominum pravo et malevolo animo divitias quaerentium artibus, obstiterit, *et cum ab anno 1616 ad annum 1622 thalerus a 45 ad 75 grossos, et Hungaricus a 75 grossis ad quatuor florenos Polonicales, auctus fuisset*, non solum *omni culpa vacaverit* (siquidem nullam praeter Bydgosciensem officinam tum temporis administravit), sed tum in id maxime incubuit, ut quam ordinatissimus rei monetariae operis auri et argenti valor, inter certae aestimationis praetium consisteret, vagi vero et variabilis majorum sortium praetii modus definitus, et determinatus statueretur. Posteaquam vero hujus Regni officinas majori ex parte administrare coepit, hominum autem lucri aviditas, ita omnes rationes rei monetariae perturbavisset, *ut thalerus per quatuor, Hungaricus per sex florenos, in multis Regni nostri partibus datus acceptusque fuisset*, eiusque rei causa campsores essent, ex Regno nostro in Silesiam omne probi auri et argenti pondus evehentes et pro iis Silesiacos Orthonas, aliamque improham monetam invehentes, ita omni studio in id incubuit, ut nostrae monetae sortes, in eadem probitate, lege, pede et pondere permanserint, et non minoratae fuerint, sed Thaleri et Hungarici, legibus ac Statutis Regni Anno 1621 (1) impositus valor restitueretur. Ejus igitur conatui, ejus industriae, adscribendum esse, quod a dicto tempore et majores sortes aestimatione legibus descripta currebant, et nusquam praetium augetur, nisi Campsores, et lucri proprii cupidi homines aviditate sua argentum et aurum eleverant. Proinde Nobilem Jacobum Jacobson gratia nostra Regia merito complectendum

(1) Zaszła tu zapewne pomyłka, Uchwałą bowiem sejmową, nie 1621, ale 1620 roku (ob. Vol. L. III. stron. 327) zawarowano, żeby nikt pod karą konfiskaty, nie ważył się brać drożej czerwonych złotych, tylko po złotych 4, talarów starych po złot. 2½, talarów złotych po groszy 37, ortów zaś gdańskich po groszy 16.

esse duximus. Et sicut jam antea nobilitatis insignibus eundem condecoravimus, ita nunc etiam eum, quod se iis dignum praestitisset, favore et gratia nostra Regia complectimur, eundemque immunem ab omnibus impetitionibus huc usque praestituros pollicemur, quemadmodum et praesentibus testamur, ipsum auri argentique praetii aucti omni culpa vacare, quin immo studium indefessum in recta ratione monetaria conservanda, non solum hactenus adhibuisse, sed etiam quo imminenti auctioni obviam eatur, omnem diligentiam adhibere. Unde in rei ab ipso bene gestae testimonium, has literas nostras ipsi concedendas, communicandasque esse duximus, prout praesentibus facimus, earum vigore ab omnibus, ad quos praesentes literae nostrae pervenerint, requiringo, ut favore et benevolentia sua, quod virtus ipsius meretur, eundem Jacobum Jacobsonium prosequantur pro gratia nostra Regia. In cujus rei fidem etc. Dat. Varsaviae die X Mensis Aprilis Anno MDCXXVI. Regnorum nostrorum etc. Sigismundus Rex — Christophorus Lode Secr. Rae Mtis. Cui supplicationi nos benigne annuentes, praeinsertas literas ad acta Cancellariae nostrae suscipi mandavimus. Actum et datum Varsaviae die XXVII Mensis Martii, Anno Dni MDCXXIX. Regnor. nostr. etc.

(Metr. koron. księga 177. fol. 330.)

XXXI.

Oblata literarum S. R. M. approbationem omnium quietationum Nobili Jacobsonio de re monetaria datarum ad diem ingressionis in Prussiam per Ducem Suedermaniae, in se continentium.

Dat. 10 Sierpnia 1626. Obl. 27 Marca 1629.

Sigismundus etc. Significamus etc. Oblatas esse ad Acta Cancellariae nostrae majoris li-

teras infrascriptas, supplicatumque nobis, ut eas in acta Cancellariae ejusdem suscipi et inseri mandare dignemur. Earum vero tenor sequitur talis: Sigismundus etc. Significamus etc. Quod cum Nobilis Jacobus Jacobsonius, monetarum nostrarum, per Regnum Poloniae et Magnum Ducatum Lithvaniae Provisor et Administrator Generalis, nostris operis monetibus probe ac commode praefuit, rem monetariam juxta nostram et Thesauri nostri ordinationem ipsi exhibitam, omni studio ac fide procuravit, et pensionem de usu et commodo monetali, officinae Cracoviensis a principio usque ad ultimam Junii currentis anni, *Bidgostiensis etiam usque ad decimam nonam Julii, quo die propter Ducis Sudermaniae (1) in Ducatum Prussiae ingressione factam, operae monetales cessarunt*, ad Thesaurum nostrum proveniente, per Gnosum Petrum de Zeronice Zeroński, Curiae Regni Pincernam, Capitaneumque Bidgostiensem plene, ac integre Thesauro Regni solvit, ac tradidit. Ideo praesentium vigore praedictum Jacobum Jacobsonium quietamus, omnesque speciales quietationes Thesaurarii nostri et Generosi Zeroński, praeteritis temporibus et modo, dicto Jacobo Jacobsonio de proventibus officinarum hucusque datas, confirmamus et ratificamus. In quorum fidem praesentes etc. Dat. Varsaviae die X Mensis Augusti Anno Domini MDCXXVI. Regnorum nostrorum Poloniae XXXIX, Sveciae vero XXXI Anno. Sigismundus Rex. Joannes Wypyski. Cui supplicationi nos benigne annuentes, praeinsertas literas ad Acta Cancellariae nostrae suscipi mandavimus. Actum et dat. Varsaviae die XXVII Mensis Martij, Anno Dni MDCXXIX.

(*Metryki koron. księga 177. fol. 333.*)

(1) Był to król Szwedzki Gustaw Adolf, który w tym roku całe prawie podbił Prussję, poległ w bitwie pod Lützen dnia 6 Listopada 1632.

XXXII.

Datur negotium Nobili Jacobo Jacobsonio Monetariarum Regiarum Gnali Praefecto, ut cessante cussione minoris monetae, taleros Imperialibus taleris conformes cudat.

11. *Stycznia 1627.*

Sigismundus III etc. Significamus etc. Quod cum per modernas belli seditiones ac turbas, pauci Thaleri et Floreni Ungaricales in Regnum Nostrum sint inveci et illorum precium, peregrinorum Mercatorum, aliorumque lucri cupidorum hominum artibus et technis valde auctum, et quidquid melioris notae auri et argenti fuit, per eosdem conquisitum et eventum, vilis vero ac nullius ponderis et probitatis moneta inveci, ac insuper quo melius perversitatem hanc suam et lucri aviditatem exercerent non sine continuo Regni nostri et Terrarum Prussiae detrimento, nostris officinis id imputare non dubitant, quasi Regni nostri moneta talem auctionem causaret ac promoveat — Itaque ut hanc hominum lucri cupidorum malitiam praeveniremus et ne ut coepit, in maius excresceret et haec auctio deprimeretur — oblatum nobis est plus quam ante anni spatium per Nobilem Jacobum Jacobsonium officinarum Nostrarum Generalem Praefectum, petitumque a Nobis, ut cussionem monetarum minorum cessare et Thaleros ad Imperii pedem et ligam cudi iuberemus — Quod nos altius deliberantes, rem nobis a dicto Jacobsonio, Regnoque nostro valde utilem offerre adinvenimus, ideoque huic iustae ipsius petitioni locum volumus dare, ac in id clementissime consensimus, ut in nostris officinis Thaleri Imperialibus conformes cuderentur — Eius vero rei curam, ut ad essentiam deduci queat, dicto nobili Jacobo Jacobsonio virtutis et studij erga nos, Remque Publicam probatae,

comittendam esse duximus, prout committimus et demandamus, ut dictam Thalerorum cussionem quanta potest cura promoveat et ad eam rem ut argentum tam in Regno Poloniae, quam extra Regnum, in aliis orbis partibus, ubi commodissime et facillime poterit, emere, commutare et providere possit, facultatemque illi dandam et concedendam esse duximus libere et sine cuiusvis impedimento, uti etiam seorsivis universalibus nostris Regijs id illi concessimus — In quorum fidem etc. — Dat. Varsaviae die XI Mensis Januarij Anno MDCXXXVIII. Regnorum Nostrorum Poloniae XXXXI Sueciae vero XXXV Anno — Sigismundus Rex — Christophorus Lode Secr. Reg. Mtis.

(*Metryki koron. księga 176. fol. 163.*)

XXXIII.

Oblata literarum Magnifici Thesaurarii Regni Nbli Jacobsonio datarum, in quibus quietatur de satisfactione per eum ordinationi monetariae et Thesauro Regni.

Dat. 31 Grudnia 1627. Obl. 27 Marca 1629.

Sigismundus etc. Significamus etc. Oblatas esse ad Acta Cancellariae Nstrae maioris literas infrascriptas, supplicatumque nobis, ut easdem in Acta Cancellariae nostrae suscipi et inseri mandare dignaremur — Earum vero tenor talis: Hermolaus Ligęza z Bobrku, Podskarbi Coronny, Naywyższy Administrator Mynic Coronnych, Starosta Samborski — oznajmuję komu to wiedzieć należy y zeznam, że szlachetny Pan Jakub Jakobson, sługa Krola JE° Mci i Dozorca Mynic Coronnych, dobrze a pożytecznie y iako na dobrego y dobrą sławę y przysługę u Krola JE° Mci y Rzpety miłującego człowieka należy, o biciu monety według ordynatyei JE° Kr Mci, Stanów

wszystkich Coronnych y moiey w sprawach wszystkich mynicznych, mianowicie w biciu monety według wagi y dobroci materiey, zawiadował y powinności na się przyiętey, we wszystkim dosyć uczynił — Co się pokazuje z uważenia wszystkich okoliczności y pilnego a dozornego prob, przez ten czas wszytek odbierania, przez który czas w wadze, dobroci materiey i schrotu sztuk wszystkich mynicznych sortow, dosyć się stało ordynacjom wzwyż mianowanym, do tego prowenta, i pożytki wszystkie, które do skarbu JE° Kr. Mci pomieniony P. Jakobson powinien według powinności y kontraktu, są przez tegoż Pana Jakobsona oddane y odliczone, y za nie przez ten czas wszytek, aż do dnia Miesiąca Listopada w roku teraznieyszym, w Skarbie dosyć uczyniono — Przeto vigore Urzędu mego, pomienionego Slachetnego Pana Jakobsona y potomki iego tym pismem quituję y wolnym czynię, tak z strony przerzeczoney provisyi y prowentów minicznych, iako też y zupełnego o menice dozoru, reassumendo a we wszystkich punktach i clausulach ratificando wszystkie w obec mianowane Slachetnemu Panu Jakobsonowi w tey mierze podane kwity tak moie, iako y Urodzonego Pana Piotra Zeronńskiego, Cześnika Dwornego Coronnego, starosty Bydgoskiego, teraz y wiecznych czasów, rate et grate mieć y onego ze wszystkimi swemi dohrami y osobami, indemnem uczynić obiecuję — Na co dla lepszey wiary własną moią ręką się pedpisałem, przycisnąć roskazawszy pieczęć skarbową — Działo się w Warszawie dnia ostatniego Miesiąca Decembra, Roku MDCXXVII. Hermolaus Ligęza Podskarbi Coronny — Cui supplicationi nos benigne annuentes, praeinsertas literas prout in originali continentur, Actis inseri mandavimus — Actum et dat. Varsaviae die XXVII Mensis Martij, Anno Domini MDCXXIX Regnorum etc.

(*Metry. koron. księga 177. fol. 335*)

XXXIV.

Oblata literarum Mgci Thesaurarij Regni approbationem quietationum Dñi Zeroński in se continentium. Nbli Jacobo Jacobsonio servientium.

Dat. 5 Marca 1629. Obl. 27 Marca t. r.

Sigismundus etc. Significamus etc. Oblatas esse nobis ad Acta Cancellariae nostrae Maioris literas infrascriptas, supplicatumque nobis, ut eas in Acta Cancellariae nostrae suscipi, atque inseri mandare dignemur. Earum tenor talis: Hermolaus de Bobrek Ligeza Thesaurarius Regni Poloniae, Supremus Officinarum Regni Monetiarum Administrator, Capitaneus Samboriensis universis et singulis harum notitiam habituris et praecipue his, quorum interest, vigore praesentium notum testatumque facio, Nobilem Dominum Jacobum Jacobson, officinarum monetiarum Praefactum, et Tenutarium Tygenhoffen, (1) ad mandatum Sae Rae Mtis, Dñi mei Clementissimi officinis monetariis Regni usque ad datam praesentium literarum probe et commode praefuisse et toto eo tempore per cussionem monetae in iusto pondere et bonitate materiae, iuxta ordinationem monetariam a Sacra Regia Mte ei concessam, Thesaurique Regni ordinationem iuxta Constitutionem anni vigesimi tertij, summo studio, diligentia et fide promovissè, atque procurasse, atque officio sibi circa rem monetariam commisso plenarie atque totaliter in omnibus satisfecisse; cum igitur

omnia adhuc in recenti sint mihi memoria, ac insuper habita diligenti revisione et accurate computatis rationibus nummorum, qui toto tempore ex quo praefatus Dominus Jacobus Jacobson iis praefuit in hodiernum usque diem percussi et fabricati sunt, evidenter deprehensum sit, quod praenominatus Dñus Jacobus Jacobson designatam pensionem Sae Rae Mti et thesauro Regni, de toto usu et commodo monetali, vigore contractus, hac in parte cum ipso initi, per totum hoc tempus usque ad datam praesentium debitam, plene ac integre Sae Rae Mti et Thesauro Regni persolverit, et extradiderit ita, ut usque ad supra specificatum diem, nihil omnino, quod Sae Rae Mti, vel Thesauro Regni competat, residuum apud eundem Dñum Jacobson remanserit. Quia vero animadvertere licet, cuiusvis conditionis homines esse, qui rei monetariae sese immiscentes varia eaque incompetentia ratiocinia, et computos colligere, et hoc ipso horum nonnulli ex ignorantia, alii invidiae rostro perciti, dictam rem monetariam turbare conantur; quapropter ego vigore muneris atque officii mei, praefatum Dñum Jacobum Jacobson, eiusdemque haeredes ab omni id generis impetitione, ac quacunque molestatione, liberos pronuncio, et praesentibus quietatum de procuratoria operis monetarij provisione, tum etiam de praefatae pensionis monetalis plenaria solutione, reassumendo et in omnibus punctis, atque clausulis ratificando sive meas, sive Gnosi Dni Petri Zeroński, Pincernae Curiae Regni, Capitanei Bidgostiensis, praedicto Dño Jacobo Jacobson hoc nomine datas speciales quietationes, quas ego nunc et perpetuis temporibus, vigore praesentium ratas et gratas habeo, habiturumque me, ac praefatum Dñum Jacobum Jacobson, eiusdemque haeredes in bonis et personis omnibus indemnes praestitutum polliceor. In praemissorum fidem praesentes manu mea subscripsi et sub sigillo Thesauri Regni extradidi. Dat. Varsaviae die V Mensis Martii

(1) Cudzoziemiec ten, mincarz Bydgoski, klejnotem szlachectwa polskiego zaszczycony, wzbił się w niepospolite bogactwo z obrotów mennicznych, któremi długi czas kierował, na biciu bowiem samych tylko półtoraków zyskać miał do dwóch milionów owczesnych złotych, otrzymał nadto dzierżawę (tenutam) Ekonomii Nowodworskiej między Wisłą a Nugatem (Tygenhoff), do stołu królewskiego należącą.

Anno Dni MDCXXIX — Hermolaus Ligeza
Supremus Regni Thesaurarius. Petrus de Ze-
ronice Zeroniński Pincerna Curiae Regni, Ca-
pitaneus Bydgosciensis. Cui supplicationi nos
benigne annuentes, praefertim literas in Acta
Cancellariae nostrae suscipi mandavimus. Ac-
tum et dat. Varsaviae die XXVII Mensis Martij,
Anno Dni MDCXXIX.

(*Metryki koron. księga 177. fol. 337.*)

XXXV.

*Oblata literarum Mgci Thesaurarii
Regni datarum Nbli Jacobsonio ratione
immunitatis ab examine rei monetariae
et substitutionis ad hoc munus Joannis
Elsneri.*

Dat. 5 Marca 1629. Obl. 27 Marca t. r.

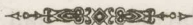
Sigismundus etc. Significamus etc. Oblatas
esse nobis ad acta Cancellariae nrae Maioris
litteras infrascriptas, supplicatumque nobis est,
ut eas ad Acta Cancellariae nrae suscipi man-
dare dignemur. Quarum tenor talis: Her-
molaus de Bobrek Ligeza Thesaurarius Regni
Poloniae, supremus officinarum Regni mone-
tariarum Administrator, Capitaneus Sambo-
riensis, universis et singulis, quorum interest,
praesentibus literis meis notum testatumque
facio: Quod cum abunde mihi constitisset,
Nobilem Jacobum Jacobsonium Sae Rae Mti
Servitorem et Generalem Monetariamum Re-
gni et Magni Ducatus Lithvaniae Praefectum,
examinationi et ponderationi argenti facti et
infecti in officinis Regni adesse non posse,
ipsiusque conditionem hoc minime ferre, ut
aliis Regni et publicis negotiis ac servitiis avo-
catus, procurationi ac coemptioni argenti,
aliarumque rerum monetarum usui servien-
tium provisioni intentus, id quoque quod exa-
minis et librae proprium est, curare possit,

et quemadmodum Autecessores mei, ita et ego
id curavi sedulo, ut viris probis, fidelibus,
artis probatorie peritis id muneris deman-
darem, ut iuramento fidelitatis coram me,
aut meo delegato praestito, in id unice in-
cumberent, ut ubique secundum ordinatio-
nem et praescriptionem Thesauri Regni,
exactissime moneta cuderetur, illique hac in
parte Regni Thesauro ita subiecti essent, ut
quoties et quocumque tempore mihi conveniens
videretur, per me aut substitutas personas,
operas monetarias, ipsumque argentum ad
pondus, legem, et pedem examinare possem;
memoratum vero Jacobum Jacobson ab ea
cura et sollicitudine immunem, liberum et ab-
solutum fore, prout antecessores mei, ita ego
declaravi, illique eo nomine peculiaria rescripta
dedi, quae etiam praesentibus cum omnibus
articulis, punctis, clausulis, reassumo, renovo
et approbo. Et quandoquidem Spectabilis Jo-
annes Hase Dresdensis Saxo, qui ibidem huic
muneri probatorio praefuit, e vita discessisset,
in ipsius locum Spectabilem Joannem Elsnerum,
per Nobilem Jacobum Jacobsonium Regiae Mti
commendatum et tempore praedecessorum
meorum, in officina Cracoviensi munere exa-
minatoris functum, posteaquam inibi cessan-
tibus operis monetarijs, nullis opus est pro-
batoribus, ad officinam monetariam Bidgo-
stiensensem suscipiendum et substituendum esse
iudicavi, prout suscipio et substituo hisce
literis meis. Cui demando, ut iuxta Constitutio-
nem in Comitibus Anno Millesimo Sexcen-
tesimo Vigesimo Septimo laudatam, (vide
XXXII) nullae aliae sortes, praeter thaleros
cudantur, in id omni studio incumbat, ut ad
legem et pondus Imperii dictae thalerorum
sortes cudantur, (1) nihilque in se requiri
patiat, quod ad exacti et fidelis examinatoris
ac probatoris munus pertinere videatur, me-
riti gratiam, demeriti poenam a Sac Regia,

(1) Talary Rzeszy Niemieckiej powinny być trzy-
mac 2 tury wagi i 14 do 15tu lutów czystości srebra.

Mte, Thesaurique Regni Magistratibus experturus. Quodsi hic, vel e vivis sublatu, vel morbo detentus, vel alio quovis legali impedimento abstractus, officium sibi ad praesens mandatum exequi nequiverit, extunc liberum erit Nobili Jacobo Jacobson alterum substituere, quem nihilominus primo quoque tempore, ubi commoditas dabitur, ad fidelitatis iuramentum coram me, vel meo subdelegato praestandum, praesentare tenebitur. In praemissorum fidem praesentes manu mea subscriptas, sub sigillo Thesauri Regni extradidi. Dat. Varsaviae die V Mensis Martii, Anno Dni MDCXXIX. Hermolaus Ligeza Podskarbi Coronny. Cui supplicationi nos benigne annuentes, praeinsertas literas prout in actis Cancellariae nostrae continentur, in acta praesentia suscipi mandavimus — Actum et dat. Varsaviae die XXVII Mensis Martii, Anno Dni MDCXXIX Regnorum Nostrorum etc.

(*Metryki koron. księga 177. fol. 339.*)

ZA WŁADYSŁAWA IV.

XXXVI.

Oblata literarum Generosi Zeroński Inspectoris rei monetariae, continentium iustificationem auctionis in praetio monetarum.

Dat. 20 Listopada 1632. Obl. 26 Marca 1633 r.

Vladislaus IV etc. Significamus etc. Oblatas esse ad Acta Cancellariae nostrae Maioris literas infrascriptas, supplicatumque Nobis est, ut eas ad eadem Acta suscipi ac inscribi, et authentice extradi mandare dignaremur. Quorum literarum tenor sequitur, estque talis: Petrus de Zeronice Zeroński Praefectus Culinae Curiae Regni, Capitaneus Bidgostiensis,

Regens Cancellariae Minoris S.R. Mtis, significo hisce meis praesentibus, quorum interest, universis et singulis: Multorum sermonibus et calumniis id sparsum et deductum est, monetas Regias, atque officinas monetarias in causa fuisse, quod sortium maiorum (grubszych monet) valor auctus fuerit, sed cum valor hic et aestimationis accessiones, prout id summa diligentia a me inquisitum est et compertum, a centum prope annis cœpisse, immo monetis, atque officinis et operis monetilibus cessantibus, taleri a triginta sex grossis usque ad quadraginta duos grossos et amplius processisse notum sit, facile comperi frivolum illorum opiniorem esse, qui cussionem sesqui grossorum, quos *pultorakos* vocant, causam fuisse asseverant enormis talerorum, aliarumque sortium aestimationis. Siquidem haec omnia nullo nituntur fundamento, quippe compertum est et sine dubio in multorum adhuc versatur memoria, annis superioribus supra millesimum sexcentessimum septimum, 8, 9, 10, liberam triplicium grossorum et aliarum monetarum, argentique coemendi Dantis et in aliis Regni partibus fuisse facultatem, ex quo postmodum in Pomeraniam devecto, sesqui grossi percussi, atque vicissim Danticum et in Regnum advecti, inter homines libere erogati sunt, quae facultas annis ferme quinque aut sex, antequam a Regia Mtate sesqui grossi cudi mandarentur, duravit. Satis enim notum est, annis decimo, undecimo, duodecimo, decimo tertio, artem campsoriam vixisse, maxime triplices, seu ut vocant *Dutkones* graviores exponderatos in Belgium et in civitates Campensem, Deventerensem et Swollensem in earundemque Civitatum officinas monetarias devectos fuisse, ex quibus deinde solidi Schreckenbergensibus (1) persi-

(1) Nazwa téj, bardzo wówczas upowszechnionej monety, pochodzi od kopalni srebra w Szrenenberg pod miastem Annaberg w Saxonii, gdzie po raz pierwszy za Elektora Fryderyka Mądrego 1497 roku zaczęła być bita.

miles conficiebantur, qui quoniam Imperatoris insignibus sigillabantur et signabantur, in Germaniam quoque invecti pro Schreckenbergensibus expensi sunt. His ita aliquot annis durantibus, cum Germania talibus nummis repleta fuisset, factum est, ut auctio maiorum sortium paulatim quoque succederet, quod annis tribus quatuorve antequam a S. R. Mte monetae cudi coepissent, factum fuit adeo, ut maiores species per Germaniam magis ac magis auctae fuerint quam hic in Regno Poloniae. Nam cum hic talerus valoris 12 grossorum esset, in Germania iam 48 grossis fuit aestimatus, quo ipso mercatoribus commercia in Germania tractantibus, taleros hic coemendi, et in Germaniam devehendi ansa praebita fuit. Quae res aliquandiu sic duravit, cum hic talerus 45, 46, 47 grossos valeret, iam ibi 57, 58 grossos; cum hic 50 aliquot grossos, ibi 60 aliquot, cum duos hic florenos aestimabatur, ibi duos cum dimidio, eoque magis valuit. Quia vero a S. R. Mte paulo ante et tum temporis praecipue severioribus literis prohibebatur, ne talerus ultra duos florenos aestimaretur, non nihil id quidem homines absteruit, Judei tamen 63, 64, 65 grossis Schotlandiae ad Gedanum taleros commutare non veriti et Torunium, Gnesnamve devectos, ibi repertis hominibus, per eos in Germaniam transmitti curarunt. Paulo post Constitutio anni 1620 facta, talerum 75 grossis constare debere sanxit, qui tamen in Germania iam plusquam quatuor florenis erogabatur, sed cum talerus 75 grossis aestimabatur, in minutione vero moneta pluris argentum valeret, minutione moneta magna vi et copia a Judeis congesta, in fornace excoctoria decocta et in purum deinde argentum redacta, ab illo, qui tum temporis Gedani administrator rei monetariae praefuit coempta et partim in Ortones Gedanenses cussa, partim etiam ad alias officinas devecta erat. Regia Mtas hoc severe quidem prohibuit, tamen executio secuta non est. Quia in re monetae Regni Provisor culpa caret,

nam ille tum temporis Hamburgum cum consensu S. R. Mtis abiit suorum negotiorum expediendorum causa. Hac igitur ratione in Germania in dies argenti et sortium maiorum crescente praetio, tum hic quoque in Regno Poloniae auctio taleri crescere coeperat, prout manifestum est, taleros ab anno 1620 usque ad annum 1623 Gedani 80 grossos, aliquando etiam 3 florenos valuisse, in Polonia vero ultra quatuor florenos aestimatos fuisse eo, quod orthones in magna copia in huius Regni partes advecti essent, quo factum, ut monetae Cracoviensis Praefectus ex iis anno 1622 cum permissione S. R. Mtis illos depravatos triplices grossos cudi curaverit, cui Dnus Jacobson se opposuit, indicans, ut huic malo praeveniretur, ne ingens malum ex ea re nasceretur. Itaque ego hoc S. R. Mti retuli et obtinui a S. R. Mte, ne *dutcones* illi amplius euderentur. Mox anno 1623 Constitutio facta, ac ordo rei monetariae scriptus, in quibus Constitutio anni 1620 reiterata est, ne talerus ultra 75 grossos aestimaretur, sed nullus huic constitutioni obtemperare tum voluit. Postea vero anno 1624, quando insignis argenti, ac *realium* (1) copia ex India in Hispaniam, Belgium, aliaque loca advecta fuit, exiguo tantum tempore talerus septuaginta quinque grossorum valorem retinuit, sed illico a 76, 77, 78 usque ad 80 grossos augeri coepit, Anno quidem 1625 itidem 77 grossos retinuit, sed sub finem ejusdem anni ad 78 grossos, Anno vero 1626 ad 80 grossos excrevit, eodem denique anno ad finem vergente 88 grossis aestimatus est, ut adeo clare pateat plus tum temporis argenti in minuta fuisse pecunia, quam in taleris, atque profecto falso merito habeatur, cum praetenditur per officinas monetarias Regias talerum maioresque pecuniae sortes fuisse elevatas. Quia ergo in Comitii

(1) Real moneta srebrna hiszpańska, bardzo była u nas upowszechniona, wartość jej przez uchwałę sejmową 1623 roku ustanowiono na groszy 70. (ob. V. L. III. stron. 451.)

Regni Anno 1627 multae habitae fuerint consultationes, per quas tandem obtentum est, ut S. R. Mtas omnem monetae cussionem interdixisset et cum Dnus Jacobsonius S. R. Mti exposuit non incommode fore, si ex illo, quod in Regno supersit argento, taleri cuderentur, ut et mercatoribus provideretur, et Nobilitati etiam satisfaceret; S. Majestas Regia propositioni Dni Jacobsonii consensum praebeuit. Impossibile tum erat Orthones sine damno liquefacere et in taleros transformare, quum illi taleris in argento ditiores erant. Quod si vero quis dicat, quid ergo de Orthonibus Gedaniensibus actum est, aut quo pervenerint, luce meridiana clarius ac certius est, eosdem in magna copia coemptos et in officinas Belgicas exportatos fuisse, in quibus longe vilior pro Regali proventu pecunia cudi potest, caeteri vero pro septem decem grossis aut maioris etiam divenditi, per Armenos in Turciam fuere evecti et exportati, Bidgostienses vero Orthones et sesqui grossi, *vulgo puttoraki*, ut et triplices ac sexduplices grossi, qui ab Anno 1623 cussi sunt Cracoviae, per exponderationem fuere exquisiti et partim in Germaniam, partim Elbingam (1) in officinas monetarias transmissi, atque in hodiernum usque transmittuntur diem et nisi rigidior interveniat inquisitio et executio, brevi in locum bonae nostrae monetae habebimus deterrimam prout experientia iam videmus, experimusque quotidie. Et licet in praeterita electione varia media quaesita sint, quomodo huic malo obviam iri possit, variique discursus sunt habiti et tractatus porrecti, in quibus proponebatur remedium huic malo, videlicet ut moderna moneta ad argentum purum esset redacta, ac rursus ex dicto argento sortes quatuordecem lotonum bonitate intrinseca cuderentur; nihilominus Dnus Jacobson huic propositioni se opposuit

(1) Po zajęciu Elbląga przez Szwedów 1626 roku, ustanowiona tam była mennica, w której lepsze gatunki monet polskich przebijano na bardzo lichy szlagi i półtoraki, długo plagą kraju naszego będące.

inquiens, quod tempore moderno argentum non habemus, et si monetam novam habere voverimus, ex moneta moderna novam cudi necesse foret, unde duplex damnum nobis et toti Regno nasceretur. Primo non oportet, ut moderna moneta in fornace excoctoria excoquatur, et ad argentum purum redigatur, deinde ut argentum purum, rursus in novam monetam transformetur, quia hanc novam monetam perversi homines commodius evehere poterunt, quoniam nulla totaliter executio in illos hactenus facta. Et quemadmodum Dnus Jacobson in id semper incubuerit, ut huic malo, nimirum auctioni valoris talerorum obviam iretur, ita et in praeterita electione nihil in se desiderari passus est. In quorum fidem praesentes manu mea subscriptas, Sigillo proprio communiri curavi. Dat. Varsaviae die 20 Novembris, Anno MDCXXXII. Petrus Zeroński. Cui supplicationi Nos benigne annuentes, literas praeinsertas ad acta praesentia suscipi et inscribi, atque ex iisdem authentice extradi mandavimus. In cujus rei fidem praesentibus Sigillum Regni nostri est appensum. Dat. Cracoviae die XXVI. Mensis Martii, Anno Dni MDCXXXIII. Regnorum Nostrorum etc.

(*Metryki koron. księga 180. fol. 153.*)

XXXVII.

Uniwersał do Mynice należący, wydany na sejmie walnym koronacyi królewskiej w Krakowie dnia 14 Marca 1633 roku zaczętym.

Władysław czwarty z Bożey Łaski Król Polski, Wielki Xiążę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Inflantski, Siewierski, Czerniechowski, y Szwedzki, Gotski, Wandalski Dziedziczny Król: Obrany Wielki Car Moskiewski, wszem w obec, y każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a osobliwie

Woiewodom, Starostom, Urzędem Grodzkim, Mieyskim y innym, jakakolwiek Juryzdykcyą y zwierzchność na sobie mającym; także Celnikom, Mytnikom, Pisarzom y ich Namieśnikom, gdziekolwiek na Komorach, Przykomorkach, w Koronie y w W. X. L. będącym, oznajmujemy: Iż między inszemi, ktoreby do pomnożenia rządu y ozdoby w Państwach Naszych należeć mogły sposoby, nie mniejsze bydz rozumie my sporządzenie rei Monetariae, która wielką od dawnego postanowienia y zwyczaju, z niemającym wszystkich Obywatelow Państw Naszych ubliżeniem, odmianę wzięła. Życzylibyśmy byli na tym początku szczęśliwego Panowania Naszego, za instancją y powodem stanow wszystkich, aby ona w dobry porządek była wprawiona; gdyż też eo respectu ś. pamięci Król JMé Pan Oyciec Nasz, dla dobrego pospolitego, wszelakich Skarbu swego ustępując prowentów, Ordynacyi Rządowi publicznemu to zlecił: co y My do effectu życzylibyśmy przywieść. Ale iż do tego największą jest, tak gwałtowne zagęszczenie y napełnienie Monety różney Cudzoziemskiej, przeszkoda, w której do zachowanego srebra y złota w Państwach Naszych waloru, żadney niemasz proporcji; dla czego też y na Seymach y zjazdach przeszłych pod Interregnum odprawionych, Kommissarze na to wysadzeni, żadnych sposobow y środków do sporządzenia y zordynowania Mynic wynaleźć nie mogli, co y teraz największym jest impedymentem. (1) Zaczym przychylając się do Konstytucyi przeszłych, tak Seymu Anni 1631 (2) iako y inszych, za spólnym zezwoleniem Stanow na tym Seymie zgromadzonych, Urzędem wszelakim wzwyż mianowanym, na iakieykolwiek funkcji y Juryzdykcyi będącym, rozkazujemy y napominamy, aby tego przestrzegali, y z każdej

(1) Przeszkoda ta, jak się okazuje, do końca panowania Władysława IV nie była usunięta, albowiem żadne późniejsze aż do śmierci tego króla, nie wyszło rozporządzenie menniczne.

(2) Vide Vol. L. III. stron. 67o.

miary zabiegali, iakoby monety żadney Cudzoziemskiej inszey, procz tey która jest w Konstytucyach mianowana, (1) przyimować y udawać żaden, cuiuscunque status et praeeminentiae po Państwach Naszych nieważyl się, pod winami w tychże Konstytucyach mianowanymi. A nadto takowi Legum transgressores w więzieniu do dalszey informacyi Naszey zatrzymanii aby byli, z tym objaśnieniem, że gdziebykolwiek się ta fałszywa Moneta pokazała, y według konstytucyi Anni 1631 konfiskowana była, takowa część, która do Skarbu Naszego, iako też y ta, która Delatorowi należeć będzie, ma bydz de facto przy Urzędzie tymże, do ktoregoby transgressor był prowadzony, psowana, y w niwecz obracana; tak żeby więcej in commercium et usum przychodzić nie mogła. Takoweż peny na tych, którzy srebro z Państw Naszych do tychże Mynic wynosić wazyliby się albo wywozili, a pewnemi dokumentami byliby przeswiadczeni, ściągac się mają. Także y na tych, którzy Czerwone złote, Talery, obrzynają y Monetę w Mynicach Państw Naszych robioną, ważniejszą przeważają. Żdamy także Kurfirsztą JMé Xiążęcia Pruskiego, aby za zgodą powszechną idąc, in Ducali Prussia, omni conatu et cura, pieniędzy takowych zatamował, y aby do Korony, y w W. X. Litt. przepuszczane nie były, powagą swą efficeret. Co żeby do wszech wiadomości przywiedzione było, rozkazujemy Urzędem Grodzkim, y Mieyskim, aby ten Uniwersał Nasz po Miastach y Miasteczkach, tak w Koronie, iako y w W. X. Litt. obwołać, y publikować rozkazali z powinności swey y dla łaski Naszey, inaczej nie czyniąc.

(Vol. Leg. III. stron. 801.)

(1) To jest prócz czerwonych złotych, talarów i półtalarów na stopę Imperii bitych, twardemi zwanych, tudzież talarów lewkowych i złotych, które to ostatnie po niższej cenie bieg w kraju naszym dzwolony miały.

ZA JANA KAZIMIERZA.

XXXVIII.

A. Akt Commissary Mynicznej, odprawiony w Warszawie, die XVI Maji. Anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo.

My Commissarze do zordynowania Mynice w Państwach J. K. Mci y Rzeczypospolitey, z przeszłego Seymu naznaczeni, zechawszy się tu do Warszawy na czas Constitucyą mianowany, to co nam zleconego iest od Rzeczypospol: wzięliśmy przed się. Zniozszy się tedy z Posłami którzykolwiek praesentes byli od tych którzy ius cudendae Monetae mają, y ich consilia uważywszy, takieśmy około ordynacyey Mynic w Państwach Rzeczypospol: uczynili postanowienie.

A naprzód uważając to, że Rzeczypospol: w przeszłej Constitucyey to nayprzedniey zleciła, abyśmy dla snadniejszych commerciów z postronnemi conformem ich monecie naszę bili, y onę w tę klubę, z ktorey wypadła, wprawili, tośmy między sobą uznali, że tey intencyey Rzeczypospol: nie moglibyśmy byli lepiej wygodzić, iako gdybyśmy per reductionem znížyli Taler na pułtora złotego, a Czerwonyzłoty na trzy złote: Bo przez taki sposób, znaczneby były w publicznych Podatkach y w prywatnych dochodach, wszystkim accessyey, y moneta nasza akkommodowałaby się monecie postronney, mianowicie Imperij, co Rzeczypospolita intendebat. Ale że Rzeczypospolita dawszy w moc redukcya nam Commissarzom, nie warowała Prawem obostrzonym, żeby względem waloru Talerow, iścili się Debitorowie Kredytorom, ani nam to expressè commisit, ani prouidit iakimby żółdem żołnierzowi płacić, iako zgodne Dziesięciny, Wyderkaufy, miały bydz względem waloru Talerow moderowane, y inszych obawiając się szkod y konfuziey,

ob defectum Prawa surowego, któreby do skutku przywieść mogło te wszystkie okoliczności do redukcye należące, sami też żadnego Prawa stanowić nie wając się, tę całą redukcya, osądziwszy ią bydz za bardzo potrzebną, y prowadząc do niey Rzeczpospol: wszystkę, do Seymu odłożyć przyszło; tak ordynowawszy wszystkę monetę naszę, że będzie mogła reduci na przyszłym Seymie, który oraz y surowe do redukcye należące Prawa postanowić będzie mógł. Żebyśmy iednak ex parte uczynili dosyć intencyey dawney, y terazniejszy Rzeczpospol: y zabezpieli nieznośney szkodzie, którą ponosiła, y ponosi do tych czas, przez wprowadzenie Cudzoziemskiej monety, ktorey cena daleko przewyższa bonitatem intrinsecam, a my ią bierzemy z niewymowną szkodą, nie tak iako dobra iest sama w sobie, ale iako wysoka iey cena iest; do zabezpieczenia temu, naszęmy obrócili confilia. Doszliśmy bowiem tego, że w Cudzoziemskiej monecie, na każdej grzywnie feynu, nieznośną ma szkodę Rzeczypospolita, która naylepsza iest między nimi, traci Rzeczypospolita cztery złote, iako w Lewkowych Talerach, ktore po ośmdziesiąt groszy idą. Na Złotowych, na grzywnie feynu, na iednych złotych dziewięć, na drugich, w grzywnie feynu, złotych siedmnaście, na drugich trzynaście. Na potroynych Śląskich, ktore naylepsze są teraz między monetą, złotych pięć. Na Szwedzkich Ryskich Pułtorakach, na iedney grzywnie feynu tracimy złotych dziewięć. Na szelągach także Ryskich Szwedzkich, na grzywnie feynu, na których feyn im wychodzi na sześćdziesiąt y trzy, tracimy Dwadzieścia złotych y dziewięć: także, gdy rozumiem że w tey monecie biorę za towar moy złotych pięćdziesiąt y trzy, to nie wezmę iedno dwadzieścia złotych y cztery; co z iaką szkodą Rzeczypospolitey, a kto się tego domyślić nie może! Czego wszystkiego że ta przyczyna była, że naszę nam wywieziono monetę, na to miejsce drugiey nie bito; zacyzmy się bez monet różnych obeysć

nie mogli, cudześmy przyjmować musieli: które żeśmy bez braku, bez prob wszelakich do Państw przypuszczali, tych fałszywych, y złych, namnożyło się. Jako tedy ta jest złego naszego adaequata causa, żeśmy straciwszy naszą monetę, swoiey nie bili, a Cudzoziemską, bez wszystkiego braku y próby, przyjmowali; tak gruntowna naprawa Mynicy w tym consistit, abyśmy swoię bili, y onę, quantum possibile, zatrzymali: a druga, żebyśmy Cudzoziemskiej, okrom Talerow, Pułtalerkow, y Ortow Talerowych, próby Imperyalney, także Czerwonych złotych, nie przypuszczali; a tę która teraz jest między nami, wykorzenili.

Co się tedy tycze bicia Monety naszej, uważając między sobą, coby lepszego było, czyli z iedney, czyli z różney ligi bić; pro et contra pensatis rationibus, na tośmy wszyscy zgodnie przypadli, aby z iedney ligi bite były: A to dla tego, aby łącniey uścić wszelakich Mynicarskich sztuk, których zażywać zwykli Mynicarze pod praetextem różnych lig; y dla tego, żeby każdy y z nayprostszych ludzi mógł wiedzieć, kto co ma w swoich pieniądzach, wiedząc że iedney ligi wszystkie byǳ mają, a na wadze minores species drugim korrespondować muszą, tak że Ortowi iednemu ósmnastowemu, powinny correspondere w wadze (kiedy z iedney ligi bite pieniądze będą) trzy szostaki, a iednemu szostakowi dwa potrojne, etc.

Jakabyśmy zaś ligę mieli wziąć, przed sobą uważając, znaleźliśmy nayspodobniejszą Talerową czternastołotową, żeby były czternastołotowe Orty po ósmnastu groszy, szostaki y potrojne, bo te z tak wysokiey ligi mogą być bite, ad usum communem sposobne. Dwoiaki zaś y grosze, te żeby musiały byǳ zbytnie małe, żeby y stemplem effigies Principis nie mogła byǳ dobrze wyrażona, mają byǳ siedmiołotowe, żeby dwie grzywnie siedmiołotowe in pondere tak siła srebra miały, iako iedna czternastołotowa grzywna, żeby przecie pro-

porcyą była dwoiaka w wadze siedmiołotowej grzywny do czternastołotowej grzywny, iako jest dwoiaka proportio intrinsecae bonitatis iedney do drugiey.

Zabiegając też temu aby monety naszej nie wywozili, za rzecz potrzebną rozumiemy, aby lżeysza bita była, żeby iey nam abo nie wywozili, kiedy z niey już tak wielkiego pożytku mieć nie będą mogli, abo ieśliby wywozili, z nie tak znaczną szkodą, kiedy Rzeczpospolita Jus swoje odbierze, y pierwsze Cło od pieniędzy sobie vindicabit. Wieleby zaś deducere, patrząc na to, żeby okazyey nie mieli Sąsiedzi nam iey wywozić, a żeby też enormis in publicum nie była laesio, takeśmy postanowili na feynu grzywnie Dwadzieścia groszy, szeląg ieden, y drugiego szeląga $\frac{1}{2}$ a in omni sorte monetarum iednakowoż, kwoli temu, że iako minores species więcej kosztują, tak zaś maiores species mniej, żeby iedno drugiem się nagradzało. Ale naybarzciey kwoli temu, żeby nie była in pondere variatio monet naszych drobniejszych przeciwko sobie, coby musiało byǳ, gdyby à diuersis petiarum speciebus, więcej abo mniej odcinać się miało. Te zaś Dwadzieścia groszy, ieden szeląg, y drugiego szeląga $\frac{1}{2}$ które defalcantur na każdej grzywnie czternastołotowej, tak deducić mają, żeby na unkoszty Myniczne obracane były.

Od Talerow samych nic, ani de bonitate, ani de pondere detrahi nie ma, bo ta species monetae jest propter commercia z postronnymi. Mnieysze zaś monety same dla nas samych: ale Talerow mniej bić potrzeba, bo że innych żadnych Cudzoziemskich pieniędzy przypuszczać, podług Prawa, nie będziemy, iedno Talery, a Czerwone złote; na które Jch Mość Panowie Podskarbiowie obojga Narodow, oko mieć będą powinni, przez Probierzow swoich, żeby Imperyalney były właśnie, y ligi, (to jest exacte czternastołotowej) y wagi: dosyć ich bęǳiem mieli za nasze towary, za które y cudze kupować bęǳiemy, żeby nasze mo-

nety między nami tylko szły; iednak y na unoszty tych będzie dosyć z kupna do Mynice srebra, iako się niżej namieni.

Przestrzegając iednak tego, żeby nie czynili sobie żadnych pożytkow Myńcarze, przerabiając Talery w Mynicach Państw tej Rzeczypospolitey, które immediatè dependent od Rzeczypospolitey, zakazuiemy wszystkim Myńcarzom pod gardłem, żeby żaden nie ważył się Talerow przerabiać Myńcarz, pod gardłem, ani Pułtalerkow, ani Ortow talerowych Imperyalney próby: o co pozwany ex delatione Skarbu, aut cuiusnis na Trybunał, inter causas fisci respondere powinien. A miasta które Jus cudendae monetae mają, w Mynicach swoich tego powinny przestrzegać, iako y tego, żeby z iedney ligi Imperyalney, iako Talery, tak y monetę swą bili; a gdyby in contrarium co się pokazało, o to pozwani za Dworem respondere powinni. Principes zaś Vassali, że tego iuxta antiqua Pacta przestrzegać będą, pewniśmy; inaczey, more Maiorum, monetaby ich kursu w Państwach Rzeczypospolitey nie mogła mieć; a żeby różność była monety Kurfirszt J. M. z Pruskiego Xięstwa od inszych Państw monety, Moneta Pruska aby była z herbem Pruskim, y cum inscriptione, *Prussica moneta*, życzymy; nic nie wątpiąc, że się Kurfirszt JE^o M. w tym intencyey Rzeczypospolitey akkommodować będzie, iako słuszney, y która iuż była od Antecessorow Kurfirsztu Jego Mości in executione.

Tak bite pieniądze łącno będą mogły na Seymie reduci na pułtora złotego Taler, kiedy grosz będzie pułgroszkiem, dwoiak groszem, potroyny pułtorakiem, szostak potroynym, etc.

To wszystko in antecessum za fundament położywszy, taką Rzeczypospolitey ordynuiemy monetę, która nullo negotio reduci może na każdym Seymie, na każdym Talerze pułtora złotego, et per consequens czerwonegozłotego, na trzy złote, iako zaraz patebit.

Bić tedy na grzywnę przydzie czternastołotowey próby *Ortow* ośminastogroszowych

sztuk Trzydzieści y sześć, że wynidzie grzywna feynu z Mynice za Dwadzieścia złotych cztery, groszy dwadzieścia, ieden szeląg, y drugiego szeląga $\frac{4}{5}$. *Szostakow* na taką grzywnę przydzie wybić sztuk sto y ośm. *Potroynych* na taką grzywnę bić potrzeba sztuk dwieście szesnaście: każda z tych grzywna feynu wynidzie na dwadzieścia złotych cztery, groszy dwadzieścia, ieden szeląg, y drugiego szeląga $\frac{4}{5}$. Dwoiaki zaś y grosze, ponieważ propter exilitatem sui y stemplaby ferre nie mogły, a żeby przecię ad pondus wyższych tych monet miały analogiam iaką, z Siedmiółotowey grzywny mają być bite, żeby dwie takowe grzywny in bonitate intrinseca korrespondowały iedney czternastołotowey: a tak wynidzie sztuk *Dwoiakow* na grzywnę siedmiółotową, sto sześćdziesiąt y dwa. *Groszow*, sztuk trzysta dwadzieścia y cztery.

Drobniejszey zaś monety, iako Dwoiakow y Groszow, żeby się nazbyt nie namnożyło, więcej w Koronie nad Million, w Mynicach Państw Rzeczypospolitey, bitych być nie ma, którym Rok tylko czasu zamierzamy, po którego wyściu od bicia ich, całe Mynice Państw Rzeczyposp: cessare mają.

Co się tycze *szelągow*, te z szczerey miedzi powinny być bite, na grosz cztery, a to także dla snadniejszey redukcye, gdyby na połowicę valoris moderni chciała Rzeczypospolita reducere monetę wszystkę, żeby to co teraz iest szelągiem, mogło być pułszelągiem. Szelągów zaś na grzywnę tyle sztuk się bić ma, ile walor wynosi grzywny w zwyczajnym kupnie miedzi, deductis impensis. (1)

(1) Monety na stopę niniejszej ordynacyj bite, znajduj się w tém dziele opisane i wyobrażone, mianowicie: *Talery* na tabl. XXXVIII. N. 500 — 504, tudzież na tabl. XLIV. N. 579. *Orty ośmnastogroszowe* na tabl. XXXV. N. 470 — 477, tudzież na tabl. XLI. N. 550 i na tabl. XLIII. N. 575. *Szostaki* na tabl. XXXIV. N. 455 — 457, tudzież na tabl. XLI. N. 539. *Potrójne grosze* na tabl. XL. N. 536. *Dwojaki* czyli dwugroszowki na tabl. XXXIII. N. 448 — 452, tudzież na tabl. XLI.

Co się tycze Cudzoziemskiej monety, ta że y sama w sobie arcyzła iest, y contra leges Patrias brana, więcey waloru y kursu swego w Państwach tey Rzeczyposp: mieć nie powinna iedno do dwunastu Niedziel à publicatione tey Commissyey, y to nie w takim iakim teraz iest walorze, ale redukowana ad sui intrinsecam bonitatem ma bydź każda species monetæ. Zaczym zleciliśmy to Jch Meiom Panom Podskarbibm oboygã Narodow, aby pilną uczyniwszy wszystkich Cudzoziemskich sztuk walwacyã, w iakiey które pieniądze Cudzoziemskie cenie iść mają w Państwach tey Rzeczypospolitey, Uniwersalami swoimi obwieścili, a wszelakiey cudzey inszey monety abhinc przyjmować zakazali, okrom samych Imperyalnych Talerow, Pułtalerkow, Ortow y Czerwonychzłotych Imperyalney ligi: których iednak często probować powinni będą kazać, żeby tam in bonitate intrinseca, quam in pondere, nie miały żadney dyminucyey przez fortelnych ludzi; którzy gdyby ie przywozili, y niemi handlowali, confiscatione eiusdem monetæ karani bydź mają, a Cudzoziemcy y Plebeij na gardle: o co forum w Grodzie ad instantiam cuiusvis, in primo termino.

Cenę grzywny feynu w monecie Cudzoziemskiej kładziemy na złotych dwadzieścia pułtrzecia monety naszej nowej dobrej. Żeby zaś ludzie na zysk w pieniądzech cuchiący, w domu Talerow nieprzetapiali, y feynu z nich nie przedawali, zakazuujemy aby do Mynic nie ważyli się Myńcarze przyjmować feynu żadnego, oprócz któryby był z gor tey Rzeczypospolitey, za attestacyã tych, którzy iakiekolwiek gory swoje srebra mają, oprócz tego, same tylko pieniądze Cudzoziemskie, y łamane srebra, do Mynic przyjmować powinni.

Do lepszego porządku mieć to chcemy po wszystkich Państwach Rzeczypospol: aby iako w Mynicach, tak y u wszystkich złotników, iedna była grzywna, siedm Talerow Imperyalnych ważaca, żeby w ośmiu Talerach grzywna feynu się znajdowała.

A ponieważ po te czasy z wielką Rzeczypospolitey szkodą działo się to, że srebro z Państw tey Rzeczypospolitey wywożono, tedy w tym będą przestrzegać powinności swey Ich Mość Panowie Podskarbiowie oboygã Narodow, aby żaden handlem się bawiący człowiek, pod gardłem, quisquis ille sit, y utraceniem wszystkiewy substancyey swojej, nie ważył się wywozić srebra lub łamanego, lub w pieniądzach Cudzoziemskich, które do Mynic Państw tey Rzeczypospolitey mają bydź oddawane, za granice Rzeczypospolitey, (czego przestrzegać wszędzie na Komorach Celnych powinni będą Pisarze Skarbowi) a to sub processu et onere Fiscii.

Smuklerze także, Pasamonnicy, Haftarze, y wszyscy którzy ciągnionym srebrem abo złotem, y przedzionym robią, do żadnych robot swoich iako kupować, tak y zażywać srebra y złota nie mają, chyba tego co go z Cudzych krajów zaciągać będą już ciągnionego.

Co się tycze złota, tego cena już w Rzeczypospolitey zwyczajna, y wdrożona zostawać ma, to iest, Czerwonyzłoty Imperyalney ligi y wagi, po złotych sześci; żeby iednak takowey były ligi y wagi, z Urzędów swoich przestrzegać tego będą powinni Jch Mość Panowie Podskarbiowie oboygã Narodów.

Tę tedy Commissyã naszą ex intentione Rzeczypospol: tak skończywszy, onę rękami naszymi podpisaliśmy przy pieczęciach naszych: która aby do wiadomości wszystkich Obywatelów Państw tey Rzeczypospolitey przysła, użyliśmy Jch Meiów Panów Podskarbiów oboygã Narodów, aby podawszy tu do Grodu Warszawskiego autentyk iey, rozestali onę po wszystkich Grodach Państw tey Rzeczypospolitey, z podpisem y przyciśnieniem pieczęci

swych. Działo się w Warszawie dnia XVI Miesiąca Maia. Roku Tysiącznego, Sześćsetnego, Pięćdziesiątego. — Jerzy Ossoliński, Kanclerz W. Kor. m. p. — Bogusław na Leśnie, Podskarbi W. Kor. — Alexander Zaleski, Refferen. Kor. m. p. — Jan Wielopolski, Star. Biecki, m. p. — Jan Szlichtyńk z Bukowca, Sędzia Z. Wschow. m. p. — Łukasz Orzelski, Pisarz Z. Kaliski. m. p. — Władysław Wituski, Podkomorzy Gostyński, Oekonom Rogoziński. m. p. — Jan Waglikowski, Miecznik Ziem Pruskich.

(Z drukowanego urzędowego exemplarza)

B. Umowa Bogusława Leszczyńskiego z Mincmajstrem.

31. Maja 1650 roku.

Bogusław na Leśnie Leszczyński, Podskarbi W. Kor. Generał Wielgopolski, Samborski etc. Starosta wiadomo czynię, żem przyjął zanie sławnego Pana Krzysztofa Guttmana, Rajcę i mieszczanina Bygdoskiego za Mincarza albo Mistrza monety koronnej, jako człowieka dobrej sławy, mnie od wielu znacznych ludzi zaleconego, i in hac arte peritum do mennicy Bygdoskiej; który tą mennicą jako się porządnemu Mincarzowi godzi, zawiadować ma, i wszystkie powinności mincarskie według prawa pospolitego i Kommissyi terazniejszej mennicznej warszawskiej, pilnie i wiernie wykonywać. Wardajnow wiernych i in hac arte biegłych, także czeladź wszelką do mennicy należącą swym kosztem przyjąć, chować i onym płacić; Officinam moneteriam zaś tak restaurować, aby (iż tego potrzeba Rzeczypospolitej wyciąga) jako najprędzej cussio monetae w Kommissyi wyrażonej i opisaniej juxta mentem tejże Kommissyi in summa abundantia odprawować się cura et opera ipsius mogła, tak, żeby i Rzplta na miejsce złej wywołanej cudzoziemskiej monety, wła-

snęj swojej, podług pomienionej Kommissyi bitej, sufficientiam mieć mogła, i ci co złą monetę do mennicy przynosić będą, aby w odmienieniu podług deliberacyi tejże Kommissyi nie byli retardati. Starac się przeto będzie P. Guttman, aby erygowawszy tę mennicę i Wardajnow i czeladź sposobnych prędko przysposobiwszy, bicie tej monety najdalej w pięciu Niedziel w Bygdoszczy w officynie Jacobsonowej zaczął, we wszystkiem się podług Kommissyi przerzeczonej sprawując, i onę pro norma et regula powinności swojej mając. Wagi i ligi przez Wardajnow swoich przysięgłych tak pilnować będzie, jakoby w najmniejszym punkcie nie wykroczyło się przeciw ordynacyi wzwyż mianowanej Kommissyi, i tego przestrzegać, aby nigdy mennica ta nie próżnowała, bo że na wszystkie państwa Rzpltej monety ma dodawać sufficientiam, onę i materyi i co do porządnęj głównej mennicy należy, procurare będzie powinien. Feirsilbru, aby do tej mennicy według deklaracyi pomienionej Kommissyi mógł mieć grzywnę za złotych dwadzieścia i półtrzecia, starać się z pilnością i fide bona P. Guttman powinien będzie, jakoż drożej nad 23 złote feinu kupować i płacić nie ma. Cokolwiek jednak studio et opere suo feinu grzywnę nad 23 złote tanięj płacąc kupi, (jakoż ut praemissum est pilnie o to się starać i fideliter powinien), ten wszystek zysk jemu per medium, a Rzpltej per medium cedere ma. A na te jego wszystkie wzwyż mianowane expensy menniczne, także za prace i starania, a unkoszty wszelakie, postępuje mu złoty ten zysku, który w kupowaniu srebra feinu do mennicy nad dwadzieścia i trzy złote taxonomy przychodzić będzie, także dwadzieścia groszy ex pondere, według Kommissyi defalkowane, gdyż grzywna feinu najdrożej za złotych dwadzieścia trzy do mennicy wchodzić, a z mennicy za złotych dwadzieścia cztery i groszy dwadzieścia wychodzić będzie. Zachowując sobie wcale mutationem et correctionem tego wszystkiego, gdy da Bóg sam

w Mennicy będę i progressowi się dobrze przypatrzę.

Działo się w Warszawie die ultima Maij r.p. 1650. Bogusław na Leśnie Podskarbi kor.

(*Starożytności historyczne Polskie Ambrożego Grabowskiego. T. I. stron. 268.*)

XXXIX.

Oblata certarum literarum o menice.
Dat. 1 Marca 1656 — 30 Kwietnia 1658 i
10 Kwietnia 1660. Obl. 9 Sierpnia 1662.

Joannes Casimirus etc. Significamus etc. Oblatas esse ad Acta Metricae Regni Cancellariae majoris literas infrascriptas quatuor papyreas diversas, authenticas, sanas, salvas et illaesas, omnique suspicione carentes. *Quarum prior continens in se cudendae monetae facultatem* a nobis ex consilio Senatus concessam, est ejusmodi tenoris: Jan Kazimierz z Bożey Łaski Król Polski etc. Oznajmujemy tym listem naszym, komu o tym wiedzieć należy, iż patrząc na teraźniejsze zniszczenie Rzptey, a że te miasta Nasze, w których Mynica bywać zwykła, w rękach są nieprzyjacielskich. Do tego uważając z iak wielką niewygoda Rzptey y Poddanych Naszych się dzieie, że Mynicey w Koronie niemasz otwartey y chcąc aby y Rzpta y ludzie tego potrzebujący wygodę swoją mieli, y srebro to, które Kościoły różne w Państwach Naszych na poratowanie y obronę Rptey, in fidei publicam dają, bite bydz mogło, Mynicę ex Senatus consilio otwieramy, a onę Wielmożnemu Stefanowi Korycińskiemu, Kanclerzowi Wielkiemu Koronnemu, Warszawskiemu, Oycowskiemu, etc. Staroście Naszemu, który z zwykłej ochoty swojej y miłości ku Ojczyźnie, ten ciężar na się wziął, w zawiadowanie puszczaemy y moc daimy, naznaczywszy przy

niem Hieronyma Pinociego Sekretarza Naszego do administratye y sporządzenia iey, z całą iednak od niego dependentią, któremu Wielm. Kanclerzowi wolno będzie gdzie naylepiey będzie rozumiał, lubo w iednym lubo w kilku oraz mieyscach swoim kosztem ią wystawić y otwierać. Tak iednak, żeby w nich protunc aż do dalszey determinatye y deklaratiey Naszey *tylko Orty i Szostaki* bite były, *które Orty* próby iedenastej, a z grzywny iedney sztuk trzydzieści y dwie, (na tabl. XXXVI. N. 480) y *Szostaki* szóstej próby, a z grzywny sztuk pięćdziesiąt y trzy bydz maia, (na tabl. XXXIV. N. 459) z tą declaratją y submissją Wielm. Kanclerza, iż z tego, co nad wszystkimi unkosztami y wydatkami mynicznymi z Kościelnego srebra zostanie, żadnego Mynica niema brać pożytku, ale wszystko wcale oddano y na pożytek Rptey obrócono bydz ma, A że bydz może, iż okrom srebra kościelnego insze też srebro Mynicey dostawać, y bićby się trafiło, a na niepewną rzecz, pewną arendę postanowić trudno, tedy y to in fidei Wielm. Kanclerza ad decursum trium annorum se se od dzisieyszego dnia immediate subsequentium ex ejusmodi Senatus Nri consilio daimy y cale puszczaemy, który ad fideles manus przez pomieniony czas Mynicę trzymając, prowent ztąd Nam y Rzptey taki, iaki będzie mógł, obmyślić będzie powinien. Na co dla lepszey wiary przy podpisie ręki Naszey pieczęć Koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Działo się we Lwowie dnia pierwszego Mca Marca Roku Pańskiego MDCLVI. Pano- wania Królestw Naszych Polskiego y Szwedzkiego VIII. roku. Jan Kazimierz Król. Locus Sigilli Maioris Cancellariae Regni.

Secundarum vero literarum continentium in se consensum D. D. Senatarum Nrorum super eandem cudendam monetam in scripto datum, et manibus eorundem subscriptum series sequitur talis: My Rady, Dygnitarze y Urzędnicy Koronni, przy boku J. K. Mci Pana Naszego Miłościwego będący, uważając pilną

potrzebę tak dla bicia pieniędzy ze srebra Kościelnego na obronę Rzeczy, iako też dla wygody ludzi wszelkiego stanu tego potrzebujących, żeby Mynica w Koronie otwarta była, lubo na jednym, lubo na wielu miejscach, zdało się Nam zgodnie do otwierania iey Naszę przychylić sententią. Stosując się tedy do woli J. K. Mci Nasze iest zdanie, żeby protunc w Mynicach Koronnych przy zawiadowaniu JE^o MPana Kanclerza Wielkiego Koronnego będących, Orty y Szostaki bite były, Orty próby iedenastej, w grzywnie sztuk trzydzięści y dwa, a szostaki probey szostej, y w grzywnie sztuk pięćdziesiąt y trzy, iako w konsensie J. K. Mci sub data dnia dzisiejszego ex Senatus consilio wyrażono. Na co rękamiśmy się Naszemi podpisali. Działo się we Lwowie dnia pierwszego mca Marca Roku Pańskiego 1656. Andrzej Trzebiecki Biskup Przemyński Podkanclerzy. Stanisław Potocki W. K. H. W. K. Jan Tarło Woiewoda Lubelski. Jan z Leszna Woiewoda Łęczycki. Alexander Sielski Kasztelan Łęczycki.

Tertiarum porro literarum attestationem Rndi in Chrsto Ptris Dni Episcopi Cracovię. in se experimentum, huiusmodi contextus apparet. Andrzej Trzebiecki z Bożej y Stolicy Apostolskiej Łaski Biskup Krakowski, Xiążę Siwierskie. Wszystkim w obec y każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, wiadomo czynię, iż Sekretarz K. J. Mci Urodzony P. Hieronym Pinocci, cztery lata temu po długim się wymawianiu, na się tandem wzięwszy e-rekcyą Mynice Lwowskiej y zawiadowanie około wybicia sreber Kościelnych, o to prośbę z wielką instantią wnosił, aby do teyże Mynice Gwardain przysięgły iemu był obmyślony, y przydany. A że na ten czas osoby takie nie było ad manus, ani zamieszanie oyczyzney, tudzież y gwałtowna potrzeba pieniędzy z kąd inąd iey zaciągnąć niedopuszcila, tedy użyto tegoż Pana Pinoccego, aby sam iako człowiek przysięgły tego się podiał, co też z miłości i z życzliwości swojej ku oyczyźnie tej

uczynił, obiecawszy mu, że integrae iego fidei, iako we wszystkim, tak y w tym wiara zupełna miała bydź dana. Dan w Krakowie die 10 Aprilis Roku Pańskiego 1660. Andrzej Trzebiecki Biskup Krakowski. Locus Sigilli.

Denique sequitur quietatio per Thesaurarium Regni data, Sigillo obsignata, et subscripta; istius modi: Bogusław Hrabia na Lesznie Leszczyński Podskarbi W. Koronny, Generał Wielkopolski, Miedzyrzecki, Osiecki, etc. Starosta: Oznaymuję komu to wiedzieć należy, iż JE^o Mci Pan Hieronym Pinocci Metricant y Sekretarz J. K. Mci uczynił dostateczny rachunek w Skarbie Rzeczy Koronnym ze sreber częścią kościelnych, od J. M. Xiędza Andrzeja Trzebieckiego Biskupa Przemyńskiego Podkanclerzego Koronnego wziętych, częścią też pokupionych, a we Lwowie z rozkazania J. K. Mci Anno 1656 na pieniądze wybitych, których in summa, deductis expensis intulit, albo raczej za assygnatiami J. K. Mci zapłacił *złotych polskich Dziewięćdziesiąt y sześć tysięcy Pięćset sześćdziesiąt y dwa*, z których wzwyż pomienionego JE^o MPana Sekretarza quituię, cum ea declaratione, iż in quantumby Rzeczpospolita na przyszłym Seymie rachunków specjalnych od niego potrzebowała, tedy na tenczas powinien to będzie realiter Jch M. M. producere, iak wiele y co od kogo wzięł ze sreber kościelnych. Na co się dla większej wagi y pewności przy pieczęci moiej skarbowey własną podpisałem ręką, Datum w Poznaniu die 30 Aprilis MDCLVIII Anno. Bogusław na Lesznie Podskarbi. Locus Sigilli. Jan Komorski Sekretarz K. J. Mci. Quas quidem literas ut supra de suo tenore inscriptas Nos ad affectationem Gnosi Hieronymi Pinocci Secretarii Nostri et Metricae Regni Cancellariae Minoris Praefecti Actis praesentibus ingrossari, et ex eisdem fideliter de verbo ad verbum descriptas parti postulanti in forma authentica toties, quoties opus fuerit, extradi, originalia vero praeinsertarum omnium quatuor literarum memorato offerenti Gnoso Hieronymo

Pinocci restitui permisimus, prout iam de facto sunt restitutae et de receptis Gnosus Metricae Regni Cancellae Nrae Majoris Praefectus quietatus est. In cuius rei fidem etc. Actum et datum Varsaviae feria quarta in vigilia Festi Sancti Laurentii Levitae et Martiris, die 9 Mensis Augusti Anno Domini 1662. Relatio Illustrissimi Rndimi Regni Cancellarii.

(*Metryki koron. księga 203. fol. 111.*)

XL.

Uniwersał skarbowy względem menice szelężney.

1. Grudnia 1659.

Jan Kazimierz na Krasnym Krasieński, Podskarbi W. Koronny, Przasnyszki, Lucimski, Nowomieyski etc. Starosta, niniejszym uniwersałem oznajmujemy co następuje: Doznał każdego stanu człowiek, mianowicie podczas inkursiey nieprzyjaciół koronnych, jako wielkie suchoty (sic) Rzeczpospolita dla zruynowanych menic, wywiezienia monety dobrej extra regnum, przez nawiezienie z postronnych państw monety fałszywey, osobliwie szelągów różnych cierpiała: które żeby do ostatka frimarkiem tak każdemu szkodliwym pozostającej między obywatelami obojga narodów istoty monety dobrej niewycisnęły, przez coby ostatnie na Rzeczpospolitą (strzeż Boże) exitium przyjąć musiało, JKrół. Mość Pan mój Miłościwy naradziwszy się z stanami Koronnymi i W. Xtwa Litewskiego na seymie blisko przeszłym Warszawskim (r. 1659) złożyć raczył Commissyą Myniczną dla sporządzenia Monety, gdzie Jchmość Panowie Commissarze stosujący się do teyże woli JK. Mości i Constytuciey Seymowej, a przyzwawszy tych, którzy de jure do tego należą, dla wielkiego zageszczenia szelągów obcych i wewnętrznych szkody, zordyno-

wali bacząc Reipublicae proficuum et perutile, *bicie szelągów miedzianych za milion zupełny, a niewięcey*, który prowent żeby z pomnożeniem dobra pospolitego, jako nayprzedej do swojego skutku przyszedł, ile z powinności urzędu mego, takowe szelągi podług ordynaciey teyże Commissiey bić rozkazałem. *Więc że od dnia dzisieyszego, cum ulteriori fabricatione, z menice wychodzą* (ob. na tabl. XXXIII. N. 442 i na tabl. XL. N. 530 — 533), aby jakiego między ludem zamieszkania i commotionum zatrudnienia nie przyniosły, deklaruję i nieodmiennie to mieć chcę, aby każdy człowiek będąc pewnym *talis currentis monetae in regno*, onę akceptował, używał i kiedy tego potrzeba będzie, wydawał. A jeśliby się który tak przeciwny znalazł, żeby pomienionych szelągów, juxta anteriorem proxim brać nie chciał, takowy i t. d. (tu następuje rygor kary na przestępujących i zakaz wprowadzania obcych szelągów). Datum w Krasnym die prima decembris 1659. Podpis jak wyżej.

(*Z pisanego urzędowego exemplarza*)

XLI.

Publikacya nowej monety złotowej srebrney.

15. Czerwca 1663 roku.

Jan Kazimierz na Krasnym Krasieński Podskarbi Wielki etc. do wiadomości donoszę, iż Kommissarze Seymem blisko przeszłym anni 1662 do zapłaty jeneralney woyskowej na kommissyą teraznieyszą Lwowską deputowani różne przedsięwziawszy sposoby, któremiby militari i niektórych Creditorów repressam Rempublicam mogli tandem z jako naymnieyszą stanów koronnych ciężkością wyswobodzić i kiedyżkolwiek do pożądanego portu pokoju przyprowadzić, ten na teraznieyszey kommis-

syey wynaleźli sposób, aby mennica nowa srebrna była erygowana i otworzona, któreby prowent egestatem publicam i defekt podatków publicznych na zapłatę wojsk Koronnych niewystarczających, zaszczyścić mógł. Jakoż de facto postanowili i ordynowali, *aby w terażniejszy mennicy Lwowskiej, a potem Krakowskiej i Bydgoskiej były bite sztuki valoru trzydziestu groszy Polskich, albo złotego jednego, trzydzieści sztuk w grzywnę, a ośm łutów in bonitate intrinseca wybornego srebra feynu zawierających.* (Na tabl. XXXVII. N. 490). Że tedy tey monecie nie tylko auctoritas Commissyey, *ule co nadewszystko, całość i zdrowie Rzeczypospolitey praetium dat,* pilnie WMC. Panów i braci upraszam, innym zaś miast i wsi przełożonym nakazuję, aby pomienioną monetę, pro currenti tey Rzeczypospolitey moneta znali, i onę bez wszelkiego braku brać się nie wzbraniali. Dla większey wagi i pewności przy przyciśnieniu pieczęci Skarbowey własną podpisałem się ręką. Dan w Lwowie dnia 15 Czerwca roku 1663. Jan Kazimierz na Krasnym Krasieński Podskarbi Wielki Koronny, Luciński etc, Starosta m. p. (L. S.)

(Z pisanego urzędowego exemplarza)

XLIII.

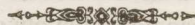
Edykt stanów pruskich przeciw złotówkom Tympfowym i szelagom miedzianym Boratyniego.

12. Lutego 1666 roku.

Nos Status et Ordines terrarum Prussiae in conventu generali Mariaeburgi congregati, notum testatumque facimus: Quando quidem tam in moneta florenali argentea, quam cuprea seu solidis aereis maximam hucusque et vix effabilem terrae et civitates Prussiae su-

stinuerint jactarum, quam ulteriorem et extremum harum terrarum et civitatum exhorrescentes damnum, hisce per expressum praecavendo manifestamus, valorem Tymphanorum florenalium prorsus ex nunc abolitum, cursum vero aereorum solidorum, iis solum in locis, in quibus eorundem receptio et admissio etiam nunc est, tantum ad festum Paschatis durare, ex post vero nullam prorsus hisce in terris praefatorum aereorum solidorum admissionem, nullumve valorem esse debere, habebuntque in contraventores in palatinatibus Illustrissimi Domini Palatini, in civitatibus vero ordinarius Magistratus condignam animadversionem. In cuius rei fidem, harum terrarum sigillum praesentibus subapprimi fecimus. Actum et datum Mariaeburgi in conventu generali die duodecima mensis Februarii, Anno millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto. (L. S.)

(Gottfried's Lengnich Geschichte der preussischen Lunde von 1648 bis 68. Documenta. Scite 365.)

ZA MICHAŁA KORYBUTA,

XLIII.

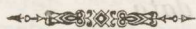
Instrukcja Gwardeinowi do menice Bydgoskiej data.

7. Lipca 1671.

Jan Andrzej z Raciborska Morstin Podskarbi Wielki Koronny etc. Wiadomo czynię, komu o tem wiedzieć należy, iż chodząc około tego z powinności urzędu mego, jakoby Rzeczypospolita colluvie pieniędzy złych, tak ab extra przywiezionych, jako i ab intra bitych, depauperata i z swoich obnażona splendorów, kiedykolwiek do pierwszych fortun obfitości srebra i złota przyiść mogła; pro informatione stanów koronnych na blizko przyszył da Pan

Bóg seym, zleciłem szlachetnemu Panu Michałowi Hodermanowi Gwardeinowi, aby w mienicy Bydgoskiej petias niektóre ad numerum, pondus et valore inferius specificandum wybił, a naprzód: 1° *Bić będzie sztuki złotowe, to iest trzecią część talara imperyalnego każda z nich żeby miała*, (Na tabl. XLIV. N. 581.) 2° W grzywnę wagi Krakowskiej, żeby nie więcej nad 21 wchodziło sztuk. 3° Grzywna takowej monety powinna będzie trzymać w sobie feinu łutów 12, denarów 2, tak żeby grzywna feinu drożey nad fl. 28 nie wychodziła. 4° Więcej Pan Gwardein nie powinien będzie wybić nad grzywien 200 feinu, z których do każdych łutów 12 i 2 denarów srebra, miedzi przysadzi tyle, żeby zmieszana z srebrem grzywnę wyniosły, z których potem sztuk takowych 21 wybić. 5° Po wybiciu pieniężnych grzywien 200 zamknąć mennicę powinien będzie in instanti. 6° Cussio petiarum wyżey pomienionych ma bydź circa accedentiam JPana Stanisława Faliboga Podstarościego Grodzkiego Bydgoskiego tanquam officii Castrensis, którego Pan Gwardein attestationem officiosam otrzymać powinien otworzenia, zamknięcia mennicę et quotae wybitych pieniędzy. Dan w Warszawie die 7 Julii 1671 anno. (podpisano) Jan Andrzej z Raciborska Morstin Podskarbi Wielki Koronny, Tucholski Starosta.

(Z pisanego urzędowego exemplarza)

ZA JANA III.

XLIV.

Uchwała sejmu extraordinarynego Warszawskiego roku 1677 dnia 14 Stycznia zaczętego, pod tytułem: Menica w Koronie.

Ponieważ według postanowienia Kommissy z Seymu Coronationis naznaczoney do otwarcia

Menice srebrney y złotey, dla drogości Materyi, y podniesionych Wexlów przyść nie mogło y uważając, że się stare monety Cudzoziemskie y sąsiadów in pretio z Naszą przeszłą porównały, tedy Menicę Koronną in curam W. Podskarbiego Koronnego podaemy, aby omnino starał się srebrną y złotą menicę otworzyć, tak iednak, żeby w lidze, y wadze nie była niższa y podlejsza nad Ordynacyą Anni 1658 y żeby uniformis we wszystkich moneta, iednego Narodu z drugiem była. Czego Wielm. Podskarbi dogłądać, postrzegać, y deferre Reip. powinien będzie. Cokolwiekby zaś pożytku z niey wynaleść się mogło, na żadne expensa tylko na zaciągnięcie większego kapitału, i materyi, na kontynuacyą Menice obracać mają, a to wszystko do dalszey Rzpltey decyzji.

(Vol. Lg. V. str. 457.)

XLV.

Uchwała sejmu ordynaryjnego Grodzkiego roku 1678 dnia 15 Grudnia zaczętego, pod tytułem: Mennica.

Ponieważ Rzplta nieznajduie dotąd sposobu nagrody Ur. Tytusowi Liwiuszowi Boratyniemu za szkodę poniesioną z zawartej Mennicy in Anno 1666 przed dokończeniem kontraktu, dla tego pro interim puszczamy pomienionemu Ur. Boratyniemu w Administracyą Mennicę srebrną tak w Koronie, iako y w W. X. Litewskiem ze wszystkim z niey przychodzącym pożytkiem: tak iednak, żeby nie bił pieniędzy inszey ligi, wagi, y waloru, tylko iako iest w Konstytucyi Seymu blisko przeszłego 1677 Skarbowi deklarowano, sub pæna peculatus ad cuiusvis instantiam in Iudeijs Tribunalitjs Regni vindicanda. A to wszystko pod dozorem, dyrekecyą, y superintendencyą Wielm. Podskarbi Wielkich obudwóch Narodów; którzy

to Wielm. Podskarbiowie sufficientem w tey mierze evictionem całej Rzeczypospolitey cavent. (Ob. Monety w téj epoce przez Boratyniego bite: Na tabl. XLV. N. 595 — 97 i 99, tudzież na tabl. XLVI. N. 604 — 605.)

(Vol. L. V. str. 583.)

XLVI.

Uchwała sejmu ordynaryjnego Warszawskiego roku 1685 dnia 16 Lutego zaczętego, pod tytułem: Zawarcie Menicy.

Ponieważ Menica srebrna od Roku 1676 w Koronie otworzona mało fruktyfikowała; tedy onę autoritate praesentis Conventus ex rationibus Reipubl. do przyszłego Seymu zawieramy.

(Vol. L. V. stro. 714.)

XLVII.

Uchwała sejmu Koronacyjnego w Krakowie 1676 roku odbytego, pod tytułem: O Waloze Monety w Koronie y W. X. Litewskiém.

Ponieważ Kupcy privato ausu praetia monety, et pro Cento podnoszą, zkąd Cursus monety po całej Koronie variatur: dla tego, uniformem taxam wprowadzając, autoritate praesentis Conventus, deklarujemy, że Czerwony złoty po złotych dwunastu Monety szeleżney, iść powinien: Taler twardy po złotych sześciu, Lewkowy po złotych pięciu, Ortów zaś y Szostaków ostatniego bicia, powinno accrescere na stu Złotych Siedmdziesiąt, a to do Seymu przyszłego. Którey Ordynacyi, ktoby

się sprzeciwił, wolno o to każdemu wszędzie agere ex Registro Fisci, pro poena duplici quatuordecem Marcarum in quovis Judicio.

(Vol. L. V. stro. 351.)

ZA AUGUSTA II.

XLVIII.

Uniwersał ogłaszający kurrency monet.

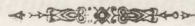
2. Marca 1717 roku.

Jan Jerzy na Przebendowie Przebendowski, Podskarbi Wielki Koronny, Pucki, Pokrzywnicki, Mirachowski, Grabowski, etc. Starosta. Wszem w obec y każdemu z osobna komu o tym wiedzieć należy, osobliwie Jaśnie Oświeconym, Jaśnie Wielmożnym, Wielmożnym Ich Mciom Panom Senatorom, Dygnitarzom, Urzędnikom Koronnym, Ziemskim, Grodzkim, y wszystkim Stanu Rycerskiego Ich Mciom Moim Mciom Panom y Braciom, tudzież Szlachetnym Sławetnym PP. Burmistrzom, Magistratom Miejskim, Woytom y Raycom, y wszystkiemu Pospolstwu w Miastach y Miasteczkach Królewskich, Duchownych y Dziedzicznych Szlacheckich, do wiadomości donoszę. Iż na terażniejszym Seymie, Traktat Warszawski approbującym, Roku 1717 (Vol. L. VI. stron. 290 i 331) zgromadzone Stany Rzeczypospolitey zważywszy tak wielkie *incommoda* z waryacyey monety, włożyły na mnie tę powinność, ażebym Monetę w Konstytucyey wyrażoną *Titulo*: Skarb Koronny w Państwach Rzeczypospolitey Koronnych *ad uniformem* redukował *cursum*; gdzie do nieodwłoczney *legem novellam* przywodząc exekucyey, takową *pro munere Offici mei*, stosując się *ad mentem praefatae legis, universaliter* na wszystkie Woiewodztwa, Ziemie y Powiat y Państw Ko-

ronnych, poki insza *de re monetaria* nie nastąpi Stanow Rzeczypospolitey na przyszłym da Bog Seymie decyzya: *et non præiudicando* tak dawniejszym iako świeższym zapisom y Kontraktom *cum expressa specificatione valoris monetæ*, z któremikolwiek osobami zawartym, przyzwoitą czynię y wydaię ordynacyą. Mianowicie aby Tynfy, Orty srebrne, przeciwko Szelągom ordynaryiną kurrencyą miały, po Złotemu groszy ośmiu, Szostaki po groszy dwanaście y szelągów dwa; Potroynne srebrne, osobliwie Cudzoziemskiego stępla po groszy pięć, *similiter* y Polskiego, ponieważ nie mają w sobie *intrinsicum valorem bonitatis* srebra; Talery zaś twarde po złotych ośmiu, a Czerwone Złote po złotych ośmnastu *currentis monetæ*. Deklaruję przytym, *et autoritate ejusdem legis* wszystkich Jch Mciów Panów Obywatelów Państw Koronnych obliguję, aby *ab actu et data hodierna* publikowanego terazniejszego Uniwersału, po wyiściu Niedziel czterech, nikt się nie ważył nad terazniejszą ordynacyą moię, ani inszego stanowić waloru, ani wyższą ceną monety nikogo zarzucać, a daleko bardziey do przyimowania przymuszać, a to pod rygorem Konstytucyi *Millesimi Sexcentesimo Septuagesimo sexti*, y że o takową Contrawencyą wolno każdemu *agere in quovis Iudicio pro pæna duplici quatuordecim Marcarum Polonicalium una cum confiscatione* takowych pieniędzy. W czym *ex vi ministerii mei et in fundamento* prawa, Sady Ziemskie, Urzędy Grodzkie y inne wszelakie zwierzchności, tudzież y Mieyskie, *presentibus convenio*, aby nie tylko *hunc uniformem cursum firmiter manutenere*, ale y exorbitujących, iako *Legi contravenientes* należycie karać chcieli. *Ultimariè* zalecam iak najlepszą animadwersyą na monety fałszywe, pozorem stępla Talerów dobrych, Ortów lubo Szostaków y innych monet *cuiusvis speciei* wyrobione y fabrykowane, aby takowymi nie zarażono Państw Koronnych. I. K. M. P. M. M. y Rzeczypospolitey. Klepaczów zaś Miedzianych że się

siła między prawdziwemi Szelągami znayduie, cale brać nie pozwalam, y owszem ktoby się znalazł *faber* takowey monety Klepaczów y inney fałszywey, *criminaliter ad præscriptum* Prawa Koronnego, przez Grodowe y Mieyskie Sady, gdzie *prævenietur ad cuiusvis delatoris instantiam convictus* karany będzie; na co Superintendentom, Officyalistom, Pisarzom, y innym Dozorcom całej Rzeczypospolitey *circa revisionem* Towarów pilne mieć oko, y ieżeliby się co podobnego znalazło, sequestrować, zabierać y nieomieszkanie Skarb Koronny przestrzedz, surowo przykazuję. Który to Uniwersał mój, aby prędzey wszystkich wiadomości doszedł, do Grodów podać y po Parafiach w mieyscach Zwyczajnych publikować zleciłem. Na co się dla lepszey wagi ręką moią własną z przyciśnieniem Pieczęci podpisuję w Warszawie dnia drugiego Miesiąca Marca, Roku Pańskiego 1717. J. Przebendowski Podskarbi W. Koronny. (L. S.)

(Z drukowanego urzędowego exemplarza)

ZA AUGUSTA III.

XLIX.

Uniwersał wywołujący z obiegu fałszywe szostaki, pod stemplem Augusta III bite.

10. Grudnia 1761.

Teodor Wessel Podskarbi Wielki Koronny, Kawaler Orderu białego Orła. Wszem w obec y każdemu komu o tym wiedzieć należy, z Władzy Urzędu Podskarbstwa Wielkiego Koronnego, podaię do wiadomości: Jż w tych dniach pokazały się Szostaki zagraniczne nowego stempla z bardzo podłego metalu, pod Rokiem 1756 bite, z wyobrażeniem naiedney

stronie Królewskim, na drugiey stronie z Herbami Polskimi y Litewskimi laurem otoczonymi, we śródku Herbów Polskich na małym tarczy Herby Saskie zamazane, na dole zaś przy laurze z iedney strony literę E, z drugiey C nie wielkie, (1) a między temi literami liczbę VI. dobrze wyrażoną mające. (podobne jak na tabl. XLIX. N. 647.) Które to Szostaki *ad mentem* dawnych Uniwersałów Redukcyi, cale żadney w Kraiu kurrency mieć nie powinny. *Datum* w Warszawie Dnia 10 *Decembris*, 1761 Roku. Teodor Wessel Podskarbi W. K. (L. S.)

(Z drukowanego urzędowego exemplarza)

L.

Uniwersał ogłaszający pierwszą redukcję monety.

12. Sierpnia 1761.

Teodor Wessel Podskarbi Wielki Koronny, Kawaler Orderu białego Orła. Wszem w obec y każdemu komu o tym wiedzieć należy, do wiadomości podaję: Iż od początku włożoney łaskawie na mnie od Jego Królewskiey Mości Pana moiego Miłościwego Podskarbstwa Nawiższego Koronnego Ministerii Administracyi, mając celem wszystkiego starania moiego, powinność Urzędu tego, tylą Praw opisana, szczęściem publicznym dopełnić, y zastawszy Królestwo to fałszywą, y żadnego wewnętrznego prawie niemającą szacunku Monetą zarzucone, którey coraz więcej przez chytrze y niegodziwie zysku szukających Lichwiarzów przybywało; A z tą Złoto, wszelkie Towary, y wszystkie żywności w zbyteczną wyniesione cenę. Naprzód należącym do Urzędu moiego Officyalistom, iak nayostrzeż pilnowanie szlaków, y iak naysurowszą przeicżdżających re-

(1) Początkowe głoski nazwiska elektorsko-saskiego Mincmistrza w Lipsku Ernesta Croll.

wizją zaleciłem; Zkąd niektóre na wywożących dobrą a wprowadzających złą Monetę, nastąpiły konfiskaty. Rozkazałem potym, żeby na Cłach Koronnych starą Polską Monetą, lub złotem, przez kupców y handlujących czyniona była satysfakcy; spodziewając się, iż nadchodzący Seym Koronny powszechnie doysciem swoim miał uiścić oczekiwanie. Kiedy zaś ten nieszczęśliwie zerwany, y Naylepszego Króla zbawienne omylił intencye, y Oyczyznę zostawił bez nadziei pomocy iakiey, a Szlacheckie fortuny y wszystkich w szczególności Obywatelów, w ostatniey ruiny niebespieczeństwie; Ile że teraz napelniająca całe prawie Imperium fałszywa Moneta, przez Traktaty (iakiich bliska zda się nadzieja) będąc ztamtąd wywołana, y w porządnym kraiach schronienia y biegu niemająca, wszystkaby do nas z ostatnim nieszczęściem spłynęła, tudziesz, ponieważ J. W. Jmc Pan Podskarbi Wielki Wielkiego Xięstwa Litewskiego iuż Redukcyą tych Cudzoziemskich Monet Uniwersałem swoim w Wielkiem Xięstwie Litewskim publikował, a zatym y te do Korony przeniesłyby się. Więc, chcąc iako *Supremus Rei Monetariae Praefectus*, z władzy Urzędu mego, a z popowinney o Dobro Publiczne staranności, temu złemu stawić groblą; wszystkich J. O. J. W. WW. Jch M. Panów Senatorów, Dignitarzów, Urzędników Koronnych, Duchownych, Świeckich, Ziemskich y Grodzkich, *quocunque titulo* Possessorów Dóbr Ziemskich, Królewskich, wszystkich Obywatelów Korony Polskiej po Wojewodztwach, Ziemiach, y Powiatach przy oświadczeniu usług y chęci moich, ostrzegam y obwieszczam: Iż stosując się do Uniwersałów ś. p. J. W. Jm. Pana Hrabi Sedlnickiego Podskarbiego przedemną Koronnego y Praw w nich cytowanych; a naprzód *anni 1756 die 14 Januarii* względem Czerwonych Złotych, Dekretem *ejusdem anni feriâ secundâ post Dominicam Invocavit*, Trybunału Koronnego potwierdzonego. Potym *Annorum 1758 die 16 Maii* Tynfy zagraniczne

do groszy Polskich 30, a Szostaki do 10 redukującego, 1759 *die 29 Maii* y 1760 *die 12 Aprilis* toż samo potwierdzających, y o nowych gorszych zawiadających się Monetach ostrzegających. Naostatek *anni 1760 die 4 Novembris* o generalney tych złych Monet Redukcyi blisko nastąpić mającey obwieszczaiącego; Iż mówię, zażywszy Probierzów y Gwardeynów przysięgłych, y przez nich w przytomności moiey wszystkie cudzoziemskie dotąd w Kraiu naszym znajdujące się wyprobowałwszy Monety, y ich wewnętrzny szacunek z szacunkiem Tynfów naszych Polskich, przez Konstytucyą *anni 1717* przyznanych, y w cenie swey postanowionych, przyrównawszy, w takowey pewney wewnętrznej ich waloru wiadomości, wszystkim generalnie WW. Jch M. Panom Kommissarzom, Superintendentom, tudzież Jch M. Panom Pisarzom, Rewizorom, *Contraregistrantom*, Kassyerom, Substytutom, Strażnikom Ceł J. K. Mci y Rzeczypospolitey, Ich Mci Panom Exaktorom publicznych Podatków, a do tego Szlachetnie Sławetnym Burmistrzom, Wóytom, Radcom y innym iakimkolwiek sposobem zwierzchność na sobie mającym, a przytym wszystkim w pospolitości Polskiego y Cudzoziemskiego Narodu Kupcom, y iakimkolwiek handlem bawiącym się, także Starozakonnym Żydom z władzy *Supremi Ministerii mei*, tyłą Praw ugruntowanej, zalecam y rozkaznię, ażeby *à die 13 Septembris Anni Currentis* na wszystkich Cłach, Komorach y Expedycyach Koronnych, tudzież Exakecyach Podatków Publicznych, na wszelkich Jarmarkach, Kiermasach y Targach za Towary, Zboża, Trunki y wszelkie do przedania rzeczy, starey Polskiey Monety, tudzież Pruskiey aż do Roku *inclusive 1751* w Tynfach y Szostakach, według Konstytucyi 1717 bez kwestyi po groszy Polskich 38 cenę swą mającey nietykając, cudzoziemskie Monety tylko w niżej opisanym szacunku przyjmowane były. To jest: Monety dawney Polskiey *omnium specierum* y Pruskiey w Tynfach y Szostakach, tudzież Cudzoziem-

skiey w Czerwonych Złoty, Talerach, Pułtalerach y wszelkiey Bankowey Monety dawnemi Prawami, przyiętey y kurs mającey nietykając, Tynfy Saskie literę T. pod Tarczą Herbów mające, Roku 1753 bite, tudzież Tynfy także Saskie bez litery T w tymże Roku, y w latach 1754, 1755 y 1756 bite, z wyobrażeniem na iedney stronie Królewskim Głów Małych dobrze y wysoko wybitych, na drugiej stronie z Herbami Polskimi y Litewskimi, laurem od dołu otoczonymi, w środku Herbów Polskich na małej tarczy z Mitrą Herby Saskie dobrze wyrażone, na dole zaś przy laurze z iedney strony literę E. z drugiej C. niewielkie, dobrze wyrażone mające, po groszy Polskich Nro. 35. (Tabl. XLIX. N. 648—649). *Item* Tynfy Królewskie nazwane, z iedney strony twarz Imperatorowey Jey Mci Rosyjskiey (Elżbiety) z drugiej Orła (Pruskiego) w małej Koronie, w iedney sponie Berło, w drugiej Świat trzymającego mające, także po groszy Polskich 35. (1) Tynfy Pruskie (oprócz Tynfów wszelkich aż *ad annum 1751 inclusive*, które dobre są) *annorum 1755 et 1756* na iedney stronie z twarzą w Koronie, na drugiej zaś z Herbami Polskim Herbom podobnymi, tylko że zamiast Pogoni Litewskiej Lew y Gryff jest wybity, także po groszy Polskich 35. Inne zaś także Pruskie Tynfy, iedne 1752 z głową po Rzym-sku bez Korony, a na drugiej stronie z Orłem w Koronie, w sponach Berło y Świat trzymającym, z małą tarczą w piersiach, na której cyfra *FR*. Drugie późniejszych lat, z głową w Koronie, miecz na ramieniu trzymającą, na drugiej zaś stronie, tak iak pierwsze, po groszy Polskich 30. Tynfy Gdańskie *annorum 1759 y 1760*, na iedney stronie wyobrażenie Królewskie, na drugiej zaś Herb Gdański mające, za groszy Polskich 33. (Tabl. LI. N.

(1) Bite były w Królewcu, po zajęciu Pruss przez Wojska Cesarsko-Rosyjskie 1759 roku, w czasie siedmioletniej wojny.

672 — 673) Oprócz zaś tych namienionych Tynfów, ponieważ znajduje się więcej niż kilkanaście gatunków imitowanych Saskich Tynfów, różny wewnętrzny, zawsze jednak daleko niższy, niż wymienione Tynfy, mających szacunek, do rozeznania zaś prawie niepodobnych; Więc dla spokojności publicznej y uniknienia po Miastach, Targach y Gościńcach nieuchronnej kłótni, zaboiów, a ztąd nieukończonych Procesów, te wszystkie generalnie gatunki do waloru groszy Polskich 15 redukuje, różność zaś tych naśladowanych Tynfów od wzwyż wyrażonych jest ta iawna y oczywista, iż, iako na więcej srebra mającym metalle, zawsze stępel wyraźniej, subtelniej y czystiej się wyrazi, tak te wszystkie imitowane Tynfy mają Głowy, Herby y Literę niegładko, niewyniosło, niewyraźnie wybite, grubsze są y niezgrabne. (1) A lubo Saskie, Królewieckie y jedne Pruskie Tynfy do groszy Polskich 35 zredukowane są, Szostaki iednak, iako mniejsza Moneta, dla Expens Mennicznych nigdy niemogąc równy być z Tynfami ligi metalu, a terażniejsza Redukcyja do wewnętrznego iak naysciśley wiąże się szacunku, więc też Saskie, Królewieckie y Pruskie Szostaki, to jest, Saskie (Tabl. XLIX 646 — 647) y Pruskie 1753, 1754, 1755, 1756, a Królewieckie 1759, 1760 do groszy 11 Polskich, Gdańskie zaś (Tabl. LI. N. 669 — 670.) y Pruskie z mieczem, do 10 groszy redukuia się. Wzniesione zaś świeżo Pułzostaczki, iako pięć szelągów tylko w sobie waloru mające, że żadnego mieć nie powinny kursu, ostrzegam. (Tabl. XLIX N. 643 — 645.) Że zaś w Prusach Polskich y Pogranicznych Prusom y Brandeburskim Szląskim krajom, Prowincyach koronnych, nie tylko Tynfy, lecz y Dwuzłotówki, Złotówki y Pułzłotówki kurs swój mają, więc za rzecz sprawiedliwą sądzę,

(1) Mowa tu o Tynfach pod stemplem Augusta III w czasie siedmioletniej wojny bitych, Bąkami, czyli Efraimistami zwanych.

y takowy walor z ich szacunku oznaymiec. A nayprzód Dwuzłotówki wszystkie Pruskie *annorum* 1754, 1755, 1756 et 1758 na których z iedney strony Głowa po Rzymsku z Inskrypcyą: *Fridericus Borussorum Rex*, z drugiej strony z napisem nad Armaturą 8 *gute groschen*, wszystkie z brzegami, mają istotny walor Dwóch Złotych Polskich. Dwuzłotówki zaś pierwszym cale we wszystkich podobne *Anni* 1759, drugie z takąż Głową y tegoż Roku, na drugiej zaś stronie z napisem nad armaturą: *3 einen Reichsthaler* na dole, obydwie te gatunki literę A mające, y znowu z tymże napisem *3 einen Reichsthaler anni* 1758 bez litery A na dole; *Item* Dwuzłotówki *anni* 1759 z Inskrypcyą na drugiej stronie 8 *gute groschen* nad Armaturą, a na dole literę F. mające. Także Dwuzłotówki Magdeburskie z Inskrypcyą: XII. *Marien groschen*, a na dole z literą F. *anni* 1759. Te pięć gatunki wszystkie iednakowy walor 48 groszy Polskich mają. Dwuzłotówki zaś *anni* 1759 także z Inskrypcyą nad Armaturą 8 *gute groschen*, lecz na dole literę B mające, y drugie *anni* 1758 z Inskrypcyą: XII. *Marien groschen* bez żadnej litery na dole, te mówię dwa gatunki tylko są warte 46 groszy Polskich, Złotówki zaś Pruskie z inskrypcyą: VI. *einen Reichsthaler*, albo VI. *Marien groschen* aż do Roku 1755 inclusive, są dobre y warte Złoty Polski. Złotówki zaś także Pruskie, na iedney stronie głowę po Rzymsku, na drugiej Inskrypcyą: VI. *einen Reichsthaler*, ab anno 1756 aż ad annum 1759 inclusive, z literami na dole C. albo D. są także dobre, z literami zaś A. albo B. albo F. nie warte tylko groszy Polskich 22. Złotówki *Item* Pruskie *anni* 1758 z Głową Rzymską, a na drugiej stronie z Inskrypcyą: VI. *Marien groschen*, laurem otoczoną, liter żadnych mennicznych niemające, nie warte tylko groszy Polskich 26. Pułzłotówki także Pruskie, iako tylko do Roku 1755 znajdują się bite, także są dobre, y cenę 15 groszy w sobie mają. Ruble także Rossyjskie cenę w sobie mające Zł. Polskich 7 gr. 18

dobre są. Jest podobney Monety bardzo siła innych gatunków różnych Imperii Xiażat, lecz iako ta Moneta żadnego w Państwach Koronnych niema przyznanego kursu y szacunku, po większey zaś części te wszystkie różnych Xiażat Monety, począwszy od roku 1754 są podle y niemające wewnętrznego waloru, tak wielość ich różności, wielką czyni ich rozeznania trudność, a zatym nie znajduię żadney *pro Publico* potrzeby, takowych Monet czynić objaśnienia, y do tey, która Polskich Tynfów na sobie Imię nosi, wracam się.

Że zaś do tych czas dla idealney tey monety kurrencyi szacunek Tynfów dobrych był im przywłaszczony; a dla wewnętrzney ich podłości, w żadnym innym kraju bydź przyznany nie mógł, dla tego Czerwone Złote przez kupców *arbitrariè* do niezmierney ceny wyniesione są; Więc teraz zredukowawszy wszelkie cudzoziemskie Monety do własnego ich waloru, y tym sposobem przywróciwszy proporcją onego z kurrencją dobrych cudzych Monet srebrnych y złotych, mocą niniejszego Uniwersału y Czerwone Złote do dawney ceny Złotych Polskich Ośmnastu, konstytucją tyle razy wspomnianą *anni 1717* nieuchronnie przywracam, pod rygorem na nieposłusznych Prawu, w tymże Prawie wyrażonym. Aże Redukcyja ta czyni się nie tylko celem przywrócenia własney pieniądзом ceny, lecz naybardziejzey wypływaiącey z tąd publiczney szczęśliwości, która przeciwnyby sprawiła skutek, gdyby niżona do powinney Ewaluacyi Moneta będąc, towary y rzeczy do przedania, do sprawiedliwej nie były zredukowane ceny. Więc uczyniwszy zadosyć obowiązkom Urzędu moiego, iestem pewny, że J. W. W. I. M. Pwie Woiewodowie, Starostowie Grodowi y Ich *Brachia*, według Konstytucyi 1447 *tit: de pretio*, 1496 *tit: de Palatinis pretia*, 1505 *tit: de pretio rerum*, 1511 *tit: Mensura*, 1562 *tit: O Urzędzie*, 1538 *tit: de Palatinorum etc.* 1565 *tit: Powinowadztwo*, 1573 *tit: Około Ustaw*, 1581. *tit: O Ustawach*, 1607 *fol.*

1614 *vol. 2.* 1613. *tit: Pretia rerum*, 1616 *tit: O Exekucyi*. Tudzież inne Jurysdykcyje moc y władzą do tego z Prawa maiące, przez zwykłą swoją o Dobro Publiczne żarliwość *pretia rebus* postanowić, y one w dawną klubę wprawić nie zaniebają. A tym sposobem każdy uczuie, iż te wszystkie Monety niniejszym Uniwersałem moim redukowane, nigdy inszego nie miały szacunku, y że w samey istocie przez podrożenie nieznośne wszystkich rzeczy już dawno redukowane były, z tą dystynkcyą, iż sama tylko Intraty fortun Szlacheckich w dawney liczbie cena, rzeczy u nas rodzące się w dawney cenie będące, ostatnią Possessorom groziły ruinę, Lichwiarzów y wywożących zaś dobrą Monetę z krzywdą publiczną kraju, bogacąc. A ponieważ zda się, że imitowane Tynfy Saskie pod iednym będące stępem ciężkieby do rozeznania z pierwszemi były, y wspomniane ich różnice, że nie są dostateczne; więc dla zupełnego w tym uspokojenia, Tabelłę tychże Tynfów oprawnych w Blachę, y moją znaczone pieczęcią, nie tylko na komory Rzeczypospolitey, lecz do Miast Główniejszych y do Grodów Koronnych rozesłane, każdego widomey różności od tych Tynfów, które na cenę groszy pietnastu redukowane, oczywiście nauczą. Jako zaś bezpieczeństwo fortun y skutek zamierzony tey Redukcyi uszczęśliwienia publicznego zawisł ieszcze y od tego, ażeby gorsza od tey nie wchodziła w Granice Koronne Moneta, a dobra y złoto wywożone nie było, tak nie tylko w tym iako naysurowszą pilność Ichm Panom Skarbu Koronnego Officyalistom zalecam, lecz ieszcze y WW. Im. Pan. Pogranicznych y Grodowych Starostów upraszam, ażeby *Brachiis suis* iak naypilniey zalecić także raczyli, przywożących do Królestwa złą cudzą Monetę, lub wywożących dobrą, zatrzymować y donosić rozkazali, tudzież oddanych takowych przestępców do Jurysdykcyi Grodzkich sądzić *ad mentem* Prawa raczyli, ofiarowaną przez toż Prawo uiszczaiąc Delatorom satysfakcyą, sobie

zaś chwały y miłości Ojczyzny zyskując reputacyą. Jeżeli zaś mimo pilność y wszelkie staranie iaka nowa weisnąćby się miała fałszywa cudza Moneta srebrna lub miedziana, tę nie tylko za niemającą żadnego kursu, lecz jeszcze, ażeby przy kimkolwiek wydającym takowa znaleziona była, aby iako na zdradę publiczną wprowadzona, według Prawa konfiskowana była, *exnunc* deklaruję. A że znajduią się tak bezbożni ludzie, iż dla niegodziwego zysku Monety te w kraju fabrykują, y ile mogą udają, więc nie tylko wspomnianym Ichm P. Skarbowym Officyalistom *sub responsione complicitatis* z osób ich zalecam, lecz jeszcze WW. Im. PP. Starostow y wszystkich królestwa tego współobywatelów upraszam, mianowicie zaś wszystkich na Urzędach y Jurysdykcjach wysadzonych obowiązuję, ażeby takowych fałszerzów, potępionych Prawem publicznym wszystkich Narodów, imać kazali y imali dla przykładnego takowym kryminałom zabieżenia, y ktoby takowego poimanego sam, pracy lub expensu unikając, w Sądzie prześladować niechciał, ażeby do najbliższej siebie Celł Koronnych Komory takowych oddawał winowayców, upraszam. Ażeby zaś ten niniejszy Uniwersał iak najprędzey do publiczney doszedł wiadomości, żeby w naznaczonym od czasu ogłoszenia onego aż do Dnia 13 Września każdy z podeyrzaną y złą uprzatnąć się mógł (ile możności) Monetą, tenże nie tylko na Komory celne, lecz po Miastach, Miasteczkach y Parafiach do ogłoszenia zalecam, upraszam przytym WW. Ichm Panów Starostów Grodowych, ażeby tenże Uniwersał w Kancellaryach y Grodach swoich ogłosić rozkazali, żeby iak najprędzey *ad notitām universorum* doszedł. Którę Ja własną podpisawszy Ręką, do Druku podać zleciłem. *Datum* w Warszawie Dnia XII. Miesiąca Sierpnia MDCCLXI Roku. Teodor Wessel Podskarbi Wielki Koronny. (L. S.)

(Z drukowanego urzędowego exemplarza)

LI.

Uniwersał ogłaszający powtórny redukcją monety, a w szczególności Tynfów Wrocławskich.

19. Października 1761.

Teodor Wessel Podskarbi Wielki Koronny Kawaler Orderu białego Orła. Wszem w obec i każdemu komu o tym wiedzieć należy do wiadomości podaę, iż w Uniwersale moim *de data ejus die 12. Augusti Anni Currentis* z Władzy Urzędu Podskarbstwa Wielkiego Koronnego, a ztąd *Supremi Rei Monetariae Praefecti*, mocą Prawa osobliwie Konstytucyi 1598 i 1601 wydanym, zagraniczną Monetę redukującym, y o wewnętrznym Szacunku Jey z próby i doświadczenia przysięgłych Probieżów ostrzegającym, dla wielorakich Gatunków teyże zagranicznej Monety i trudności rozeznania Ich, a ztąd nieuchronnych kłótni wynikających, różne i różnego Waleru Tynfy w iedney Klasie równo redukowane znajduią się; przez co w przerzeczonym Uniwersale moim nie iaka wyniknęła z Uniwersałem Redukcyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego *de data ejus 20 Julij Anni Currentis* redukowanych pieniędzy różność; Więc iako iest iedynym Spraw moich Celem Prawo i publiczne dobro, dla tego stosując się do Konstytucyi 1496, 1564, 1569, pełniąc powinność Urzędu mego obwieszczam i ostrzegam, ażeby Kurs i Szacunek Monety w Koronie Polskiej i w Wielkim Xięstwie Litewskim nierozdzielni prerogatywami złączonych ieden był i nieodmienny. A mając wzgląd, iż między różną zagraniczną Monetą iest bardzo siła Tynfów lepszego Stempla i Szacunku wewnętrznego, nazwanych Wrocławskich, (1) które do iednego z nay-

(1) Był to rodzaj w Wrocławiu imitowanych saskich Augusta III tynfów, które pód takimże co prawdziwe stemplem (Tabl. XLIX. N. 648 — 649.) podły ukry-

pośledniyszemi będąc niżone waloru znaczna Kraiowi szkodę, Lichwiarzom zaś samym przez wykupowanie onych przyniosłyby pożytek; więc umyśliłem dawniejszy wzwyż wyrażony Uniwersał mój terażniejszym potwierdzić, iakoż potwierdzam, szczególnie dodając, że wzwyż wspomniane Tynfy Wrocławskie we dwóch Szostakach bitych, to iest we 25 Groszy i szeląg brane bydy powinny podług Redukcyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego. Inne zaś wszystkie zagranicznych Tynfów Gatunki do Groszy Polskich Pietnastu redukowane, dotąd w Kraiu znajdujące się, takową Kurrencyą równie iak w Koronie tak i w Wielkim Xięstwie Litewskim mieć będą; Ostrzegając, iż gdy się *recenter* pokazują Tynfy miedziane i z różnych fałszywych Metallów, zaczym ta wszystka podeyrzana Moneta, iako cale nic niewarta Kursu mieć nie powinna. Szostaki także wszelkie iako to: Saskie, Królewieckie i Pruskie dla wygody i potrzeby publiczney w zmienianiu i dopłacaniu mniejszych Summ w Kursie i walorze Szostaków bitych, to iest 12 Groszy i dwa Szelągi zostawiają się, lecz tylko *ad Annum 1760* bite. A ponieważ pokazują się nowe pod różnym stemplem zbytecznie podłe, więc żadnego cale Kursu mieć nie mają. Co tak z przyczyny dobra publicznego i sprawiedliwości uczyniwszy, dawniejszy mój Uniwersał we wszystkich innych Punktach potwierdzam i nienaruszenie zachowuję. Ażeby zaś iak nayprędzey do wiadomości publiczney doysć mógł ten niniejszy mój Uniwersał, nietylko na Komory Celne, lecz po Miastach, Miasteczkach i Parafiach do ogłoszenia zalecam i nakazuję, oraz ażeby w Kancellaryach i Grodach był ogłoszony, Ichmościów Panów Starostow Grodowych upraszam i na to dla większey wiary i wagi ten Uniwersał ręką własną z przyciśnię-

wali w sobie kruszec, odznaczały się jednak większą nieco wartością wewnętrzną od innych tego rodzaju imitacyj.

niem Pieczęci podpisawszy, do Druku podać zleciłem. Dan w Warszawie Dnia 19. Miesiąca Października, Roku Pańskiego 1761. Teodor Wessel P. W. K. (L. S.)

(Z drukowanego urzędowego exemplarza)

LII.

Uniwersał ogłaszający trzecią redukcję Tynfów Wrocławskich.

17. Lutego 1762.

Dawniejsze
Wrocławskie
po groszy 25 y
Szeląg 1, wy-
rażnie y czysto
wybity Stem-
pel pokazujące.

TEODOR
WESSEL
PODSKARBI W. K. KAWALER
ORDERU BIAŁEGO ORŁA.

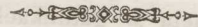
Nowe Wro-
cławskie po
groszy 15.

Wszem w obec y każdemu z osobna komu o tym wiedzieć należy, podam do wiadomości; Iż ponieważ po nastąpioney przez Uniwersał mój, *de data ejus 19 Octobris Anni elapsi* Koekwacyi Redukcyi Oboygą Narodów, do której się Prześwietne Trybunały Koronne, y Litewski, Dekretami swoimi przychyliły, mimo wszelką pilność, na Komorach odemnie surowo przykazaną, rozmnożyły się w tym czasie *Tynfy nowe Wrocławskie*, ledwo mające piętnaście groszy waloru wewnętrznego, stępla iednak podobnego, y pod temiż samemi Latami iak dawniejsze lepsze dwuszostakowe Tynfy były, tak dalece, że znaków powierzchownych różniących iedne od drugich, piórem okryślić do łatwego postrzeżenia trudno, zwłaszcza kiedy chciwość niegodziwego zysku, do zagaszenia poloru świeżo wybitym Tynfom zwyczajnego, dając im starych pieniędzy Rok, y kolor, sposoby obmyśliła; Przeto stosując się do przerzeczonego Uniwersału Koekwacyi Redukcyi Koronnej, z W. X. Litt: (przez który takowey nowej Monecie żadnego kursu niepozwoliłem) y teraz oney, iako pozór tylko waloru dwóch szostaków, lecz nie sam walor w sobie mającey, autoryzować niechcę. Gdy

iednak przymuszaia mię obowiązki Urzędu mego, abym tey wchodzącey przez nowo wynalezione drogi, zabieżał publiczney Królestwa szkodzie, y iako mógł między złemi, a lepszymi Wrocławskimi Tynfami, niezawodną wyraził różnicę, więc *prævenio*, iż te tylko Tynfy Wrocławskie według dawniejszych moich Uniwersałów, po dwa szostaki bite, kurrencyą mieć maia, które się pokażą bydz szostey próby, y których idzie na Grzywnę Kolońskiej Wagi, we wszystkich Mennicach używaney, Gdańskich Łotów siedemnaście y pół, w sobie maia, niewięcey iak sztuk czterdzieści, oraz które zwyczajnie stępel wyraźny y czysto wybity pokazuią. Inne zaś gatunki wszystkie Tynfów Wrocławskich, (osobliwie nowych, naywięcey pod Rokami 1754 y 1755 bitych) próby wyżey wyrażoney, a zatym y waloru dwóch szostaków niemaiące, że tylko groszy piętnaście są warte, publicum obwieszczam y przestrzegam. Dla wygody zaś tych wszystkich, którzyby bez użycia probierskiego Kamienia dystynkcyą lepszych od złych Tynfów Wrocławskich łatwo poznać chcieli, rozsyłam Tabliczki blaszane, Pięczęcią Moią zapieczętowane, po Grodach, Miastach, y znaczniejszych Komorach Skarbu Koronnego dla rozeznania dobroci stępla, y dla Objaśnienia, które gatunki Wrocławskich Tynfów są nowe, a które z doświadczenia przysięgłych Probierzów bez zawodu publicznego Walor dwudziestu pięciu groszy y szeląg ieden, w sobie maia. (1) A że przez niniejsze Objaśnienie Tynfów dwuszostakowych, Moneta Zagraniczna w Koronie Polskiej y W. X. Litt. kurrencyą maia, do swego Waloru wewnętrznego iest redukowana, więc ostrzegam Kupców, Żydów y *quocunque titulo* handle prowadzących Ludzi, aby się nikt nieważył Cenę Czerwonych Zło-

tych nad ośmnaście złotych Polskich podwyższać, y drożey płacić, a to pod rygorem Prawami opisanym. Którę to Uniwersał Ręką własną z przyciśnieniem Pieczęci Moiey podpisawszy, do Druku podać zleciłem. Dan w Warszawie Dnia 17. Miesiąca Lutego, Roku Pańskiego 1762. Teodor Wessel Podskarbi Wielki Koronny. (L. S.)

(Z drukowanego urzędowego exemplarza.)

ZA STANISŁAWA AUGUSTA.

LIII.

A. Uniwersał o nowo wychodzącej z mennicy Krakowskiej miedzianej monecie.

9. Stycznia 1766 roku.

Kommissya Rzeczy-Pospolitey Skarbu Koronnego (1) wiadomo czyni wszem w obec y każdemu z osobna, mianowicie i t. d. iż odtąd z mennicy JK. Mei w Krakowie założoney wychodzić będą *Szelągi, Grosze y Trzech groszówki* w proporcjonalney kwocie, (2) dla wygody tylko powszechney kraju wystarcza-

(1) Zarząd skarbu publicznego tak w Koronie, jak w Litwie, wyłącznie dotąd przy Podskarbiu Wielkim każdego z tych narodów zostający, przeszedł w moc uchwały sejmowej 1764 roku, od dnia 1 Sierpnia t.r. (Vol. Leg. VII. stron. 27.) na oddzielne kommissye skarbow, koronnego w Koronie i Litewskiego w Litwie, składające się pod przewodnictwem Wielkich Podskarbi, z Podskarbi Nadwornych i pewnej liczby członków z senatu i stanu rycerskiego na sejmach wybieranych, którzy czynności swoje kollegialnie odbywali.

(2) Monety miedziane w Krakowie bite widzieć można: na Tabl. LIII. Szeląg N. 702. Grosze N. 709 — 712. Trojaki N. 717 — 719. Bite tam oraz były Półgroszki, N. 705. uniwersałem niniejszym nieobjęte.

(1) Do niniejszego uniwersału przyłączone są tabliczki z tynfami obu tych rodzajów, dla naocznego przekonania się o zachodzącej między nimi co do wewnętrznej wartości różnicy.

iącey, wyznaczoney, których walor wewnętrzny tak iest ustanowiony, iż z funtu kolońskiego czystey y dobrej miedzi, sto dwadzieścia groszy wybitych iest y byćdź zawsze powinno, w czym Kommissya Skarbu Koronnego dostatecznie każdemu in publico czyni upewnienie, iż potrzebne chcąc mieć na to względy, aby się iakowe nie działały fałsze, tak Kommissya Skarbu Koronnego, iako y Kommissya Menniczna JK. Mci przysięgłych na ten koniec wyznaczyły probierzów, która to miedziana moneta w gatunkach przerzeczonych ustanowiona, aby w całym Kraju polskim niewątpliwy miała kurs, Kommissya Skarbu Koronnego tak wszystkim w generalności, iako y każdemu w szczególności zaleca y postanawia. Ostrzega przytym, iż dawna zagraniczna miedziana moneta, co dotąd w kurencyi była pod stęplem polskim, do terminu y dnia pierwszego Września terażniejszego roku ieszcze tylko w kurencyi zostawać będzie, a że iest daleko tak w wadze, czystości miedzi, iako y szacunku wewnętrznym podley-sza od terażniejszey nowego bicia miedzianey monety, iako niemogąca się z nią porównywać, tak przyzwoicie Kommissya Skarbu Koronnego uznała, aby odtąd tychże dawniejszych Szelągów cztery na grosz nowo bitey monety rachowane y przyjmowane były, które iednak po terminie przeznaczonym dnia pierwszego Września w roku terażniejszym, a zaś wszelkie inne zagraniczne iakiegokolwiek gatunku, nie pod stęplem polskim będące miedziane monety, odtąd żadnego kursu y waloru mieć nie powinny. Co się zaś tycze srebrney monety, iuż w aktualney bicia exekucyi zostaiącey, po uregulowaniu dostatecznym z Kommissyą Menniczną potrzebnych około niey y wszelkiego bezpieczeństwa ustaw, nieodwłoczny Kommissya Skarbu Koronnego y co do kursu srebrney dobrej monety uniwersał wydać postanowiła, który iako y ten terażniejszy po wszystkich grodach per oblatam podać, iako też y po wszystkich generalnie miastach,

miasteczkach y parafiach dla powszechney każdemu wiadomości publikować każe. Działo się w Warszawie dnia dziewiątego miesiąca Stycznia Roku Pańskiego Tysiącznego Siedmsetnego Sześćdziesiątego Szóstego. Ignacy Twardowski Woiewoda Kaliski Prezydujący i t. d.

(Z drukowanego urzędowego exemplarza.)

B. Uniwersał ogłaszający bieg nowój z mennicy krolewskiej w Warszawie wychodzącej srebrnej monety, z oznaczeniem jej stosunku do dawniej.

10. Lutego 1766 roku.

Kommissya Rzeczy-Pospolitey Skarbu Koronnego wszem w obec i każdemu z osobna, mianowicie i t. d. do wiadomości podać: iż we wszystkich rządnych państwach dobro i uszczęśliwienie narodowe upatrujące osoby, rostopnie i rozważnie, zdawna i zawsze uznawały, w publicznych i prywatnych aktach i pismach to wyrażały, to do znościomości i uwagi następcom swoim zostawiały; że żadna kraiowa dolegliwość, woyna nawet by nayuciemiężliwsza, nie iest tak szkodzącą w powszechności, ani tak z gruntu niszczącą kraie, iako zepsucie i zpodlenie narodowey monety, bo inne nie-szczęśliwości są tylko doczesnemi, ubytki zaś bogactw narodowych w monetowym srebro, zamiast którego miedź tylko w części naywiększey w tey monecie znajduiąca się, istotę maiątekw każdemu odbiera, a idealną tylko pieniądze w liczney kwocie, a w lichym szacunku wewnętrznym zostawuie; ztąd wszelkie dochody umniejszaią się, handle narodowe upadaią, wszelkie do żywności potrzeby drożeią, złoto do wysokiey ceny przychodzi i inne nakoniec niezliczone szkody i ukrzywdzenia na kray cały wynikaią. — Doświadczyła tego oyczyzna nasza, kiedy dawniejszych wieków za panowania Królów z domu Jagiellońskiego, a jeszcze do czasów Zygmunta Trzeciego, były

uszcześliwione państwa Rzeczy - Pospolitey, dobrą groszów srebrnych monetą, w których czasach miasta były osiadłe i handlowe, manufakturami kraiowemi napełnione, licznym poddaństwem wsie osadzone, pomnażały ręką rolnika obywatelów dochody, a ztąd kray cały bogactwami był zaszczycony. Była przeto Rzecz-Pospolita w stanie mocnym i bogatym, a wiele ważącym i poważanym. — Dopiero kiedy wołą i karą Boską za Króla Jana Kazimierza niezliczone zewsząd [na Rzecz-Pospolitą] spadły fatalności, różne postronne narody *hostiliter* kraie nasze niszczyły, wprzód miedzianą w wielkich summach wybito monetę, nastąpiło potem obfite bicie srebrney monety w Roku *Tysiącnym Sześćsetnym Pięćdziesiątym Piątym*, już podlejszy od groszów srebrnych, a w roku *Tysiącnym Sześćsetnym Pięćdziesiątym Siódmym* jeszcze podlejszy, którey takowey monety *residuum* w krajach naszych dotąd się znajduie. — W krótkim panowaniu Króla *Michała* następcy *Jana Kazimierza*, ledwo co, za Rządów zaś *Jana trzeciego* wszczupłej liczbie wyszły z mennicy Rzeczy-Pospolitey monety, w równej cenie i szacunku tej, która za panowania *Jana Kazimierza* kray nasz napełniła. Gdy nastąpiło Panowanie *Augusta drugiego*, wkrótce zaraz wszczęły się niezmierne w państwach Rzeczy-Pospolitey dolegliwości, wojna szwedzka, domowa między obywatelami Rewolucya, ciężkie powietrze na ludzi, a z tego i głody, powiększyły już przedtym będące wszelakie państwa tego ruiny, tak dalece, że po uspokoieniu nieco tych nieszczęśliwości, gdy przez *Konstytucyą Tysięcznego Siedemsetnego Siedemnastego* Rzecz-Pospolita iakieżkolwiek regularne Woysko mieć chciała, trudne znajdowały się sposoby do płacy tak szczupłemu Komputowi dotychczas trwającemu, do której Woysku temu płacy ustanowiła Rzecz-Pospolita podatki w teyże Konstytucyi *Tysięcznego Siedemsetnego Siedemnastego* wyrażone, ale na tymże seymie zatrzymawszy weyrzenia w o-

koliczności monetowe, a przyczyniając tylko obywatelom w wypłacaniu sposobności, żołnierzowi w odbieraniu łatwości wyznaczonych podatków, ustanowiła Konstytucyą na tymże seymie w te słowa: «*Iż czerwone złote po złotych ośmnaście, tulery bite po złotych ośm, tyńfy po złotemu groszy ośm i mniej-sze species monety ad proportionem biorąc, W. Podskarbi przez uniwersały swoje ob-wieści po województwach, którą kurrencyą lege praesenti do przyszłego tylko seymu approbamus.*» — Ztąd niezmierne nastąpiły na Rzecz-Pospolitą straty i zguby, bo ta cena czerwonego złotego po złotych ośmnaście nad istotny walor złoto wyniosła, walor zaś srebrney monety nadto poniżyła, w czym sama Rzecz-Pospolita przewidziała, że te z nagłości potrzeb podwyższenie szacunku złota nie mogło być nadal tylko arcy szkodliwe krajowi, kiedy tę *Kurrencyą do przyszłego tylko seymu* mieć chciała. Jakoż takowe ustanowienie te sprawiło skutki, że tanią srebrną monetę drogo cenionym złotem wykupowano i do tego już było przyszło niedostatku srebra, że każdy obywatel, w intratach i handlach drogo branym złotem na codzienne potrzeby swoje z ciężkością dokupywać się musiał srebrney monety, nieodbierając tylko trzynaście, lub mniej jeszcze tyńfów, za dobrze ważący czerwony złoty. — Ztąd poszło, że za panowania *Augusta trzeciego* w postronnych krajach srebrne zaczęto bić monety, któremi coraz bardziey podlejszemi, nakoniec ledwo co w sobie srebra mającemi, wykupowano u nas *residuum* srebrney krajowey monety; a nawet i złoto, tak dalece, że cały kray z utratą był zarzucony złą zagraniczną monetą. — Tak wielkie państw Rzeczy-Pospolitey dolegliwości, przymusiły Ichmościów Panów Podskarbiach Wielkich obojga narodów zabiegając dalszey zgubie narodowey, z obowiązku praw na siebie włożonych, uczynić oszacowaniem Probierzów przysięgłych, zagranicznych monet redukcją w roku *Tysięcznym*

Siedmsetnym Sześćdziesiątym Pierwszym, zapamiętną dotąd (a uniknąć się nie mogącą) utratą w zbiorach, summach i kapitałach obywateli naszych. — Te sposoby wstrzymujące tylko, lecz nie wykorzeniające narodową uciemiężliwość, nie zatamowały niegodziwego zysku szukających w handlu monetowym, że przez łatwość długiego przeciągu otwartych granic Królestwa tego, redukowana wywożąc monetę, podleyszą coraz w szacunku wewnętrznym państwa Rzeczy - Pospolitej napełniano. — Przez to *prælia rerum* poszły coraz w większą cenę; między podatki płacącym, a żołnierzem żołd odbierającym, zobopolne były codziennie pokrzywdzenia. Z produktów krajowych (handlem w miastach portowych na złą monetę zpieniężonych) ginęły obywatelom wszelkie zyski i dorobki, drogim tamże dokupowaniem się czerwonych złotych. — Co zważając zgromadzone zkonfederowane stany Rzeczy-Pospolitej na seymie *Convocationis* w roku *Tysiącnym Siedmsetnym Sześćdziesiątym Czwartym*, do wykorzenia tych złych monet zagranicznych, iedyny sposób uznały naydoskonalszy, *wprowadzenie nowey własney, a dobrej monety*, na który koniec tak potrzebny i pożądanym dla całego narodu, zaleciły ustanowionym od siebie Kommissyom skarbowym obojga narodów wynaydować, formować i podawać Rzeczy-Pospolitej proiekta, iako w tym obszernie opisuie też Konstytucya, *Titulo: o mennicy i monecie*. (Vol. Leg. VII. stron. 76.) — W tey myśli i żądy zgromadzone też stany Rzeczy-Pospolitej na elekcyą panować sobie mającego Króla, obrawszy Nayiaśnieyszego STANISŁAWA AUGUSTA, ten nayłatwiejszy przyścia do dobrej krajowej monety upatrzyły, uznały i determinowały sposób, aby otwarcie mennic *ad Jus Maiestaticum* szczęśliwie nam panującego Nayiaśnieyszego Króla przywrócone było, co w paktach konwentach dokładnie Rzecz-Pospolita opisała *z tym obowiązkiem, aby pod dozorem, et sub responsione Kommissyi Skarbowey dla wygody publiczney pieniądze*

dobrze być. (Vol. Leg. VII. stron. 208.) Do którego tak wielce potrzebnego dzieła z dobroćliwości swojej Jego Królewska Mć Pan Nasz Miłościwy przezorną swoją doskonałością Kommissyę Menniczną złożyć raczył z wyboru ludzi cnotą, radą i wiernością w oyczynnie naszej dystyngowanych, a to pod prezydencyą JW. Imci Pana Andrzeia Zamoyckiego Kanclerza Wielkiego Koronnego, któremu do społeczeństwa tey pracy i usługi publiczney wyznaczył J. Królewska Mość Pan Nasz Miłościwy za Kommissarzów J. O. Xiążęcia Imci Michała Czartoryskiego Kanclerza Wielkiego W. X. Lit. J. W. Imci Pana Antoniego Przeddzieckiego Podkanclerzego W. X. Lit. JW. Imci Pana Jana Borchy Woiewodę Xięstwa Inflantskiego, JW. Imci Pana Augusta Moszyńskiego Stolnika Wielkiego Koronnego, W. Imci Pana Alexandra Unruha Starostę Zelniewskiego, którzy nie tylko przez zasługi swoje, ale też i przez obowiązki przysięgi senatorskiej i ministrowskiej, że *quidquid nocivi sciverint, avertent*, dostatecznie w narodzie całym wierności swojej zagruntowali ufność, chętnie iednak ku pomnożeniu oney, taką przed Nayiaśnieyszym Panem wszyscy wykonali przysięgę: że *na nic więcej względu mieć nie będą, jak szczególnie na publiczne Jego Królewskiej Mości i całej Rzeczy-Pospolitej dobro*. — A tak w rocznym niemal przeciągu wszelkie starania i usiłowania z pilnością i dozorem dokładaiąc, zasięgali iak naydoskonalsze *in re monetaria* uwiadomienia z narodowych w tym ustaw, które *in Archivis* Rzeczy-Pospolitej wynaydować mogli, zapatrywali się na rozrządzenia państw zagranicznych w monetowej okoliczności, sprowadzali narodowych i postronnych *in hac arte peritos*, ku iak naydoskonalszemu oświeceniu, wynikające zatym zdania i myśli w naradzeniach swoich, kierowali iedynie ku formowaniu takiej planty, któraby tak z dawnemi prawami Rzeczy - Pospolitej (nienaruszając zaszytych z postronnemi traktatów) dostatecznie z osta-

tnią wolą Rzeczy-Pospolitey Sejmów *Convocationis et Electionis* zgadzała się, *abyśmy iak nayrychley do nowey własney, a dobrej przyiść mogli monety*. — Jakóż tak wielkie swoich prac dzieło, tak pożądane dla uszczęśliwienia publicznego, podała też Kommissya Menniczna Jego Królewskiej Mości Kommissyi Rzeczy-Pospolitey Skarbu Koronnego na dniu dziesiątym Grudnia *Tysiącznego Siedemsetnego Sześćdziesiątego Piątego* z podpisem wzwwyż wyrażonych Kommissarzów Mennicznych Jego Królewskiej Mci, tę w sobie bicia srebrney monety zawierającą plantę, aby: Talery bite próby trzynastej i grenów sześć *ad normam* Konwencyi Rzeszy Niemieckiej, z grzywny Kolońskiej samego czystego srebra sztuk dziesięć. — Połtalerów teyże próby iak talery, z takieyże grzywny i takiegoż srebra, sztuk dwadzieścia. — Czwartek próby dziesiątej sztuk czterdzieści. — Species czterogroszówkom *Imperii* równe, osmą część talera bitego wynoszące, czterogroszami srebrnymi zwać się, i w sobie do proporcji nowo bitej miedzianej monety groszy trzydzieści zawierać mające, osmej próby grenów dwanaście, sztuk ośmdziesiąt. — Dwóch groszów srebrnych próby siódmej, sztuk sto sześćdziesiąt. — Pojedynczych groszów srebrnych próby piątej grenów szesnaście, sztuk trzysta dwadzieścia; z grzywny Kolońskiej czystego srebra wybijane były; tak, że na czerwony złoty Hollenderski talerów bitych dwa i groszów srebrnych trzy, albo co iest iedno, sześćdziesiąt i siedm groszy pojedynczych srebrnych rachować się ma. — Którą to plantę Kommissya Rzeczy-Pospolitey Skarbu Koronnego odebrawszy; na sessyi swoiey dnia czternastego Grudnia złożoney z przytomności Jegomości Pana Wessla Podskarbiego Wielkiego Koronnego Prezesa teyże Kommissyi, tudzież JOO. JWW. Kommissarzów, mianowicie: Ignacego Twardowskiego Kaliskiego, Andrzeia Moszczeńskiego Inowrocławskiego Woiewodów, Bazylego Walickiego Kasztelana Sochaczewskiego, Rocha Kossow-

skiego Podskarbiego Nadwornego Koronnego, Franciszka Rzewuskiego Pisarza Polnego Koronnego, Stanisława Lubomirskiego Strażnika Wielkiego Koronnego, Mikołaja Piaskowskiego Podkomorzego Krzemienieckiego, Woyciecha Chądzyńskiego Woyskiego Rożańskiego, Antoniego Kossowskiego Sekretarza Wielkiego Koronnego, Ignacego Czosnowskiego Starosty Salskiego; którzy poprzysiężoną z Urzędu swego wiernością, że w *zasiadaniu na Radzie Ekonomiczney na nic więcej, iak tylko na dobro publiczne względ mieć będą*, bacznie i sumiennie wszelkie okoliczności rozważywszy, w podaney plancie, iawnie narodowe upatrzyli pożytki, że śmieie sądzić można, iż w początkowym panowaniu Nayaśnieyszego Stanisława Augusta, Pana N. Miłociwego dawne dla całego narodu przywrócić się uszczęśliwienia, przez wskrzeszenie dobrej krajowej monety, która nie tylko z nazwiska swego groszy srebrnych, ale z waloru wewnętrznego, tak się równia z monetą srebrną *Zygmunta pierwszego*, że teyż samą proporcją *ad Ligam Imperii* mają terażnieysze, iaką wtenczas zachowywały w sobie Zygmuntowskie grosze; stosuje się oraz do traktatów między tymże Nayaśnieyszym Zygmuntem Pierwszym Królem Polskim, a Nayaśnieyszym Ferdynandem Pierwszym Cesarzem Chrześcijańskim zawartych, a przez następców Jego Królów Polskich, kiedy moneta w Polsce bita bywała, potwierdzonych, a oraz i do praw Rzeczy-Pospolitey o mennicy i monecie, *aby ad Ligam Imperii bita była, conformiter* do tychże traktatów stanowionych, przy względzie na proporcją między złotem a srebrem, położeniu kraju przyzwoitą. Zważając oraz w tey plancie, iż srebro względem złota w tey proporcji iest szacowane, że od wykupowania za złoto ubezpieczone zostanie, złoto zaś w tańszej, niż przedtym cenie, do kraju wchodzić będzie, Taler Polski z Imperyalnym porówna się, a z tym cena iego do ceny Talera Hollenderskiego zbliży się, które Talery Hollenderskie, lubo

od kraiowych lepsze, w równy jednak z kraiowemi kurrency do kraiu wnoszone, a te do państw wschodnich z znaczną korzyścią wydawane być mogą; przez wpłynienie zaś do kraiu Talerów Hollenderskich i tych do handlów wewnętrznych z narodową monetą użycie, wprowadzeniu każdej zley osobliwie drobney zagranicznej monety zabieży się; ku temu intraty domowe, biorąc za produkcyę kraiowę monetę wewnętrzną szacunek, mniej liczby, a więcej dobroci mającą, nie równie powiększone zostaną; towary *et necessaria* zagraniczne ztanieją, kupcy monetę względem towarów swoich do wewnętrznego szacunku rachować i dla tego drogo towary sprzedawać zwyczajeni, tych towarów podwyższać już przyczyny mieć nie będą. — A tak z wszelkich miar upatruiąc zupełne kraiu całego uszczęśliwienie w podanej sobie planie bicia nowej dobrej monety od Kommissyi Mennicznej Jego Królewskiej Mości, a uznawszy w niej że: Talerów bitych *ad Normam Conventionis Imperii* ośm i trzecia część sztuk, próby trzynaście łutów i grenów sześć, grzywnę Kolońską ważąc, według wzwyż wspomnioney planty w dziesięciu Talerach bitych jedna grzywna Kolońska samego czystego srebra. — Pół-Talerów szesnaście dwie trzecie sztuk teyże próby, trzynaście łutów i grenów sześć grzywnę Kolońską ważąc, we dwudziestu pół-talerach jedna grzywna Kolońska samego czystego srebra. — Ośm groszowych srebrnych próby dziesięć łutów, dwadzieścia pięć sztuk grzywnę Kolońską ważąc, we czterdziestu ośmiu groszówkach srebrnych, jedna grzywna Kolońska samego czystego srebra. — Czterogroszówek srebrnych próby ośm łutów i grenów dwanaście, czterdzieści trzy i jedna trzecia część sztuk grzywnę Kolońską ważąc, w osmiudziesiąt czterogroszówkach srebrnych, jedna grzywna Kolońska samego czystego srebra. — Dwóch groszówek srebrnych próby siedm łutów, siedemdziesiąt sztuk grzywnę Kolońską ważąc, w stu sześćdziesiąt dwu gro-

szówkach srebrnych, jedna grzywna Kolońska samego czystego srebra. — Pojedynczych groszów srebrnych próby pięć łutów i szesnaście grenów, sto siedemnaście siedem dziewiątek części sztuk, grzywnę Kolońską ważąc, w trzy-stu dwudziestu pojedynczych groszach srebrnych, jedna grzywna Kolońska samego czystego srebra — zawsze równie i proporcjonalnie znaydować się będzie. — Kommissya Rzeczy-Pospolitey Skarbu Koronnego na teyże sessyi z obowiązku prawa na siebie włożonego, *Notabili pluralitate* tę plantę za naydoskonalszą uznała i zdecydowała, zupełnie zatym zdanie Kommissyi Mennicznej approbowała, te mając zaufanie, iż ten Projekt, przez osoby dobrze oyczyźnie żyjące, *in Materiis status et Politicis* doskonale i doświadczone, znaczne swoje w oyczyźnie possessye i dochody mające iest ułożony, wszelkie obowiązki ostrożności i sposoby zabieżenia fałszowaniu, dostatecznie okryślający, widoczne całemu kraiowi przyniesie zbogacenie. — Która to decyzya *Kommissyi Skarbu Koronnego* będąc doniesiona Jego Królewskiej Mości Panu Naszemu Miłościwemu, a w niej powszechnie narodu całego uznawszy dobro, ten z naylepszych Monarchów Król, iedyny cel szczęścia publicznego mający, oddaliwszy znaczne zyski, które *ex re monetaria* zwykle panujących Królów właściwe bywały, a czyniąc pośpiech żądaniu narodowemu, aby nie odwłocznie *do dobrej monety* przyść można, mennicę ku biciu teyże monety srebrney z nakładem summ znacznych z Skarbu swego tu w Warszawie erygować rozkazał. Do której naydoskonalszych w professyi mennicznej ludzi sprowadziwszy, Kommissya Menniczna Jego Królewskiej Mości iak nayściśleysze uczyniła rozrządzenie, aby mocne było każdemu ubezpieczenie, że żadnego fałszu, ani podeyscia Publicum obawiać się nie ma i na to poprzysiężonych Probierzów ustanowiła. W czym iako z prawa dozór *et responsio* Kommissyi Skarb. przynależy, tak dostatecznie i taż Kommissya Skarbu Koron-

nego uczyniła warunki, dodawszy swoich dozorców i probierzów przysięgłych na pilne baczenie wszelkich ubezpieczających okoliczności. — A tak gruntowne i dostateczne nad gatunkiem tych nowo wychodząc mających monet uczyniwszy *Kommissya Skarbu Koronnego* rozważenie, ściśle zewsząd ku bezpieczeństwu publicznemu rozrządzenie, wszystkim w generalności iako i każdemu w szczególności *cuiuscunque Status et conditionis* obywatelom Korony Polskiej i wszystkich prowincyi do niej należących niniejszym uniwersałem *Kommissya Skarbu Koronnego* obwieszcza, iż od dnia dzisiejszego wszystkie *Talery, Pół-Talery, Ćwiartki, czterogroszówki, dwugroszówki i grosze pojedyncze srebrne* wychodzące z mennicy Jego Królewskiej Mości Pana Naszego Miłościwego, kurs swój po całej Koronie Polskiej i wszystkich prowincyach do niej należących mieć powinny podług niniejszego uwiadomienia, to jest: *Taler bity* trzyma w sobie ośm czterogroszówek srebrnych, albo szesnaście dwóch groszówek, co iedno jest iak trzydzieści i dwa groszy pojedynczych srebrnych. — *Puñtaler* trzyma w sobie przez połowę tych sztuk, co taler. — *Ćwiartka* trzyma w sobie czwartą część tych sztuk co taler, lub przez połowę co puñtaler. — *Czterogroszówka srebrna* trzyma w sobie dwie dwóchgroszówki, albo cztery sztuki groszów pojedynczych srebrnych, na miedzianą zaś redukując monetę podług tej, która wychodzi z mennicy Jego Królewskiej Mości i *uniwersałem Kommissyi Skarbu Koronnego* (ob. LIII. A.) jest obwieszczona, sztuka czterogroszowa trzyma w sobie groszy trzydzieści miedzianych nowych. — *Dwugroszówka srebrna* trzyma w sobie groszów srebrnych sztuk dwie, miedzianych zaś groszów nowych Jego Królewskiej Mości groszy piętnaście. — *Grosz pojedynczy srebrny* trzyma w sobie groszy siedm i pół miedzianych nowych monety Jego Królewskiej Mci. — Co się zaś tyczy do ewaluacyi teyże monety do proporcyi czerwonych

złotych Hollenderskich ważnych, *Kommissya Skarbu Koronnego Publico* takowe czyni ogłoszenie, że *Jeden* czerwony złoty Hollenderski ważny rachować się ma: *Dwa* talery srebrne i groszy trzy pojedyncze srebrne, *albo: Cztery* puñtalery srebrne i groszy trzy pojedyncze srebrne, *albo: Ośm* ćwiartek srebrnych i groszy trzy pojedynczych srebrnych, *albo: Szesnaście* czterogroszówek srebrnych i groszy trzy pojedynczych srebrnych, *albo: Trzydzieści* trzy dwóchgroszówek srebrnych i grosz ieden pojedynczy srebrny, *albo: Sześćdziesiąt siedm* groszy srebrnych pojedynczych. — Zatem niniejszym uniwersałem swoim, *Kommissya Skarbu Koronnego* z mocy i powinności z praw na siebie włożonych *Publicum* obwieściwszy i uwiadomiwszy zaleca; aby odąd podług tej proporcyi i wzwyż wyrażoney kurrencyi pomieniona moneta srebrna wychodząca z mennicy Jego Królewskiej Mości tu w Warszawie, tak w publicznych Jego Królewskiej Mości i Rzeczy-Pospolitey podatkach i prowentach, iak i w prywatnych wszelkich każdego dochodach, tudzież we wszelkich wydatkach i expensach, tak publicznych iako i prywatnych, bez żadney wątpliwości szła i od każdego obywatela brana była. — A iako powszechnie całego narodu jest żądanie prawem seymu *Convocationis* oświadczone, aby iak nayprędsze wykorzenienie zagranicznych rozmaitych a fałszywnych monet nastąpić mogło, luboli iuż Boską Opatrznością i doskonałym Panującego Króla rozrządzeniem do własney narodowej dobrej przychodziemy monety, mając iednak *Kommissya Skarbu Koronnego* w nieposłedney uwadze dość znaczny upadek ludzi w nabyciu złey monety, zktórey nagłego i generalnego wyniszczenia do wielkieyby obywatele przyść mogli utraty, zważając oraz trudność choć przy iak naypilniejszey exekucyi tak lieznego wybicia monety nowej, któraby kray cały dostatecznie dla wygody publiczney napełnić mogła; przeto *Kommissya Skarbu Koronnego* zostawując w trwającej

ieszcze kurrencyi monetę srebrną zagraniczną w uniwersałach Jaśnie Wielmożnego Imci Pana Wessla Podskarbiego Wielkiego Koronnego dnia dwunastego Sierpnia i dziewiętnastego Października w roku *Tysiącnym Siedemsetnym Sześćdziesiątym Pierwszym* wyszłych wyrażoną, (ob. L i LI. pism urzędowych.) szczególnie tylko wyłącza złotówki i szostaki wszelakie; które to złotówki i szostaki w Koronie Polskiej i prowincjach do niej należących znajdujące się, podług opisu tychże uniwersałów JW. Imci Pana Wessla Podskarbiego Wielkiego Koronnego, kurs swój tylko mieć i zachowywać będą do dnia pierwszego Września *Tysięcznego Siedemsetnego Sześćdziesiątego Szóstego*, od którego dnia i terminu żadnego kursu w Koronie Polskiej i prowincjach do niej należących mieć nie będą i za skassowane uważane być mają. — Unikając zaś wszelkie wątpliwości, któraby w obywatelach wzniecić się mogła z boiaźni nagłej iakiey kassacyi innych monet zagranicznych, któremi kray zostanie ieszcze napełniony; *Kommissya Skarbu Koronnego* ubespieczy, upewnia i obwieszcza każdego, iż oprócz kassacyi wzwyż wyrażonych gatunków, to iest złotówek i szostaków wszelakich, *ante primam septembris* żadna kassacya innych monet nie nastąpi. Wszelka zaś stara, dawna moneta polska podług opisu praw Rzeczy-Pospolitey w swoiey zostawie się kurrencyi. — A iako widocznym iest zubożeniem całego kraiu tylu prawami zakazane, a uniwersałem *Kommissyi Skarbu Koronnego publico* obwieszczone, tak wywożenie wszelkiego srebra i srebrney monety za granicę, iako też wprowadzenie wszelkiej zagranicznej srebrney monety (oprócz Talerów Hiszpańskich, Hollenderskich i Bankowych Półtalarów i ćwiartek); przeto i niniejszym uniwersałem swoim *Kommissya Skarbu Koronnego* potwierdza i ponawia wszelkie w tym warunki i zakazy, a to pod winą, karą i konfiskatą *ad mentem* tylu Konstytucyi bez najmniejszego względu na przestępców, w czym

do dozoru i baczenia Jaśnie Wielmożnych Ichmościów Panów Woiewodów, Starostów, tudzież wszelkie Jurysdykcyę pograniczne i miasta portowe z mocy prawa do tey pilności dla dobra publicznego obowięzuie, a zaś wszystkim Ichmci Panom *Super Intendentom i Officialistom* Skarbu Koronnego na funkcyach celnych J. Królewskiej Mości i Rzeczy-Pospolitey będącym, *sub ammissione Officii* ten dozór nakazuie. Sama zaś przeciwko takowemu wprowadzaniu zagranicznej srebrney monety wszelką pilność przez zakaz i kassacyą takowych ziawiających się monet, mieć attencyą oświadcza się. — Żeby zaś każdy z obywatelów ustaiący w kurrencyi zagranicznej monety mógł walor i szacunek wewnętrzny odebrać, *Kommissya Skarbu Koronnego* obwieszcza niniejszym uniwersałem każdego w szczególności: iż w mennicy Jego Królewskiej Mości tu w Warszawie ktobykolwiek chciał przywieść lub odesłać, czyli to srebro, czyli to iakąkolwiek srebrną monetę, według szacunku i waloru wewnętrznego odbiera zapłatę, czyli to Czerwonemi złotemi Hollenderskimi, czyli to monetą nową srebrną polską do proporcyi wyznaczoney kurrencyi *alias* Groszy srebrnych poiedynczych sześćdziesiąt siedm na czerwony złoty ieden Hollenderski rachuiąc, cena zaś i po czemu grzywna, według różney próby srebra przywiezionego lub odesłanego, wypłacona będzie z mennicy, w niżej położoney tabelli, od *Kommissyi Mennicznej* Jego Królewskiej Mości postanowioney *Publico* do wiadomości się przyłącza; (1) a ktoby z oddalonych prowincyi niechciał tu w Warszawie srebra i różney srebrney monety zbywać, ten w niżej wyrażonych miastach znajdzie Liwerantów

(1) Wedle tabelli téj grzywna kolońska Fejnsilberu w srebrze od 1szy aż do 3ciej próby i 9 granów inclusive, po 72 czterogroszówek srebrnych, w srebrze zaś nad 13stą próbę 9 granów aż do 16tej próby inclusive po 76 takichże czterogroszówek, czyli złotówek, w mennicy królewskiej, w Warszawie placona była.

attestata mennicy Jego Królewskiej Mości mających, z którymi się o cenę tegoż srebra na złoto lub na nową monetę będzie mógł godzić, to jest, w Krakowie, w Poznaniu, we Lwowie i Brodach, który to dowóz srebra i srebrnej monety do zbycia im obfitszy i prędzszy być może, tym większy pośpiech w biciu i napełnieniu całego kraiu tą pożądaną monetą nastąpi. — Który to uniwersał, aby niezawodney każdego doszedł wiadomości, po miastach, parafiach i innych miejscach zwyczajnych publikować i do akt każdego grodu sposobem oblaty podać Officyalistom Skarbu Koronnego zaleca. Dan w Warszawie 10 Lutego 1766. Teodor Wessel Podskarbi Wielki Koronny Prezes Kommissyi Skarbu Koronnego i t. d.

(Z drukowanego urzędowego exemplarza)

C. Uniwersał oznaczający cenę, po jakiej moneta obca dotąd w biegu będąca, za nową z mennicy królewskiej wychodzącą wymieniana być ma.

4. Czerwca 1766 roku.

Kmmissya Rzeczypospolitej Skarbu Koronnego i t. d. wynalazłszy szacunek wewnętrzny monet obcych po porównaniu ich z szacunkiem nowej monety, z mennicy JK. MCI. ad Ligam Imperii wychodzącej, obwieszcza, iż wszystkie *Tynfy Saskie* pod literą T i *małe główki* zwane każdy groszy 28 miedzianych nowych, to jest srebrnych groszy 3 i miedzianych nowych $5\frac{1}{2}$ szacunku w sobie zawierają; których na ośmnaście złotych dawnych polskich, czyli na czerwony złoty jeden ważny, sztuk 17, trzy srebrne grosze i cztery grosze miedziane nowe liczyć należy. Gatunki zaś imię *Wrocławskich* mające, każdy po groszy nowych miedzianych 10, to jest grosz srebrny jeden i groszy miedzianych dwa i pół, w sobie waloru mają; których *Wrocławskich* na czerwony złoty ważny, czyli na ośmnaście Złotych dawnych polskich, sztuk 50 i groszy nowych

miedzianych dwa i pół rachować się powinno. Inne zaś rodzaje monet pod nazwiskiem *Berlinek* i *Bąków* kursujące, każdy po groszy 7 i pół miedzianych nowych, czyli grosz ieden srebrny ceny w sobie utrzymują; których *Bąków* czyli *Berlinków* na czerwony złoty jeden ważny, czyli na złotych ośmnaście dawnych polskich, sztuk 67 liczyć się ma. Takowe więc porównanie do wewnętrznego szacunku monet uczynione, a ztąd postanowienie kurrencyi wyrażonym gatunkom, że dopiero dnia pierwszego miesiąca Września roku terażniejszego swój początek i skutek brać powinno, Kommissya ustanawia. Z tym wyraźnym ostrzeżeniem, czyli uniwersału Kommissyi swojej dnia 10 Lutego w roku terażniejszym nastąpięnego ponowieniem, iż od dnia pierwszego miesiąca Września, to jest inclusive tylko ostatniego dnia Sierpnia Roku teraz biegnącego, tak gatunki wyżej wzmiankowane, teraz oszacowane, iako złotówki i szostaki, w swojej kurrencyi, jak dotąd zupełney zostawać winny. Po dniu zaś ostatnim Sierpnia skończonym, a zaraz dnia zaczynającego się pierwszego Września, złotówki i szostaki oraz zagraniczna miedziana moneta, iako skassowane, kurrencyi żadney nigdzie mieć nie będą. Od którego to dnia i czasu, aby zwyż wyrażone gatunki, iako to *Saskie wszystkie Tynfy* pod literą T i *małe główki*, tudzież *Wrocławskie* nazwane, oraz *Bąki* i *Berlinki*, tak w publicznych JK. MCI i Rzeczypospolitej podatkach, prowentach, iako prywatnych dochodach, także w wszelkich wydatkach publicznych i prywatnych, od każdego, podług wyżej postanowionej do czasu kurrencyi, wartości i porównania, brane i przyjmowane były, Kommissya mieć chce i naznacza. A że w tak licznym rodzaju zagranicznych monet, kraj cały napełniających, już wyżej porównanych, nieiakię dyferencyę wewnętrzej wartości znajdować się mogą; więc ktobykolwiek z obywatelów rozumiał mieć lepsze niektóre z tych gatunków sztuki,

wolne tychże ma stopienie i na swój pożytek (z kraju jednak nie wywołując) obrócenie. Dla wyгоды zaś publiczney każdego z obywatelów, Kommissya Skarbu Koronnego donosi przyrzeczenie Kommissyi JK. Mci menniczej, iż na dostawienie każdemu potrzebującemu monety srebrnej nowej Polskiej, Kantory zmieniające w miastach Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Lwowie, Kamieńcu Podolskim, Zamościu, Dubnie, Brodach, Dybowie i Puławach ustanowione będą, w których Liwrancie attestata Kommissyi Menniczej mający, lub monety podług porównania niniejszego odmieniać, lub srebra stopione podług ceny przy uniwersale dawniejszym, w tabelli wyrażoney, złotem lub nową monetą kupować będą. i t. d. Który to uniwersał, aby niezawodney każdego doszedł wiadomości, po miastach, parafiach i innych mieyscach zwyczajnych publikować i do akt każdego grodu sposobem oblaty podać Officyalistom Skarbu Koronnego zleca. Dan w Warszawie dnia 4. Miesiąca Czerwca Roku 1766.

(Zczasopisma pod tytułem «Wiadomości Warszawskie» roku 1766 wychodzącego N. 52 i 53.)

D. Ustawa waloru y kursu monet w krajach Rzeczypospolitey y sposób płacenia summ w Prowincyach Koronnych, na Seymie Walnym Ordynaryjnym w Warszawie, na sessyi dnia 17 Listopada 1766 roku uchwalona.

Rozliczne in Volumine Legum o Mennicy y Monecie Konstytucye, wyznaczone eo fine Kommissye y włożone niepoiednokrotnie na Poprzedników Naszych Królów Polskich circa Pacta Conventa względem wynalezienia skutecznego sposobu do otworzenia Mennicy obowiązki, są iawnym dowodem, iak wielką Rzpłita uznała potrzebę własney dobrej Monety, a bezskuteczność tych usilności pokazała, iak wielkie do wykonania tego tak potrzebnego

dla wyгоды kraju dzieła zachodziły trudności. Początkowym tych trudności źródłem było odstąpienie od wewnętrznego srebrnej Monety ze złotem szacunku, gdy Rzeczpospolita w pośród wojennych ciężarów, z upodlenia Monety pomnożenia dochodów publicznych w Roku 1654 szukać zaczęła; a zatem nieuchronne Srebra za złą Monetę kupowanego podrożenie, dalszey Monety deteryoracyi było powodem.

Takowa Monety krajowej ze Złotem zagranicznym w szacunku nierówność, przez poniżenie Ceny Towarów krajowych y podrożenie zagranicznych, acz znaczne przyniosła straty; te jednak nie tak długo były dolegliwemi, gdy bowiem dla niedostatku srebra, mała kwota Tynfów y Szostaków za panowania Jana Kazimierza, Michała y Jana III Królów Praedecessorów Naszych wybita, wystarczyć nie mogła potrzebom wewnętrznego y zagranicznego handlu; wielka za czasem liczba dobrej postronney monety w Talarach, Półtalarkach y Ćwiartkach Hiszpańskich y Holenderskich z handlu zagranicznego w kraj Nasz napłynęła, którey obfitość y proporcjonalnie według owych czasów umiarkowana iey z Czerwonemi Złotemi Kurrencya, *aequilibrium* tych dwóch naydroższych Metalów, długo w Narodzie utrzymywała. Nierównie większych szkód była przyczyną Kurrencya Monet na Seymie Traktatowym 1717 docześnie tylko approbowana, a potym pożytecznym dla handlujących zwyczajem utrzymana, którzy taniej Złoto w portowych Miastach biorąc, drożey ie w kraju udawali.

Ta albowiem kurrencya przez podwyższenie ceny Złota y poniżenie ultra modum talarowej Monety, wzruszywszy zachowaną we wszystkich rządnych krajach między Srebrzem a Złotem proporcją, dała pochop zagranicznym do wykupienia nayprzód za Złoto naywiększey części talarowej y inney dobrej Monety, po której znacznym ubytku odkryła się niedostateczność krajowej Monety na drobniejsze

wydatki y odmienienie Złota w tak obszernym kraju niewystarczające. Ten Monety niedostatek otworzył drogę do wprowadzenia zagranicznej Monety, a powab obłudnej ex quantitate numerica korzyści, dopomógł do wykupienia ostatka dobrej Monety y znacznej części Złota, tak dalece że zła a coraz gorsza Moneta gwałtownym wylewem kraj cały napelniła.

A lubo przezorne WW. Podskarbiach obojga Narodów zabiegi przez ogłoszoną redukcją dalszemu zagranicznych Monet wpłynieniu tamę założyć usiłowały; przecię chciwych lichwiarzów wynalazkiem lepsze redukowanych monet gatunki za gorsze pod podobnymstępem bte, wykupione y z kraju wyprowadzone były.

Tym ostatnim na cały naród uciskiem pobudzone zkonfederowane Rzeczypospolitey Stany na Seymie Konwokacyjnym Roku 1764 postanowiły: aby po skończonym Bezkrólewiu wszelka zagraniczna Moneta przez bicie dobrej krajowej Monety wykorzeniona była. Żeby zaś ta zbawienna dla dobra pospolitego ustawa prędszy skutek wzięła, też zkonfederowane Rzeczypospolitey Stany, pokładając zupełną ufność w Oycowskiej Naszej około dobra pospolitego staranności, Jus cudendae Monetae, niegdyś od Praedecessora Naszego Zygmunta III Rzeczypospolitey ustąpione, Nam zupełnie samym do dnia życia powierzyły. Zaczyn My zawdzięczając tę Stanów Rzeczypospolitey na Miłości ku Nam ugruntowaną ufność, oraz chcąc iak naysprędzey zapobiedz dalszym miłej Oyczyzny Naszej stratom, zaraz po Seymie szczęśliwej Koronacji Naszej, myśli y usiłowania Nasze do tego iak nayspilniey obróciliśmy: żeby Rzeczypospolita dobrą y z najlepszymi w sąsiedzkich Państwach Monetami porównaną, opatrzona być mogła.

Do uporządkowania tak trudnego wszędy, a w Państwie Naszym tym trudniejszego dzieła: że blisko od wieku Rzecz Menniczna cale za-

niedbana była; staraliśmy się wybrać z Narodu Mężów cnotą i żarliwością o dobro pospolite wstawionych, a przytem w handlowey y Mennicznej umiejętności biegłych, którzy po długim, rozmyślnym i uważnym naradzeniu się, plantę całego Mennicznego Dzieła Kommissyom Rzeczypospolitey Skarbów Koronnego y Litewskiego podali, a obie Kommissye Skarbowe nalazszy onę Narodowi na zawsze pożyteczną, mocą obowiązku prawem na siebie włożonego przez Uniwersały swoje we wszystkich Grodach aktykowane, Koronny pod datą dnia 10 Miesiąca Lutego roku 1766 w Warszawie, a Litewski pod datą dnia 9 Augusta roku 1766 w Grodnie, zupełnie approbowali.

Nie litowaliśmy zatem dalszej pracy y znacznych nakładów dla sprowadzenia z cudzych krajów ludzi umiejetnych y wszelkiego gatunku Rzemieślników, owszem cum sacrificio należących Nam ex Jure monetandi pożytków, postaraliśmy się zafundować porządną, do przedkiego opatrzenia kraju nowemi pieniędzmi zdatną, y w niczem naylepszym w Europie nieustępującą Mennicę, która gdy iuż w zupełnym nayduie się porządku; więc wszelka Moneta w Mennicach Naszych bita, aby tym łatwieyszą w kraju miała kurrencyą, za zgodą wszech Stanów, naprzód dyspozycyę wszelkie Obojga Kommissyi Skarbowych względem ustanowienia gatunków nowej Monety, tudzież wagi, próby y porównania ich kursu przeciw Czerwonym Złotym Holenderskim, jako też Redukcyę Monet zagranicznych in toto approbujemy; oraz to pro Lege positiva mieć chcemy: aby w Mennicach naszych z Grzywny Kolońskiej Feynu po Ośmdziesiąt bito Czwierogroszówek, *którym to Czwierogroszówkom odtąd Imię Złotego naznaczymy.* A takich Złotych Szesnaście y trzy Grosze srebrne na Czerwony Złoty, Ośm Złotych na Talar bity, Cztery Grosze srebrne na Złoty, a Groszy Nowych Miedzianych trzydzieści takż na Złoty rachować się ma. Żadne insze Gatunki Monet w Mennicach Naszych bite być nie mają, jako tylko

Czerwone Złote podług próby y wagi Prowincyi Holenderskiej. W srebnej zaś Monecie Talary bite próby trzynastej y sześć granów, Sztuk dziesięć z Grzywny Feynu. Półtalarki próby takż trzynastej y sześć granów, sztuk Dwadzieścia z Grzywny Feynu. Ćwiartki, to iest Dwuzłotówki próby Dziesiątej, sztuk czterdzieści z grzywny Feynu. Złotówki próby Ósmey granów Dwanaście, sztuk Ośmdziesiąt z Grzywny Feynu. Półzłotówki próby Siódmej, sztuk Sto Sześćdziesiąt z Grzywny Feynu. Grosze Srebrne próby Piątej granów Szesnaście, sztuk Trzysta dwadzieścia z Grzywny Feynu. W Monecie Miedzianej: Trzygroszówki, Groszówki, Półgroszówki, Szelągi po Złotych cztery z Funta miedzi, wagi takż Kolońskiej. (1)

Która to nowa Moneta, aby podług wyż opisaney Ustawy po całej koronie Polskiej y Wielkim Xięstwie Litewskim cum annexis Provinciis od każdego brana była, pod rygorem kary na nieposłusznych prawu ściągającej się, nakazuujemy. Osobliwie zaś J. Wielmożnemu Xięciu JMci Kurlandzkiemu zalecamy, a Miastom Naszym Pruskim sub rigoro animadversione w Sądach Naszych Zadwornych przykazujemy: aby żadney Monety nie bili, któraby nie była in pondere, grano, specie et valore z Monetą Naszą nową per omnia conformis, y kurs teraz ustanowiony we wszystkim zachowywali. A że Kommissye Skarbowe Obojga Narodów przy Redukcyi zagranicznych Monet, Tynfów i Szostaków Polskich, iako Prawem autoryzowa-

nych dotknąć nie mogły; więc wziąwszy w uwagę: iż y ta Moneta waloru wnetrznego nie ma, a zatem równey z nową Monetą Kurencyi mieć niepowinna; przeto Tynfy Stare Polskie do Groszy nowych Miedzianych dwudziestu siedmiu, a Szostaki do groszy dziesięciu redukuujemy. O czym Kommissye Skarbowe Obojga Narodów zaraz z Warszawy przez Uniwersały swoje Publicum obwieścić mają, oraz tymże Kommissyom Skarbowym moc zupełną dajemy: aby wszystkie Monet zagranicznych gatunki, post primam Septembris Annó 1767mo ieden po drugim, podług potrzeby y rekwiżycyi Kommissyi Naszey Mennicznej, kassowali, półrokiem przed Terminem Kassaty przez Uniwersały swoje Publicum obwieściwszy.

Nadto tymże Kommissyom Skarbowym Obojga Narodów zalecamy: aby odtąd wszystkie publiczne dochody, tak w redukowanych Monet gatunkach, iako y w nowey Monecie, Złoty nowy to iest cztery grosze srebrne za dawny Złoty rachuiąc odbierały y zarówno wszystkie pensye, zapłatę woysku, y inne wydatki w podobnym rachunku wypłacały. Żeby zaś na potrzebnych do bicia nowey Monety Materyałach w Mennicy naszey niezbywało, y żeby tym prędzey Moneta w całym Kraiu uniformis stała się, tudzież aby nowa Moneta prędzey po całym kraiu rozeyść się mogła, obie Kommissye Rzeczypospolitey Skarbu Koronnego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego, dochody wszelkie publiczne tak w redukowanych Monetach, iako y Talarach lub Czerwonych Złotych Holenderskich y nowey Monecie odbierać, redukowane Monety dla topienia do Mennicy Naszey odsyłać, Złota teyże Mennicy na skupienie Materyałów podług potrzeby dawać mają, a Mennica Nasza za Złoto, według wyżey opisanego kursu, tudzież y za topione Srebro, podług próby, wagi y taxi Mennicznej przez Kommissye Skarbowe aprobowaney, płacić nową Monetą powinna będzie.

(1) Monety na stopę powyższą bite, wystawione są w niniejszym dziele w opisie i rysunku, mianowicie: Czerwone złote na Tabl. LIX. N. 773 — 784. Talary na Tabl. LVII i LVIII. N. 764 — 769. Półtalarki na Tabl. LVI. N. 755 — 758. Ćwiartki czyli Dwuzłotówki na Tabl. LV. N. 746 — 751. Złotówki na Tabl. LIV i LV. N. 737 — 741. Półzłotówki na Tabl. LIV. N. 733 — 736. Grosze srebrne na Tabl. LIV. N. 726 — 729. Trzygroszówki na Tabl. LIII i LIV. N. 717 — 722. Groszówki na Tabl. LIII. N. 709 — 715. Półgroszówki na Tabl. LIII. N. 705 — 707 i Szelągi na Tabl. LIII. N. 702 — 703.

A gdy według terażniejszego porównania Monet in valore intrinseco, Czerwony Złoty, który podług Konstytucyi Anni 1717 szedł dotąd w Złotych Polskich Ośmnastu, teraz iest niżony do Złotych Polskich Szesnastu y groszy dwudziestu dwóch y pół; przeto zachowując całość Kontraktów y wszelkich Transakcyi według Konstytucyi Anni 1726, Monetę w Kontraktach wyrażoną a walor w Królestwie idący ostrzegający, deklarujemy: Iż Debitorowie opłacając summy tak Duchowne iako y Świeckie, nawet y od Kupców na Skrypta lub Wexle zaciągnięne, chociażby w opisie tylko numerica species Czerwonych Złotych była wyrażona, też summy Monetą w Kontrakcie opisaną, a walorem teraz ustanowionym to jest dopłacając do każdego Czerwonego Złotego po pięć groszy srebrnych, a za dawny Złoty każdy Monetą pożyczony, terażniejszy Złoty, to jest cztery Grosze srebrne oddając, wypłacać powinni będą; wyiawszy summy in specie Złotem assekurowane między Kupcami z handlu lub kredytu wynikające, lub Kupcom za Towary należące, które ad proporcionem Złota, nie Monety, rachowane były.

Summy in Terminis satisfactoriis ex mente Decretorum et Transactionum y wszelkich obligów juste et legaliter w Grodach reponowane, Pieczęciami Grodzkimi zapieczętowane, praevia Juratoria Comprobatione, iako z pod pieczęci nietykane, y niefruktyfikowały, aby przez tych, komu należą podniesione były, prae-senti Lege warujemy.

A że Moneta zagraniczna y dawna kraiowa iest już ad valorem intrinsecum redukowana; przeto zagraniczna dopóki w czasie przez Kommissyą Skarbową skassowana nie będzie, a kraiowa do dalszey Dyspozycyi Rzeczypospolitey zastawiona, według Redukcyi swoich z tą ła-twością iak Nowa brane być mają.

(Vol. Leg. VII. stron. 449.)

LIV.

Uniwersał Kommissyi skarbu koron-nego donoszący o niżeniu stopy men-nicznój.

15. Marca 1787.

Kommissya Rzeczypospolitey Skarbu Koronnego. Wszem w obec y każdemu z osobna komu o tym wiedzieć należy, wiadomo czyni. Jak Moneta iedynym iest zawsze nabycia rzeczy sposobem, tak zawsze troskliwa Królów y przewodniczących Skarbowym Urządzeniom wysilała się staranność, aby złey nawoz był wzbroniony, a Kray dobrą był opatrzony Monetą. Lecz ten zamiar iak zawsze łakomstwo y podła chęć zysku odwracała, tak y w ciągu dwudziestu lat smutne uczęło doświadczenie, iak z 40 okładem wybitych Milionow większa daleko część obcych Mennic stała się zasileniem. Prawo zesłego Seymu upatrując grun-towność tey doświadczoney prawdy, zleciło Kommissyom Skarbu Obojga Narodów za znie-sieniem się z Kommissyą Menniczną J. K. Mci, aby podniósłszy Czerwony Złoty na Złotych 18. Monetę do Zagranicznych Państw stosować. Tych Kommissyi wspólne namowy zmierzają, aby wywóz Monety Kraiowej był zatamowa-nym, ułożyli, aby Moneta bić się miana była stosowana do proporcyi Srebra ze Złotem, ktorey zachowanie szacunek daie Metalom y aby pośrednicza stosowność między Kursem Państw sąsiadujących zachowaną iak nayściśley była. Temi idąc prawidłami Plan wybiiania Monety z grzywny czystey Kolońskiej Zło: 83. Gro. 15 za nayużyteczniejszy uznali, które w następujących sztukach wybiiane będą:

Talery których na Grzywnę Szt. 10 $\frac{7}{16}$ Pr. 13 Ł.
Czworo Złotowki któr. na Grz. « 20 $\frac{3}{4}$ « 13 «
Dwu Złotowki ktorych na Grz. « 41 $\frac{3}{4}$ « 9 «
11 gran.

Złotówki których na Grzywnę Szt. 83½ Prob. 8
Łot. 6 gran.

Pół Złotówki których na Grzy. « 167 « 6
Łot. 12 gran. (nie były wcale bite)

Dziesięciogroszówki któ. na Gr. « 250½ « 6
Łutów. (1)

W takowych Gatunkach Moneta wszędzie brana bydź ma, y Kommiss. Officyalistom swoim nakazuje, aby one w Podatkach Publicznych bez żadney różnicy Srebra, lub Złota brali.

Polskiey Monety do tych czas wybiianej bieg czyli kurs podług ceny oznaczonej zostawia się.

Gdyby zaś kto chciał dawniejszą Monetę Polską na nową zamieniać, na ten czas za Monety poczynszy od Złotówek aż do Talerów w wadze początkowej przy wyjściu ich z Mennicy trzymaney nieosłabione, za Złotych 80. Złoty nowych 83. Gro: 15 Pol.; że w Mennicy brać będzie, na mocy oświadczenia Kommissyi J. K. Mci Mennicznej, uwiadomia.

Względem zaś Półzłotówek i Srebrnych Groszy, iako ich feynowanie iest przydroższe, tak tych wykupować Mennica niebędzie.

Chcąc zaś tak wywóz Srebra do Zagranicznych Mennic zwrócić do Kraiowej Mennicy, iak kupowaniem Srebra w Kraiu będącego, Unkoszta Menniczne, a ztąd wynikającą nadgrode Miedzią umniejszyć, Kommissya oświadcza, iż Mennica J. K. Mci taniej Srebra w Kraiu kupować niebędzie, iak Grzywnę feyn Kolońską po Zło: 81. Gro: 15. Gdyby zaś Mennica iakowe trudności czynić miała, na ten czas że Skarb Koronny takowe kupi, Kommissya upewnia. Jako zaś Prawo 1775 Roku wywóz Monety Kraiowej wzbronilo, tak Uur.

(1) Ob. na stopę niniejszą bite *Talary* na Tabl. LVIII. N. 770 — 772. *Czworoziłotówki* na Tabl. LVI. N. 759 — 760. *Dwuzłotówki* na Tabl. LV. N. 752 — 753. *Złotówki* na Tabl. LV. N. 742 — 743. *Dziesięciogroszówki* na Tabl. LIV. N. 730 — 731.

Officyalistom Komor zaleca, aby pod żadnym pozorem takowego wywozu niedopuszcili. Ktoż to Uniwersał, aby niezawodney każdego doszedł wiadomości, tenże po Miastach, Miasteczkach publikować, y do Grodów sposobem Oblaty podać, a o podaniu y publikacyi wzięte Attestata Kommissyi swoiey odesłać Jchmć Panom Officyalistom Skarbowym zleca. Datum w Warszawie na Sessyi Dnia 15 Miesiąca Marca Roku Pańskiego 1787. Adam Łodzia Xiąże Poniński. mprpr: (L. S.)

(Z drukowanego urzędowego exemplarza.)

LV.

Uniwersał względem bicia monety na stopę nowo ustanowioną.

13. Czerwca 1794.

Rada Najwyższa Narodowa. Przeświadczył się cały Naród na sejmie 1786, że moneta krajowa od 1764 do 1786 w mennicy bita, w dobroci i walarze monety Państw ościennych przewyższająca, prawie ze wszystkim przez wychód jej za granicę wyginęła, a na to miejsce kraj nasz obcemi monetami, dobroci krajowej monety nie korrespondującemi, zarzucony został. Czemu zapobiegając sejm 1786 roku, ustanowienie ligi mennicznej stosownej do Państw sąsiedzkich Kommissyi Skarbu polecił. Prawo to przywodzić do skutku, Kommissya ligę monety do Złp. 83½ z Grzywny Kolońskiej bić się mających oznaczyła.

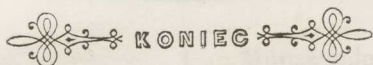
Lecz skoro środek ten niedość jest mocną tamą wychodowi monety z Państw Rzeczypospolitej, ościenne bowiem mennice, jako to: Rossyjska 86, a Pruska 84½ z Grzywny Kolońskiej bijąc, lepszą naszą monetę nawozem swoich, a wywozem naszej wygubiają; przeto zapobiegając zniszczeniu przez ten sposób bogactw krajowych, ligę monety do Złp. 84½

z Grzywny Kolońskiej bić się mającej stanowi. Monetę w tej wartości wybijaną mieć chce w sztukach 6 zł. 2 zł. 1 zł. i 10 gr. Upatrując oraz, jako miedź dotąd bita przez swój ciężar przykrość w przewozie i noszeniu, osobliwie wojskowym w marszach sprawuje, dla zapobieżenia tej niewygodzie wstrzymując dalsze bicie miedzi, drobne pieniądze srebrne, czyli billony zwane, w sztukach 6 groszy miedzianych walor mieć mających, w proporcji $\frac{1}{4}$ części względem zwykłych *courrant* pieniędzy, bić

nakazuje; a to pod stemplem z jednej strony Rzeczypospolitej, a z drugiej z napisem «6 groszy miedzianych» i z wyrażeniem roku. (1) Dan na Sessyi Rady Narodowej dnia 13 Czerwca 1794 r. Ign. Potocki. Prezydujący.

(Z drukowanego urzędowego exemplarza.)

(1) Monety na stopę niniejszym uniwersalem ogłoszoną bite, znajdują się: *Talar sześciotłotowy* na Tabl. LVII. N. 761. *Dwuzłotówka* na Tabl. LVI. N. 754. *Złotówka* na Tabl. LV. N. 744. *Szostak* na Tabl. LIV. N. 725.

SPIS DZIEŁ

I PISM

O MONETACH, MEDALACH I RZECZACH MENNICZNYCH POLSKICH,

BĄDŹ WYŁĄCZNIE, BĄDŹ NAWIASOWO TYLKO TRAKTUJĄCYCH.

A.

Abbildung und Beschreibung der auf die evangelische Kirche in Warschau geprägten Medaillen, w dziele: Bernoulli's Sammlung kurzer Reiseb. Berlin 1781—87—III. Band pag. 390 — 394.

Akt Commissyey mienicznej (sic) odprawiony w Warszawie die XVI Maj, Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo. Kart. 3 in folio, bez wyrażenia miejsca druku.

Albertrandego (Jana Chrzeciela) Historia polska ostatnich trzech wieków medalami zaświadczone i objaśniona, rękopism około 200 arkuszy w polskim języku skreślony, a częścią i po francuzku napisany, znajdował się w bibliotece b. Warszawskiego Towarzystwa przyjaciół nauk.

Ampachianum (Numophylacium) Vol. I. Lips. 1833. Vol. II. III. Naumburg 1834 und 1835. in 8vo. Autorem jest C. G. Knauth. Katalog ten licytacyjny zawiera między innemi spis wielu ciekawych monet i medalów polskich.

Anhang zu dem 1722 in Elbing herausgegebenen Bericht. vid. Dav. Braun.

Appel (Jos.) Repertorium zur gesammten

Münzkunde des Mittelalters und der neueren Zeit. in 8vo 4 Bände in 7. Abtheilungen. Pesth 1820. Wien 1824. Rozrzucone są w tém dziele, między innemi, opisy monet polskich i litewskich, jakoteż monet prowincyi i miast do Polski niegdy należących, z oznaczeniem ich wielkości i wagi.

Arndt (J. G.) von den Münzen, so in Liefeland zur Zeit des Ordens und nachher geprägt worden sind w dziele: Liefländische Chronik II Theil. stron. 314. Halle im Magdeburgischen 1753 in fol. Opisane tu są monety z czasu zakonu kawalerów mieczowych pochodzące, jakoteż późniejsze Inflantkie i Kurlandzkie pod stemplem Królów polskich bite.

Arnolda (Jerzego Krystyana) Med. Dok. [Czł. b. Król. Towarzystwa przyjaciół nauk Rozprawa o monecie polskiej drukowana w rocznikach tegoż Towarzystwa w T. VI. str. 292 — 307.

— Der polnische Mordthaler «Kopa za głowę» ein Beitrag zur polnischen Münzgeschichte mit 2 Kupfertafeln 1799. Dotąd zostaje w rękopismie.

B.

Bacmeister's (Hartm. Ludw. Ch.) Russische Bibliothek 1—11. B. St. Petersburg. Riga und Leipzig 1772—87 in 8vo. Traktuje o rzeczach menniczych państwa Rosyjskiego, Estonii i Infant, téj ostatniej prowincyi niegdys do Polski należącój.

Bandtkiego (Jerzego Samuela) Dzieje Narodu Polskiego, wydanie trzecie w Wrocławiu r. 1835. 2. T. in 8vo. W tomie I szym są uwagi o monetach polskich średnich wieków, a przy końcu tomu 2go znajduje się rozprawa o monetach polskich i litewskich nowszych czasów z dołączoną tablicą ich ewaluacyi na terażniejszą.

— Ueber die ältesten Münzen Polens und Schlesiens w piśmie czasowém: Schlesien ehedem und jetzt herausg. v. Oelsner und Reiche 5. Stück 1806 in 8vo.

Bandtkie (Jan Wincenty) o monetach najdawniejszych polskich i szląskich, (przekład na język polski poprzedniej niemieckiej rozprawy) znajduje się w pamiętniku Warszawskim z roku 1815. T. I. str. 257 i 377.

Bandtkiego (Kazimierza Władysława Stężyńskiego) Numizmatyka krajowa. Tom I. w Warszawie drukiem J. Glücksberga księgarza Szkół publicznych w Królestwie Polskiem. 1839 in 4to stron. 168 z 42 litograf. tablicami. Tom II. tamże 1840 r. str. 149 z 30 litogr. tablicami i 2 tabellami.

Bauer's (Ge) auserlesene und nützliche Neuigkeiten für Münzliebhaber. St. 1—24. m. Kpf. und Regist. Nürnberg. 1772 in 4to. Jest tu opisanych i wyszychowanych kilka talarów polskich.

Baumgarten's (Jos. Gotth.) Historisch-genealogisch-chronologisch-kritisches Verzeichniss aller bekannten dukatenförmigen Goldmünzen der Albertinischen Hauptlinie des uralten sächsischen Hauses. Dresden 1812. in 8vo mit Kpftf.

— Ergänzungen des obigen kritischen Ver-

zeichnisses Dresden 1816. in 8vo. W tych dwóch pismach zawarte są wszystkie złote monety Augusta II i III Królów Polskich.

Bedenken (unvorgreifliches eines Münzerfahrnen über die in Polen erregten Fragen vom Münzwesen etc. sine loco et anno in 4to.

Behm (Mich. Silesii) Discursus de re monetaria regni Poloniae, ostendens damna enormissima ex vilioribus monetis novis argenteis et cupreis, earumque remedia, ad trutinam Serenissimae reipubl. Polon. mente bona sinceraque conscriptus. Anno Christi 1664 in 4to. (bez miejsca druku)

Behmen (Michel von Behmfelden) vom Münzwesen vornehmlich in Pohlen und Preussen etc. zusammengetragen und über einem Kästlein aus alten und neuen Münzen der Könige von Pohlen, der Kreuz-Brüder, Herzoge in Preussen, Curland und der drey grossen Städte in Prussen sonderlich der Stadt Danzig E. Hochweisen Rath dieser Stadt Danzig offeriret. Anno 1672. Rękopism ten znajduje się na ratuszu w Królewcu, a kopia z niego w ręku W. A. Strzeleckiego w Krakowie.

Bentkowskiego (Felix) Spis medalów polskich, lub z dziejami krainy polskiej stycznych, porządkiem lat ułożony z czterema rycinami, w Warszawie 1830 r. in 8vo 259 str. prócz przedmowy.

— Wzmianka o medalu podanym do odgadnienia (Krzysztofa Szydłowieckiego) i uwagi nad nim: w Pamiętniku Warszawskim T. III. str. 273. i T. VI. str. 531.

Berg's (Ad.) Münz-Buch, darinnen Römisch-Kayserliche, Chur und Fürstliche, Päpstl. Span. Franz. Ital. Engl. Schwed. nebst Münzen des alten Testaments, vorgestellt werden. München 1597. Powtórne wydanie ibid. 1604. c. figg. in fol. Nakoniec w Hamb. 1631. in 4to. Znajdują się tu także polskie i do polskich należące monety.

Bericht vom Polnischen und Preussischen Münzwesen. Elbing. 1772 vide Braun.

Bernoulli's (Joh.) Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland, und Polen. Leipzig 1779 — 1780. vid. T. VI. p. 200 i następne o rzeczach mennicznych w Polsce.

Braun (Daw.) Ausführlich-Historischer Bericht vom Polnisch und Preussischen Münzwesen. Elbing 1722. in 4to.

— Anhang zu diesem Bericht 1726. in 4to. Dodatki i poprawki do szacownego dzieła Brauna znajdują się w Erleutertes Preussen w T. II. od stron. 592 do 656. Porówn. także «das gelehrte Preussen» od str. 155 do 168.

C.

Casseburg's (Gottfr. Bern.) Beschreibung der von Heintr. Lübeck gesammelten Preussischen und Polnischen Medaillen, wie auch Thaler. Königsb. 1737 in 8vo.

Catalogue des Monnoies en argent, qui composent une de differentes parties du Cabinet Imperial. vid. Monnoies en argent etc. — des Monnoies en or etc. vid. Monnoies en or etc.

— des diverses monnoies et médailles exposées à l'enchère par la masse de l'heritage du feu Prince Michel Radziwiłł Palatin de Vilna à Varsovie 1834 in 8vo. 80 stronnic prócz przedśłowia.

Conradi (Mich.) Lebens und Regierugs-Geschichte Friedrich August I. (oder als König v. Polen August II.) nach Medaillen und Münzen, als Ergänzung und Fortsetzung zu Tenzels Chursächs. Medaillen-Cabinet. Leipz. 1797 in 4to.

Consideratio quarundam in Regno Poloniae motarum quaestionum super re monetaria, a quodam rei monetariae perito, e germanico in lat. sermonem conversa. s. l. et a. in 4to.

Considerationes monetales circa commissionem monetariam Varsoviae etc. 1659. in 4to.

Crichton (Wilhelm) Urkunden und Beiträge zur Preussischen Geschichte. Königsberg

und Leipzig 1784 in 8vo. Jest to zbiór przywilejów miasta Elbląga i opis monet w jego mennicy od najdawniejszych czasów bitych. Opis ten ułożony przez Rektora tamiecznego Gymnazjum Jana Daniela Hoffmann, wydrukowany był pierwsiakowo w gazecie Toruńskiej z roku 1761, z kąd przeszedł do niniejszego dzieła. Uzupełnił go obecnie głęboki badacz starożytności miast pruskich F. A. Vossberg w piśmie czasowem w Berlinie wychodzącem, pod tyt: «Zeitschrift für Münz - Siegel - und Wappenkunde» w poszytach z roku 1841 i 1844.

Czacki (Tadeusz) O litewskich i polskich prawach. w Warszawie 1800 in 4to, 2 tomy. W tomie I. stron. 111 — 178 znajduje się bardzo ważna rozprawa o monecie polskiej i litewskiej z 13 sztychowanemi tablicami wizerunki tychże monet w ilości sztuk 125 przedstawiającemi i tabellą ich ewaluacyi na monetę podług stopy 1766 roku bitą.

D.

Deductio brevis et exacta damnorum, quae ex diversis sortibus monetaribus, quales in Regno Poloniae cuduntur, imprimis vero ex cupreis solidis exoriuntur; una cum fundamentalis refutatione scripti cujusdam polonici, cui titulus est: Informacia względem Szelałów etc. s. l. 1661 in 4to. Toż samo po polsku s. l. 1661 in 4to.

— damnorum z różnej monety etc. vide Krótka. — ejusd. Argumenti. s. l. 1664 in 4to.

Denkwürdigkeiten thornische v. J. 1724. Berl. 1726. in 4to. (vid. znajdujące się tu sztychy medalów Toruńskich w owej epoce w Hollandyi bitych).

Dewerdeck (Gottfr.) Silesia numismatica, oder Einleitung zu dem Schlesischen Münz-Cabinet, in welchem bis 368 im Lande verfertigte Münzen durch accurate Kupfer gewiesen werden. Jauer 1711 in 4to. In-

teressuje nas z powodu zawartych tu monet
Xiążąt Szląskich rodu Piastów.

Discurs von dem Münzwesen des Königreichs
Polen etc. aus dem Lat. 1665. s. l. in 4to.

Discursus de re monetaria regni Poloniae 1664.
in 4to. vid. Behm.

Dowód jasnej szkody, którą ponosi Królestwo
Polskie z cudzoziemskich pieniędzy, oso-
bliwie z Szląskiej monety, Złotowych i Lew-
kowych talerów, podany do uważenia oj-
czyznę miłującym na Sejm walny Koronny,
roku pańskiego MDCXLV. s. l. in 4to.

Ducaten - Cabinet, auserlesenes und höchst
ansehnliches, welches als ein Beitrag zu
dem Köhlerischen Ducaten-Cabinet anzu-
sehen. Hamb. 1784. in 8vo.

Duńczewskiego (Stanisława z Łazów) w Aka-
demii Zamojskiej obojga prawa Doktora,
Matematyki Professora, Trybunału Ko-
ronnego Geometry przysięgłego, Kalendarz
Polski i Ruski na rok Pański 1747. w Dru-
karni Zamojskiej B. Jana Kantego Patrona
Korony Polskiej i W. Xięstwa Litewskiego
in folio. Zawiera wiadomość o dawniej mo-
necie polskiej i cudzoziemskiej, tudzież
redukcyą staropolskich pieniędzy na ów-
czesną kurrencyą. Tegoż autora Kalendarz
1755 r. zawiera również traktat o monecie
polskiej «z większą informacyą niżeli da-
wniej (to jest 1747 roku).»

Dusburg (Petri de) ordinis Teutonici sacer-
dotis Chronicon Prussiae cum continuatione
Anonymi et animadversionibus ac disserta-
tionibus 19, Antiquitates Prussicas comple-
xis Christophori Hartknochii. Jenae 1679
in 4to. Rozprawa 16ta traktuje o monetach
w miastach Pruskich bitych, do której do-
łączona jest tablica rycin.

Dyskurs o cenie pieniędzy terażniejszych i o nie-
których skutkach jęj. Przydany teraz nowy
sposób zniżenia ceny pieniędzy bez szkody
każdego, co gdy się zachowa, choćby pieni-
dże oraz jako być ma spadły, niktyby przecie
na nich nie neutracił 1632. s. l. in 4to,

Dyskurs o monecie przez Jana Ciesielskiego
r. 1632 s. l. Pisemko wydane w ostatnim
roku panowania Zygmunta III przeciw złej
monecie.

Dyskurs o monecie S. S. (Szymona Starowol-
skiego) in 4to bez roku i miejsca druku.

E.

Entwurf einiger Fragen: 1. Ob einem Landes-
herrn anzurathen, in seinen Landen Kup-
fer-Geld einzuführen? — 2. Ob es einträ-
glicher zum Landesherrlichen Interesse,
schwer Geld und Species-Thaler, wie auch
feine $\frac{2}{3}$ Stücke auszumünzen? — 3. Was
es für Nutzen bringe, goldne Sorten zu
prägen? — 4. In wie weit es gegründet,
dass die Scheidemünzen sowohl den Lan-
desherrlichen Regalien, wie auch den Un-
terthanen am zuträglichsten? Bey Gele-
genheit eines seltenen Sächsischen Gro-
schens erwiesen von einem Patrioten. s. l.
1753. in 4to. W dziełku tém znajduje się
roztrząsana rzecz o groszach z cyfrą Kró-
lewską i wyobrażeniem motyla w Saxonii
po pokoju Altransztadzkim bitych, jakoby
niestateczność stronników Augusta II w Pol-
szcze oznaczać mających, o których wspo-
mina Czacki w T. I. na str. 146.

Epistola Mercatoris cujusdam ad Equitem Po-
lonum, statum modernum rei monetariae
concernens, ex idiomate Polon. in Lat.
versa. Anno MDCLXIX. s. l. in 4to. 3 Ark.
vid. Gustmejeri.

Erleutertes Preussen, oder auserlesene An-
merkungen über verschiedene zur Preussi-
schen Kirchen - Civil - und gelehrten Histo-
rie gehörige besondere Dinge. Königsberg
Tom 1. 1724. T. 2. 1725. T. 3. 1726. T. 4.
1728 in 8vo. Michał Lilienthal Teolog Kró-
lewiecki wydawcą był tego pisma peryo-
dycznego, w którym ciekawe są rozprawy
tyczące się numizmatyki polskiej, jako to:
w Tomie 2. III Stück: Wahrscheinliche Ge-

danken über eine sehr alte und rare Münze mit dem Bildniss und Namen des ersten preussischen Apostels und Martirers S. Adalberti — w Tomie 2. XXVII Stück: Zusätze und Verbesserungen zu Braunen Tractat vom polnisch-preussischem Münzwesen — w tymże Tomie XXXII Stück: Historische Nachrichten von einigen raren Elbingischen Thalern von Seyler — w Tomie 3. V Stück: M. Mathäi Praetorii Bericht von der Münze in Preussen — i w Tomie 4. XXXV Stück: Historische Nachricht von einigen raren Thalern der Stadt Danzig.

Ewaluacya monet w Polsce według uniwersałów Kommissyi Skarbowey Koronney dla wygody publiczney do druku podana. Anno 1766 w Warszawie w drukarni J. K. Mei y Rzeczypospolitey Societatis Jesu. in 8vo. kart 40 nieliczbowanych.

F.

Faber's (Wilh. Eberh.) Entwurf einer numismatischen Känntniss der Europäischen Staaten, bestehend in einer Sammlung der meisten Thaler, rarsten Medaillen und Münzen, (miedzy niemi są i polskie) seit der Zeit da harte Silbersorten zu prägen angefangen worden. Frankf. und Leip. 1750. in 8vo.

Fabricii (Vinc.) Considerationes monetales circa Commissionem monetariam Varsaviae celebrandam probe expendendae (Gedani) 1659. in 4to.

Frederi (Henr.) Quaestiones tres monetales ad consultationes hujus temporis in republica Polonica pertinentes. Gedani. 1636. in 4to.

Fuchs (Mich. Gottl.) Beschreibung der Stadt Elbing und ihres Gebietes in topographischer, geschichtlicher und statistischer Hinsicht, 3 Bände. Elbing 1818 in 8vo. W To-

mie 1. od stron. 187 do 210 jest ustep o mennicy i monetach miasta Elbląga.

G.

Geringfügige und gantz einfältige Gedanken über den gegenwärtigen verderbten Zustand des Münzwesens in der Crohn Pohlen, und ob, auch wie demselben itziger Zeit aufgeholfen undes verbessert werden könne, aufgesetzt im Jahr 1664 in 4to kart 3. Rekopism własnością będący Józefa Muczkowskiego Professora Bibliografii i Bibliotekarza Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Girtler (Sebast. phil. et Med. Doct.) De quar-tensibus vel semigrossis polonicis, w programacie Uniwersytetu Krakowskiego, pod tytułem: Index Lectionum in Universitate studiorum Jagellonica, a die 1 Octobris anno MDCCCXXX ad medium mensem Julii anno MDCCCXXXI instituendarum. Cracoviae in 4to. 8 kart nieliczbowanych.

Gostkowskiego (Wojciecha) Sposób, jakim góry złote i srebrne w przeznaczém Królestwie Polskim zapsowane (sic) naprawić radzić in publico Stanom Koron. obojga Narodów, po wszystkim Państwie Król. Pols. do uważania podany, Roku Pańskiego 1622 in 4to. Ark. 19½ bez wyrażenia miejsca druku. Dziełko to dedykowane Mikołajowi Daniłowiczowi Podsk. Koron. mylny nosi tytuł, niema bowiem w niém wcale wskazanego sposobu do naprawy zepsutych gór kruszczowych, ale jest w niém wiele o redukcji ówczesnych monet, cenie towarów, a głównie (według własnego w przedmowie wyrażenia się autora) o środkach użyć się mających «ad reformandam rem monetariam w Królestwie Polskim.»

Grodwagnera (Jana) Discurs o cenie pieniędzy terazniejszey i o niektórych skutkach iey, Roku Pańskiego 1631, bez miejsca druku, in 4to. 5 Ark. nieliczbowanych. Powtórne pomnożone wydanie tegoż dziełka z umie-

szczonym na karcie tytułowej dodatkiem: «Przydane teraz nowe Medium» abo sposób zniżenia ceny pieniędzy bez szkody każdego, choćby Pieniądze oraz jako bydz ma spadły, niktby przed się na nich nie stracił. Roku Pańskiego 1632. in 4to. s. l. 8 Ark. nieliczbowanych.

Groschen Cabinet (das neu eröffnete) vid. Joachim.

Gundling's (Nic. Hier.) ausführl. Discours über den jetzigen Zustand der Europäischen Staaten etc. Mit geneal. Tabellen und einer Vorrede D. J. A. Frankensteins I. 2. r. Th. Frankf. und Leipz. 1733 — 1734. vid. P. II. p. 503. Pohnische Münzen.

Gustmeieri (Fab.) Epistola ad equitem Polonium, statum modernum rei monetariae concernens, ex idiomate Polonico in Latium versa s. l. in 4to (Titulus est proprie: Epistola Mercatoris cujusdam etc. v. supr. Epistola.)

H.

Haagen (J. F. G. v.) Conventions-Münzcabinet, oder Beschreibung der Thaler, Gulden, und kleinern Silbermünzen, welche nach dem 1753 errichteten Conventionsmünzfüsse bisher geprägt worden. Nürnberg. 1771. in 8vo. Zawiera opis wszelkich, a między temi i naszych od roku 1766 na stopę konwencyjną bitych monet.

Hartknoch's (Christoph) altes und neues Preussen. Frankf. und Leipz. 1684 in fol. W tej kronice jest rozprawa «Von dem Münzwesen in Preussen» z jedną tablicą rycin. Zawiera się tu toż samo, co w Kronice Dusburga. ob. pod tém nazwiskiem.

Hauschild's (Joh. Fried.) Beitrag zur neuern Münz- und Medaillen Geschichte vom XV Jahrhundert bis jetzo. Dresden 1806 in 8vo. Są tu i polskie rzeczy od stron. 157 do 164.

Hirschii (J. Chrph.) Bibliotheca numismatica, exhibens catalogum auctorum, qui de re

monetaria et numis etc. scripserunt. Norimbergae 1760 in fol.

Hirsch (Joh. Chrph.) des deutschen Reichs Münz-Archiv, oder Münzgesetze. I — IX B. mit Kpf, in folio. Nürnberg 1756 — 1759. W zbiorze tym uchwał mennic niemieckich przytacza autor wyrazy praw zapadłych w Rzeszy o naszych pieniądzach.

Histoire de Stanislas I. Roi de Pologne enrichie des Medailles par D. C. à Londr. 1741. in 8vo.

Historia życia Najjaśn. Stanisława I. Króla Polskiego i t. d. z francuzkiego i niemieckiego, na żądanie wielu, po polsku zebrana, wielu kopiersztychami (to jest 17) i notami objaśniona, drukowana R. P. 1744 bez wyrażenia miejsca, in 8vo. Ozdobiona jest wizerunkami osób, jako to: Króla Stanisława, jego żony i córki, Radziejowskiego i t. d. tudzież wizerunkami wielu medalów przez Karóla XII z powodu Stanisława bitych. Toż samo dzieło znajduje się w językach: francuzkim i niemieckim.

Hoffmann's (Leonh. Wilib.) alter und neuer Münz-Schlüssel 1683. Powtórnie wydane w Norimb. 1692. in 4to. Nakoniec tamże 1715. in 4to. w trzech częściach z wielą rycinami. Przedstawia w opisie i wizerunkach wiele rzadkich monet polskich.

J.

Jaenichen (Sam. Fr.) Memoria secularis, quae natalem urbis Thorunensis quingentesimum, ac nonnulla de fatali rerum publicarum periodis fatisque repetit, cum numismate. Thorunii 1731. in 4to.

Jaenichii (Petri) Meletemata Thorunensia, seu dissertationes varii argumenti ad historiam maxime Polon. et Prussicam, politicam, physicam, rem numarium etc. spectantes. T. I — IV. Thorunii 1726 — 1762. in 8vo. Znajdują się tu między innemi rozprawy numismatyki polskiej dotyczące.

- Jeckel (Franz. Joseph) Polens Handelsgeschichte. Wien und Triest 1809. in 8vo. Na stron. 118 traktuje o monetach polskich.
- Informacya o mennicy Szelałowej przez Tytusa Liwiusza Boratyniego in fol. sine loco et anno. (1663) 16 kart. (Powtórne wydanie tegoż pisma 1664 r. in fol.)
- Joachim (Joh. Fried.) Unterricht von dem Münzwesen, worinnen sowohl der Zustand und die Beschaffenheit der Münzen bey den Juden, Griechen und Römern, als auch die Einrichtung des Münzwesens in den vornehmsten europäischen Ländern (amiedzy temi i w Polsce) vorgestellt wird. Halle im Magdeburgischen 1754. in 8vo.
- zwei hauptrare Goldmünzen, die eine von Sigismundo I. König von Polen, die andere von Ulrich erstem Grafen von Ostfriesland. Finden sich in seiner Samml. verm. Anmerk. p. 36 — 75. Tudzież w Häll. Anz. 1758 p. 1 — 35.
- neueröffnetes Münzcabinet 1 — 4 r. Th. Leipz. 1749 — 1756. in 4to. Powtórne wydanie w Norimb. 1761 — 70. Vol. III. Czwartego tomu Autorem jest Paw. Reinhard.
- neueröffnetes Groschencabinet 1 — 4 r. Th. Leipz. 1739 — 1753. in 8vo mit Kupfer-Tafeln. Temu uczonemu słusnie należy część założenia węgielnego kamienia do nauki o pieniądzech naszych. Pierwszy bowiem wyszedł i w poszycie 8mym części 3ciój niniejszego dzieła 1752 r. wydanej (stron. 507 — 742) nietylko opisał, ale i w wizerunkach wystawił monety polskie przed Wacławem bite; przez co zbił twierdzenie dziejopisów naszych, jakoby przed tym Królem kruszec mincowany nie był u nas znany.
- Jouven (A.) Voyageur d'Europe. T. I — III. à Par. 1672 in 8vo. W T. II. p. 32 traktuje autor o monetach portugalskich, p. 320 o hiszpańskich, p. 668 o lotaryńskich, 674 o flandryjskich, 671 o holenderskich, w T. III. p. 377 o monetach niemieckich, p. 380 o polskich i szwedzkich, 688 o angielskich, i 693 o duńskich.

K.

Katalog numizmatów złotych, srebrnych i miedzianych. Pod tym tytułem wyszedł był w pojedynczych arkuszach litografowany spis greckich, rzymskich i innych medalów i monet, które po Alexandrze Hrabu Chodkiewiczu w zabudowaniach dawnego Marywilu w Warszawie r. 1825, drogą licytacji wyprzedane były, a między którymi wiele polskich rzadkich sztuk znajdowało się.

K... (Andrzeja) Pamiętniki do panowania Augusta III i Stanisława Augusta. Poznań 1840. in 8vo. Patrz stron. 15 o szelałkach nowych Augusta III. stron. 24 o groszach nowych tegoż — stron. 41 o pierwszej redukcji monety — str. 47 o powtórnej redukcji — stron. 48 o redukcji aprobowanej przez wyroki Trybunałów i też sama stron. o trzeciej redukcji monety 1762 roku.

Kluczycki (J. F.) Pamiętniki polskie w Wiedniu i jego okolicach. Kraków 1835. in 8vo. Opisane tu są niektóre monety i medale polskie, znajdujące się w Cesarskim Gabinetu w Wiedniu.

Köhler's (J. Dav.) Historische Münzbelustigungen I — XXII. Th. Nürnberg. 1729 — 1750. in 4to. Tu należy Bernholds (J. Gfr.) vollständiges Register über die 22 Theile der Münzbelustigungen, 1 — 2 r. Th. ib. 1764. in 4to. Dzieło pod względem numizmatyki polskiej bardzo ważne.

Köhler's (Joh. Tob.) vollständiges Ducaten-Cabinet 1 — 2 r. Th. Hannov. 1759 — 1760. in 8vo. Powtórnie tamże wydane 1769 — 1770. in 8vo. Von der Suite der in Danzig geschlagenen Ducaten und Goldmünzen zur Berichtigung und Ergänzung des Köhlerischen Ducatencabinet's vid. C. B. Lengnischs Beiträge zur Kenntniss seltener

und merkwürdiger Bücher mit besonderer Rücksicht auf die Numismatik. 1r. Th. (Danz. u. Leipz. 1776. in 8vo.) p. 155 et sqq. Późniejszy suplement do tego dzieła ob. pod nazwiskiem Soothe.

Köhne (B. Dr.) Zeitschrift für Münz-Siegel- und Wappenkunde. Vierter Jahrgang, Berlin, Posen und Bromberg, Druck und Verlag von Ernst Siegfried Mittler 1841 — 44 in 8vo mit Kupfer tafeln. Peryodyczne to pismo ważne o monetach, medalach i pieczęciach polskich zawiera rozprawy.

— Neue Beiträge zum Groschen-Cabinet mit in den Text gedruckten Abbildungen. Berlin, 1843 in Commission bei E. S. Mittler in 8vo stron. 166. Jest to katalog licytacyjny obejmujący wiele ciekawych polskich monet, szczególnie do średnich wieków należących.

Kopernika (Mikołaja) Rozprawa o urządzeniu Monety, napisana 1526 roku, z jego rękopismu pierwszy raz drukiem ogłoszona przez F. B. (Felix Bentkowskiego). (Wyjęta z pamiętnika Warszawskiego na miesiąc Sierpień 1816 r.) w Warszawie 1816. in 8vo.

Krótką a prawdziwą deductio damnorum z różnych monety, którą teraz w Koronie Polskiej białą, a mianowicie z nowych szelągów miedzianych emanantium. Przytém gruntowna Refutatio Polskiego scriptu, którego tytuł jest: Informatia względem szelągów, przez wiernego patriotę Pruskiego Szlachcicowi koronnemu podana. Anno 1661. in 4to. 3 Ark. s. l. zdaje się, że drukowana w Elblągu.

Kümmel (Adam Christian) Valuation-Tabellen aller Europäischen cursirenden Goldsorten-Gelder in Polnischen oder Holländischen Ducaten zu 18 Gulden Pohnisch, accurat nach dem innerlichen Werth jedes Stück berechnet. Warschau bei P. Dufour Königlichem privilegirten Buchdrucker (bez roku wydania). Podobne tablice ewaluacyjne znajdują się i co do monety srebrnej.

Kundmann (Joh. Chr.) Nummi singulares, oder sonderbare Thaler und Münzen, die hochgeschätzt werden. Breslau 1731. in 4to z rycinami. Powtórnie ib. 1734. Nakoniec ibid. 1781 in 4to. Jest tu między innemi na mylnéj zasadzie oparty historyczny wywód talara Zygmunta III pod nazwą «Kopa za głowę.» nazwanego talarem morderczym.

L.

Leben Stanislai I. Königs von Pohlen mit Anmerkungen, Urkunden und Münzen, erläutert von S. (G. D. Seyler) Stockholm 1737. in 8vo. Powtórne tamże wydanie 1741. in 8vo.

Leduchowski (Antonine Comte) notice sur deux médailles Polonaises inedites, qui se trouvent dans le Cabinet Royal de Munich en Bavière. Munich en Juillet 1842. in 8vo. 8 stronnic. Młody ten miłośnik numizmatyki, wystawił tu w wizerunku i opisie nieznaną dotąd medal złoty Seweryna Bonara † 1546 i Piotra Myszkowskiego Biskupa Krakowskiego † 1591.

Leitzman (J. Pfarrer etc.) Numismatische Zeitung. Elfte Jahrgang. Weissensee in Thüringen bei Grossmann 1834 — 1844. in 4to. mit lithogr. Abbildung. Ninijsze czasowe pismo, które ciągle jeszcze wychodzi, miała niekiedy ciekawe artykuły rzeczy mienicznych polskich dotyczące.

— Abriss einer Geschichte der gesammten Münzkunde. Erfurt 1828. in 8vo. Traktuje pokrótce i o naszej numizmatyce.

— Verzeichniss sämmtlicher seit 1800 bis jetzo erschienenen numismatischen Werke, als Fortsetzung der Bibliotheca numaria von J. G. Lipsius. Weissensee 1841. in 8vo.

L.... (Joachim) Stare pieniądze w roku 1824 blisko Płocka w Trzebuniu wykopane. Warszawa 1826. in 8vo z 6ciu tablicami na kamieniu rytymi.

— Numismatique du moyen âge, depuis sa

- naissance, jusqu'à l'apparition du gros argent, considérée sous le rapport du type et éclaircie sur differens points. Paris 1835. 2 T. in 8vo i Atlas in fol.
- Antiquités de Pologne, de Litvanie et de Slavonie. N. 1. Notice sur la monnaie de Pologne. Paris et Bruxelles 1842. in 4to. z dwiema tablicami monet polskich, na miedzi rytemi.
- Lengnich's (K. B.) Beiträge zur Kenntniss seltener und merkwürdiger Bücher mit besonderer Rücksicht auf die Numismatik 1 — 2 r. Th. Danz. 1776. in 8vo.
- Nachrichten zur Bücher und Münzkunde, 1 — 2 r. Th. mit Kupf. ibid. 1780 — 82. in 8vo.
- Neue Nachrichten zur Bücher und Münzkunde 1r. B. 1r. und 2r. Th. zur allgemeinen Bücherkunde. Danz. u. Dessau 1782. in 8vo.
- Merkwürdigkeiten einer Münz- und Medaillen-Sammlung in Danzig. vide Journ. von und für Deutschland. 8r. Jahrg. sqq. (1791 in 4to). Dzieła tego uczonego zawierają wiele rzeczy do numizmatyki polskiej należących.
- Lengnich's (Gottfr.) Geschichte der Preussischen Lande, 1 — 8r. Th. Danz. 1722 — 1748. in fol. Dzieło ważne dla dziejów i numizmatyki polskiej.
- Lipsii (Joh. Gotfr.) Bibliotheca nummaria, sive catalogus auctorum, qui usque ad finem seculi XVIII de re monetaria aut numis scripserunt. I. II. T. Lipsiae impensis bibliopol. Schaeferiani 1801. in 8vo. Obejmuje spis wielu dzieł dotyczących rzeczy menniczej w Polsce i krajach do niej niegdyś należących.
- Lipsii (Joh. Gotfr.) Europa im Kleinen, oder Sammlung mehrentheils kleiner, aber vieler wichtiger Münzen der mittleren und neueren Zeiten aus allen Ländern dieses Welttheils, die Türkei ausgenommen. Dresden 1809 in 8vo. Jest to katalog licytacyjny, opisujący wiele drobnych po części ciekawych polskich monet.
- Lilienthal's (Mich.) auserlesenes Thaler-Cabinet. Königsb. 1730 in 8vo. Przedrukowane tamże 1735 in 8vo i powtórnie 1747 in 8vo.
- Lochner's (J. Hier.) Sammlung merkwürdiger Medaillen 1 — 8 Th. Münb. 1737 — 1744 in 4to.
- Löschin's (Dr. Gotthilf.) Geschichte Danzigs von der ältesten bis zur neuesten Zeit. 1 — 2r. Theil. Danzig 1828 in 8vo. Rozrzucone tu są wiadomości o mennicy, o zbiorach numizmatycznych i osobach piszących o rzeczach mennicznych miasta Gdańska.
- Lubeck's (H.) Sammlung Preussischer und Pohnischer Medaillen, wie auch Thaler, welche auf allerhand Begebenheiten geschlagen worden, herausgegeben von Gfr. Bernh. Casseburg. Königsb. 1737. in 8vo.
- Luckii (Jo. Jac.) Sylloge numismatum elegantiorum, quae diversi Imperatores, Reges, Principes, Comites, Respublicae, diversas ob causas ab anno 1500 ad annum usque 1600 cudi fecerunt, historica narratione illustrata. Argent. 1620 in folio.

L.

Łoyko (Felix, Szambelan króla Stanisława Augusta) pozostawił zebrane przez siebie materiały do numizmatyki polskiej w szacownych rękopismach, z których Czacki, jak sam wyznaje, wiele, przy pisaniu dzieła o litewskich i polskich prawach, korzystał. Znajdowały się w bibliotece Poryckiej.

Łukaszewicza (Józefa) Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania. Poznań 1838. T. 1 — 2. in 8vo z rycinami. Patrz w Tomie 2. stron. 80 — 86 o mennicy miasta Poznania.

M.

Madai (Dav. Sam. v.) vollständiges Thaler-Cabinet 1 — 3 r. Th. Königsberg 1765 — 1767 in 8vo.

— Fortsetzung 1— 3. ibid. 1768—1774 in 8vo.

Mader (Joseph.) Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters. Prag. 1803 — 13 in 8vo. VI Hefte mit Kupf. (Dzieło gruntownie napisane, zawiera w trzecim poszytcie uwagi trafne o monetach polskich średnich wieków do odgadnienia czasu i miejsc ich bicia bardzo przydatne.)

Massalskiego (E. T.) Tablice porównawcze wszystkich wiadomych monet, wag i miar wyrachowanych na monety, wagi i miary francuzkie, nowe polskie i rossyjskie. Petersburg 1834 in 8vo.

Medaillen und Schaumünzen, neuere, auf berühmte Personen aus allen Ständen, Gelehrte und Künstler. vide Lengnichs neue Nachrichten z. Bücher-und Münzkunde. 1r. B. 2r. Th. p. 189, sqq.

Mediobarbi (Franc.) Numisma triumphale ac pacificum Joanni III. Poloniae Regi, pace cum Moschis et foedere firmatis. Mediolani 1687. in 4to.

Mittag (J. Gottfr.) Leben und Thaten Friedrich Augusti III. Königs von Pohlen und Churf. zu Sachsen. Leipz 1737 in 8vo.

Mniszek (Wandalin) Obraz panowania Kazimierza Wielkiego, w Warszawie w drukarni P. Dufoura 1777 in 4to 68 stron. Na czele tego dzieła wyszytychowany jest grosz Kazimierza Wielkiego z autentycznego exemplarza zdjęty.

Moneta według kurrencyi konstytucyą seymową R. P. 1717 postanowionej, wyrachowana. w Warszawie w drukarni J. K. M. i Rzpłtęy in Collegio Scholarum Piarum Roku 1736. in 12mo. Przedrukowane tamże roku 1757.

Monnoyes en argent, qui composent une des différentes parties du Cabinet de S. M. l'Empereur, depuis les plus grandes pièces, jusqu'au florin inclusivement, à Vienne chez Jean Thomas de Trattner 1756 in fol. Nowe znacznie pomnożone wydanie tamże 1769 r. 561 stronnic — Supplément au Catalogue des Monnoies en argent etc. ibid. 1770. in fol. 27 stronnic.

— en or, qui composent une des différentes parties du Cabinet de S. M. l'Empereur. ibid. 1759 in fol. 315 stronnic — Supplément au Catalogue des Monnoies en or etc. ibid. 1769 in fol. 98 stronnic.

W dziele tém przepychu opisany i w bardzo pięknych rycinach wystawiony jest gabinet Cesarza Franciszka I. wielkiego miłośnika numizmatyki, składający się z najrzadszych, a między niemi i polskich sztuk, zewsząd dla Niego wybieranych.

Monumenta passim in Italia, Helvetia, Dania, Anglia, Germania, Bohemia, Cimbria, Gallia, Polonia, in templis, scholis, bibliothecis, museis, portis, obeliscis, armamentariis, hortis, Monetis etc. conspicua.... 1599 in 8vo.

Mory d'Elvange, Notice d'une Collection metallique donnée à la Bibliothèque de Nancy par le Roi Stanislas I. ibid. 1787 in 8vo maj.

Moszczeński (Stanisl. Nałęcz.) de re nummaria Poloniae ante Venceslaum et Casimirum M. reges. Lips. 1775. in 4to.

Moszyński (August) Précis sur les affaires Monétaires depuis 1764, jusqu'à 1782 par Auguste Moszyński. (w rękopismie) (ob. Czacki. T. 1. str. 162.)

Münzbelustigungen vide Köhler.

Münzbuch darinnen zu besehen die besten und schönsten, sowohl alte, ale neue Gelt-Münzte etc. Hamburg in Verlegung Berend Arend's 1631 in 4to. Powtórne wydanie Jerzego (Jürgen) Wolders tamże 1631 in 4to. Drzeworyty przy tém dziele w ilości

ośmiu arkuszy, obejmują talary polskie Zygmunta I, Stefana Batorego i Zygmunta III. Münz-Cabinet, curioses, von Polnisch-Preuss- und ausländischen uralten, auch jüngern Münzsorten und Medaillen. Elbing. 1725 in 8vo.

Münz-Edikt der Stadt Danzig wegen der nach einem neuen Münzfuss ausgeprägten Danziger Geldsorten A° 1760 in 4to.

Münzeinnahmen und Ausgaben, die ordentlichen, bey Errichtung eines neuen Münzwesens in Pohlen. 1769. vide Büschings wöchentl. Nachr. 1778. p. 105 — 109.

Münzgeschichte der Stad Danzig 1 — 6s. St. sine loco, 1762 — 1763 in 4to z rycinami. Autorem jest Radny tegoż miasta Jan Jakob Salamon.

Münzverfassung in Pohlen, vide Büschings Magaz. XXI. p. 485.

Musaei nummorum ex remotiore antiquitate superstitum, quod venale prostat Varsaviae, compendiaria discriptio. Addita est Mantissa recentioris aevi. Varsaviae 1799 in 4to.

N.

Nachricht von den Königl. Poln. neuen Münzsorten. vid. Büsching's Magaz. XVII p. 535 — 540.

Naruszewicza (Adama) historia narodu polskiego od początku chrześcijaństwa. w Warszawie 1784 in 8vo. W tomie V. str. 279 — 296 jest rozprawa o monecie polskiej za czasu Piastów.

O.

Ordonnance, Statut et Permission de l'Imp. Majesté des espèces d'or et d'argent ayant cours au païs de par deça, publ. A. 1548 17 Jul. avec le billon d'or et d'argent de plusieurs Royaumes etc. Grand. 1552. in 12mo. Jest to przekład następującego dzieła: Ordonantie Statut en permissie der Keyzerli-

cher M. van den gauden en zelweren penninghen cours ende gang hebbende ouer alle zine landen, ghepublicert int Jaar M. D. achtenuertigh (1548) den XVII Julii. Ghe-druckt te Ghent by Joos Lambrecht letter-stecher. Są tu między innemi opisane, na drzewie wiernie rytowane i ewaluowane Zygmunta I. obiegowe monety.

P.

Pacichelli (Gio. Batt.) Memorie de viaggi per l'Europa Christiana. P. I — IV. In Napoli 1685 in 12mo. Vide P. III. p. 258 Monete di Polonia.

Philipsen (Marsilii) puncta Monetam Polonam concernentia. s. 1. 1641. in fol.

Pieniądzarnia Królestwa Polskiego, skreślona według Aktów Kommissyi Skarbu Koronnego 1769 r. Rękopism in fol. obejmujący stronnic 162, jest w posiadaniu Adryana Krzyżanowskiego, Doktora Filozofii, Profesora Emeryta b. Król. Alexandr. Uniwersytetu.

Popliński (Prof.) Von dem polnischen Münzwesen im Programm des Königl. Marien-Gymnasium zu Posen. Posen 1839 in 4to str. 19.

Portefeuille historisches. Pismo peryodyczne. Ob. rok 1788. 2r. B. p. 283 von dem Gehalt der Polnischen Münze.

Potockiego (Ignacego) Rozprawa «O Denarach polskich.» w Rocznikach b. Towarzystwa Król. Warszawskiego Przyjaciół nauk, w Tomie 14 z roku 1821 str. 253.

Praetorii (Matth.) Bericht von der Münze in Preussen, vid. im erleuterten Preussen. T. III p. 243 — 284.

Praun (Ge. Andr. Septim. von) Nachricht von dem Münzwesen insgemein, insbesondere aber von dem teutschen Münzwesen älterer und neuerer Zeiten, wie auch von dem Französischen, Spanischen, Niederländischen, Englischen und Dänischen Münzwe-

sen. Wydanie 3cie poprawione i pomnożone wiadomością o rzeczach mennicznych w Szwecyi, Rossyi i Polsce przez Jana Fryderyka Klotzsch. Leipzig 1784. in 8ro maj. Projekt do pomnożenia massy kursujących pieniędzy, bez wymienienia autora, miejsca druku i roku in fol. Projekt ten podany był Stanom Rzeczypospolitej r. 1773 w Warszawie na seym zgromadzonym względem utworzenia dwudziestu milionów papierowych pieniędzy.

Przestroga o menicy cudzoziemskiej. Roku 1654. Pisemko bez wymienienia Autora i miejsca druku.

Q.

Quaestio de reductione monetali: An illa sit idoneus monetae regni Polonici restituendae modus, destinata regni comitiis 1625. s. I. 1627. in 4to.

Quaestiones tres monetales ad consultationes hujus temporis in Republica Polona pertinentes. Gedani. 1636. in 4to.

R.

Raczyński (Edward Hr.) Gabinet medalów polskich, oraz tych, które się dziejów polski tyczą, począwszy od najdawniejszych czasów, aż dokońca panowania Jana III. (1513 — 1696) w Wrocławiu drukiem M. Friedländera MDCCCXXXVIII. in 4to. Tom I. str. 359. Tom II. tamże 1838 str. 397. Text po polsku i po francuzku z 261 rycinami medalów.

— Gabinet medalów polskich, oraz tych, które się dziejów Polskich tyczą, począwszy od wstąpienia na tron Augusta II. aż do zgonu syna jego Augusta III. (1697 — 1763). w Poznaniu w drukarni na Garbarach N. 45. MDCCCXLI roku in 4to. stron. 338 z rycinami od 261 do 484. Text jedynie polski.

— Gabinet medalów i t. d. z czasów panowa-

nia Stanisława Augusta, czyli od r. 1764 — 1795 przez Ł. G. (Łukasza Gołębiowskiego), wydany przez Edwarda Hr. Raczyńskiego. w Wrocławiu, drukiem Henryka Richtera MDCCCXLIII. in 4to. str. 314 z rycinami od N. 485 do 636.

Gruntowny rozbiór tego ze wszech miar szacownego dzieła znajduje się w Bibliotece Warszawskiej z roku 1844, w Tomie II. na stronicy 706 bezimiennie podany.

Redukcyja teraźniejszey monety na Czerwone złote i na złote polskie, z Uniwersału według pierwszej, drugiej i trzeciej publikaty po Grodach, Miastach i Miasteczkach, ułożona dla potrzebnego zażywania, z pilnością wydrukowana Roku Pańskiego 1762 w Krak. w Druk. Seminarium Biskupiego Akademickiego. in 12mo. 30 kart nie liczbo.

Regestrum officinae monetariae Vilmensis per Laurentium Jelitowski, sub mandatis Josti Ludovici Decii 1546. Rękopism ten znajdował się w bibliotece Poryckiej.

Reichelsche (Die) Münzsammlung in St. Petersburg. Zweiter Theil 1842 in 8vo. 344 stron. z wizerunkami trzech monet i herbów podskarbińskich, jako też znaków niektórych mincarzy polskich. Tom ten obejmuje opis monet Inflantzkich i Kurlandzkich w ilości sztuk 1049, tudzież polskich sztuk 2799 w zbiorze Rady Stanu J. Reichla w Petersburgu znajdujących się. Jest to skarbiec zabytków naszych numizmatycznych niemający, pod względem rzadkości wielu sztuk, sobie równego.

Reinhardt (Joh. Chr.) Kupfer-Kabinet, oder Beschreibung einer grossen Anzahl Kupfermünzen der neueren Zeiten. 3 Bände. Eisenberg 1827 i 1828. in 8vo. Opisane tu są między innemi polskie miedziane pieniądze, których szereg Autor niewłaściwie od Zygmunta III. poczyną, gdyż te od czasu dopiero Jana Kazimierza od roku 1650 z szczerzej miedzi (bez pobielania) zaczęły być u nas bite.

Remarquen, Hamburgische historische, über die neuesten Sachen in Europa. Hamb. 1699 — 1711 T. IX in 4to. Opisuje między innemi wiele rzadkich medalów i talarów polskich, jakoteż miast pruskich.

Rhomii (Godefr.) Exercitatio de Johanneis Vratislaviensibus. Vratislaviae 1693 in 4to.
— Epistola de promovendo circa historiam episcopalem Vratislaviensem rei nummariae studio, tamże tegoż roku in 4to.

S.

Sammlung, auserlesene, von allerhand alten und raren Speciesthalaren, mehrentheils Gedächtnismünzen und Schaupfennigen, nebst histor. Beschreibung, auf 36 Tabellen in saubern Kupferstichen vorgestellt. Hamb. 1739. in 4to.

— Preussische, allerley bisher ungedruckter Urkunden, Nachrichten und Abhandlungen. Danzig 1747 — 1749. 5 B. in 8vo. Zawiera rozmaite wyjaśnienia monet dawnych Prus dotyczące.

Sammlung berühmter Medailleurs und Münzmeister nebst ihren Zeichen. Nürnberg 1778 in 4to. Wymienieni tu są niektórzy polscy rzeźbiarze i mincarze z opisem znaków, jakich używali.

Schlegel (Christ.) Biblia in numis, das ist kurzer Entwurf der biblischen Sprüche und Historien, die auf Medaillen, Ducaten, Thalern und anderen Münzen zu finden. Jena 1703 in 4to. Znajdują się tu i u nas używane napisy biblijne na monetach i medalach.

Schulze (Ge. Pet.) Augusti II regis Poloniae aeterna memoria in numis, oratione posteritati commendata. Thorunii 1733. in fol.

Schumacher's (Pet.) geschwinde und richtige Curs-Berechnung nach einer Tabelle auf alle Münzsorten, insbesondere auf Preussische Münze gerechnet, nebst einer Anwei-

sung, wie dieselbe zu gebrauchen, mit Kupf. Danzig. 1755 in 4to.

Schulthess-Rechberg (K. G. Ritter v.) Thaler-Cabinet oder Beschreibung aller bekannt gewordenen Thaler. Erster Band. Kaiser und Könige. Wien 1840. in 8vo maj. str. 788. Jest tu między innemi opis talarów Królów naszych zupełniejszy, jak w Madaju.

Secygniewskiego (Jana, mistrza prawa) pismo o mennicy 1621 r. wydane. Dziełem jest jednego z niechętnych Zygmunta III. któremu zarzuca, że zarobki niezmiernie z monety szły do szkatuły królewskiej.

Seyler's (Ge. Dan.) Entwurf seines zu edirenden Polnisch und Preussischen Münz und Medaillen-Cabinets. Danzig an. 1720 in 4to. Jest to prospekt do dzieła, które nie wyszło, znajduje się w niem jako próba sztychowany i historycznie opisany medal Stefana Batorego na pamiątkę zdobycia Polocka.

— wahrscheinliche Gedanken über eine alte Münze mit dem Bildnisse und Namen des ersten Preussischen Apostels und Martyrers S. Adalberti. vide im erläuterten Preussen. T. II. p. 79 — 95.

— historische Nachricht von einigen raren Elbgingischen Thalern. vide loco citato p. 728 — 737.

— hist. Nachricht von einigen raren Thalern der Stadt Danzig. vid. 1. c. p. 730 — 740.

— Polonia metallica, oder vollständiges Verzeichniss aller Polnischen und Polnisch-Preussischen Medaillen von Sigismundo I. an, bis auf Joannem III. Rękopism in 4to znajduje się w Elblagu u spadkobierców Autora, o którym vide Hirschii Bibliotheca numismatica.

Silbermünze (die) neue polnische, seit 1766 vide Büschings. Magaz. 17 Th. p. 535 — 540. conf. ejusdem wöchentl. Nachrichten 1780. p. 257, sqq. et Journal für Kaufleute 1r. B. 2 St. p. 296 — 299.

Sołtyk (Michał) Dziekan katedry Krakowskiej autorem jest szeregu medalów królów i sławnych ludzi w Polsce, za panowania Stanisława Augusta jego staraniem i kosztem wybitych; wydał oraz rycinę obejmującą wizerunki tychże medalow z napisem: *Haec numismata regum et insigniorum virorum regni Poloniae, quorum effigies ex antiquis monumentis sunt assumptae, incidere suo sumptu curavit et inscriptiones illorum suo studio confecit Cracoviae Michael Sołtyk R. Deca. Cath. Cracoviensis.*

Soothe (J. C. von) Ducatenkabinet, als Beitrag zu Köhlers Ducatenkabinet. Hamb. 1784 in 8vo.

Spiess (J. J.) Kleine Beiträge zur Münzwissenschaft. 1r. B. 1 — 45 [St. Anspach 1768. in 8vo.

Strada (Octav. de) Opus de vitis Imperatorum et Caesarum Rom. nec non uxoribus et liberorum eorum, item tyrannorum omnium etc. inde a C. Jul. Caesare usque ad Imperatorem Matthiam, una cum eorum effigibus et symbolis, illis quidem ex probatissimis authoribus depromptis, his vero ex numismatibus aureis, argenteis et aereis delineatis et ad vivum expressis. Frcf. 1615. fol. W niemieckim języku tamże 1618 i 1629 in fol. Niezgodność z prawdą historyczną wielu tak polskich, jak obcych u Strady w rycinach wystawionych medalów, każde raczej za utwor jego wyobraźni, niż za wierne kopie starożytnych społecznych numizmatów uważać.

Stutze's (Gottfr.) Silesia numismatica, oder das Schlesische Münzwesen nach seinem ersten Anfange, Fortgange, Veränderungen, gefundenen ausländischen und inländischen Münzen. Jauer. 1739. in fol.

Suite der in Danzig geschlagenen Ducaten und Goldmünzen zur Berichtigung und Ergänzung des Köhlerischen Ducatencabinet's. vide v. C. B. Lengnich Beyträge zur Kenntniss seltener und merkwürdiger Bücher mit be-

sonderer Rücksicht auf die Numismatik 2r. Th. p. 155 — sqq.

Summariusz umiarkowania monety starej z dzisiejszą z objaśnieniem waryacyey iey i szkód za tym idących; dla wprawienia w ryżę swą pieniędzy krótko namieniony. W Krakowie w drukarni Franciszka Cezarego roku 1641 in 4to. str. 23.

— umiarkowania monety starej z dzisiejszą Roku P. 1755 w Krakowie w drukar. Stanisł. Stachowicza Bibliopoli Przesławn. Akad. Krak. in 16. 250 str. liczb. (beziemiennie). Autorem tego dziełka ma być X. Jarmundowicz Professor prawa w Akademii Krak. Przedrukowane było w Kaliszu przez X. Mateusza Chylewskiego Kanonika i Officyała tamecznego.

Summariusz Rachunków Generalnych od Skarbu Koronnego podanych Najjaśniejszemu K. J. M. y wszystkim Stanom Koronnym na Seym Walny sześćcio-niedzielnny Warszawski, na dzień 10 miesiąca Lipca w roku niniejszym 1658 złożony, zgromadzonym, a to za Urzędu Podskarbstwa J. W. J. M. C. Pana Jana Kazimierza na Krasnym Krasieńskiego, Podskarbiego W. Koronnego etc. s. J. in fol. Exemplarze summaryuszów takich znajdują się z różnych sejmów. Są to drukowane formularze, w które wpisywano liczby wykazujące rezultaty rachunkowe, a między niemi i ilość przychodów z mennic krajowych, wraz z nazwiskiem zawiadujących niemi mincarzów.

Szeląg, Piętań, Groszyk Cieszyński, dobru pospolitemu w Polszcze szkodliwy, przez druk do wiadomości wszystkich obywateli podany. Roku Pańskiego 1654 z dozwoleniem starszych in 4to. s. l. dwie kartki.

T.

Tabella porównanych monet zagranicznych, w kraju do czasu idących, jako to małych Główek, wszelkich Saskich, Wrocławskich

Baków y Berlinów nazwanych do proporcji nowey srebnej bitey monety, które tak na Czerw. Złoty ieden Holenderski, iako y do złotych własnych dawnych Polskich osiemnaście na Czerw. Złoty ieden rachowanych, 67 groszy srebrnych poiedynczych idzie. Dla Informacyi Officyalistow Skarbu J. K. Mci y Rzpłtey po Komorach Celnym będących, wydana od Kommissyi Skarbu Koronnego Rzpłtey w Warszawie. s. l. et anno in 4to. kart 5.

Taryffy rozmaite wzglendem (sic) monety tak tyńfów na złote i redukcya złotych na tyńfy według kurrencyi i t. d. in 12mo stron. 132 prócz Rejestru, bez roku i miejsca druku.

- rozmaite względem monety Polskiej i Litewskiej. Vilnac 1723 in 12mo. (Taryffy takie znajduj się i wydania tamże 1720 r.)
- rozmaite względem Monety Polskiej i Litewskiej według terażniejszey kurrencyi, iako też y pogranicznej Szląskiej, Niemieckiej, Pruskiej, Moskiewskiej, dalszey Rzymskiej etc. dla prywatnego zażywania z pilnością sporządzone, teraz zaś dla wygody potrzebujących przedrukowane w Krakowie w druk. Domin. Siarkowskiego i t. d. s. a. in 12mo. str. liczb. 171 i na końcu 3 karty nieliczbowane Informacyi i Regestru.
- rozmaite względem monety tak Polskiej i Litewskiej według terażniejszey kurrencyi na seymie roku 1717 uchwaloney, iakoteż i pogranicznej szląskiej, niemieckiej, pruskiej, moskiewskiej, rzymskiej i innych sporządzone, teraz zaś z przydatkiem wiele czynią Centnary Kamieni, Kamienie zaś funtów w pryncypalniejszych miastach polskich i postronnych przedrukowane w Poznaniu 1740 r. (Przedrukowane tamże powtórnie 1746 r.)
- rozmaite względem Monety Polskiej y Litewskiej według terażniejszey kurrencyi, iakoteż y pogranicznej Szląskiej, Niemieckiej, Pruskiej, Moskiewskiej dla przywa-

tnego zażywania z pilnością sporządzone, teraz zaś dla wygody potrzebujących przedrukowane w Lublinie w Drukarni Collegium Soc. Jesu 1755. in 12mo. 9 str. i jedna karta Rejestru.

Thaler-Cabinet, Königsberg. s. a.

— (auserlesenes) Königsb. 1730. in 8vo. Powtórne pomnożone wydanie tamże 1738. in 8vo.

— (curieuses) von J. v. M. Lübeck 1697 in 4to

— (vollständiges) zusammt einer kurzen Einleitung in die Thaler-Wissenschaft. Königsb. u. Leipzig. 1735 in 8vo. Powtórnie tamże 1747. in 8vo.

— (vollständiges) aufs neue ansehnlich vermehrt von 1765 — 74. vide Madai.

Thaler-Collection, enthaltend in 6 Scatolen 108 Stück Species-Reichs-Thaler, nebst deren deutlicher Erklärung (in 36 Tabellen) Hamb. 1710 in 4to. 7 — 9 Scatola tamże 1748 in 4to. We wszystkich powyższych talarowych dziełach zamieszczone są i talar polskie.

U.

Uniwersał Królewski z d. 24 Lutego 1651 pozwalający, aby wszystkie monety tak złote, jakoteż Talery imperialne i insza moneta koronna, a nie obca żadna, po takowey cenie brana i udawana była, jako przed seymem przeszłym (1650 r.) zwyczajnie w koronie szła. Fol. s. l.

— Króla Jana Kazimierza z dnia 14 Stycznia 1651. na rok ieden złotowym i lewkowym talarom kursu dozwalający. Fol. s. l.

— Kommissyi Skarbu Koronnego zakazujący nawozu i kursu monety srebrnej pruskiej oraz wywozu krajowej, w Warszawie dnia 4 Stycznia 1782 wydany i w druku wraz z wzorem sztychowanym wyobrażającym też monety do grodu Warszawskiego d. 28 Stycznia t. r. wniesiony. Oblatarum 13. fol. 180 i 181.

— téjże Kommissyi oznaczający szacunek czerwonych złotych obcych na monetę polską ad ligam Imperii bitą, z sztychowanemi wyobrażeniami tychże czerwonych złotych roku 1787 wydany. Fol.

— téjże Kommissyi, monety zagraniczne podług oszacowania w podatkach publicznych przyjmować nakazujący, drobnej zaś monecie zdawkowej srebrnej i miedzianej zagranicznej kursu pod konfiskatą wzbraniający, w Warszawie dnia 6 Listopada 1792 roku drukiem ogłoszony wraz z sztychowaną tablicą obcych i dawnych polskich talarów. Fol.

V.

Valuation der geringen kleinen und reprobirten Münzsorten so hinfüro vor Werschaft nicht ausgegeben, noch genommen werden sollen, Leipzig bey Wolfgang Stürmer Formschneider daselbst zu finden. Anno MDXCIII. (Rzadkie to dzieło zawiera między innemi na drzewie ryte wizerunki polskich monet poczynając od Zygmunta I. ulegających w krajach niemieckich wywołaniu, z oznaczeniem oraz ceny, po jakiej na stopienie do mennic tamecznych przyjmowane być mają).

Volumina legum, czyli prawa i konstytucye sejmowe Król. Pols. i W. X. Litews. od roku 1347 do 1780 przez Stanisława Konarskiego zebrane. W Warszawie 1732 — 82 r. in fol. Tomów VIII. Jest to źródło wszelkich ówczesnych praw i ustaw mennicznych naszego kraju.

Verhältniss-Tabelle unterschiedlicher in Danzig coursirenden Geld-Sorten gegen das neue Danziger Geld von Anno 1760. in fol.

Verzeichniss des Brayn'schen Münz-Cabinets etc. Danzig 1766 in 8vo. gedruckt bei Fried. Bartels. Auction den 25 August 1766.

— der Münzsammlung des Archidiaconus Len-

gnich. Danzig bei Joh. Em. Friedr. Müller 1796.

— der vortrefflichen Münzsammlung des wohlseel. Herrn Shöppen F. W. Lengnich am 29 April 1811 zu verkaufen. Powyższe 3 katalogi licytacyjne wymieniają wiele do numizmatyki polskiej należących rzadkości. Von der neuen poln. Silbermünze seit 1766. vide Büschings Magaz. XVII p. 535 — 540 und ejusd. Wöchent, Nachrichten 1780 p. 257 — 258.

Vorstellung (accurate) sämtlicher jetzo in Schwang gehenden Münz-und Geldsorten, hauptsächlich derer, welche seit den Jahren 1756 — 1760 bekannt worden (bez miejsca druku) 1761 in 4to z wizerunkami wszelkich w czasie siedmioletniej wojny bitych, a między niemi i sasko-polskich efraimitowskich monet.

Vossberg (F. A.) Münzen und Siegel der Preussischen Städte: Danzig, Elbing, Thorn, so wie der Herzöge von Pomerellen im Mittelalter. Mit vielen Münz-und Siegel-Abbildungen. Berlin G. Finke 1841 in 4to. str. 54.

— Geschichte der Preussischen Münzen und Siegel bis zum Ende der Herrschaft des Deutschen Ordens mit 20 Kupfertafeln und vielen in den Text gedruckten Abbildungen. Berlin. G. Finke 1843 in 4to. str. 216. Dwa dzieła gruntownie napisane, bardzo ważne dla numizmatyki naszego kraju.

W.

Weisen's (Adolph Chrph.) vollständiges Gulden-cabinet in der Ordnung des Madaischen Thaler-Cabinets. Nürnberg. 1780 — 1781 in 8vo maj. Obejmuje między innemi opis półtalarków naszych, jako odpowiadających wartości złotych niemieckich.

Wendii (Georg.) Diatr. I — II in quatuor Imperatorum Romanorum numos, in memoriam victoriae de Sarmatis olim reportatae,

- cusos. Thorunii 1698 in 4to. Przedrukowane w dziele pod tytułem: Petri Jaenichii Meletemata Thorunensia, w T. I. p. 7—21.
- Dissertatio de primis Polonorum numis argenteis, seu grossis Pragensibus. Thorunii 1702 in 4to. Przedrukowane w powyższem Jaenicha dziele w T. I. p. 101—138.
- Wernicke's (Dr. Jul. Em.) Geschichte Thorns aus Urkunden, Dokumenten und Handschriften bearbeitet. 1 — 2 Band. Thorn 1842 in 8vo. Przytoczone tu są między innymi wiadomości o mennicy, monetach i medalach w Toruniu bitych.
- Will (G. A.) Erläuterung der Lebens-und Geschlechts-Geschichte des Pohnischen oder Böhmischen Grafen Rosdraszaw (Rozrażewski) bei Gelegenheit einer sehr seltenen und nirgends beschriebenen Medaille desselben. Altorf und Nürnberg 1766 in 4to.
- Wiszniewski (Michał). Pomniki historyi i literatury polskiej w Krakowie r. 1836 in 8vo. Pismo czasowe. W dwóch pierwszych tomach jest rozprawa Tadeusza Czackiego «O rzeczy mennicznej w Polsce i Litwie dla uczniów Wołyńskiego Gimnazjum napisana 1810 r.» Obejmuje prawie toż samo co dzieło tegoż Autora «O litew. i pols. prawach.»
- Wizerunek i szacunek mynyc wszelkich cudzoziemskich, iako które w koronie Polskiej brane i wydawane być mają, uczyniony za dozorem Jana Firleja Podskarbiego W. K. a za rozkazaniem Króla Imci. W Krakowie w drukarni Łazarzowej r. 1600 in 4to. str. 23 z 4ma tablicami. Dzieło Kaspra Rytkiera.
- Woit (Jac.) Numi Historiam Athenaei Elbingensis illustrantes. Elbingae 1754 in fol.
- Wolańskiego (Tadeusza) odkrycie najdawniejszych pomników narodu Polskiego. Zeszyt I. w Poznaniu w drukarni Walentego Stefańskiego 1843 in 4to. str. 16 z jedną tablicą

na miedzi rytą. Zaczyna od medalów Mieczysława I i syna jego Bolesława Chrobrego. Ob. krytyczne nad tém pismem uwagi w Bibliotece Warszawskiej z r. 1843 w Tomie IV. na str. 149 przez Pana S. ogłoszone.

Wytrąbienie monety fałszywej Szlaskiej z Polski w Stołecznym Mieście K. J. M. Krakowie we Wtorek Wielkanocny Roku 1622, której za cnotliwe Złoto i Srebro, nawieźli włoczęgowie na zgubę Korony Polskiej. Z mandatu Naiśniejszego Zygmunta III. Króla Polskiego, Szwedzkiego, Wandalzkiego, etc. U dołu pod małą winietką:

Quod Rex mandat agas,
Si vis evadere plagas,

w formacie ćwiartkowym, bez miejsca druku i roku, kart 8. nieliczbowanych. (Wiersz).

Z.

- Żal uspokojony, niewinność obroniona, rozmowa dwóch przyjaciół. Rzecz o tynfach bąkami zwanych, przez Teodora Wessla Podskarbiego, 1762 r. bezimiennie wydana. (Czacki T. I. str. 162.)
- Zbiór ciekawy XIV Tablic numizmatycznych rytých na miedzi, zawierających wizerunki numizmatów polskich obustronnie wydanych przy dziele Tadeusza Czackiego. Wilno nakładem Rubena Rafałowicza Księg. Wileń. w Drukarni M. Zymelowicza Typografa 1844 in 4to. 44 stron. i prócz tablic numizmatycznych 13cie tablic paleograficznych wraz z portretem Czackiego.
- Zernecke (Jac. Heinr.) Thornische Chronica. Berl, 1723 in 4to. vid. p. 347 et 423 o trzech medalach Toruńskich i w Regestrze wyraz «Münze etc.» Edyc. II. tamże 1727 in 4to.
- Ziegenhorn (Crph. Ge. von) Staatsrecht der Herzogthümer Curland. u. Semgallen Königsb. 1772 fol. vide p. 120 et 268 pod napisem: Münzgerechtigkeit.

Niektóre sprostowania i uzupełnienia. Stron. 7. wiersz 29. powinno być: miasto Toruń otrzymało za ustąpienie mennicy swojej wynagrodzenie zł. 500 nie rocznie, lecz na raz. Stron. 10. wiersz 19. powinno być: obwołany W. Xięciem w Litwie dnia 18 Października, w Polsce zaś obrany następcą po ojcu dnia 18 Grudnia 1529 roku. — Stron. 33. wiersz 28. Trojaki koronne Zygmunta III z lat 1608, 1609 i 1612 przez pomyłkę tam zamieszczone, nie należą do szeregu znanych tego króla trojaków. Monety N. 103, 219, 327, 327^a, 332, 365^a, 386^a i 408 użyte były do dzieła niniejszego, nie ze zbioru J. P. i X. P. S. ale ze zbioru X. S. — Świeżo wykryte zostały: do N. 46 grosz gdański Zygmunta I. z roku 1548 (znajduje się w zbiorze K. B.), do N. 65 półgroszek litewski Zygmunta Augusta z roku 1545 (u mnie) do N. 191 trzeciak korony Zygmunta III z r. 1626, do N. 400 szeląg kurlandzki z r. 1602, do N. 437 denar koronny Jana Kazimierza z r. 1653, do N. 490 złotówka koronna Jana Kazimierza z r. 1661. (próba menniczna), do N. 529 szeląg bilonowy litewski Jana Kazimierza z r. 1661, do N. 614ª szeląg miedziany kurlandzki z r. 1694. (wszystkie w zbiorze X. S.), do N. 618 trojak grodzieński Augusta II. z herbem Ludwika Pocieja z roku 1706. (jest w gabinecie królewskim w Dreźnie) tudzież do N. 670 szostak gdański Augusta III z r. 1762 i do N. 701 szostak kurlandzki z r. 1764. (w z. X. S.)

Miejska Biblioteka Publiczna

Im. Juliusza Słowackiego

ul. Staszica 8; - tel. 491

C-25441

